

* 112

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

Płk dr hab. inż. Bogdan ZDRODOWSKI

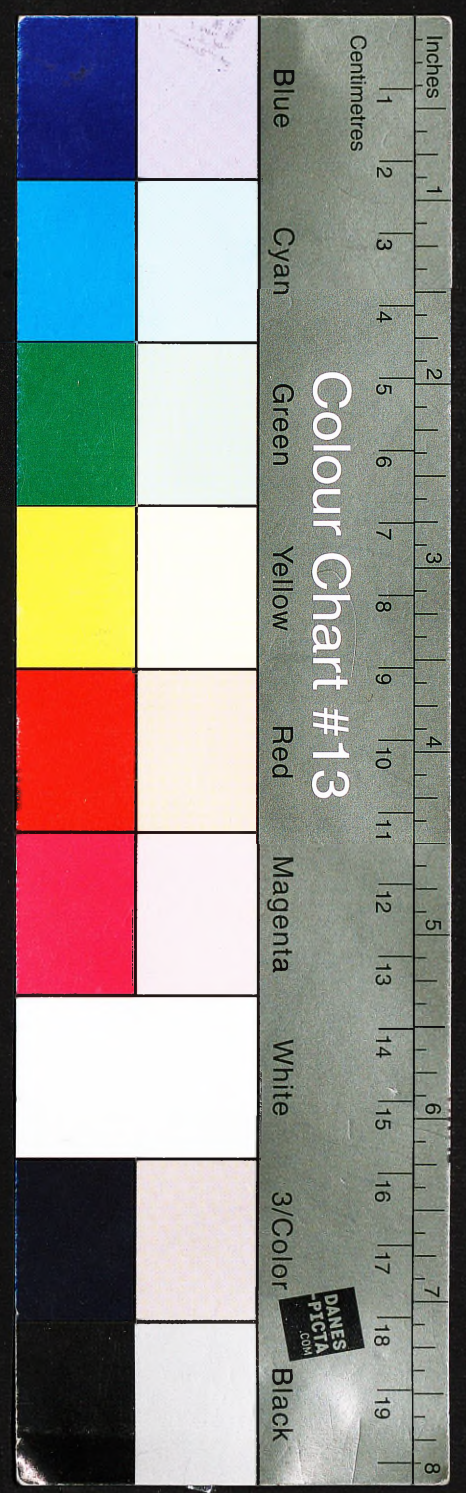
OPRACOWANIE SŁOWNIKA TERMINÓW Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

(I etap badań)

PNB
WARSZAWA

73824

* 112

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

Plk dr hab. inż. Bogdan ZDRODOWSKI

OPRACOWANIE SŁOWNIKA TERMINÓW Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

(I etap badań)

PNB

WARSZAWA

73824

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

---

płk. dr. hab. inż. Bogdan Zdrodowski

**OPRACOWANIE
SŁOWNIKA
TERMINÓW Z ZAKRESU
BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO
(I etap badań)**

2

Słownik opracował zespół pracowników ze Sztabu Generalnego WP, Żandarmerii Wojskowej, Centrum Szkolenia Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia, Akademii Marynarki Wojennej i Akademii Obrony Narodowej, pod kierownictwem płka dra hab. inż. Bogdana Zdrodowskiego w składzie:

BADURSKI Dariusz	ppłk ?
BIŃKOWSKI Henryk	dr
BORYN Paweł	ppłk ?
CIEŚLAR Paweł	płk dr hab.
CIUPIŃSKI Andrzej	dr hab.
DAWIDCZYK Andrzej	płk dr hab.
DOROSZ Krzysztof	dr ?
DRABAREK Anna	dr hab.
GAWLICZEK Piotr	kmdr dr
JARONKO Mieczysław	ppłk
KACZMAREK Julian	prof. dr hab.
KOZIEJ Stanisław	prof. dr hab.
KUBIAK Krzysztof	kmdr por dr hab.
KULESZKO Piotr	kpt.
KUNIKOWSKI Jerzy	prof. dr hab.
KUREK Sylwester	ppłk dr
KWEĆKA Roman	dr
LACH Zbigniew	płk dr
LEWANDOWSKI Grzegorz	mjr dr
LORANTY Krzysztof	ppłk dr
ŁABĘDZKI Mirosław	kpt.
MAZUREK Marcin	mgr
NIEDZWIECKI Ryszard	płk dr
NOWAK Dariusz	mjr mgr
NOWAK Eugeniusz	prof. dr hab.
PAWŁOWSKI Jacek	prof. dr hab.
PŁACZEK Janusz	prof. dr hab.
POKRUSZYŃSKI Witold	prof. dr hab.
PRZEWORSKI Krzysztof	ppłk dr
ROKICIŃSKI Krzysztof	kmdr por dr inż.
ROKICKI Bronisław	dr
SIENKIEWICZ Piotr	prof. dr hab. inż.
SKRABACZ Aleksandra	dr hab.
ŚMIAŁEK Wiesław	ppłk dr
TUREK Andrzej	dr inż.
WOJNAROWSKI Jan	prof. dr hab.
WRONA Wiesław	ppłk ?

ZDRODOWSKI Bogdan
ŻANDARSKI Marcin
ŻURAWSKI Mariusz

płk dr hab. inż.
kpt.
ppłk

Redakcja naukowa: prof. dr hab. Julian KACZMAREK
prof. dr hab. Wojciech ŁEPKOWSKI
płk dr hab. inż. Bogdan ZDRODOWSKI

WPROWADZENIE

Przedstawiamy Szanownym Czytelnikom kolejne, szóste już wydanie słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Niniejsze wydanie, przy opracowaniu którego wykorzystano zgromadzony materiał w dotychczas wydanych słownikach, wzbogacono również o liczne uwagi czytelników. Różni się ono od poprzedniego. Podaliśmy tu angielskie terminy haseł, co ułatwi odszukanie i konfrontowanie ich z terminami zawartymi w licznych wydawnictwach anglojęzycznych jakie ukazują się na naszym rynku. Hasła o podstawowym znaczeniu, takie jak „bezpieczeństwo”, „państwo”, „strategia,” „wojna,” opracowano podając jednocześnie komentarz i wykaz wykorzystanej literatury w nadziei, iż pozwoli to poszerzyć wiedzę na dany temat.

Powszechne wykorzystanie techniki komputerowej było powodem wprowadzenie szeregu terminów specyficznych, których znaczenie odbiega od potocznego rozumienia. Do nich można zaliczyć takie jak: „bomba elektroniczna,” „blokada,” „koń trojański” „robak”, „wirus” i wiele innych. Aby zwrócić uwagę Czytelnika na ich odmienne znaczenie, przy terminach tych wpisano literkę /k/ w prostym nawiasie.

Poszczególne definicje podobnie jak w dotychczasowych wydaniach składają się z hasła (tematu definicji) połączonego pauzą (–) z jego treścią. Hasło pozwala szybko znaleźć potrzebną definicję i czyni materiał przejrzystym, zaś pauza zastępuje wyrażenia: „jest to”, „są to” lub „to znaczy”.

Natomiast w treści definicji, oprócz cech definiowanego pojęcia, podano tam, gdzie było niezbędne, usytuowanie jej w terminie nadrzędnym. Treść definicji podano **łustym drukiem**. W przypadku występowania terminów zdefiniowanych w innych miejscach wydawnictwa, zastosowano odsyłacze w postaci strzałki (→). Definicje starano się formułować w formie jednego zdania. Pewne informacje rzeczowe (komentarze) dodano wówczas, gdy mogą się one przyczynić do poprawnego zrozumienia objaśnianych terminów.

Autorzy mają nadzieję, że oddany do rąk Czytelnika słownik przyczyni się nie tylko do upowszechnienia znajomości terminologii wojskowej, lecz również ułatwi pracę nad jej dalszym doskonaleniem. Jest to szczególnie istotne w procesach naukowo-badawczym i dydaktycznym realizowanych w Akademii Obrony Narodowej. Działalność ta wymaga bowiem utrzymywania kontaktów z wieloma instytucjami spoza wojska, gdzie znajomość terminologii wojskowej nie zawsze jest wystarczająca, co prowadzi niekiedy do różnych nieporozumień. Wprawdzie nie należy zbytnio przeceniać znaczenia definicji, ale jest oczywiste, że są one niezbędne w porozumiewaniu się między ludźmi, zwłaszcza w takich dziedzinach, jak nauka i dydaktyka.

Zespół autorski zwraca się do Szanownych Czytelników z uprzejmą prośbą o nadsyłanie ewentualnych uwag odnośnie do formy, treści i kompletności niniejszego słownika. Zostaną one wykorzystane przy opracowaniu kolejnej edycji wydawnictwa.

ZESPÓŁ AUTORSKI

<p><u>ADMINISTRACJA PUBLICZNA</u>¹ (ang. <i>Public Administration</i>) – władcze wykonywanie zadań przypisanych przez porządek prawny państwu i jego organom lub innym podmiotom wykonującym funkcje władcze.</p> <p>W Polsce zaliczamy do niej: organa administracji rządowej (naczelne, centralne, wojewódzkie, powiatowe zespolone i niezespolone), organa administracji samorządowej (terytorialne, zawodowe, gospodarcze) i inne organa administracji państwowej (np. Państwowa Inspekcja Pracy, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji i inne)</p>
<p><u>ADMINISTRACJA RZĄDOWA</u> (ang. <i>Government Administration</i>) – część administracji publicznej, którą tworzą centralne organy władzy państwowej i ich urzędy, a także szereg instytucji ogólnokrajowych i terenowych realizujących zadania publiczne na rzecz indywidualnych obywateli i podmiotów zbiorowych.</p>
<p><u>ADMINISTRACJA SAMORZĄDOWA</u> (ang. <i>Self-Government Administration</i>) – terenowa prezentacja lokalnych grup społecznych, które zgodnie z przepisami mają samodzielnie realizować funkcje administracji publicznej.</p>
<p><u>ADMINISTRACJA WOJSKOWA</u> (ang. <i>Military Administration</i>) – działalność organów wojskowych w zakresie władzy wykonawczej, z wyłączeniem strategii, sztuki operacyjnej i taktyki; wewnętrzne kierowanie jednostką wojskową.</p>
<p>ADMINISTRATOR (ang. <i>Administrator</i>) – pracownik wykonujący zadania w określonym dziale administracji.</p>
<p><u>ADMINISTRATOR /k/</u> (ang. <i>administrator</i>) – użytkownik uprzywilejowany, który zarządza pracą systemu komputerowego oraz nadaje prawa użytkownikom.</p> <p>W zależności od sprawowanych zadań w systemie wyróżniamy administratora: systemu operacyjnego, sieci, serwera (bazy danych, WWW, poczty elektronicznej itd.). Najczęściej jednak zdarza się, że w małych sieciach komputerowych obowiązki wszystkich wymienionych administratorów sprawuje jedna osoba.</p>
<p><u>ADMINISTRATOR BAZY DANYCH /k/</u> (ang. <i>database administrator</i>) – osoba, która zarządza serwerem bazy danych.</p> <p>Administrator bazy danych określa zawartość, wewnętrzną strukturę, sposoby dostępu, zasady bezpieczeństwa oraz monitoruje jej pracę.</p> <p>Słownik komputerowy, Microsoft Press, PLJ Warszawa 2000 s.14</p>
<p><u>ADMINISTRATOR SIECI /k/</u> (ang. <i>network administrator</i>) – osoba zajmująca się zarządzaniem pracą sieci komputerowej. Wyróżniamy administratorów sieci lokalnych, miejskich, rozległych.</p>
<p><u>AEROMOBILNOŚĆ</u> (ang. <i>airmobility</i>) – właściwość wojsk do przemieszczania się drogą powietrzną przy jednoczesnym zachowaniu zdolności do podjęcia działań bojowych na lądzie.</p>
<p><u>AGENCJA</u> (ang. <i>Agency</i>) – placówka samodzielna lub będąca przedstawicielstwem jakiejś instytucji, przedsiębiorstwa, urzędu lub państwa.</p> <p>Instytucja trudniąca się zbieraniem wiadomości przy pomocy korespondentów, nasłuchu radiowego, współpracy z innymi agencjami itd. celem przekazywania np. prasie.</p>

¹ W związku z przywróceniem w Polsce w 1990 roku samorządu terytorialnego oraz samorządów specjalnych, celowy jest powrót do terminu „administracja publiczna”, tym bardziej, że ma on szersze znaczenie niż termin „administracja państwowa” i obejmuje nie tylko państwowe podmioty administracji, lecz także pozostałe podmioty spełniające funkcje tej administracji.

AGENCJA BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO (ang. *Internal Security Agency*) – centralny organ administracji rządowej, powołany do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku konstytucyjnego w państwie. Ma uprawnienia do prowadzenia działań o charakterze operacyjno – rozpoznawczym i dochodzeniowo – śledczym.

Do głównych zadań Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego należy rozpoznawanie i wykrywanie: szpiegostwa i terroryzmu; przestępstw godzących w podstawy ekonomiczne państwa; korupcji osób pełniących funkcje publiczne, a także przestępstw w zakresie produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym; nielegalnego wytwarzania, posiadania i handlu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowej zagłady oraz środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi w obrocie międzynarodowym.

Agencja odpowiada również za ochronę danych i informacji stanowiących tajemnicę państwową. Pełni funkcję krajowej władzy bezpieczeństwa w zakresie ochrony informacji niejawnych w stosunkach międzynarodowych.

AGENCJA WYWIADU (ang. *Intelligence Agency*) – centralny organ administracji rządowej, powołany do zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Ma uprawnienia do prowadzenia działań o charakterze operacyjno – rozpoznawczym.

Do głównych zadań Agencji Wywiadu należy: rozpoznanie i przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na bezpieczeństwo państwa oraz podejmowanie działań eliminujących te zagrożenia; przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu i zorganizowanych grup przestępczych; rozp[oznawanie i zwalczanie nielegalnego handlu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, a także towarami, technologiami i usługami mającymi znaczenie satratyczne dla bezpieczeństwa państwa.

Agencja uzyskuje i przekazuje właściwym organom informacje mogące mieć znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej, prowadzi wywiad elektroniczny, zajmuje się ochroną zagranicznych przedstawicielstw państwa przed działaniami obcych służb specjalnych oraz zapewnia bezpieczeństwo kryptograficzne.

AGLOMERACJA (ang. *agglomeratio*) – element → sieci osadniczej stanowiący zintegrowane przestrzennie skupisko miejskich i wiejskich jednostek osadniczych (osiedli), które łączy złożony dynamiczny system wielofunkcyjnych więzi: infrastrukturalnych, gospodarczych, komunalnych, socjalnych, kulturalnych, rekreacyjnych oraz wspólne wykorzystanie potencjałów tego obszaru oraz jego zasobów.

Wyróżnia się → aglomeracje monocentryczne i policentryczne → konurbacje. Rozwój bliskich aglomeracji może doprowadzić do powstania rozległego, silnie zurbanizowanego obszaru zwanego → megalopolis.

AGLOMERACJA MONOCENTRYCZNA (ang. *monocentric agglomeration*) – typ aglomeracji miejskiej. Składa się ona z jednego miasta centralnego, wokół którego powstają mniejsze miasta satelickie, które pełnią wyspecjalizowane role.

Aglomeracja monocentryczna powstaje wtedy, gdy jedno dynamicznie rozwijające się miasto rozrasta się terytorialnie, wchłaniając osiedla i wsie znajdujące się w pobliżu.

<p>AGRESJA (ang. ....) – sprzeczne z → prawem międzynarodowym zastosowanie → przemocy zbrojnej jednego państwa wobec drugiego, zmierzające do ograniczenia lub pozbawienia danego państwa jego integralności terytorialnej, niezawisłości lub suwerenności.</p>
<p>AKCELERATOR KRYPTOGRAFICZNY /k/ (ang. crypto accelerator) – wysoko wydajna karta lub urządzenie, wyposażone w funkcje przyspieszające szyfrowanie danych.</p> <p>Wbudowane funkcje szyfrujące w układy scalone powodują, że zarówno karta, jak i zewnętrzne urządzenia mniej obciążają układy CPU, wykonując dużo szybciej wszystkie zadania związane z szyfrowaniem i deszyfrowaniem danych.</p>
<p>AKCJA (ang. action) – działania na małym obszarze (osiedle, kompleks osiedli, dzielnica, miasto, masyw leśny) niewielkich sił w krótkim czasie.</p> <p>Celem akcji jest bezpośrednia likwidacja zagrożenia lub naruszenia bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zatrzymanie i obezwładnianie niebezpiecznego przestępcy lub grupy przestępców.</p>
<p>AKCJA RATUNKOWA (ang. Life Action) – działanie szczególnie zorganizowane, zmierzające do osiągnięcia jakiegoś celu, aby oddalać od kogoś lub czegoś grożące mu niebezpieczeństwo; nieść pomoc.</p>
<p>AKCJA RATUNKOWA (OBRONY CYWILNEJ) (ang. Life Action /Civil Defense) – jedno z zadań realizowanych przez → formacje obrony cywilnej w → rejonie porażenia, katastrofy → klęski żywiołowej, mające na celu niesienie pomocy ludności poszkodowanej, ograniczenie strat i zniszczeń, zapobieganie wtórnym skutkom wybuchów i skażeń oraz ich likwidację.</p>
<p>AKCJA ZBROJNA (ang. ....) – krótkotrwałe działanie → sił zbrojnych lub zorganizowanych i uzbrojonych grup, których celem jest osiągnięcie doraźnych efektów.</p>
<p>AKREDYTACJA SYSTEMU /k/ (ang. system accreditation) – dopuszczanie do eksploatacji, udzielenie zezwolenia i zatwierdzenie systemu jako zdolnego do przetwarzania informacji klasyfikowanych w danym środowisku pracy.</p> <p>Akredytacji dokonują służby ochrony państwa po wdrożeniu odpowiednich procedur bezpieczeństwa i osiągnięciu satysfakcjonującego poziomu ochrony zasobów systemu. Podstawą akredytacji jest opracowanie dokumentów pt. → Szczególne Wymagania Bezpieczeństwa i → Procedury Bezpieczeństwa.</p>
<p>ALARMOWANIE (W OBRONIE CYWILNEJ)(ang. ....) – jedna z funkcji → systemu wykrywania i alarmowania w państwie mająca na celu rozpowszechnianie przez odpowiednie organy ustalonych sygnałów (komunikatów) o bezpośrednim niebezpieczeństwie.</p>
<p>ALARMOWANIE (W SIŁACH ZBROJNYCH)(ang. ....) - jedna z funkcji → systemu wykrywania i alarmowania w państwie mająca na celu natychmiastowe doprowadzenie do wojsk decyzji dotyczących osiągnięcia → wyższych stanów gotowości bojowej, operacyjnego i → mobilizacyjnego ich rozwinięcia, obrony (osłony) wojsk przed uderzeniami przeciwnika, ochrony przed skażeniami oraz wykonanie innych zadań.</p>
<p>ALGORYTM /k/ (ang. algorithm) – zbiór uporządkowanych kroków rozwiązania logicznego lub matematycznego problemu.</p> <p>Terminy algorytm i logika są synonimami. Oba określają sekwencję kroków niezbędnych do rozwiązania problemu. Jednak algorytm jest najczęściej używany do rozwiązania skomplikowanego problemu, a nie całego procesu.</p>

<p><u>ALGORYTM SZYFROWANIA</u> /k/ (ang. <i>encryption algorithm</i>) – procedura określająca sposób zamiany informacji jawnej w niejawną (zaszyfrowaną). Do szyfrowania informacji stosuje się algorytmy szyfrowania → symetryczne i asymetryczne.</p>
<p><u>ALGORYTMY ASYMETRYCZNE</u> /k/ (ang. <i>asymmetric algorithm</i>) – algorytmy szyfrowania wykorzystujące do szyfrowania parę → kluczy: publiczny i prywatny. Klucz publiczny jest znany wszystkim zainteresowanym, natomiast prywatny jest znany tylko jego właścicielowi.</p>
<p><u>ALGORYTMY SYMETRYCZNE</u> /k/ (ang. <i>symmetric algorithms</i>) – algorytm wykorzystujący do szyfrowania i odszyfrowywania wiadomości tego samego klucza. Algorytmy z kluczem symetrycznym dają się łatwo implementować sprzętowo i są często stosowane w urządzeniach komunikacyjnych.</p>
<p><u>ANALIZA</u> (ang. <i>analysis</i>) – w działalności wywiadowczej (rozpoznawczej) element fazy przetwarzania informacji, w czasie, którego poddawana jest ona badaniu w celu określenia znaczących faktów i późniejszej ich interpretacji.</p>
<p><u>ANALIZA CELÓW</u> (ang. <i>target analysis</i>) – ocena potencjalnych celów, aby określić ich znaczenie z wojskowego punktu widzenia, kolejności niszczenia i rodzaju broni potrzebnej do osiągnięcia żądanego poziomu porażenia lub strat.</p>
<p><u>ANALIZA GOSPODARCZO-OBRONNA</u> (ang. <i>Economical-Defense Analysis</i>) – element procesu planowania obronnego, polegający na poszukiwaniu rozwiązań przyszłych zadań obronnych w świetle możliwości ekonomicznych państwa i jego potrzeb społeczno-gospodarczych.</p> <p>Przedmiotem zainteresowań analizy gospodarczo-obronnej jest badanie i ocenianie możliwości oraz kosztów zaspokajania potrzeb obronnych państwa przez całą gospodarkę (analiza w skali makro) oraz poszczególne branże i przedsiębiorstwa (skala mikro). Diagnozy dotyczące możliwości świadczeń gospodarki na rzecz obronności, z uwzględnieniem pozostałych potrzeb społecznych, pozwalają innymi dyscyplinom, na prognozowanie i planowanie rozwoju potencjału gospodarczo-obronnego.</p>
<p><u>ANALIZA PRZESTRZENNA</u> (ang. <i>spatial analysis</i>) – analiza → danych przestrzennych mająca na celu ujawnienie lub uzyskanie nowej → informacji przestrzennej, zwłaszcza geograficznej. Analiza przestrzenna umożliwia modelowanie złożonych zjawisk, relacji i procesów geograficznych, służąc ich monitorowaniu i prognozowaniu.</p> <p>Analiza konkretnego problemu przestrzennego wymaga zazwyczaj wykonania pewnej liczby prostszych operacji za pomocą oprogramowania → systemu informacji przestrzennej. Metodyka analizy uzależniona jest od tego, czy używane są dane: wektorowe, rastrowe, czy też matrycowe. Do stosowanych metod należą m.in.: nakładanie warstw, buforowanie, analiza sieciowa, cyfrowe modelowanie powierzchni i cyfrowe modelowanie brył. Oddzielną grupę stanowią metody i techniki przetwarzania obrazów.</p>
<p><u>ANALIZA SYSTEMOWA</u> (ang. <i>System Analysis</i>) – zbiór jakościowych i ilościowych metod naukowych celowo uporządkowanych na potrzeby rozwiązania badanego problemu.</p>
<p><u>ANALIZA TERENU</u> (ang. <i>terrain analysis</i>) – zbieranie, analizowanie, ocena oraz interpretacja → danych i informacji geograficznych, związanych z naturalnymi i antropogenicznymi (powstałymi w efekcie działalności ludzkiej) → obiektami terenu, która w połączeniu z innymi istotnymi czynnikami prognozuje wpływ terenu na działania bojowe.</p>
<p><u>ANALIZATOR PROTOKOŁÓW SIECIOWYCH</u> /k/ (ang. <i>network protocol analyzer</i>) – urządzenie lub program komputerowy przeznaczony do testowania sieci teleinformatycznych, prezentujący najwyższy poziom metrologii sieci</p>

komunikacyjnej.

Współczesne analizatory protokołów potrafią przechwytywać, analizować i filtrować pakiety danych, a następnie na życzenie Goperatora prezentować na ekranie podstawowe dane o dowolnie wybranych przez niego pakietach.

ANARCHIZM (ang. ....) – zróżnicowana wewnętrznie i zindywidualizowana stanowiskami głównych teoretyków doktryna polityczna oraz rozwijający się w oparciu o nią ruch polityczny zmierzający do destabilizacji i obalenia państwa. Podstawą doktryny anarchii, jest teza o prawie jednostki do niczym nieograniczonej wolności. przeszkodą w jej uzyskaniu jest państwo, będące jednocześnie źródłem wyzysku i ucisku społecznego. anarchizm dąży do zniesienia państwa i ustanowienia ustroju bezpaństwowego, wolnego od przymusu, opartego na związkach producentów i konsumentów.

ANEKSJA (ang. *annexation*) – zajęcie, a następnie przyłączenie przez państwo (agresora) całości lub części terytorium innego państwa do swojego terytorium, najczęściej przy użyciu siły lub w wyniku wygranej wojny. Współcześnie aneksja zakazana jest przez prawo międzynarodowe.

ANTYTERRORYZM (ang. *antiterrorism*) – przedsięwzięcia obronne obejmujące działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze zapewniające zmniejszanie wrażliwości ludzi i obiektów na działania terrorystyczne do ograniczonego użycia lokalnych jednostek sił zbrojnych włącznie.

Obejmują one działania i udział wyspecjalizowanego personelu ochronnego w celu uniemożliwienia niepowołanym osobom dostępu do ochraniającego wyposażenia, instalacji, materiałów i dokumentów, a także ich ochronę przed szpiegostwem, sabotażem, uszkodzeniem i kradzieżą. W skład tych działań wchodzi również ochrona osób. Realizowana jest ona poprzez fizyczne prowadzenie działań ochronnych oraz uświadomienie chronionym - drogą praktycznych treningów zagrożenia aktami terrorystycznymi.

ARCHITEKTURA BEZPIECZEŃSTWA (ang. ....) - ogół form i sposobów organizowania i kształtowania przestrzeni dla zapewnienia pokojowych warunków bytu ludzi. występuje zarówno w obszarze wiedzy, jak i działalności praktycznej. uwzględnia istniejącą rzeczywistość na danym etapie jej rozwoju, przyjęte formy więzów organizacyjnych i przewidywany ich rozwój. w oparciu o nie organizuje i kształtuje warunki służące: przeciwdziałaniu i likwidowaniu → kryzysów i → konfliktów oraz zapewnieniu pokojowego bytu na określonym obszarze realnej rzeczywistości.

ARMIA² (ang. ....) – związek operacyjny zdolny do prowadzenia samodzielnej operacji, złożony z kilku korpusów lub (bezpośrednio) dywizji.

Najwcześniej armie organizowano we Francji w latach 1792-1793. Armie prowadziły zwykle działania samodzielnie, zaś od pierwszej wojny światowej łączono je w wyższe związki organizacyjne (grupy armii, fronty). Największy rozwój struktur organizacyjnych armii przypada na okres drugiej wojny światowej i następujący po niej okres zimnej wojny, kiedy to pojawiły się armie: ogólnowojskowe, pancerne, lotnicze czy powietrznodesantowe. Współcześnie, ze względu na coraz mniejsze siły zaangażowane w operacji, termin rzadko używany.

ASYMETRIA (ang. *asymmetry*) – w znaczeniu wojskowym, nierównowaga sił i środków dwóch przeciwnych stron, gdzie „słabsza” nieoczekiwanie wykorzystuje

² Potocznie „armia” może oznaczać również siły zbrojne – wojsko.

swoją szybkość, manewrowość oraz nowe środki i metody walki.

W środowisku wojskowym asymetria jest również interpretowana jako dowolna różnica, która może zostać wykorzystana w siłach, wyposażeniu, szkoleniu oraz organizacji. Asymetrię można podzielić na:

- pozytywną i negatywną;
- krótkotrwałą lub długotrwałą;
- przypadkową lub zamierzoną;
- materialną i niematerialną.

ATAK (ang. ....) – nagle, zorganizowane, zaczepne działanie przeciw siłom nieprzyjaciela.

Decydujący etap natarcia zgrupowań taktycznych charakteryzujący się gwałtownym uderzeniem na nieprzyjaciela oraz szybkim i nieprzerwanym posuwaniem się w głąb jego ugrupowania

ATAK BRUTALNY /k/ (ang. *brute force attack*) – metoda łamania szyfru polegająca na sprawdzaniu wszystkich możliwych kluczy, haseł.

ATAK TERRORYSTYCZNY (ang. *terrorist attack*) – nagle, zdeterminowane działanie pojedynczych osób, lub dobrze zorganizowanych grup przynoszące śmierć i zniszczenie dóbr materialnych, celem wymuszenia określonych zachowań.

Atak terrorystyczny to także składowa konfliktu asymetrycznego, gdzie strona słabsza, w tym aktor o charakterze niepaństwowym, stara się dotkliwie zwalczać stronę przeciwną.

Trudność w zdefiniowaniu pojęcia ataku terrorystycznego wynika przede wszystkim z różnego rozumienia samego pojęcia terroryzmu jako zjawiska we współczesnym środowisku bezpieczeństwa.

Za akt terroru uznano także każdy umyślny czyn powodujący śmierć, uszkodzenia ciała, albo utratę wolności osobistości oficjalnych, bądź też dokonany z zamiarem zagrożenia ich życia, umyślne niszczenie lub uszkodzenia własności publicznej, a także wyrób, nabywanie, posiadanie lub dostarczanie amunicji i materiałów wybuchowych do popełnienia tych przestępstw.

Pomimo trudności w zdefiniowaniu pojęcia ataku terrorystycznego wynikających z braku ogólnie przyjętej definicji, pojęcie to jest powszechnie używane i można je często znaleźć w dokumentach organizacji międzynarodowych (ONZ, UE, NATO, czy innych) oraz w literaturze naukowej.

Terroryzm powszechnie utożsamia się z atakami terrorystycznymi, a pojęcia te często stosuje się zamiennie. Terroryzm (atak terrorystyczny) zaliczany jest do globalnych → zagrożeń asymetrycznych, które obecnie uznawane są za jedno z najważniejszych zagrożeń występujących we współczesnym środowisku → bezpieczeństwa międzynarodowego oraz → bezpieczeństwa narodowego.

Obecnie, wskutek dramatycznego wzrostu zagrożenia terroryzmem – atakami terrorystycznymi i w związku z tym koniecznością skutecznego przeciwdziałania temu zagrożeniu (w tym ściganiu sprawców ataków terrorystycznych), państwa wprowadzają do swego prawodawstwa karnego definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

Akt terrorystyczny stanowiący swego rodzaju metodę działania dla osiągnięcia planowanych celów (wywołania spodziewanych skutków) jest bez wątpienia przestępstwem o charakterze terrorystycznym, można by zatem przyjąć definicję proponowaną w kodeksie karnym RP jako definicję ataku terrorystycznego. Definicję tę można również uzupełnić określając osoby dokonujące ataku terrorystycznego, ich motyw i środki działania, a także obiekty, przeciwko którym atak jest skierowany.

Określenie to pozwala bowiem na wyraźniejsze odróżnienie ataku terrorystycznego od pospolitych przestępstw popełnianych w każdym państwie.

AWACS (ang. *Airborne Warning and Control System*) – **Amerykański Powietrzny System Ostrzegania i Kontroli.**

W skład systemu AWACS wchodzi m.in. odpowiednio zaadaptowane samoloty dozoru radiolokacyjnego dalekiego zasięgu (np. E-3 Sentry). AWACS jest używany przez siły NATO, USAF (lotnictwo wojskowe USA), RAF (Brytyjskie Królewskie Siły Powietrzne) oraz lotnictwo Francji, Arabii Saudyjskiej i Japonii.

AZYL POLITYCZNY (ang. ....) – instytucja → prawa międzynarodowego polegająca na udzieleniu przez państwo schronienia cudzoziemcowi prześladowanemu przez władze innego państwa. wiąże się to z gwarancjami zapewnienia cudzoziemcowi podstawowych praw człowieka, włącznie z prawem swobodnego wyjazdu oraz wyłączeniu możliwości ekstradycji.

BADANIE (ucicie) SYSTEMOWE (ang. *systems research*), a także myślenie systemowe – rozpatrywanie badanych przedmiotów jako systemów z uwzględnieniem wszystkich elementów (w tym ich cech) powiązanych relacjami między sobą, jak również z nadsystemem, z innymi systemami (otoczeniem), a więc rozpatrywanie w adekwatnie rozszerzonym przedziale, włączając w to przedział czasu.

Stosujący myślenie systemowe stara się odpowiedzieć na następujące pytania: czy wyróżniony system rozpatrywany jest ze wszystkich możliwych punktów widzenia?; czy nie zakłada się milcząco, że dokonane przeglądy są wyczerpujące, podczas gdy są to tylko przypadkowe elementy całego badania?; czy wyróżnione zostały wszystkie relacje z nadsystemem, systemami, z którymi sprzężony jest rozpatrywany system oraz z otoczeniem?; czy wyróżnione zostały wszystkie elementy (w tym cechy) danego systemu i wszystkie relacje?; czy ocena systemu dokonana została przy wykorzystaniu całego systemu ocen, a nie tylko jakichś ocen elementarnych?; czy trwania systemu nie rozpatrzono w zbyt krótkim przedziale czasu i wobec tego czy oceny nie powinny być zrelatywizowane do czasu dłuższego?

BAKTERIA /k/ (ang. *bacteria*) – rodzaj wirusa komputerowego, program, który sam się powiela doprowadzając w rezultacie do tego, że liczba bakterii (plików) wzrasta wykładniczo, ostatecznie zajmując wszystkie zasoby procesora, pamięci lub dysku.

BANDERA GRZECZNOŚCIOWA (TANIA BANDERA) ang. *Flag of Convenience*) – potoczny termin stosowany wobec państw stwarzających armatorom dogodne warunki do obniżenia kosztów eksploatacji i obsługi statku morskiego. Statek pływa pod tanią banderą, jeżeli jest to bandera inna niż flaga kraju armatora i jednocześnie prawdziwego właściciela statku, czerpiącego zyski z jego eksploatacji.

Do przechodzenia pod tanią banderę skłaniają armatorów. wynikające z tej operacji korzyści. z których główne to: niewielkie opłaty rejestracyjne. niewielkie podatki lub ich brak. swoboda doboru tanich załóg. brak nadzoru administracji kraju bandery. ułatwienia kredytowe. Państwa taniej bandery stosują zaniżone standardy bezpieczeństwa. nie dbają o należyte szkolenia załóg i nie egzekwują dobierania załóg według kryterium narodowościowego. Ma to poważny negatywny wpływ na bezpieczeństwo pływania. Po zarejestrowaniu statku pod tanią banderą armator swobodnie może dobierać sobie jak najtańszą załogę. płacić niskie pensje i obniżać koszty eksploatacji. drastycznie zaniżając standardy pracy i bytowania na statku. Obecnie funkcjonowanie instytucji taniej bandery

ułatwi pozyskiwanie i legalizację statków przez organizacje i grupy trudniące się bezprawną działalnością na morzu.

BAZA (ang. *base*) – 1) miejsce, z którego prowadzi się lub wspiera działania; 2) obszar lub miejsce wyposażone w → infrastrukturę i urządzenia umożliwiające realizację wsparcia logistycznego lub innego.

BAZA DANYCH (ang. *database*) – zbiór powiązanych → danych z pewnej dziedziny, zorganizowanych w sposób dogodny do korzystania z nich, a zwłaszcza do szybkiego wyszukiwania danych potrzebnych w jednym lub wielu zastosowaniach.

BAZA LADOWA (ang. *ground base*) - → obiekt wojskowy, organizowany i utrzymywany na lądzie przez wojska lądowe lub inne, odpowiednio przygotowany i wyposażony w → infrastrukturę, urządzenia i materiały niezbędne do jej funkcjonowania.

BAZA LOTNICZA (ang. *air base*) – obiekt przeznaczony do działania, bazowania, obsługi i remontów statków powietrznych

BAZA MOBILIZACYJNA JEDNOSTKI WOJSKOWEJ (ang. *Military Unit's Mobilization Base*) – zorganizowane zespoły specjalistów, z odpowiednią dokumentacją, sprzętem i wyposażeniem, przeznaczone do zapewnienia zorganizowanego, sprawnego i harmonijnego przejścia jednostek wojskowych (instytucji) ze struktur organizacyjnych i stanów ilościowych czasu pokojowego na wojenne.

BAZA NAMIERZANIA (ang. *baseline*) – w radionawigacji, najkrótszy łuk wielkiego okręgu, łączący dwie stacje nadawcze systemu nawigacyjnego (baza radionawigacyjna); - w rozpoznaniu i topografii, dokładnie zmierzony odcinek na końcach którego rozmieszczone są przyrządy dalmiercze lub kątomiercze do określania położenia celów.

BAZA OPERACYJNA (ang. ....) – całokształt wojskowych i cywilnych sił i środków wsparcia znajdujących się na obszarze, na którym rozpoczyna się lub też jest kontynuowana operacja.

Obszar lub miejsce z urządzeniami wsparcia logistycznego lub innego typu zapewniające ciągłość zasilania materiałowego w operacji.

BAZA ROZWINIĘCIA OPERACYJNEGO (ang. ....) - → obiekty posiadająca minimalne wyposażenie w podstawowe urządzenia operacyjne i zabezpieczenia, w której zostanie rozmieszczona jednostka wojskowa lub jej część w celu prowadzenia działań w czasie zagrożenia lub wojny.

BAZA WOJSKOWA (ang. *military base*) – obiekty i wydzielony obszar (miejscowość, baza morska, baza lotnicza, poligon, teren) wraz z → infrastrukturą wojskową, wyposażony i urządzony oraz przygotowany do działania (porty, przystanie, lotniska, lądowiska, wyrzutnie, stanowiska startowe, poligony, koszary, magazyny, warsztaty, szpitale, składy materiałów pędnych i smarów, składy żywności, zapory inżynieryjne i umocnienia itp.) przeznaczony do okresowego lub stałego przebywania w nim jednego lub kilku → rodzajów sił zbrojnych albo → wojsk.

Rozróżnia się bazy rodzajów sił zbrojnych (lądowe, lotnicze, marynarki wojennej) i rodzajów wojsk. Bazy wojskowe mogą mieć znaczenie strategiczne lub operacyjno-taktyczne, ponadto mogą być: logistyczne, paliwowe, raketowe i przeciwraketowe i in.). Bazy wojskowe rozmieszcza się na własnym lub obcym terytorium – te ostatnie mogą być sojusznicze lub neutralne, tworzone na mocy specjalnych umów między zainteresowanymi państwami, bądź utworzone na terenach okupowanych lub bez zgody państwa, na którego terytorium są rozmieszczone.

BAZA WYSUNIETA (ang. advanced base) – **obiekty z odpowiednim wyposażeniem znajdujące się w/lub w pobliżu → teatru działań, której podstawowym zadaniem jest wsparcie działań militarnych.**

BEZPIECZEŃSTWO (ang. security) – **stan, który daje poczucie pewności, i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych.**

Wyróżnia się m. in. **bezpieczeństwo globalne regionalne, narodowe; bezpieczeństwo militarne, polityczne, publiczne, wewnętrzne, społeczne; bezpieczeństwo fizyczne, psychiczne, socjalne; bezpieczeństwo strukturalne i personalne.**

Etymologiczny rodowód pojęcia wywodzi się od łacińskiego *sine cura (securitas)* i przetrwało w kilku europejskich językach; ang. *security*, fr. *securité*. Definicje stosowane w naukach wojskowych oraz w naukach o stosunkach międzynarodowych zawierają takie elementy, jak:

- stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, czyli braku zagrożenia i ochrony przed niebezpieczeństwami;
- zaspokojenie takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie, pewność rozwoju;
- wartość współtworzącą inne niezbędne człowiekowi wartości, określony cel, którego utrata czyni iluzorycznym rozwój i dobrobyt;
- podstawową potrzebę państw i systemów międzynarodowych, brak bezpieczeństwa oznacza niepokój i poczucie zagrożenia.

Z klasycznych funkcji państwa wynikają dwa aspekty bezpieczeństwa, które są jednocześnie niezbędnymi składnikami pełnego bezpieczeństwa każdego podmiotu:

- bezpieczeństwo wewnętrzne, czyli stabilność i harmonia danego państwa lub podmiotu zbiorowego (państw, organizacji, korporacji itp.);
- bezpieczeństwo zewnętrzne, czyli brak zagrożenia ze strony innych podmiotów stosunków międzynarodowych.

Bezpieczeństwo należy pojmować nie statycznie, ale przede wszystkim dynamicznie, jako proces społeczny, w którym podmioty międzynarodowe starają się eliminować zagrożenia i podnosić swój stan pewności. Bezpieczeństwo absolutne jest wartością nieosiągalną, ma bowiem ono zawsze charakter względny.

Wśród zagrożeń dla bezpieczeństwa wymieniane są; zagrożenia wojskowe (zagrożenia dla przetrwania państwa), takie jak: nadmierne zbrojenia, brak równowagi wojskowej między państwami, brak demokratycznej kontroli nad armią. Zagrożenia polityczne – niedostateczna współpraca, brak zaufania i postawa konfrontacyjna, próby rozwiązywania konfliktów międzynarodowych siłą. Oprócz tych dwóch rodzajów zagrożeń istnieją jeszcze nie mniej groźne zagrożenia dla dobrobytu (zagrożenia ekonomiczne), dla trwałego rozwoju (zagrożenia ekologiczne) oraz dla tożsamości (zagrożenia społeczno-kulturowe). Coraz bardziej niepokojącymi zagrożeniami dla

bezpieczeństwa są przejawy terroryzmu międzynarodowego.

Aby poprawnie określić stan bezpieczeństwa, ważne jest rozróżnienia zagrożeń od wyzwań. Te ostatnie mają w znacznej mierze charakter subiektywny i państwa mogą je określać samodzielnie, a nawet postrzegać jako zagrożenia, co może prowadzić do obsesji.

Bezpieczeństwo można rozumieć negatywnie bądź pozytywnie. W rozumieniu negatywnym zwraca się przede wszystkim uwagę na brak zagrożeń, w pozytywnym zaś traktuje się je jako stan pewności, przetrwania, swobód rozwojowych.

Najbardziej ogólnie bezpieczeństwo dzielimy według następujących kryteriów:

- 1) podmiotowego: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe;
- 2) przedmiotowego: bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne;
- 3) przestrzennego: bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne i globalne;
- 4) czasu: stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa;
- 5) sposobu organizowania: indywidualne (unilateralne) – hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Bezpieczeństwo narodowe jest często utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności zorganizowanych w państwa. W tradycyjnym ujęciu kładzie się naciska na zewnętrzne zagrożenia, jednak równie ważne jest zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki zagranicznej państwa, zaś celem narodowej polityki bezpieczeństwa – ochrona państwa i społeczeństwa przed zagrożeniami płynącymi z zewnątrz. Bezpieczeństwo narodowe ma za zadanie chronić wewnętrzne wartości każdego społeczeństwa i państwa. Według amerykańskiej szkoły realizmu politycznego bezpieczeństwo narodowe jest jednym z interesów narodowych (kategoria naczelną w tej doktrynie); utożsamiane jest nawet z przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności terytorialnej i niezależności politycznej. Oprócz przetrwania bezpieczeństwo chroni także takie wartości, jak: suwerenność, niezawisłość państwa, przeżycie ludności, system społeczno-gospodarczy, panującą ideologię, prestiż państwa w środowisku międzynarodowym, interesy własnych obywateli za granicą, postęp gospodarczy, standard życia ludności. W chronionych przez bezpieczeństwo narodowe wartościach może wyróżnić cztery podstawowe: przetrwanie (dla tej wartości społeczeństwa są skłonne w określonych sytuacjach poświęcić inne), integralność terytorialną, niezależność polityczną, jakość życia.

Poszczególne państwa decydują indywidualnie, jakie wartości powinny być chronione w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa, następuje zaś wybierają odpowiednie środki do realizacji tego celu. Ich dobór zależy od rodzaju i wielkości zagrożeń oraz możliwości państwa, jego koncepcji polityki bezpieczeństwa i polityki zagranicznej.

Środki polityki bezpieczeństwa dzielimy na:

- 1) podejmowane w ramach funkcji wewnętrznej państwa – wzmacniające siły wojskowej i gospodarcze, ulepszające i stabilizujące system społeczno-polityczny
- 2) realizowane w ramach funkcji zewnętrznej państwa.

Literatura:

Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, red. D.B. Bobrow,

E. Halizak, R. Zięba, Część I, *Nowe podejście do problematyki bezpieczeństwa*, Warszawa 1997.

Jemioło T., Malak K., *Bezpieczeństwo zewnętrzne RP*, Warszawa 2002.

Stańczyk J., *Współcześnie pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996,

Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2001.

BEZPIECZEŃSTWO DANYCH /k/ (ang. *data security*) - ogół przedsięwzięć podejmowanych w celu zabezpieczenia danych przetwarzanych w →systemie teleinformatycznym przed nieupoważnionym dostępem począwszy od ich powstania, poprzez okres użytkowania i dystrybucji aż do zniszczenia.

Zagadnienia odnoszące się do bezpieczeństwa danych w przedsiębiorstwie obejmują: kontrolę dostępu do danych, archiwizację danych, ochronę antywirusową, zapewnienie ciągłej pracy systemu teleinformatycznego, bezpieczną transmisję i powinny być ujęte w opracowywanym przez firmę dokumencie pt. Polityka Bezpieczeństwa.

BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE (ang. *ecological security*) – zespół uwarunkowań chroniących człowieka i środowisko przed → zagrożeniami ekologicznymi oraz takie kształtowanie stosunków naturalnych i społecznych w biosferze Ziemi, które tworzy właściwe warunki życia dla całej ludzkości, nie podważając zarazem podstaw życia na naszej planecie, głównie poprzez wdrażanie i realizację koncepcji → zrównoważonego rozwoju.

Bezpieczeństwo ekologiczne w wymiarze przestrzennym i problemowym może dotyczyć → ekosystemu, → państwa (kraju), regionu czy globu ziemskiego.

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE (ang. *Economical Security*) – ma trzy zidentyfikowane i oddzielne elementy. Po pierwsze, bezpieczeństwo ekonomiczne oznacza zdolność państwa do obrony socjalnej oraz ekonomicznej struktury społeczeństwa. Drugi aspekt, to zdolność państw do efektywnego regulowania rynku oraz utrzymania integralności społeczeństwa. Trzeci aspekt bezpieczeństwa ekonomicznego przejawia się poprzez zdolność państwa do współpracy z innymi w celu ustanowienia międzynarodowego środowiska ekonomicznego, którego efektem ma być wzmocnienie współpracy w sektorze militarnym, jak również wyciągnięcie korzyści z międzynarodowej współpracy.

BEZPIECZEŃSTWO FIZYCZNE /k/ (ang. *physical security*) – część systemu bezpieczeństwa, która związana jest z fizycznymi zabezpieczeniami chronionych obiektów lub innych elementów. Bezpieczeństwo fizyczne ma na celu niedopuszczenie osób nieupoważnionych do sprzętu, instalacji, materiałów i dokumentów oraz ochronić je przed szpiegostwem, sabotażem, zniszczeniem czy kradzieżą.

Zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa fizycznego związane jest z wprowadzeniem następujących środków technicznych jak: systemy i urządzenia alarmowe (systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy telewizji przemysłowej, systemy kontroli dostępu), łączność wartowniczą i służb dyżurnych, oświetlenie obiektów, ogrodzenia, wieże wartownicze, umocnienia inżynieryjne, zabezpieczenia mechaniczne budynków (ściany, stropy, drzwi, zamki i kłódki, szyby, kraty, itd.).

BEZPIECZEŃSTWO GLOBALNE (ang. *Global Security*) – zjawiska i procesy bezpieczeństwa dotyczące całej ludzkości, obejmujące w różny sposób kulę ziemską, angażujące decydujących graczy na arenie światowej i większość innych

17

podmiotów (w tym organizacji) międzynarodowych. Jako system bezpieczeństwa jest on celowo budowany przez ludzkość dla przeciwstawienia się różnym zagrożeniom o skali globalnej.

BEZPIECZEŃSTWO INFORMACYJNE /k/ (ang. *information security*) – nowa dziedzina bezpieczeństwa narodowego, łącząca w sobie szereg cząstkowych ujęć, które odnieść należy do narzędzi i procedur ochrony danych, informacji i systemów informacyjnych.

Podstawą bezpieczeństwa informacyjnego jest sposób postrzegania komputera w teoriach walki informacyjnej: jako magazynu informacji i jako narzędzia sterowania. Strategie bezpieczeństwa informacyjnego pojmowane są szeroko jako zjawisko wielopoziomowej integracji metod i narzędzi ochrony zasobów informacyjnych różnych rodzajów użytkowników przez: antywirusową ochronę komputerów prywatnych i ich zasobów; zabezpieczenie techniczne wszelkich postaci danych osobowych w zakresie identyfikacji i tożsamości, tajemnicy lekarskiej, poufności bankowej, karalności, gwarancji tajemnicy korespondencji sieciowej; ochronę parametrów komputerów zarządzających systemami w przemyśle, bankowości, ochronie zdrowia, energetyce i łączności; procedury reagowania na ataki hakerskie i cyberterrorystyczne; ochronę prawną zasobów i systemów informacyjnych.

BEZPIECZEŃSTWO KOOPERACYJNE (ang.....) – szerokie rozumienie problematyki → bezpieczeństwa, przyznające pierwszeństwo koalicjantom; wielowymiarowe w treści; akcentujące wzajemne gwarancje, a nie odstraszanie; otwarte, a nie ekskluzywne; nie ograniczone pod względem członkostwa; faworyzujące rozwiązania wielostronne kosztem dwustronnych; nie przedkładające środków militarnych nad pozamilitarne; zakładające, że państwa są głównymi podmiotami systemu bezpieczeństwa, ale dopuszczające, że podmioty nie będące państwami mogą odgrywać istotną rolę; nie wymagające utworzenia formalnych instytucji bezpieczeństwa, ale również ich nie odrzucające; przede wszystkim zaś - podkreślające wartość "nawyków dialogu" w ujęciu wielostronnym.

BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE (ang. *International Security*) – stan odznaczający się brakiem obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodnym dążeniem i działaniem społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń.

BEZPIECZEŃSTWO MORSKIE PAŃSTWA (ang. *Maritime Security*) – zespół przedsięwzięć podejmowanych przez państwo w celu zabezpieczenia swoich interesów na obszarze morza otwartego, wyłącznej strefy ekonomicznej, wód terytorialnych i wewnętrznych oraz w pasie nadmorskim.

Bezpieczeństwo morskie obejmuje niekiedy także akweny (terytoria), które podlegają jego jurysdykcji politycznej (bazy morskie) lub ekonomicznej (koncesje na wydobywanie bogactw naturalnych, eksploatacji łowisk itd.). Pojęcie to zawiera w sobie także możliwości państwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym poprzez tworzenie sojuszy (sfera polityczna i militarna), wewnętrznym poprzez egzekwowanie prawa narodowego i międzynarodowego (sfera policyjna).

<p><u>BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE³</u> (ang. <i>National Security</i>) – jedna z podstawowych dziedzin funkcjonowania (aktywności) państwa, mająca zapewnić możliwości przetrwania, ale przede wszystkim rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcja ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO NOŚNIKÓW INFORMACJI /k/</u> (ang. <i>security carrier data</i>) – ogół przedsięwzięć podejmowanych w celu zapewnienia odpowiedniej ochrony nośników informacji takich jak: papier, dyskietki, płyty CD, dyski twarde, kasyety, itd.</p> <p>Bezpieczeństwo nośników informacji uzyskuje się przez ich odpowiednie: użytkowanie, przechowywanie, dystrybucję a po zakończonym okresie używalności niszczenie.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO OSOBOWE /k/</u> (ang. <i>personal security</i>) – ogół przedsięwzięć podejmowanych w celu dopuszczenia do przetwarzania informacji klasyfikowanych osób o sprawdzonej reputacji.</p> <p>Tylko osoby, które wypełniły ankietę bezpieczeństwa i zostały pozytywnie zweryfikowane przez służby ochrony państwa mogą uzyskać dostęp do informacji niejawnych. O fakcie pozytywnej weryfikacji świadczy wydane poświadczenie bezpieczeństwa, które dopuszcza daną osobę do dostępu do informacji niejawnych o danej klauzuli w określonym czasie w zakresie niezbędnym do wykonywania obowiązków na zajmowanym stanowisku pracy.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA</u> (ang. <i>State Security</i>) – rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych).</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE</u> (ang. ....) – stan na obszarze państwa powstały w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony osób i mienia przed zagrożeniami na lądzie, morzu i w powietrzu.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO REGIONALNE</u> (ang. <i>Regional Security</i>) – bezpieczeństwo państwa położonych w danym regionie.</p> <p>O jego jakości i stabilności zaświadcza: jedność interesów, analizy polityczne, interesy geopolityczne oraz kulturowa bliskość.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO SIECI /k/</u> (ang. <i>network security</i>) – ogół przedsięwzięć podejmowanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim urządzeniom tworzącym sieć oraz informacjom przetwarzanym tej sieci.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE</u> (ang. ....) – stan wolności od zagrożeń, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania i istnienie realnych możliwości rozwoju jednostki.</p> <p>Bezpieczeństwo społeczne człowieka wynika z funkcjonowania w społeczeństwie, które zarówno gwarantuje bezpieczeństwo socjalne, jak również stwarza możliwości</p>

³ W niniejszym Słowniku termin ten potraktowano jako równoznaczny z terminem „bezpieczeństwo państwa”, ponieważ są one zakorzenione w naszej terminologii i często stosowane zamiennie.

rozwoju osoby ludzkiej, w każdym jej aspekcie.

Wśród czynników oddziaływania państwa na bezpieczeństwo społeczne niewątpliwie dużą rolę do spełnienia ma polityka społeczna. Rozumiana nie tylko jako przeciwdziałanie określonym zagrożeniom, ale przede wszystkim w kategoriach kreowania godnego społeczeństwa i państwa, będącego prawdziwą ojczyzną dla wszystkich jego obywateli. Ważnym obszarem kreowania oblicza społeczeństwa jest edukacja. Powinna ona być czynnikiem przygotowującym ludzi do współzawodniczenia w ramach gospodarki rynkowej, ale także wprowadzać w świat wartości społecznych niezbędnych do współżycia w demokratycznym społeczeństwie.

Bezpieczeństwo społeczne, jest również wynikiem procesów i zjawisk społecznych, nie będących w zasięgu możliwości oddziaływań administracyjnych. Przykładem tego są sieci wsparcia społecznego. Ich funkcjonowanie opiera się na wzajemnych relacjach między ludźmi wchodzących ze sobą w interakcje i przekonanych o gotowości udzielania sobie pomocy w różnych sytuacjach. Sieci te odgrywają niezwykle ważną rolę w kreowaniu poczucia bezpieczeństwa oraz jakości życia, a przecież nie dają się ująć w ramy żadnej polityki społecznej, nawet tej realizowanej na szczeblu lokalnym. Istotne są więc spontaniczne procesy wynikające z natury życia społecznego. Należy jednak przyznać, że państwo poprzez lansowanie określonego systemu wartości, może w jakimś zakresie kreować lub niwelować te naturalne skłonności.

Literatura:

- J. Auleytner, Polityka społeczna czyli ujarzmienie chaosu socjalnego, Warszawa 2002.
 J. Auleytner, Głębicka K., Polskie kwestie socjalne na przełomie wieków, Warszawa 2001.
 E. Fromm, Zdrowe społeczeństwo, Warszawa 1996.
 K. Loranty, Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2004.
 J.K. Galbraith, Godne społeczeństwo. Program troski o ludzkość, Warszawa 1999.
 Leksykon polityki społecznej, praca pod red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 2001.

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE PAŃSTWA (ang. ....) – stan wynikający z takiego poziomu integracji społecznej, który zapewnia ład i porządek społeczny w państwie oraz akceptację przez społeczeństwo władzy państwowej

Kategoria bezpieczeństwo społeczne państwa jest ściśle związana z charakterem reżimu politycznego danego państwa. W zależności od tego, czy mamy do czynienia z reżimem demokratycznym czy totalitarnym, albo autorytarnym pożądanym stan społeczeństwa, o którym mowa w definicji, jest inny.

W strukturach niedemokratycznych, państwo traktuje się jako organizm, a różne grupy i jednostki tworzące społeczeństwo jako jego części, które spełniają określoną funkcję wobec całości (np. Hegel, Spencer). W ten sposób gloryfikuje się państwo (organizm) i wskazuje na przedmiotowy charakter części (grup społecznych, jednostek ludzkich), które tę całość stanowią. Takie podejście jest niezgodne z istotą współczesnego państwa demokratycznego, w którym to właśnie wspomniane części organizmu są podmiotami, wolnymi i rozumnymi istotami, tworzącymi państwo dla obrony i kreacji dobra wspólnego. Podmiotem bezpieczeństwa zawsze jest w takim państwie człowiek i zbiorowości społeczne tworzone przez ludzi.

Odnosząc kategorię bezpieczeństwo społeczne państwa do struktur demokratycznych łatwo można dostrzec centralne miejsce jakie zajmują w niej potrzeby bytu i rozwoju człowieka. Priorytet człowieka nad strukturą wyraża się również tym, że to obywatele poprzez swą aktywność tworzą określone stany rzeczy. W demokratycznych społeczeństwach nie są oni tylko odbiorcami poleceń wyrażających wolę władzy. To władze państwowe muszą wyrażać interesy obywateli. Państwo jest w tym przypadku

organizacją służącą stwarzaniu jak najlepszych warunków rozwoju dla jednostek oraz poszczególnych społeczności. Pełni rolę sprawiedliwego arbitra, nie dopuszczającego do nieuczciwej gry pomiędzy podmiotami i oceniającego ich działalność z perspektywy dobra społeczności. Zapobiega w ten sposób powstaniu sytuacji, w której może dojść do gloryfikowania interesów jednych grup kosztem innych, czy też egalitaryzacji społeczeństw. Grozi to w pierwszym przypadku wystąpieniem konfliktów, w drugim zaś osłabieniem ludzkiej aktywności. Demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentracji, jest czynnikiem mającym niezwykle duży wpływ na oblicze państwa. Decyzje na temat wielu ważnych aspektów życia ludzi zapadają w społecznościach lokalnych. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa demokratycznego jest więc w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i ważnych kwestii społecznych.

W tym kontekście bezpieczeństwo społeczne państwa to taka jakość kultury społeczeństwa oraz struktury społecznej i systemu podziału pracy, która umożliwia obywatelom osiąganie wartości indywidualnych oraz przejawia się podejmowaniem przez jednostki, grupy naturalne i formalne działań kooperacyjnych zorientowanych na rzecz dobra wspólnego i realizację uznawanych wartości kulturowych przy użyciu akceptowanych środków, a także utrzymanie i umacnianie więzi społecznej, zapewniającej kształtowanie się tożsamości wspólnotowej społeczności objętej organizacją polityczną państwa.

Każda działalność państwa stwarza sytuacje wywołujące u jednostek czy grup społecznych poczucie zadowolenia, pewności i optymizmu lub też zagrożenia, niepewności, zniechęcenia i frustracji. Od tych subiektywnych ocen zależy reakcja społeczności na działania podejmowane przez państwo. Jeżeli jakaś grupa nie dostrzega w warunkach panujących w państwie szans rozwoju dla siebie czy też ma poczucie upośledzenia pod względem dostępu do należnych jej dóbr, okazuje swe niezadowolenie i przyjmuje różne strategie postępowania, aby zmienić niekorzystny dla siebie stan rzeczy. Te działania mogą godzić w dobro innych społeczności, utrudniać wypełnianie funkcji przez państwo, a przez to destabilizować strukturę społeczną i być zagrożeniem dla stabilności i bezpieczeństwa państwa.

Literatura:

K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004.

K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne państwa demokratycznego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 1.

BEZPIECZEŃSTWO SUBREGIONALNE (ang. *Sub-regional Security*) – bezpieczeństwo subregionalne stanowi bezpieczeństwo państw położonych w danym subregionie. Bezpieczeństwo to odnosi się chociażby do państw Grupy Wyszehradzkiej i Inicjatywy Środkowoeuropejskiej.

BEZPIECZEŃSTWO SYSTEMU OPERACYJNEGO /k/ (ang. *operation system security*) – poziom zabezpieczenia systemu operacyjnego pod kątem zarówno wbudowanych funkcji (funkcjonalności) jak i wiarygodności sposobu ich opracowania (pewności).

Pojęcie bezpiecznego (jest używany również termin wiarygodnego) systemu operacyjnego zostało sformułowane już ok. 15 lat temu gdy opracowano kryteria → TCSEC.

Definiujące klasy bezpieczeństwa systemu operacyjnego w zależności od stosowanych mechanizmów zabezpieczeń dzielimy na A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2, D. Podobne podejście, ale bardziej elastyczne zaproponowano w europejskich kryteriach

ITSEC.
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO TELEINFORMATYCZNE /k/</u> (ang. <i>IT security - Information Technology security</i>) – ogół przedsięwzięć obejmujących ochronę z informatyzowanych działów strategicznych, do których można dotrzeć przy pomocy połączeń sieciowych.</p> <p>Wszelkie aspekty bezpieczeństwa teleinformatycznego związane są z definiowaniem, osiąganiem i utrzymywaniem poufności, integralności, dostępności, rozliczalności, autentyczności i niezawodności.</p> <p>Bezpieczeństwo teleinformatyczne to inaczej bezpieczeństwo informacji i systemów teleinformatycznych rozpatrywane w odniesieniu do instytucji wykorzystującej lub udostępniającej infrastrukturę teleinformatyczną aby osiągnąć wyznaczone cele.</p> <p>Z bezpieczeństwem teleinformatycznym wiąże się polityka bezpieczeństwa instytucji obejmująca zasady zarządzania i procedury, które określają, jak zasoby (włącznie z informacjami wrażliwymi) są zarządzane, chronione i dystrybuowane w instytucji i jej systemach teleinformatycznych.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO TRANSMISJI /k/</u> (ang. <i>transmission security</i>) – ogół przedsięwzięć mających na celu zapewnienie bezpiecznego przesyłania danych</p> <p>Bezpieczeństwo transmisji utożsamiane jest z zabezpieczeniem fizycznym kanałów komunikacyjnych jak i ich szyfrowaniem.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE</u> (ang. ....) – stan osiągnięty w rezultacie działania organów państwa zmierzających do zapewnienia jego stabilności wewnętrznej i odporności na możliwe zagrożenia wywołane przez przyrodę lub człowieka.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO WOJSKOWE (MILITARNE)</u> (ang. ....) - stan uzyskany w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszków wojskowych, a także posiadania koncepcji strategicznej wykorzystania będących w dyspozycji sił, stosownie do zaistniałej sytuacji.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO ZBIOROWE</u> (ang. ....) – stan który zasadza się na idei wyrzeczenia przez członków danego systemu bezpieczeństwa - czy to narodów zjednoczonych, czy też jakiegoś ugrupowania regionalnego - użycia siły wobec siebie oraz na ich zobowiązaniu się do przyjscia z pomocą każdemu z członków zaatakowanemu przez agresora, który naruszył ten system.</p>
<p><u>BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE</u> (ang. ....) – stan osiągnięty w rezultacie działania organ państwa zmierzających do tworzenia jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju i umacniania jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu.</p> <p>W wymiarze globalnym, głównym zadaniem umacniania bezpieczeństwa zewnętrznego jest rozwój przyjaznych stosunków z partnerami i przeciwdziałanie negatywnym skutkom konfliktów, dysproporcji rozwojowych i naruszeń międzynarodowego porządku prawnego.</p>
<p><u>BEZPOŚREDNIE WSPARCIE LOTNICZE</u> (ang. <i>close air support</i>) – działanie lotnictwa przeciwko celom naziemnym przeciwnika znajdującym się w pobliżu sił własnych, wymagające dokładnej integracji każdego zadania lotnictwa z ogniem i ruchem sił własnych.</p>

22

BIOMETRYKA /k/ (ang. *biometric*) – technika dokonywania pomiarów właściwości istot żywych. W najnowszych zastosowaniach ukierunkowana jest na metody automatycznego rozpoznawania ludzi na podstawie ich cech fizycznych takich jak: siatkówka oka, obraz twarzy, linie papilarne palców dłoni, geometria dłoni, podpis odręczny, głos.

Ze względu na najniższą zawodność, najpopularniejszą metodą biometryczną jest metoda linii papilarnych.

Biometria jest najbardziej odporną na pomyłki metodą autoryzacji w porównaniu z innymi metodami takimi jak np. hasła, karty inteligentne, które mogą zostać zgubione bądź skradzione.

BITWA (ang. *Battle*) – forma → walki zbrojnej, polegającej na starciu → sił zbrojnych przeciwstawnych stron, mającym istotne znaczenie dla osiągnięcia celów → wojny (kampanii).

BITWA MORSKA (ang. *Sea Battle*) – stanowi formę działań operacyjnych i strategicznych w postaci walk w danej operacji starcia zbrojnego głównych sił flot lub całokształtu bojów morskich stoczonych. Wynik bitwy zazwyczaj decyduje o zniszczeniu zasadniczych sił przeciwnika i wywalczeniu panowania na danym obszarze morza (oceanu).

BIURO OCHRONY RZADU (ang. ....) – jednolita, umundurowana, uzbrojona formacja wykonująca zadania z zakresu ochrony osób i mienia.

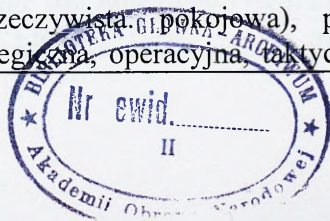
BLOKADA /k/ (ang. *deadlock*) – sytuacja, w której dwa lub więcej procesów nie może kontynuować pracy, ponieważ każdy z nich czeka na zasoby, które są zwalniane wtedy gdy jeden z nich będzie kontynuował pracę.

BLOKADA (ang. *deadlock*) – izolacja przy pomocy sił zbrojnych części lub całości terytorium kraju (koalicji państw) przeciwnika, określonego zgrupowania jego wojsk, bądź innego obiektu (miasta, twierdzy) od kontaktu ze światem zewnętrznym w celu wymuszenia ustępstw.

BLOKADA GOSPODARCZA (ang. *Economical Blockade*) – ogół środków podjętych przez państwo lub grupę państw w celu zachwiania gospodarki państwa blokowanego. polega na izolacji (zamknięciu) dostępu do zasobów światowych, w celu wymuszenia przyjęcia postawionych warunków, lub spowodowania załamania gospodarczego i upadku władzy w danym kraju. Może być realizowana w formie widocznej (na przykład blokada granic, portów...) i niewidocznej (na przykład zmowa banków w celu nie udzielania kredytów, utrudnianie transferów międzynarodowych i innych...)

BLOKADA MORSKA (ang. *Blockade, Naval Blockade*) – to kompleks środków przemocy stosowanych przez siły morskie strony wojującej, które uniemożliwiają przeciwnikowi korzystanie z portów własnych lub okupowanych, baz morskich, wybrzeża i przyległych wód morskich w celu prowadzenia żeglugi i innych kontaktów między państwami.

Polega na przerwaniu (dezorganizacji) komunikacji morskich (wojskowych lub gospodarczych) przeciwnika oraz na niedopuszczeniu do wyjścia jego sił okrętowych na morze lub do ich powrotu do baz oraz wykonania przez nie określonych zadań, w tym również zabezpieczenia przewozów morskich. Blokadę morską można rozpatrywać w aspekcie kryteriów prawnych (rękojmiści pokojowa), pozaprawnych (papierowa, gabinetowa), sztuki wojennej (strategiczna, operacyjna, taktyczna), wykorzystanych sił i

26

środków (powietrzna, minowa, podwodna), położenia rejonów (stref) działań blokadowych (bliska / zamknięta i daleka / otwarta). Blokada może być skuteczna pod warunkiem całkowitego lub częściowego panowania na morzu i w zasadzie będzie służyła utrzymaniu już wywalczonego panowania. Zależnie od istniejącej sytuacji, a zwłaszcza skali i charakteru działań kontrblokadowych przeciwnika, cel blokady morskiej może być osiągnięty za pomocą działań systematycznych lub operacji morskiej. Biorąc pod uwagę charakter współczesnej walki zbrojnej na morzu, a zwłaszcza dużą zmienność sytuacji w czasie i tendencję do skracania czasu utrzymania panowania na morzu, można stwierdzić, że działania blokadowe prowadzone z zasady w formie działań systematycznych. W pewnych okresach będą wymagać wsparcia przez operację morską w celu niedopuszczenia do przerwania blokady. Jednym z warunków osiągnięcia celu tworzenia blokady morskiej jest jej wysoka efektywność (szczelność), rozumiana jako stopień osiągnięcia zamierzonego celu działań blokadowych. Powyżej 50% ogólnej ilości sił i środków przeciwnika nie przepuszczonych (zniszczonych) przez blokadę, zakłada się, że w tym przypadku przeciwnik nie będzie w stanie dokonać zmiany sytuacji operacyjnej na swoją korzyść w blokowanym rejonie lub odstąpi od zamiaru przerwania blokady. W przypadku „blokady częściowej” zakłada się, że niedopuszczenie przez rubież blokady co najmniej 30% ogólnej ilości sił i środków przeciwnika w znacznym stopniu utrudni mu dokonanie zmiany sytuacji operacyjnej w blokowanym rejonie. Poniżej 30% nie zapewnia osiągnięcia ogólnego celu blokady i z tego względu można ją traktować za ledwie jako przeciwdziałanie. Powszechność blokady wojennej polega na tym, że musi ona mieć zastosowanie w przypadku statków i samolotów wszystkich państw.

BLOKADA POWIETRZNA (ang. ....) – odcięcie (izolacja) komunikacji powietrznej z blokowanym obiektem, głównie przez niszczenie lotnictwa przeciwnika. Stosowana jest najczęściej wspólnie z blokadą → lądową lub → morską. Samodzielnie natomiast siły powietrzne organizują działania mające na celu blokowanie np. lotnisk, baz powietrznych przeciwnika.

BLOKADA USŁUG /k/ (ang. *Denial of Service - DoS*) – rodzaj → ataku komputerowego polegający na zablokowaniu dostępu do systemu poprzez zajęcie jego zasobów.

BLOKADA ZBROJN (ang. ....) – forma → konfliktu zbrojnego polegająca na wykorzystaniu → sił zbrojnych do izolowania części lub całości terytorium przeciwnika od kontaktów ze światem zewnętrznym. rozróżnia się → blokadę lądową, → powietrzną i → morską, lub blokady połączone.

BLOKOWANIE (ang. ....) – działanie mające na celu okresowe wyeliminowanie obiektów lub wojsk nieprzyjaciela z walki. Polega na takim użyciu wojsk i środków walki, które sprawia że blokowany obiekt nie może realizować planowych zadań.

BŁĄD /k/ (ang. *error*) – wartość lub warunek, który nie jest zgodny z prawdą, określoną lub oczekiwaną.

W systemach komputerach błąd pojawia się, gdy jakieś wydarzenie ma miejsce nieoczekiwanie lub gdy wykonywane są niemożliwe lub nielegalne działania. Niektóre błędy mogą wymagać, aby użytkownik zrestartował program lub komputer co może spowodować, że zostaną utracone niezapisane dane.

BŁĄD FATALNY /k/ (ang. *fatal error*) – błąd, który powoduje załamanie systemu lub programu aplikacyjnego bez możliwości naprawienia.

BOJOWY PATROL POWIETRZNY (ang. *combat air patrol*) – lot patrolowy

samolotu nad rejonem celu, siłami osłanianymi, krytycznym rejonem walki lub w obszarze obrony powietrznej w celu przechwycenia i zniszczenia statków powietrznych przeciwnika zanim osiągną one swój cel.

BOMBA ELEKTRONICZNA /k/ (ang. *electronic bomb - e-bomb*) – program wykorzystywany przez niektórych hakerów do masowej wysyłki poczty elektronicznej do jednej osoby lub systemu. Wysyłanie wystarczająco dużo długich wiadomości może przepelnić skrzynkę pocztową a nawet zawiesić system.

BOMBA LOGICZNA /k/ (ang. *logic bomb*) – złośliwe oprogramowanie, które jest tak zaprojektowane, aby wywołać zniszczenie wtedy, kiedy zostanie spełniony określony zestaw warunków takich jak: obecność lub brak jakiegoś pliku, zarejestrowanie się określonego użytkownika, sprawdzenie przez niego pliku, wystąpienie określonego dnia tygodnia lub daty. Po uaktywnieniu, bomba może zmodyfikować lub usunąć dane, usunąć cały plik, spowodować zatrzymanie komputera lub inne szkody.

BÓJ MORSKI (ang. *Sea Combat, Sea Fighting*) – starcie zbrojne związków (zespołów) taktycznych i oddziałów (grup) przeciwstawnych sił morskich, obejmujące uzgodnione co do obiektów, miejsca i czasu uderzenia i ataki. wykonywane w celu rozbicia lub porażenia przeciwnika w takim stopniu, aby zmusić go do rezygnacji z walki (realizacji swego zadania).

Bój morski jest podstawową formą taktycznych działań bojowych sił marynarki wojennej. Charakteryzuje go: zdecydowanie, szeroki manewr siłami i ogniem (salwami raketowymi), dynamizm, szybkość i gwałtowność zmian sytuacji bojowej, różnorodność stosowanych sposobów walki, nieoczekiwane i zmasowane użycie uzbrojenia oraz szerokie wykorzystanie środków walki elektronicznej.

Bój morski obejmuje następujące podstawowe etapy: taktyczne rozwinięcie sił w ugrupowanie bojowe, wykonanie głównego uderzenia i ataków zasadniczymi siłami z jednoczesnym odparciem uderzeń i ataków przeciwnika, rozwinięcie powodzenia (pościg, nękanie) i ostateczne rozbicie przeciwnika, wyjście z boju (wycofanie), przegrupowanie sił w celu wykonania nowego zadania lub powrotu do bazy.

BRONĀ BIOLOGICZNA (ang. *biological weapon*) – środki materiałowo-techniczne, które przenoszą, rozprzestrzeniają lub rozsiewają środki biologiczne, w tym również stawonogi

BRONĀ CHEMICZNA (ang. *chemical weapon*) – środki walki, których działanie rażące polega głównie na biochemicznym oddziaływaniu bojowych środków trujących ze składnikami (organami) żywego organizmu

BRONĀ JADROWA (ang. *nuclear weapon*) – kompletny zestaw (np. typu implozyjnego, artyleryjskiego lub termojądrowego), który w swej ostatecznej, zamierzonej konfiguracji, po zakończeniu ustalonej procedury uzbrajania i odpalania jest zdolny do zainicjowania zamierzonej reakcji jądrowej i uwolnienia energii.

BRONĀ MASOWEGO RAŻENIA (ang. *uclearn biological and chemical weapon*) – nowoczesne rodzaje broni przeznaczone do masowego rażenia ludzi, sprzętu bojowego i obiektów rozmieszczonych na dużych obszarach. Do broni masowego rażenia zalicza się broń jądrową, broń chemiczną i broń biologiczną

BRONĀ RADIOLOGICZNA (ang. *radiological weapon*) – każde urządzenie, włączając broń albo urządzenie inne niż wybuchowe urządzenie jądrowe, specjalnie przygotowane do użycia substancji promieniotwórczych poprzez ich rozpraszanie w celu uszkodzenia lub zniszczenia sprzętu albo pośrednio spowodowania chorób przez

oddziaływanie promieniowaniem jonizującym wytworzonym w wyniku rozpadu promieniotwórczego.

BUDŻET OBRONNY (ang. ....) – wydzielona w budżecie państwa część środków przeznaczona do zapewnienia realizacji zadań obronnych.

BUDŻET WOJSKOWY (ang. ....) – przewidywane, wartościowe odzwierciedlenie zamierzeń strategiczno-operacyjnych, organizacyjnych, szkoleniowych, zaopatrzeniowych i innych zadań rzeczowych → sił zbrojnych. Jest to plan finansowy dochodów i wydatków ministerstwa obrony narodowej o rocznym horyzoncie czasowym, uchwalony przez parlament jako część budżetu państwa.

CEL (ang. ....) – określony przedmiotowo i podmiotowo przyszły, pożądany stan rzeczy, możliwy i przewidziany do osiągnięcia w określonym przedziale czasu lub terminie..

CEL ELEKTRONICZNY /k/ (ang. *electronic target*) – obiekt elektroniczny, który się niszczy za pomocą różnych rodzajów broni i środków walki.

CEL STRATEGICZNY (ang. ....) – określony podmiotowo i przedmiotowo przyszły, pożądany przez organizację stan rzeczy, będący rezultatem interakcji aprobowanych przez większość jej członków co do interesów uznawanych za mających istotne znaczenie w odniesionych do warunków występujących w otoczeniu, przewidywany do osiągnięcia w dłuższej perspektywie czasowej .

CEL STRATEGICZNY W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA (ang. ....) – określony przez państwo przyszły stan rzeczy w dziedzinie bezpieczeństwa, będący rezultatem generowanych przez naród potrzeb i wartości wyrażonych pod postacią narodowych intersów uznawanych za podstawowe w odniesionych do warunków kształtowanych przez otoczenie, przewidywany do osiągnięcia w dłuższej perspektywie czasowej.

CELE (obiekty) WOJSKOWE (ang. ....) – w odniesieniu do nieprzyjacielskich sił zbrojnych (z wyjątkiem obiektów i personelu medycznego oraz duchownego) stanowią, dobra, które z powodu swej natury, rozmieszczenia, przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej, a których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w danej sytuacji.

CELE SIŁ ZBROJNYCH NATO (ang. *NATO Force Goals*) – kolektywnie uzgodnione przedsięwzięcia, których realizacja przez państwa członkowskie zapewni Sojuszowi siły i zdolności niezbędne do realizacji pełnego spektrum stojących przed nim misji i zadań, określonych w Koncepcji Strategicznej Sojuszu.

Wymagania przedstawione w pakietach Celów Sił Zbrojnych NATO wspomagają proces pozyskiwania wymaganych zdolności oraz rozwoju sił zbrojnych, będąc jednym z głównych narzędzi transformacji wojskowej nie tylko na szczeblu Sojuszu, ale również państw członkowskich.

Cele Sił Zbrojnych NATO dzielą się na dwie kategorie: dotyczące osiągnięcia lub poprawy zdolności oraz dotyczące zapewnienia konkretnego wkładu sił do puli sił NATO.

CENTRALNE PLANY RZECZOWE (ang. ....) – sporządzane na szczeblu centralnym plany: modernizacji technicznej; inwestycji budowlanych; remontów nieruchomości; zamierzeń inwestycyjnych realizowanych w ramach NSIP; zakupów środków materiałowych, wyodrębniające wszystkie źródła

ich finansowania.

CERTYFIKACJA /k/ (ang. *certification*) – 1. proces przyznania dokumentu (certyfikatu) w celu uwypuklenia profesjonalnych funkcji komputera na konkretnym polu. Niektórzy dostawcy sprzętu i oprogramowania komputerowego, tacy jak Microsoft i Novell, oferują certyfikację w przypadku korzystania z ich produktów. 2. Akt przyznania dokumentu w celu pokazania, że oprogramowanie lub sprzęt komputerowy spełnia pewne standardy, takie jak zdolność do współpracy z innymi produktami. 3. Wydanie zawiadomienia przez CA (ang. *Certification Authority*), że użytkownik lub strona podlega ochronie i identyfikacji. Często certyfikacje są wykorzystywane na stronach www. 4. Proces wydania certyfikatu zaświadczonego, że dany system spełnia wymagania bezpieczeństwa, deklarowanowane w →szczególnych wymaganiach bezpieczeństwa.

CERTYFIKAT (ang. *certificate*) – dokument w formie papierowej bądź elektronicznej świadczący, że dane urządzenie, oprogramowanie, czy system spełnia pewne standardy na danym polu. Certyfikat wydawany jest w drodze →certyfikacji.

CFE i CFE 1A (ang. ....) – traktat o Konwencyonalnych Siłach Zbrojnych w Europie. Termin odnoszący się do negocjacji 16 państw Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) i 6 państw Organizacji Układu Warszawskiego (OUW) na temat redukcji zbrojeń konwencyjonalnych w Europie.

Rokowania rozpoczęły się 9.03.1989 w Wiedniu w ramach KBWE, i zakończyły podpisaniem traktatu CFE w dniu 19 listopada 1990 r. (traktat wszedł w życie 17.07.1992). Jego sygnatariuszami było 16 państw NATO oraz 14 państw byłego UW i powstałych w wyniku rozpadu ZSRR. Traktat zobowiązuje sygnatariuszy do przestrzegania ustaleń dotyczących pięciu kategorii uzbrojenia konwencyjonalnego oraz sprzętu znajdującego się w tzw. strefie stosowania, obejmującej terytoria lądowe państw-stron w Europie od Atlantyku do Uralu oraz wszystkie wyspy europejskie. Strony traktatu ustaliły ilości (limity) posiadanego uzbrojenia i sprzętu w poszczególnych kategoriach uzbrojenia konwencyjonalnego, decydujących o stopniu ofensywności potencjału militarnego, na następującym poziomach (odpowiednio NATO i OUW):

- czołgi 40.000 / 20.000;
- bojowe wozy opancerzone 60.000 / 30.000
- środki artyleryjskie o kalibrze ponad 100 mm 40.000 / 20.000;
- samoloty bojowe 13.600 / 6.800;
- śmigłowce uderzeniowe 4.000 / 2.000.

Wykonanie zobowiązań traktatowych podzielono na okresy:

- uwiarygodnienie danych z wymiany informacji (17.07-16.11.1992);
- redukcja uzbrojenia konwencyjonalnego do ustalonych pułapów poredukcyjnych (17.11.1992-16.11.1995);
- uprawomocnienie pułapów poredukcyjnych (17.11.1995-16.03.1996);
- utrzymanie osiągniętych pułapów poredukcyjnych (od 17.03.1996 – bezterminowo).

Wykonując podjęte zobowiązania strony CFE zniszczyły do 1996 roku pod kontrolą międzynarodową 50 tysięcy egzemplarzy uzbrojenia konwencyjonalnego. W dniu zakończenia okresu uprawomocnienia się pułapów poredukcyjnych (16.03.1996) zobowiązania państw wynikające z tego okresu zostały wykonane. Jako pierwsze państwo byłego UW wykonała swoje zobowiązania Polska (14.09.1995). Określone zaległości redukcyjne miały tylko Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Rosja.

Grupę Roboczą Wysokiego Szczebla złożoną z sygnatariuszy CFE, utworzono 20 grudnia 1991 roku. Na pierwszym posiedzeniu (10.01.1992) przyjęto ogólne zasady ratyfikacji traktatu w nowej sytuacji spowodowanej upadkiem ZSRR. Podczas

27

taszkienckiego szczytu WNP (15.05.1992) osiem poradzieckich republik podpisało porozumienie w sprawie wdrożenia CFE, zawierające limity uzbrojenia każdej z nich. Z kolei w Oslo przyjęto (5.06.1992) aneks do traktatu, zawierający niezbędne poprawki wynikające z przystąpienia do niego: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Mołdawii, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Ukrainy, Uzbekistanu i Rosji jako sukcesora ZSRR. W związku z tym dokonano odpowiednich zmian z traktacie CFE, zaaprobowanych przez 29 państw-stron CFE. Sygnatariusze traktatu podpisali w Helsinkach porozumienie o tymczasowym jego stosowaniu. 29 państw podpisało również (10.07.1992) porozumienie CFE-1A, określające limity liczebności sił zbrojnych w strefie stosowania traktatu. Nie jest ono jednak umową międzynarodową w rozumieniu prawa traktatów, lecz ma charakter zobowiązania politycznego.

Na szczycie OBWE w Stambule (21.11.1999) przyjęto nową wersję CFE. Do traktatu mogą przystąpić inne państwa europejskie za zgodą wszystkich dotychczasowych stron. Umożliwi to ustanowienie w całej Europie nowego ładu militarnego. Rezygnując z podziału stron na grupy (NATO, OUW) utrzymano dotychczasowy system narodowych pułapów uzbrojenia. Określają one uprawnienia państw do posiadania w strefie stosowania uzbrojenia polegającego ograniczeniom. Traktat nie przewiduje kolejnego etapu znaczącej redukcji ilościowej uzbrojenia konwencjonalnego. Jego sygnatariusze zachowali możliwość utrzymania na dotychczasowym poziomie swoich pułapów narodowych. Jednakże członkowie NATO (wyjątkiem Grecji, Turcji i Norwegii) zdecydowali się na jednostronną redukcję swojego uzbrojenia. Traktat wprowadza dla europejskich państw-stron tzw. pułapy terytorialne. Określają one maksymalną liczbę czołgów, bojowych wozów opancerzonych oraz środków artyleryjskich własnych oraz obcych, rozmieszczonych na terytorium danego państwa. Pułapy terytorialne zastąpią dotychczasowe pułapy strefowe. Nowe rozwiązanie ma gwarantować w miarę równomierne rozmieszczenie uzbrojenia w strefie wykonywania porozumienia. Tym postanowieniem nie objęto samolotów i śmigłowców bojowych. Ustalono również, że przekroczenie pułapów terytorialnych będzie możliwe tylko okresowo, w związku z przeprowadzanymi ćwiczeniami wojskowymi oraz innymi operacjami wymagającymi użycia dodatkowych sił. W niesprecyzowanych dokładnie sytuacjach państwa spoza tzw. regionów flankowych będą mogły przekroczyć swoje pułapy nawet trzykrotnie. Umożliwi to m.in. militarne reagowanie w sytuacjach kryzysowych. Każdy sygnatariusz CFE może obniżyć wysokość swoich pułapów narodowych i terytorialnych. Natomiast ich podwyższenie będzie możliwe jedynie po równoważnym obniżeniu pułapów przez innego sygnatariusza lub sygnatariuszy.

Nowe porozumienie z 1999 roku uzupełniono dodatkowymi zobowiązaniami politycznymi złożonymi grupowo lub indywidualnie przez część państw. Polska zobowiązała się do nieskorzystania z przysługującego jej prawa do ewentualnego zwiększenia pułapów terytorialnych, o ile bezpieczeństwo państwa nie będzie zagrożone. Dodatkowym warunkiem jest analogiczne postępowanie sąsiadów Polski, przede wszystkim Białorusi i Rosji w Obwodzie Kaliningradzkim.

Cz. Mojsiewicz (red.), Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych. Wrocław 2000, s. 66.

Dokumenty Wiedeńskie – seria kolejnych Dokumentów Wiedeńskich (kolejno z lat 1990, 1992, 1994 i 1999) dotycząca kontroli zbrojeń, która uzgodnienia Dokumentu Sztokholmskiego w sprawie CSBM, przekształciła w wiarygodny i znaczący instrument polityczno-wojskowy. Na podstawie Dokumentu Wiedeńskiego z grudnia 1994 roku nowa generacja środków budowy zaufania obejmuje:

- roczną informację wojskowych;
- środki ograniczania ryzyka;

- rozwój kontaktów wojskowych;
  - uprzednie powiadamianie o działalności wojskowej;
  - obserwacja określonych rodzajów działalności wojskowej;
- obowiązek wymiany rocznych planów działalności wojskowej podlegającej uprzedniemu powiadomieniu;
- postanowienia ograniczające działalność wojskową; środki weryfikacyjne obejmujące prawo do przeprowadzania inspekcji;
  - budowa systemu bezpośredniej łączności między stolicami państw – sygnatariuszy;
  - doroczne spotkania oceniające wykonanie uzgodnionych środków.
- Stosowanie środków budowy zaufania przewidują również niektóre dwustronne umowy międzynarodowe:
- porozumienie w sprawie zapobieżenia przypadkowemu lub nieuzasadnionemu użyciu broni jądrowej podpisane przez ZSRR i Francję (16.07.1976);
  - porozumienie w sprawie zapobieżenia przypadkowemu wybuchowi wojny jądrowej zawarte między ZSRR i Wielką Brytanią (10.10.1977);
  - porozumienie o utworzeniu w Waszyngtonie i Moskwie ośrodków redukcji niebezpieczeństwa wybuchu wojny nuklearnej zawarte przez USA i ZSRR (15.09.1987).

Dokument Wiedeński z 1999 roku (przyjęty na szczycie państw OBWE w listopadzie 1999 r. w Stambule) sygnalizował, że państwa są zainteresowane zwłaszcza regionalnymi i subregionalnymi środkami budowania zaufania i bezpieczeństwa. Wynika to z różnych czynników i motywów: z chęci przewycięzania historycznych resentymentów i konfliktów oraz bagażu zimnej wojny, z dążenia do jak najszybszego spełnienia kryteriów wymaganych przez NATO i/lub Unię Europejską, z zachęcania państw do odpowiedniego kursu w ich polityce bezpieczeństwa (vide: Rosja a państwa bałtyckie). Kryzysy i konflikty lub sytuacje pokonfliktowe na obrzeżach kontynentu europejskiego wymagają dodatkowych kroków i postępowania na szczeblu regionalnym i niższym.

Literatura:

Cz. Mojsiewicz (red.), Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych. Wrocław 2000, s. 172.

CYKL DECYZYJNY (ang. *decision cycle*) – ukierunkowany i powtarzający się cykl myślenia i działania na wszystkich szczeblach i we wszystkich obszarach dowodzenia. Przebiega on w czterech podstawowych, łączących i przenikających się nawzajem fazach:

- ustalenie położenia;
- planowanie;
- stawianie zadań;
- kontrola.

CYKL PLANOWANIA OBRONNEGO (ang. *defense planning cycle*) – periodicznie realizowany proces projektowania, określania i zestawiania ze sobą przedsięwzięć i czynności mających na celu zapewnienie pełnego i harmonijnego rozwoju obronności.

W ujęciu sił zbrojnych jest to okresowo powtarzalny zespół czynności koncepcyjnych i planistycznych podejmowanych w celu wytyczenia kierunków kształtowania i modernizacji sił zbrojnych oraz określenia zadań i ich realizacji zgodnie z możliwościami wynikającymi z prognozy budżetowej.

CZARNA SKRZYŃKA (ang. *black box*) – 1. układ względnie odosobniony (np. urządzenie), którego budowa i zasady działania nie są znane, natomiast znane są

stany wejścia i wyjścia. 2. Przenośnie urządzenie techniczne używane ściśle według instrukcji obsługi jednak bez znajomości i rozumienia zasad jego funkcjonowania. 3. Urządzenie rejestrujące pozwalające odtworzyć przebieg wydarzeń w celu dokonania analizy sytuacji awaryjnych.

Najczęściej termin czarna skrzynka jest utożsamiany z urządzeniem rejestrującym parametry lotu samolotu. Zapis ten wykorzystywany jest w celu ustalenia przyczyn i przebiegu nienormalnego zachowania samolotu (w szczególności po katastrofie, do badania jej przyczyn). Większość dzisiejszych czarnych skrzynek stanowi zapętłona taśma magnetyczna. Najnowsze konstrukcje zapisują dane w pamięci w układach scalonych. Dzisiejsze czarne skrzynki zapisują około 300 różnych parametrów. Wbrew nazwie czarna skrzynka nie jest wcale czarna. Jej obudowa jest pomalowana jaskrawo-pomarańczową farbą, aby łatwiej było ją odszukać wśród szczątków samolotu.

CZAS KRYZYSU (ang. *crisis time*) – okres funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem sytuacji, w której nastąpiła kulminacja nagromadzonych zdarzeń, stanów (zagrożeń, konfliktów, szans) w różnych dziedzinach życia społecznego, działalności państwa i innych organizacji, krytycznym rezultatem negatywnej działalności człowieka, sił natury lub awarii technicznych.

Skuteczne przeciwdziałanie zjawiskom kryzysowym przekracza na ogół możliwości rutynowych działań systemu i wymaga radykalnych zmian funkcjonowania w zmienionej sytuacji.

CZAS POKOJU (ang. *peace time*) – okres funkcjonowania państwa charakteryzujący się nie tylko brakiem wojny czy stosowania przemocy w stosunkach międzynarodowych, ale owocną współpracą państw, która sprzyja rozwojowi wszystkich wartości międzynarodowych, pożądanym przez daną zbiorowość państw.

CZAS WOJNY (ang. *war time*) – okres funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem ostrego konfliktu, w którym regulowanie sporów między zwaśnionymi (antagonistycznymi) stronami (państwami, blokami państw, narodami, grupami społecznymi) realizowane jest środkami przemocy (przy użyciu sił zbrojnych) w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych, ideologicznych lub innych.

CZAS ZULU (ang. *ZULU standard time*) – czas wojskowy wzorowany na międzynarodowym standardzie czasu UTC (ang. *Universal Time Coordinated*), który poprzednio był nazywany GMT (ang. *Greenwich Mean Time*). Początek układu UTC został wyznaczony na zerowej długości geograficznej, przecinającej położoną w Anglii miejscowość Greenwich. W przypadku wszystkich długości w kierunku wschodnim (maksymalnie do 180 stopni) czas jest dodawany, natomiast w kierunku zachodnim odejmowany.

ĆWICZENIA MOBILIZACYJNE (ang. *Mobilization Exercise*) – najwyższa forma szkolenia i kontroli → gotowości mobilizacyjnej jednostek wojskowych, dowództw i terenowych organów administracji wojskowej.

ćwiczenia mobilizacyjne powinny zapewnić organom wojskowym uzyskanie: rzetelnej oceny stanu gotowości mobilizacyjnej jednostek wojskowych; ocenę działalności organów kierowania (wojskowych i cywilnych); praktyczną weryfikację przygotowywanych i wdrożonych rozwiązań systemowych; wzbogacenie teorii systemu mobilizacyjnego.

29

ćwiczenie mobilizacyjne polega na przeprowadzeniu z zaskoczenia, całkowitego lub częściowego mobilizacyjnego rozwinięcia wybranych jednostek wojskowych oraz zabezpieczających ten proces.

ĆWICZENIA WOJSKOWE ŻOŁNIERZY REZERWY, (ang. *Reservist Military Exercise /one-day, short-duration, long-duration/*) – forma odbywania czynnej służby wojskowej przez żołnierzy rezerwy w ramach, której prowadzi się szkolenie tych żołnierzy. Ze względu na czas trwania ćwiczenia dzieli się na:

- jednodniowe (do 24 godzin);
- krótkotrwałe (od 2 do 30 dni);
- długotrwałe (od 31 do 90 dni).

DANE GEOGRAFICZNE (ang. *geographical dat*) – dane przestrzenne dotyczące → obiektów przestrzennych powiązanych z powierzchnią Ziemi i połączonych ze sobą różnorodnymi związkami; obiekty te mają charakter naturalny lub antropogeniczny.

DANE GEOPRZESTRZENNE (ang. *geospatial data*) – geograficzne → dane przestrzenne dotyczące ziemi i wszystkich obiektów przestrzennych z nią związanych

DANE PRZESTRZENNE (ang. *spatial data*) – dane dotyczące → obiektów przestrzennych, w tym zjawisk i procesów, znajdujących się lub zachodzących w przyjętym układzie współrzędnych.

Dane przestrzenne dotyczą: 1) właściwości geometrycznych obiektu przestrzennego, a zwłaszcza jego położenia względem przyjętego dwuwymiarowego lub trójwymiarowego układu współrzędnych, 2) charakterystyki obiektu pod względem czasu, np. daty jego utworzenia, 3) związków przestrzennych (topologicznych) danego obiektu z innymi obiektami przestrzennymi, 4) wyróżnionych atrybutów opisowych obiektu przestrzennego, służących do jego identyfikacji oraz określających jego podstawowe właściwości.

DEMOBILIZACJA (ang. *Demobilization*) – ogół przedsięwzięć związanych z przejściem państwa oraz sił zbrojnych ze stanu wojennego w stan pokojowy; przeciwieństwo → mobilizacji. w znaczeniu wojskowym demobilizacja polega na rozwiązywaniu jednostek nieprzydatnych w czasie pokoju, sprzedaży lub zniszczeniu zbędnych materiałów wojennych i broni oraz przejściu do pokojowego uzupełnienia i szkolenia wojsk.

DEMONSTRACJA SIŁY (ang. ....) – forma → przemocy zbrojnej polegająca na manifestowaniu możliwości użycia sił zbrojnych lub zorganizowanych i uzbrojonych grup wobec przeciwstawnego państwa.

DESANT (ang. ....) – wydzielony element ugrupowania bojowego przemieszczany w głąb ugrupowania przeciwnika drogą powietrzną lub morską w celu opanowania kluczowych obiektów terenowych, co przyczynia się do uzyskania swobody działania poprzez wymuszenie na przeciwniku zaangażowania określonych sił do zwalczania desantu i jednocześnie pozwala na szybsze osiągnięcie celu walki.

DEZAKTYWACJA (ang. *Desactivation*) – usuwanie substancji powodujących skażenie promieniotwórcze terenu, wody, żywności, sprzętu, uzbrojenia itd.

Usuwanie substancji promieniotwórczych prowadzi się najczęściej metodami fizycznymi lub fizykochemicznymi (ścieranie, zrywanie, zmywanie, przykrywanie, adsorpcja).

<p>DEZINFORMACJA RADIOELEKTRONICZNA /k/ (ang. <i>electronic deception</i>) – kategoria przeciwdziałania radioelektronicznego, polegająca na przekazywaniu drogą radiową mylnych informacji w celu dezorganizacji, rozproszenia i wprowadzenia w błąd przeciwnika lub jego systemów radioelektronicznych co do właściwych zamiarów i działań wojsk własnych lub też skierowanie jego uwagi na rzeczy pozorowane lub nieistotne (przez podawanie różnych danych, sygnałów, komend).</p> <p>Dezinformacja radioelektroniczna obejmuje zamierzone promieniowanie, promieniowanie odzwowe, absorpcję lub odbicie energii elektromagnetycznej.</p>
<p>DEZINFORMOWANIE (ang. <i>dezinformation</i>) – 1. Rozpowszechnianie nieprawdziwych wiadomości i dokumentów dla wprowadzenia w błąd nieprzyjaciela co do faktycznego zamiaru, organizacji i prowadzenia operacji (walki, bitwy), a także składu wojsk własnych i charakteru ich działania.</p> <p>Dezinformowanie jest jednym z podstawowych sposobów realizacji zadań maskowania strategicznego, stanowi również jeden z elementów maskowania operacyjnego.</p> <p>2. Nieświadome wprowadzanie w błąd przełożonych lub dowódców wojsk wykonujących wspólne zadanie (współdziałających) przez mylne interpretowanie rozkazów, zarządzeń lub innej informacji taktyczno-operacyjnej bądź pominięcie istotnych wskazówek (wytycznych) wykonawczych, niekiedy niepodanie we właściwym czasie potrzebnej informacji.</p>
<p>DEZINTEGRACJA WIEZI SPOŁECZNYCH (ang. ....) – proces polegający na rozkładzie struktur grupowych w wyniku braku wspólnoty interesów, uczuć, postaw, wartości, celów oraz zaburzeń w procesach komunikacyjnych .</p>
<p>DIASPORA (ang. <i>diaspora</i>) – grupa narodowościowa mieszkająca w obcym kraju, która dąży do zachowania odrębnego, mniejszościowego charakteru oraz własnego dziedzictwa kulturowego.</p>
<p>DOKTRYNA WOJENNA (ang. ....) – rodzaj → doktryny obejmującej oficjalnie przyjęty system zasad i założeń dotyczących tworzenia i wykorzystania → potencjału wojennego dla zapobiegania i przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom</p>
<p>DOKTRYNA (ang. ....) – oficjalnie przyjęty system zasad i założeń ośrodka decyzyjnego, zmierzający do realizacji ustalonych celów za pomocą wydzielonych środków. przyjęcie za punkt wyjścia zakresu rozwiązań doktrynalnych pozwala wyróżnić → doktrynę bezpieczeństwa narodowego, → doktrynę wojenną, → doktrynę wojskową i inne.</p>
<p>DOKTRYNA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (ang. ....) – jedna z → doktryn państwa (narodowych), która jest oficjalnie przyjętym przez kierownictwo państwa systemem założeń i zasad działania w dziedzinie polityki bezpieczeństwa.</p>
<p>DOKTRYNA OBRONNA (ang. ....) – jedna z → doktryn państwa (narodowych), która jest oficjalnie przyjętym przez kierownictwo państwa systemem założeń i zasad działania w dziedzinie polityki obronnej.</p>
<p>DOKTRYNA PAŃSTWA (NARODOWA) (ang. ....) – oficjalnie przyjęty przez kierownictwo państwa system założeń i zasad działania. w przyjętym za punkt wyjścia zakresie rozwiązań, wyróżnia się m.in. → doktrynę bezpieczeństwa państwa (narodowego) → doktrynę obronną, → doktrynę wojskową i inne.</p>

DOKTRYNA POŁĄCZONA (ang. ....) – podstawowe zasady, którymi kierują się przedstawiciele sił zbrojnych dwu lub więcej państw w skoordynowanej akcji w dążeniu do wspólnych celów. jest ona ratyfikowana przez państwa członkowskie

DOKTRYNA SIŁ ZBROJNYCH (ang. ....) – podstawowe zasady, którymi kierują się przedstawiciele dwóch lub trzech rodzajów sił zbrojnych tego samego państwa w skoordynowanej akcji zmierzającej do osiągnięcia wspólnego celu. jest ona zatwierdzana przez dowódców tych rodzajów sił zbrojnych i ogłaszana we wspólnej publikacji gdzie określony jest charakter działań każdego z uczestników.

DOKTRYNA STRATEGICZNA (ang. ....) – oficjalnie przyjęta i obowiązująca strategia państwa, sojuszu lub innej organizacji polityczno-wojskowej w poszczególnych dziedzinach: polityki, bezpieczeństwa, obrony narodowej, wojska.

DOKTRYNA WOJSKOWA (ang. ....) – jedna z → doktryn państwa (narodowych), która jest przyjętym przez kierownictwo państwa systemem założeń i zasad działania w dziedzinie polityki wojskowej

DOKTRYNA WSPÓLNA (ang. ....) – podstawowe zasady, którymi kierują się przedstawiciele dwóch lub więcej → rodzajów sił zbrojnych tego samego państwa w skoordynowanej akcji mającej na celu osiągnięcie wspólnego celu. jest ona zatwierdzana przez dowódców wszystkich czterech rodzajów sił zbrojnych i powinna być opublikowana przez szefa kolegium połączonych szefów sztabów.

DOMINACJA W POWIETRZU (ang. ....) – ogólne ujęcie uprzywilejowanej sytuacji w przestrzeni powietrznej, zawierające różne jej stopnie i odpowiednie zakresy swobody działania lotnictwa, determinujące przebieg i wyniki regularnie prowadzonych → konfliktów zbrojnych.

STOPNIE DOMINACJI W PRZESTRZENI POWIETRZNEJ:

1. **SPRZYJAJĄCA SYTUACJA POWIETRZNA** (ang. *favourable air situation*), w której wielkość wysiłku powietrznego podejmowanego przez siły powietrzne jednej ze stron konfliktu jest niewystarczająca do zapobieżenia sukcesowi działań lądowych, morskich lub powietrznych strony przeciwnej.

2. **PRZEWAGA W POWIETRZU** (ang. *air superiority*) to stopień dominacji w bitwie powietrznej jednych sił nad drugimi, pozwalający tym pierwszym na prowadzenie działań przez siły lądowe, morskie i powietrzne w danym miejscu i czasie bez istotnego przeciwdziałania ze strony przeciwnej.

3. **PANOWANIE W POWIETRZU** (ang. *air supremacy*) to stopień przewagi w powietrzu, w którym siły powietrzne przeciwnika nie są zdolne do efektywnego przeciwdziałania.

DOSTĘP /k/ (ang. *access*) – możliwość skorzystania z danego urządzenia, usługi, kanału, informacji, itd. W systemach komputerowych dostęp jest kontrolowany przez mechanizmy → kontroli dostępu.

DOSTĘPNOŚĆ TERENU (ang. *availability of the area, terrain accessible*) – cecha określająca warunki przekraczalności i przejezdności (z użyciem różnych rodzajów transportu) dowolnego obszaru oraz możliwości dotarcia do jakiegoś miejsca.

DOWODZENIE (ang. ....) – szczególny przypadek kierowania

mającego szersze znaczenie. Różnica wynika z faktu, iż dowodzący wojskami w określonych sytuacjach ma szerokie uprawnienia wymuszania posłuszeństwa.

Obejmuje działalność dowódcy i osób z nim współdziałających w przygotowaniu i prowadzeniu działań bojowych, szkoleniu wojsk i administrowaniu jednostką wojskową. Jest to także dział sztuki wojskowej dotyczącej tych spraw.

W czasie wojny polega na: zapewnieniu stałej gotowości bojowej i wysokiego stanu moralno-politycznego wojsk; podejmowaniu w odpowiednim czasie decyzji i przekazywaniu jej wykonawcom, organizowaniu i ciągłym utrzymaniu współdziałania wojsk, organizowaniu i zapewnieniu wszechstronnego zabezpieczenia wojsk oraz kontroli wykonania wszystkich zarządzeń i działalności wojsk.

W czasie pokoju polega na kierowaniu procesem szkolenia i wychowania podległych żołnierzy, administrowaniu powierzoną jednostką oraz utrzymaniu jej gotowości bojowej. Istotną treścią jest decydowanie o właściwym wykorzystaniu ludzi, broni i sprzętu zarówno w działaniach bojowych (walce, operacji), jak w pracy szkoleniowej. Funkcje realizuje dowódca sam (w niższych ogniwach dowodzenia) lub przy udziale sztabu, który współuczestniczy w wypracowaniu decyzji, planowaniu i zabezpieczeniu walki (operacji) oraz kierowaniu wojskami w toku działań bojowych. Im wyższy szczebel dowodzenia, tym bardziej rozszerza się zakres i różnicuje charakter funkcji dowódczych, zwiększa się w nim udział sztabu.

Podstawą dowodzenia wojskami jest decyzja podejmowana przez dowódcę w związku z otrzymanym zadaniem bojowym lub z własnej inicjatywy.

DOWODZENIE STRATEGICZNE (ang. ....) – działalność najwyższego, organu dowodzenia siłami zbrojnymi państwa, sojuszu lub innej struktury polityczno-wojskowej obejmująca realizację celów i zadań postawionych Siłom Zbrojnym przez najwyższe władze polityczne w formie wypracowania strategii lub koncepcji strategicznej, planowania i programowania strategicznego, przygotowania i kierowania działaniami Sił Zbrojnych w czasie pokoju, w okresie kryzysu i wojny.

DOWODZENIE OPERACYJNE (ang. ....) – poziom dowodzenia wojskowego, który na podstawie wytycznych dowództwa strategicznego przekształca cele strategiczne w cele operacyjne. Ponadto określa możliwości działania, ujmuje je w koncepcjach i planach, wydaje dyrektywy dla dowództw taktycznych oraz koordynuje działaniami uczestników operacji.

DROGOWY ODCINEK LOTNISKOWY (ang. *road air strip*) – odcinek drogi publicznej przystosowany do startów i lądowań samolotów wojskowych.

DYKTATURA WOJSKOWA (ang. *Military Dictatorship*) – system sprawowania władzy państwowej, w którym zawodowi wojskowi łączą funkcje dowódcze z głównymi funkcjami w aparacie publicznym; rządzą opierając się na armii, wykorzystując jej siły, potencjał oraz wojskowe metody działania.

DYPLOMACJA (ang. ....) – zewnętrzna działalność organów państwa, realizująca jego → politykę zagraniczną. obejmuje inicjatywy i polityczne oddziaływania, rokowania dwustronne, negocjacje wielostronne na konferencjach i w organizacjach międzynarodowych, misje specjalne itd.

dyplomacja przyczynia się do rozwoju stosunków międzynarodowych, pozwala wypracowywać kompromisy, uzgadniać satysfakcjonujące państwa normy → prawa międzynarodowego, wyjaśniać sprzeczności, łagodzić napięcia, zażegnwać konflikty. mianem dyplomacji określa się również specyficzne metody wykorzystywane w polityce zagranicznej i w stosunkach międzynarodowych oraz ludzi pracujących w służbie zagranicznej państwa.

DYPLOMACJA HANDLOWA (ang. ....) – promowanie eksportu nie tylko za pośrednictwem wyspecjalizowanych agend rządowych, ale przede wszystkim ambasad.

Termin pojawił się na początku lat 90 – tych w USA i został wprowadzony przez prezydenta Clintona w „Narodowej Strategii Eksportowej” polegającej na udzieleniu przez administrację wszechstronnej pomocy firmom amerykańskim w walce o kontrakty eksportowe.

DYPLOMACJA PREWENCYJNA (ang. ....) – działalność organów państwowych i ich przedstawicielstw za granicą w zakresie polityki zewnętrznej, mającej na celu zapewnienie → bezpieczeństwa międzynarodowego przez zapobieganie powstawaniu sporów, ich zaostrzaniu się i przekształcaniu (eskalacji) w → konflikty oraz ograniczenie skali konfliktów, kiedy się już pojawiają.

DYWERSJA (ang. ....) – 1) wszelka działalność zmierzająca do zakłócenia życia politycznego i administracyjno-gospodarczego państwa (d. gospodarcza, sabotaż) oraz osłabienia jego potencjału militarnego, prowadzona dla osiągnięcia pośrednich celów politycznych, ekonomicznych i wojennych. Współcześnie szerokie zastosowanie znajduje dywersja ideologiczna stanowiąca część składową walki psychologicznej;

2) działania bojowe lub propagandowe prowadzone na zapleczu kraju lub na tyłach wojsk przeciwnika w celu osłabienia stanu polityczno-moralnego, wywołania paniki, zdezorganizowania zaopatrzenia materiałowo-technicznego, zakłócenia ciągłości pracy sztabów wojskowych, obniżania możliwości taktycznych (operacyjnych).

Do działań dywersyjnych mogą być użyte zorganizowane i przygotowane pododdziały specjalne, polityczne, partyzanckie, organy wywiadu, organizacje społeczne oraz niezadowolone z ustroju grupy ludności cywilnej. Dywersja może być organizowana i prowadzona zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

DZIAŁALNOŚĆ DOCHODZENIOWO - ŚLEDZCA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Investigation Activities*) – zespół czynności wykonywanych w celu realizacji zadań → pionu dochodzeniowo-śledczego tj. wykonywanie czynności procesowych w toku prowadzonych postępowań karnych, zabezpieczanie dowodów, wykrywanie sprawców przestępstw i wykroczeń oraz poszukiwanie zaginionych żołnierzy, a także utraconych przez jednostki wojskowe: broni, amunicji i innego mienia wojskowego.

DZIAŁALNOŚĆ OPERACYJNO-ROZPOZNAWCZA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Crime Intelligence activities*) – zespół czynności wykonywanych w celu realizacji zadań → pionu operacyjno-rozpoznawczego tj. uzyskiwanie dowodów popełnionych przestępstw i wykroczeń wykorzystywanych w toku postępowań prowadzonych przez → pion dochodzeniowo-śledczy ŻW.

DZIAŁANIA AEROMOBILNE (ang. *airmobile operations*) – działania, w których wojska wraz z ich wyposażeniem wykonują manewr na polu walki przy użyciu statków powietrznych w celu zaangażowania się we wspólną walkę lądowo-powietrzną

26

DZIAŁANIA BOJOWE (ang. ....) – rodzaj działań prowadzonych przez siły zbrojne na polu walki dla osiągnięcia określonych celów w drodze → przemocy zbrojnej.

Przyjmując za punkt wyjścia charakter sił zbrojnych i sposób ich wykorzystania - różni się → działania bojowe regularne i → nieregularne. ze względu na skalę użycia sił zbrojnych wyróżnia się działania strategiczne, operacyjne i taktyczne.

DZIAŁANIA HUMANITARNE WOJSK (ang. ....) - systemowe przedsięwzięcia z udziałem wojsk, których celem jest zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa, ochrony przed zorganizowaną przestępczością, terroryzmem i skutkami działań militarnych oraz katastrof i kataklizmów, a także naruszania godności i wolności obywateli

DZIAŁANIA NIEREGULARNE (ang. ....) – forma → działań bojowych prowadzonych najczęściej w obronie państwa (bądź w wojnie wyzwoleńczej), polegająca na unikaniu bezpośrednich, groźących zniszczeniem starć z przeważającymi siłami przeciwnika i atakowaniu, z reguły z zaskoczenia, jego skrzydeł, elementów logistycznych i odosobnionych pododdziałów. mogą mieć skalę taktyczną, operacyjną i strategiczną

DZIAŁANIA ODSTRASZAJĄCE (ang. *Deterrence*) – podejmowane przez państwo lub grupę państw w celu zniechęcenie potencjalnego adwersarza od rozpoczęcia ataku lub konfliktu poprzez zagrożenie odwetem. Odstraszanie powinno być wiarygodnie demonstrować przeciwnikowi, że ewentualne koszty ataku będą zbyt wysokie w porównaniu z potencjalnymi zyskami.

DZIAŁANIA PARTYZANCKIE (ang. ....) – forma → nieregularnych działań bojowych prowadzonych przez siły rekrutujące się z miejscowej ludności lub rozbitych jednostek wojskowych przeciwko okupantowi bądź rodzimej władzy.

DZIAŁANIA POŁĄCZONE (ang. ....) – pełna integracja i koordynacja niezbędnych składników siły sojuszu, (państwa), skumulowaną w określonych przedsięwzięciach militarnych i niemilitarnych, które mają zapewnić osiągnięcie zakładanych celów na poziomie polityczno-strategicznym i strategiczno – wojskowym.

DZIAŁANIA POZAMILITARNE (ang. ....) – rodzaj działań prowadzonych przez formacje spoza wojska, nie stosujące przemocy zbrojnej w dziedzinach: politycznej, gospodarczej, ekologicznej i innych, zarówno w czasie pokoju jak i wojny.

DZIAŁANIA PRZECIWDYWERSYJNE (ang. ....) – część składowa → obrony przeciwdywersyjnej polegająca na prowadzeniu walki z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi, sabotażowymi i terrorystycznymi przeciwnika.

DZIAŁANIA RATOWNICZE (ang. ....) – każda czynność podjęta w celu ochrony życia, zdrowia, mienia lub środowiska, a także likwidację przyczyn pożaru, występowania klęski żywiołowej lub innego zagrożenia

DZIAŁANIA REGULARNE (ang. ....) – forma → działań bojowych prowadzonych przez zwarte formacje zbrojne, w których występuje

podział na strefę starcia i zaplecze. mogą mieć skalę taktyczną, operacyjną i strategiczną.

DZIAŁANIA SPECJALNE (ang. ....) – działania prowadzone przez odpowiednio zorganizowane, wyselekcjonowane i wyposażone siły, stosujące techniki operacyjne i metody oddziaływania nie będące w standardowym użyciu przez siły konwencjonalne.

Działania specjalne są realizowane w trakcie wszelkiego rodzaju operacji z udziałem sił zbrojnych, zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie kryzysu oraz wojny. realizowane są samodzielnie lub jako uzupełnienie działań sił konwencjonalnych zmierzające do osiągnięcia wojskowych, politycznych, ekonomicznych i psychologicznych celów operacji.

Formy i metody prowadzenia działań specjalnych warunkuje sytuacja polityczno-militarna, która może wymagać zachowania tajności, skrytości działań i zaakceptowania pewnego stopnia fizycznego i politycznego ryzyka nie występującego w operacjach konwencjonalnych.

DZIAŁANIA WOJENNE (ang. ....) – całokształt przedsięwzięć realizowanych w toku → wojny przez strony biorące w niej udział dla osiągnięcia określonych celów politycznych.

EDUKACJA OBRONNA (ang. ....) – przygotowanie społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem systemu kształcenia młodzieży szkolnej i akademickiej, do spełnienia zadań humanitarnych mających na celu zminimalizowanie następstw i likwidację skutków awarii, katastrof, klęsk żywiołowych w czasie pokoju, a także czynników rażenia broni podczas działań wojennych.

EFEKT SYNERGII (ang. ....) – efekt zorganizowanego działania całości zgrupowania który jest wyższy niż suma efektów działań poszczególnych jego elementów.

Wynik wspólnych działań daje większe i lepsze efekty, ponieważ działania poszczególnych elementów zgrupowania uzupełniają się, dzięki ich zsynchronizowaniu i skoordynowaniu. Istotą jest umiejętność wykorzystanie efektów działania innych podmiotów do potrzeb własnych.

EKONOMIA (ang. economy) – w ujęciu pragmatycznym - to nauka zajmująca się badaniem decyzji podejmowanych przez podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo) w kwestii zaspokojenia nieograniczonych potrzeb indywidualnych i społecznych (bieżących lub przyszłych) w warunkach ograniczonych zasobów; w ujęciu społecznym – to nauka badająca społeczne procesy gospodarowania (produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji) oraz wykrywająca i opisująca prawidłowości rządzące nimi.

Gdy zajmuje się badaniem rzeczywistości gospodarczej, taką jaka ona jest i jak rzeczywiście działa w konkretnych warunkach – nazywana jest ekonomią pozytywną; gdy natomiast zajmuje się badaniem gospodarki pod kątem jaka ona powinna być, jak powinna funkcjonować oraz gdy zajmuje się sądami wartościującymi nazywana jest ekonomią normatywną.

Najczęściej dokonuje się podziału ekonomii na: mikroekonomię – to jest na tą jej część (dział) która zajmuje się badaniem indywidualnych decyzji podejmowanych przez podstawowe podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa) oraz na makroekonomię – to jest tę jej część (dział)) która zajmuje się badaniem decyzji

37

podejmowanych przez państwo i bada wzajemne związki zachodzące w gospodarce jako całości

EKONOMICZNA STREFA WPŁYWÓW (ang. *exclusive economic zone – EEZ*) – obszar rozciągający się poza morzem terytorialnym, na którym państwo nadbrzeżne posiada suwerenne prawa dla celu poszukiwania, eksploatacji, ochrony i gospodarowania zasobami naturalnymi wód morskich, jak również dna morskiego i jego podziemia.

Strefa ekonomiczna nie stanowi części terytorium państwa, lecz obszar szczególnego rodzaju.

Państwo nadbrzeżne ma w stosunku do takiej strefy przede wszystkim uprawnienia gospodarcze. W przypadku zasobów mineralnych, to państwo nadbrzeżne ma takie same uprawnienia, jak do zasobów szelfu kontynentalnego. Natomiast w odniesieniu do zasobów odnawialnych, czyli żywych, państwa nadbrzeżne powinny stosować zasadę ich optymalnego wykorzystania. Jeśli więc państwo mające strefę ekonomiczną nie może w całości zagospodarować odłowu ryb, to powinno dopuścić rybaków obcych państw do nadwyżki połowowej. Uzasadnieniem takiego rozwiązania jest okoliczność, że zasoby żywe są odnawialne. EEZ stanowi więc część przestrzeni oceaniczno-morskiej w której państwo przybrzeżne kontroluje wszystkie zasoby, rozciągać się może do 200 mil od wybrzeża i jest ewentualnym przedłużeniem przez szelf kontynentalny.

EKONOMIKA BEZPIECZEŃSTWA (ang. *Economics of Security*) – **szczegółowa nauka ekonomii lokująca się w nurcie nauk wojskowych, łącząca pierwiastki wiedzy ekonomicznej, wojskowej i politycznej.**

Zajmuje się dociekaniami i uogólnianiem powiązań między gospodarczą sferą działalności podmiotu a jego ogólnym bezpieczeństwem. Bada zarówno pojedyncze podmioty (np. kraj, organizacja gospodarcza) jak i ich grupy (np. ugrupowania gospodarcze). Rozważania prowadzone w ramach tej dyscypliny mogą mieć wymiar zarówno mikro- (np. przedsiębiorstwo) jak i makroekonomiczny (państwo). Głównym obiektem jej zainteresowania jest bezpieczeństwo ekonomiczne

EKONOMIKA OBRONY (współczesna nazwa ekonomiki wojennej) (ang. *Economics of Defense*) – **szczegółowa nauka ekonomii wyrosła na podglebiu nauk wojskowych. lokuje się ona w obszarze wiedzy ekonomiczno – obronnej. zajmuje się odzwierciedlaniem i uogólnianiem więzi między zjawiskami obrony państwa i gospodarki narodowej.**

poszukuje i bada prawidłowości rządzące gospodarką obronną z punktu widzenia potrzeb obronnych i możliwości ich zaspokajania. bada decyzje gospodarcze dotyczące alokacji zasobów obronnych

EKONOMIKA WOJSKOWA (ang. *Military Economics*) – **szczegółowa nauka ekonomii wyrosła na podglebiu nauk wojskowych. jej dociekania lokują się w obszarze wiedzy ekonomiczno – wojskowej.**

Zajmuje się odzwierciedlaniem i uogólnianiem zasad funkcjonowania gospodarki sił zbrojnych (wojskowej) oraz badaniem decyzji gospodarczych podejmowanych w jej obszarze. Poszukuje prawidłowości rządzących gospodarką wojskową z punktu widzenia potrzeb sił zbrojnych (wojska) i możliwości ich zaspokajania oraz alokacji w niej rzadkich zasobów.

EKOSYSTEM (ang. *ecosystem, ecological system*) – **system, który łączy w jedną funkcjonalną całość rośliny, zwierzęta i ludzi, czyli biocenozę, z ich nieożywionym środowiskiem, tj. siedliskiem (biotopem).**

Ekosystem stanowi więc funkcjonalną całość, w której zachodzi wymiany materii między biocenozą i biotopem oraz jest największą jednostką funkcjonalną biosfery

EKSKLAWA (ang. *exclave*) – część terytorium innego państwa położona wewnątrz terytorium danego kraju. Terminy eksklawa i enklawa odnoszą się do tego samego terytorium spełniającego tak samo zdefiniowane kryteria.

Ich stosowanie zależy jedynie od kontekstu – w państwie, które ma część własnego terytorium na obszarze innego państwa nazywa się enklawą, a w kraju, na terytorium którego ta enklawa jest położona, określa się ją mianem eksklawy.

EKSTERYTORIALNE UZUPEŁNIENIE SIŁ ZBROJNYCH (WOJSK) (ang. ....) – jedna z zasad uzupełniania jednostek wojskowych żołnierzami rezerwy, środkami transportowymi i maszynami (urządzeniami), polegająca na przeznaczaniu żołnierzy rezerwy, środków transportowych i maszyn do uzupełnienia jednostek wojskowych z obszaru innych województw.

Decyzję w tej sprawie podejmuje sztab → okręgu wojskowego wówczas, gdy macierzysty → wojewódzki sztab wojskowy nie jest w stanie zaspokoić tych potrzeb z powodu braku w zasobach żołnierzy o odpowiednich specjalnościach lub gdy korzystniejsze jest wykorzystanie rezerw sąsiednich wojewódzkich sztabów wojskowych z uwagi na jakość i terminowość uzupełnienia jednostek wojskowych.

EKSTRANET /k/ (ang. *extranet*) – firmowa sieć rozległa wykorzystująca sieć → internet jako system transmisyjny, oferująca swe zasoby do wykorzystania przez pracowników firmy bądź jej klientów po podaniu przez nich identyfikatora i hasła.

Dostęp do sieci może być darmowy lub odpłatny za niektóre lub wszystkie z oferowanych usług.

ENKLAWA (ang. *enclave*) – to najczęściej niewielkie terytorium umiejscowione wewnątrz innego państwa i równocześnie nie podlegające jego jurysdykcji

ESKADRA LOTNICTWA TAKTYCZNEGO (ang. *tactical fighter squadron*) – podstawowa jednostka organizacyjna lotnictwa sił powietrznych realizująca zadania bojowe.

ETHERNET /k/ (ang. *ethernet*) – najpopularniejszy standard wykorzystywany do budowy → sieci lokalnych. Obejmuje on specyfikację kabli (koncentryczne, miedziane, światłowodowe,) oraz przesyłanych nimi sygnałów.

Ethernet opisuje również format pakietów i protokoły warstwy fizycznej i łącza danych. Jego specyfikacja została podana w standardzie 802.3 IEEE.

EUROPEJSKA AGENCJA OBRONY (ang. *European Defence Agency*) – została powołana w dniu 12 lipca 2004 roku. Stanowi organ międzyrządowy, posiada osobowość prawną i podlega Radzie Unii Europejskiej. Jej szefem jest Sekretarz Generalny/Wysoki Przedstawiciel ds. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE.

Naczelnym organem decyzyjnym Agencji jest Rada Sterująca (Steering Board), skupiająca ministrów obrony jej państw członkowskich. Jej członkami są 24 państwa członkowskie UE (bez Danii).

Nadrzędnym celem powołania Agencji jest wspieranie krajów członkowskich w ich wysiłkach na rzecz rozwoju europejskich zdolności obronnych. Do jej zadań należy określanie przyszłych potrzeb w zakresie zdolności obronnych i pomoc w ich pozyskiwaniu, promowanie i wzmacnianie współpracy państw w zakresie produkcji uzbrojenia europejskiego, wzmacnianie europejskiego przemysłu obronnego i bazy technologicznej oraz tworzenie konkurencyjnego w skali światowej europejskiego rynku obronnego jak również zwiększenie wydajności europejskich badań i technologii obronnych.

39

Do realizacji powyższych zadań, Szef Agencji wykorzystuje 4 podległe mu dyrektoriaty do spraw: zdolności, badań i technologii (R&T), uzbrojenia oraz przemysłu obronnego i rynku.

EUROPEJSKA POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONY (ang. *European Security and Defence Policy ESDP*) – komponent **Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (Common Foreign and Security Policy, CFSP)** obejmujący rozwój, zdolności reagowania kryzysowego, wojskowe i cywilne misje reagowania kryzysowego oraz pomoc dla państw trzecich i innych organizacji międzynarodowych w prowadzeniu takich misji.

Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony została powołana do życia podczas szczytu Unii Europejskiej w Helsinkach w grudniu 1999 roku. Szczegółowy zakres zadań realizowanych w jej ramach określono w przyjętej w grudniu 2003 roku, Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa. Obejmuje ona zarówno zadania przejęte od Unii Zachodnioeuropejskiej jako tzw. Misje petersberskie (misje humanitarne i ratownicze, misje utrzymywania pokoju oraz działania w zakresie reagowania kryzysowego, w tym „zaprowadzanie pokoju”), jak i nowe zadania (wspólne operacje rozbrojeniowe, wspieranie państw trzecich w zwalczaniu terroryzmu oraz działania w zakresie reformy sektora bezpieczeństwa (Security Sector Reform, SSR).

Najważniejszym organem decyzyjnym w zakresie ESDP jest Rada Unii Europejskiej. Decyzje zapadają jednomyślnie. Pomocniczymi organami międzyrządowymi w zakresie ESDP są: Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (Political and Security Committee, PSC), Komitet Wojskowy (EU Military Committee, EUMC) oraz Grupa Polityczno-Wojskowa (Politico-Military Group, PMG). Ponadto w ramach Sekretariatu Rady UE działa Sztab Wojskowy UE (EU Military Staff, EUMS).

W ramach Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony przeprowadzono operację wojskową w Macedonii, Bośni i Hercegowinie, (stanowiąca kontynuację działań NATO) oraz liczne misje cywilne (policyjne, obserwacyjne, reformy wymiaru sprawiedliwości oraz reformy sektora bezpieczeństwa) działające na terenie Wspólnoty Niepodległych Państw, Afryki, Bliskiego Wschodu oraz Azji Południowo-Wschodniej

EUROPEJSKA STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA (ang. *European Security Strategy, ESS*) – **główny dokument strategiczny Unii Europejskiej w odniesieniu do Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP). Przyjęty przez Radę Europejską 12 grudnia 2003 roku.**

Europejska Strategia Bezpieczeństwa jest konsekwencją potrzeby opracowania spójnego i jednoznacznego stanowiska państw członkowskich UE wobec pojawiających się zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Jest także wynikiem dążenia Unii do odgrywania coraz ważniejszej roli w sferze polityki bezpieczeństwa.

Dokument obejmuje zagadnienia odnoszące się do bezpośrednich relacji UE z podmiotami uczestniczącymi w sferze polityki bezpieczeństwa, wyraża troskę o zachowanie bezpieczeństwa w jej najbliższym otoczeniu, podkreśla rolę stosunków transatlantyckich oraz potrzebę nadania właściwych relacji z innymi organizacjami międzynarodowymi (m.in. ONZ, OBWE).

Strategia składa się z wprowadzenia i trzech zasadniczych części. We wprowadzeniu nawiązano do zmian jakie zaszły w Europie po zakończeniu zimnej wojny. W pierwszej części, omówiono środowisko bezpieczeństwa europejskiego, wskazując na globalne wyzwania i kluczowe zagrożenia (jako najważniejsze wymienia się terroryzm, proliferację broni masowego rażenia, konflikty regionalne, problem „upadłych państw”, przestępczość zorganizowaną). Druga część poświęcona jest strategicznym celom UE, za jakie uznano

powstrzymanie zagrożeń (poprzez działania prewencyjne i militarne), stabilizację bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu, a także dążenie do tworzenia porządku międzynarodowego opartego na efektywnej współpracy. W trzeciej części, dotyczącej implikacji dla polityki europejskiej Strategia określa zasady, którymi kierować się będzie UE w stosunkach zewnętrznych, takimi jak zasada aktywności (posiadanie pełnego spektrum instrumentów reagowania kryzysowego), spójności (posiadania elastycznych, mobilnych sił, zdolnych do reakcji na pojawiające się zagrożenia) i zdolności (zapewnienie koordynacji między wojskowymi i cywilnymi zdolnościami UE), a także współpraca partnerska (w tym relacje transatlantyckie).

EUROPEJSKA WSPÓLNOTA GOSPODARCZA (ang. *European Economic Council*) – grupa zjednoczonych państw powstała na mocy Traktatu Rzymskiego w 1957 roku, celem zrównoważenia rozwoju gospodarczego i podniesienia poziomu życia, zniesienia ograniczeń w przepływie towarów, usług, osób i kapitałów. Od stycznia 1993 roku przyjęła nazwę „Wspólnoty Europejskiej”.

EUROPEJSKI CEL OPERACYJNY (ang. *Headline Goal 2010, HLG 2010*) – dokument przyjęty przez Radę Unii Europejskiej 17 maja 2004 roku, w którym określono główne kierunki rozwoju zdolności reagowania kryzysowego UE.

Szczególną wagę przywiązuje się w nim do poprawy interoperacyjności w aspekcie cywilno-wojskowym, pozyskania przez państwa nowoczesnych zdolności obronnych, a także współpracy z NATO i ONZ. Duże znaczenie ma kwestia transportu strategicznego, rozwoju zdolności dowodzenia, kierowania i łączności (C3), obrony przed bronią masowego rażenia.

W Celu Operacyjnym na rok 2010 wymieniono także 2 istotne dla rozwoju zdolności reagowania kryzysowego UE zadania: implementację koncepcji Grup Bojowych oraz utworzenie Europejskiej Agencji Obrony.

EUROREGION (ang. *euroregion*) – określona geograficznie całość obejmująca regiony dwu lub więcej krajów, które zgodziły się koordynować współpracę obszarów przygranicznych dla dobra rozwoju jednostek administracyjnych, wchodzących w sformalizowaną strukturę na zasadzie dobrowolności, z pełnym respektowaniem granic państwowych i odmienności prawa obowiązującego na terytoriach tworzących euroregion.

EWAKUACJA (ang. ....) – zorganizowane przemieszczanie (usuwanie, wynoszenie, wywożenie, wyprowadzanie) ludności, wszelkiego rodzaju dóbr materialnych oraz zwierząt hodowlanych z obszarów lub obiektów zagrożonych i objętych skutkami działań zbrojnych albo katastrof, w celu ich ochrony, udzieleniu pomocy (ratunku) i ograniczenia strat materialnych.

FLOTA (ang. *Fleet*) – 1. w znaczeniu militarnym – wyższy związek operacyjno-strategiczny lub operacyjny sił morskich (ang. *Fleet*), zdolny do wykonywania zadań o znaczeniu strategicznym, strategiczno-operacyjnym i operacyjnym w wyznaczonej strefie (rejonie) oceanicznego (morskiego) teatru wojny, zarówno samodzielnie, jak i we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych.

W skład floty wchodzi z reguły wszystkie rodzaje sił marynarki wojennej: okręty nawodne, okręty podwodne, morskie lotnictwo bazowe i pokładowe, piechota morska, morskie siły specjalne, a w niektórych flotach (na przykład federacji rosyjskiej) również artyleria nadbrzeżna. Są one zorganizowane w różnorodne lub jednorodne związki

operacyjne i taktyczne oraz zespoły zabezpieczenia.

2. w znaczeniu potocznym – ogół posiadanych przez państwo jednostek pływających (ang. Naval Forces). często w rozbiciu na militarne (flota wojenna – ang. Navy) i cywilne (flota handlowa- ang. Merchant Navy).

FLOTYLLA (ang. Flotilla) – 1. w znaczeniu militarnym – związek operacyjno – taktyczny sił morskich. przeznaczony do prowadzenia działań bojowych w ograniczonym rejonie morskiego teatru działań wojennych. zarówno samodzielnie jak i we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych.

Flotyllę tworzą z reguły jednorodne oddziały i pododdziały okrętów bojowych oraz siły zabezpieczenia. W skład flotylli. prócz sił okrętowych. wchodzić również mogą oddziały i pododdziały brzegowe.

2). W niektórych flotach. tradycyjna nazwa jednorodnego zespołu taktycznego (na przykład niemieckiej - flotylla okrętów podwodnych. flotylla niszczycieli) złożonego z kilku (kilkunastu) dużych okrętów lub kilku dywizjonów (grup) mniejszych.

3) W niektórych siłach morskich. tradycyjna nazwa zespołu operacyjnego lub taktycznego stacjonującego na określonym obszarze (na przykład w Federacji Rosyjskiej – Flotylla Azowska).

4). W niektórych flotach nazwa związku operacyjno taktycznego lotnictwa morskiego będącego ekwiwalentem dywizji lotniczej.

FORTYFIKACJA (ang. ....) – dziedzina → inżynierii wojskowej zajmująca się projektowaniem i opracowywaniem konstrukcji obiektów i zespołów budowlanych, koncepcją wykorzystania ich do osłony działań bojowych wojsk i obszaru kraju, a tak że organizowaniem tych prac.

FORMACJE SAMOOBRONY (ang. ....) – cywilne jednostki organizacyjne stanowiące podstawowe siły obrony cywilnej, powoływane na mocy ustawy o powszechnym obowiązku obrony, celem ochrony ludności, zakładów pracy oraz urządzeń użyteczności publicznej przed skutkami działania środków masowego rażenia i innymi działaniami nieprzyjaciela.

FOTOGRAMETRIA I TELEDETEKCJA (ang. *photogrammetry and remote sensing*) – nauka i sztuka pozyskiwania, na podstawie bezkontaktowego obrazowania i innych systemów sensorycznych, wiarygodnych informacji o Ziemi i jej środowisku, a także o innych obiektach fizjograficznych i procesach, przez rejestrację, pomiar, analizę i prezentację.

FRONT (ang. ....) – 1) rubież starcia walczących wojsk. Zależnie od rodzaju działania wojsk wyróżnia się f. natarcia, f. przelamania, f. obrony, f. działania, f. walki, f. ciągły;

2) wyższy związek operacyjny, o zmiennej strukturze organizacyjnej, składający się z kilku armii ogólnowojskowych i pancernych, armii lotniczej oraz związków taktycznych i oddziałów rodzajów wojsk.

Front przeznaczony jest do wykonywania zadań operacyjno-strategicznych na określonym teatrze działań wojennych, samodzielnym kierunku strategicznym lub na jednym - dwóch ważnych kierunkach operacyjnych.

FUNKCJONALNE WYTYCZNE PLANISTYCZNE (ang. ....) – procedury planowania rozwoju Sił Zbrojnych RP odbywające się w trzech etapach: opracowanie Przeglądu Potrzeb Operacyjnych; określenie kierunków i zadań Sił Zbrojnych RP oraz opracowanie planów funkcjonalnych, specjalistycznych i dziedzinowych (wieloletnich i rocznych).

GALILEO (ang. *the Galileo Project*) – projektowany cywilny system określania pozycji, który ma stanowić europejski odpowiednik → GPS i z którym będzie w pełni kompatybilny.

GARNIZON (ang. *Garrison*) – miejscowość lub kilka obok siebie miejscowości, w których stale lub czasowo są rozmieszczone jednostki wojskowe.
Słownik podstawowych terminów wojskowych.

GEOGRAFIA (ang. *geography*) – zespół nauk zajmujących się wielodyscyplinarnymi badaniami geosystemu kuli ziemskiej, zwłaszcza dotyczących wzajemnego oddziaływania oraz różnicowania przestrzennego obiektów i zjawisk występujących w przestrzeni lądowej, oceaniczno-morskiej, powietrznej i kosmicznej.

Geografia zajmuje się nie tylko analizą rozmieszczenia obiektów czy zjawisk na powierzchni Ziemi, ale także badaniem przyczyn takiego stanu rzeczy, ponadto bada wpływ środowiska przyrodniczego na działalność człowieka oraz działalności ludzkiej na środowisko.

Na gruncie zespołu nauk geograficznych wyodrębnia się szczegółowe dyscypliny badawcze, które badają poszczególne czynniki geograficzne lub ich całokształt, często również z punktu widzenia wpływu na zróżnicowaną działalność ludzką. Są to: geografia fizyczna, geografia społeczno-ekonomiczna (gospodarcza, przemysłu, społeczna, ludności), geografia regionalna, geografia polityczna, geografia bezpieczeństwa, → geografia wojenna (obronności, wojskowa). Badania geograficzne mogą dotyczyć całej Ziemi, są wówczas prowadzone w ujęciu globalnym, mogą również dotyczyć określonej części Ziemi, a więc ujęcia regionalnego (jednostek wyodrębnionych według przyjętych kryteriów), są to badania regionów fizycznogeograficznych, politycznych, ekonomicznych, geopolitycznych, geostrategicznych czy militarnych (teatrów, obszarów, rejonów, kierunków); a także państw, grup państw, koalicji. Celem badań może być również wyodrębnienie regionów na podstawie przyjętych kryteriów.

GEOGRAFIA BEZPIECZEŃSTWA (ang. *security geography, geography of the safety*) – dyscyplina nauk o bezpieczeństwie, która na gruncie zespołu nauk geograficznych prowadzi badania dotyczące wpływu zjawisk i czynników środowiska geograficznego na bezpieczeństwo człowieka w jego zróżnicowanej działalności oraz bada zagrożenia antropogeniczne oraz ich wpływ na ludzi i środowisko, szczególnie w kontekście przestrzennym.

Z uwagi na kompleksowe podejście do rozpatrywanej problematyki dotyczącej zespołu nauk geograficznych jak i szeroko rozumianego bezpieczeństwa - najbardziej zbliżona jest w kontekście metodologicznym do → geografii regionalnej oraz → bezpieczeństwa narodowego - w zakresie podmiotowym i przedmiotowym procesu badawczego. Szczególnym polem badań geografii bezpieczeństwa są więc aspekty środowiskowe i przestrzenne dotyczące zagrożeń naturalnych i antropogenicznych występujących na Ziemi w kontekście ich wpływu na proces i utrzymanie bezpieczeństwa człowieka oraz jego struktur w toku działalności w wymiarze lokalnym, narodowym, regionalnym i globalnym. Polem badań są również aspekty przestrzenne i środowiskowe dotyczące wyzwań przed jakimi stoją struktury organizacyjne prowadzące działalność mającą na celu budowanie i utrzymanie szeroko pojmowanego bezpieczeństwa (politycznego; militarnego; społecznego; ekonomicznego, w tym energetycznego; ekologicznego i naturalnego oraz w zakresie innych czynników, zjawisk i zagrożeń środowiskowych).

GEOGRAFIA REGIONALNA (ang. *regional geography*) – dział geografii, zajmujący się opisem cech środowiska geograficznego poszczególnych obszarów Ziemi.

Jej podstawowym zadaniem jest synteza treści geograficznej, najczęściej posługuje się ona wiadomościami zdobytymi na gruncie innych nauk geograficznych.

GEOGRAFIA WOJENNA (ang. *political-military geography*) – 1) dyscyplina → nauk wojskowych, badająca właściwości środowiska i przestrzenne rozmieszczenie

czynniki geograficznych, gospodarczych, politycznych oraz militarnych pod kątem ich wpływu na → działania wojenne i obronność państwa;

2) dyscyplina badająca fizyczne właściwości terytorium, społeczno-gospodarcze położenie danego państwa, organizację władzy i sił militarnych z punktu widzenia ich wpływu na prowadzenie wojny.

GEOGRAFIA WOJSKOWA (ang. *military geography*) – dyscyplina → nauk wojskowych badająca właściwości terytorium i przestrzennego rozmieszczenie czynników geograficznych (fizycznych, politycznych, społeczno-gospodarczych, infrastrukturalnych oraz obronnych) pod kątem ich wpływu na → prowadzenie działań przez rodzaje sił zbrojnych (wojska lądowe, siły powietrzne, marynarkę wojenną, siły specjalne), również w kontekście → działań połączonych, operacji i misji prowadzonych na terytorium kraju i poza nim w dowolnej przestrzeni Ziemi.

Jest to więc → geografia regionalna na użytek wojska, szczególnie w kontekście określenia wpływu czynników i zjawisk środowiska geograficznego na możliwości prowadzenia działań bojowych i użycie techniki bojowej oraz określenie możliwości, ograniczeń, barier oraz zagrożeń w toku realizacji celu działalności wojskowej

GEOINFORMACJA (ang. *geoinformation*), 1) – informacja uzyskiwana na drodze interpretacji → danych geoprzestrzennych.

2) synonim i często używany skrót → informacji geograficznej, stosowany również dla podkreślenia interdyscyplinarnego charakteru tego terminu nie ograniczającego się do geografii jako nauki.

GEOINFORMACYJNY SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (ang. *national security geoinformation system, geoinformation system of the national security*) – zespół środków prawnych, organizacyjnych, technicznych i technologicznych oraz ekonomicznych, które służą do geoinformacyjnego wspierania działalności mającej na celu zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa.

Celem geoinformacyjnego wspierania jest dostarczanie we właściwym czasie, dostosowanej do potrzeb, wiarygodnej i aktualnej → informacji przestrzennej o obiektach i zjawiskach oraz działaniach, których identyfikacja i położenie mają znaczenie w procesach: a) → reagowania kryzysowego na terytorium Polski, dotyczącego zagrożeń bezpieczeństwa państwa zarówno w wymiarze militarnym jak i pozamilitarnym, szczególnie bezpieczeństwa jego mieszkańców, terytorium, systemu kierowania państwa, infrastruktury i innych komponentów; b) → reagowania kryzysowego dotyczącego zagrożeń (monitorowanie, analizowanie sytuacji, tworzenie baz informacyjnych i inne działania – operacje i misje) spoza terytorium naszego państwa; c) prowadzenia operacji i misji oraz innych przedsięwzięciach podejmowanych przez NATO. W tym wypadku obowiązują procedury, produkty geoinformacyjne, zasady wsparcia działań i systemy geoinformacyjne zgodne ze standardami przyjętymi w procesie implementacji.

GEMATYKA (ang. *geomatics*) – dział nauki i techniki zajmującej się zarządzaniem informacją geoprzestrzenną, łącznie z pozyskiwaniem, gromadzeniem, analizowaniem i przetwarzaniem, wizualizacją i dystrybucją informacji dowiązanej geograficznie → geoinformacją.

GEPOLITYKA (ang. *geopolitics*) – 1) interdyscyplinarna działalność naukowa i praktyczna, zajmująca się wieloaspektowymi badaniami państw, struktur regionalnych (koalicji) i globalnych, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów przestrzennych w procesie badań, których celem jest poznanie lub wypracowanie ogólnych koncepcji geopolitycznych oraz określenie lub poznanie dla badanych organizacji celów geopolitycznych;

2) interdyscyplinarna dziedzina naukowa zajmująca się relacjami czasoprzestrzennymi, występującymi między państwami i ich zgrupowaniami.

Umieszczana jest między geografią, historią, naukami politycznymi, ekonomicznymi, o społeczeństwie, o kulturze;

3) analiza geograficznych czynników wpływających na siłowe związki potęg, w międzynarodowej polityce.

Teoretycy zajmujący się geopolityką próbują zademonstrować znaczenie takich zagadnień jak uzyskanie naturalnych granic, dostęp do ważnych tras morskich i kontrolę istotnych strategicznie terenów w ustalaniu narodowej polityki. W przeszłości, sfera wpływów była ustalana pierwotnie przez czynniki geograficzne. Jednak takie czynniki stają się względnie mniej istotne dla narodowych polityk krajów wraz ze wzrostem komunikacji i postępu technicznego, które umożliwiły państwom pokonanie ograniczeń narzucanych na nie przez geograficzne położenie.

GEOPRZESTRZENNY (ang. *geospatial*) – termin odnoszący się do dowolnego obiektu, którego pozycja określana jest względem Ziemi, najczęściej w odpowiednim układzie współrzędnych.

GEOPRZESTRZEŃ (ang. *geospatial*) – 1) model środowiska geograficznego tworzony na podstawie → geodanych i → geoinformacji oraz podlegający kolejnym badaniom; 2) synonim → środowiska geograficznego.

GEOREF (ang. *world geographic reference system*) – system odniesienia do współrzędnych geograficznych. Ogólnoświatowy pozycyjny układ odniesienia, który może być stosowany do każdej mapy zaopatrzonej również w podziałkę bez względu na rodzaj odwzorowania.

Jest to metoda wyrażenia szerokości i długości geograficznej w przystępnej formie nadającej się do szybkiego określania współrzędnych. (termin jest skrótem pochodzącym od angielskiej nazwy „The World Geographic Reference System” - "Światowy Geograficzny System Odniesienia").

GEOSTRATEGIA (ang. *geostategy*) – 1) interdyscyplinarna działalność naukowa i praktyczna, zajmująca się badaniem geoprzestrzeni (→ teatrów, → regionów strategicznych, obszarów operacyjno-strategicznych) w wymiarze narodowym, regionalnym i globalnym oraz w aspekcie realizacji celów geopolitycznych danego państwa (koalicji) lub innych organizacji, przy użyciu głównie narzędzi polityczno-militarnych.

Celem prowadzonych badań może być również wyodrębnienie jednostek przestrzennych, które stanowią przedmiot dalszych szczegółowych badań w toku realizacji studiów operacyjnych teatru zainteresowania strategicznego lub analizy terenu dla potrzeb militarnych; 2) dyscyplina naukowa rozpatrująca daną rzeczywistość pod kątem potencjalnych i istniejących konfliktów polityczno-militarnych oraz sposobów ich rozstrzygnięcia – jest integralną częścią geopolityki; 3) dziedzina zajmująca się przestrzennymi aspektami wykorzystania strategicznych możliwości militarnych; 4) strategiczne kierowanie interesami geopolitycznymi.

GLOBALIZACJA (ang. *globalization*) – uogólniony proces kompleksowego rozwoju poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego w ich wzajemnym powiązaniu i zależności, postrzegany w skali światowej.

W szerszym znaczeniu odnosi się do rosnącej integracji i współzależności między jednostkami działającymi globalnie, czy to na platformie społecznej, politycznej czy ekonomicznej.

GLEBOKOŚĆ BOJOWEGO ODDZIAŁYWANIA (ang. *depth of combat employment*) – przestrzeń mierzona od linii styczności wojsk w głąb terytorium

przeciwnika do rubieży ograniczonej taktycznym promieniem działania statków powietrznych

GŁÓWNE MOCARSTWO JADROWE (ang. *major nuclear power*) – państwo posiadające jądrowe siły uderzeniowe zdolne do stworzenia poważnego zagrożenia dla innych państw.

GMES (ang. *Global Monitoring for Environment and Security*) – globalny Monitoring dla Środowiska i Bezpieczeństwa – to wspólna inicjatywa Unii Europejskiej i Europejskiej Agencji Kosmicznej realizowana w ramach Europejskiej Polityki Kosmicznej, której celem jest umożliwienie wykorzystania technik zdalnej obserwacji Ziemi → teledetekcji dla potrzeb ochrony środowiska i szeroko rozumianego sektora bezpieczeństwa.

GMES dostarcza użytkownikom instytucjonalnym i indywidualnym wiarygodnych w konkretnym czasie i precyzyjnych informacji o szeregu zastosowań, obejmujących w szczególności ochronę, monitoring i zarządzanie środowiskiem, bezpieczeństwo, gospodarkę przestrzenną oraz zarządzanie kryzysowe.

GOSPODARCZE PODSTAWY BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (ang. *Economic Foundations of Security*) – część → gospodarki narodowej państwa, która w ograniczonym lub pełnym zakresie realizuje zadania na rzecz jego bezpieczeństwa. stanowi ją obszar gospodarki narodowej służącej wyłącznie zapewnieniu → bezpieczeństwa państwa oraz obszar podwójnego zastosowania – to jest obszar gospodarki, który w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa w krótkim czasie może dokonać transformacji (rekonwersji) z gospodarki służącej zaspokojeniu potrzeb konsumpcyjnych i rozwojowych na rzecz gospodarki służącej zaspokojeniu potrzeb bezpieczeństwa.

Obszar służący wyłącznie zapewnieniu bezpieczeństwa odpowiada w istocie gospodarce obronnej państwa, natomiast obszar podwójnego zastosowania to swoista rezerwa gospodarki obronnej, która stosownie do potrzeb i okoliczności może być przystosowana do celów związanych z realizacją potrzeb obronnych.

GOSPODARKA (ang. *economy*) – całokształt działań realizowanych dla zaspokojenia zapotrzebowania ludzi na ograniczone dobra. Obejmuje z jednej strony wyposażenie materialne (rzeczowe) i instytucjonalne, którym posługują się ludzie dla uzyskania dóbr, z drugiej strony - zachowania ludzi, które się przejawiają w przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zmierzających do uzyskania dóbr (1). Celem tego gospodarowania jest zaspokajanie różnorodnych konkurujących ze sobą potrzeb ludzi w sposób możliwie najpełniejszy.

W tradycyjnej ekonomii istniały dwa ściśle ze sobą powiązane pojęcia: gospodarstwa narodowego i gospodarki narodowej. Pierwsze oznaczało ogół ludności i całość środków materialnych, znajdujących się na granicach danego kraju oraz system instytucji określających sposób dysponowania tymi środkami. Drugie pojęcie odnosiło się do całości działalności (w ramach danego gospodarstwa narodowego). Jeśli gospodarstwo narodowe stanowiło ramy rzeczowo-instytucjonalne, to gospodarka narodowa była całokształtem procesów, ukierunkowanych na tworzenie i podział bogactwa; mówiąc inaczej, była synonimem gospodarowania.

W oparciu o rozróżnienie w rzeczywistości gospodarczej zasobów i procesów - opis gospodarki narodowej przedstawia się albo w ujęciu zasobowym albo procesualnym, używając odpowiednich pojęć, tj.:

- gospodarstwa społecznego (narodowego) obejmującego różne elementy odpowiednio uporządkowane i pozostające w odpowiednich relacjach względem siebie;
- gospodarki narodowej (w znaczeniu procesu gospodarowania).

W podręcznikach ekonomii najczęściej mówi się o typach gospodarek, takich jak nakazowa (planowa), wolnokonkurencyjna (jako model) i funkcjonujących w rzeczywistości gospodarkach mieszanych. Autorzy mówiąc o gospodarce mają na myśli najczęściej jej sposób organizacji produkcji i podziału (mechanizm funkcjonowania).

Spotyka się także dość często odmienne rozumienie, które obok sposobu organizacji uwzględnia aspekt zasobowy gospodarki. W tym ujęciu gospodarka narodowa to przykładowo: „... całokształt powiązanych ze sobą w obrębie państwa działów i gałęzi produkcji, podziału, obiegu i konsumpcji”(2).

Najbardziej użytecznym podejściem jest ujmowanie gospodarki narodowej dwojako(3):

- z jednej strony, jako względnie odosobniony makrosystem (lub podsystem) społeczny;
- z drugiej strony, jako całokształt zasobów i działalności prowadzonej w danym kraju w celu zaspokajania potrzeb ludności.

Każde z tych podejść pozwala dostrzec inną stronę jej istoty, struktury oraz funkcjonowania. W obu ujęciach jest ona postrzegana w skali makroekonomicznej.

Gospodarka narodowa, jako system względnie odosobniony - a więc w pierwszym rozumieniu - jest jednocześnie częścią większego systemu, jakim jest społeczeństwo i państwo. Stanowi wyodrębniony i specyficzny element, chociaż wielostronnie powiązany z innymi częściami tego systemu. Składa się ona z określonych elementów, wzajemnie od siebie zależnych. Charakteryzuje się jednocześnie sprzężeniami zwrotnymi związków i zależności między elementami ją tworzącymi. Jako taka, jest ona zbiorem elementów powiązanych ze sobą łańcuchem oddziaływań przyczynowo-skutkowych.

Z kolei gospodarka narodowa rozpatrywana - w drugim rozumieniu - jako całokształt zasobów i działalności prowadzonej w sferze produkcji, podziału, obiegu (wymiany) i konsumpcji w danym kraju, widziana jest przede wszystkim, jako podstawa służąca zaspokajaniu potrzeb społeczeństwa. Patrząc zarówno z punktu widzenia teorii, jak i praktyki, dostrzegać trzeba w niej podstawowy zakres działalności gospodarczej. Jako taka, określa ona jednocześnie nieregionalny i nieodcinkowy charakter działalności gospodarczej lub wielkości ekonomicznych. Dostrzegać trzeba w niej równocześnie odrębność i suwerenność gospodarki danego kraju wobec powiązań z ugrupowaniami integracyjnymi i z gospodarką światową.

Prezentowane w literaturze pojęcie gospodarowania jest dość spójne, pomimo pewnych różnic w akcentach i sposobie sformułowania. Część tych definicji akcentuje problem rzadkości, inne akcentują sam proces gospodarowania.

W pierwszym ujęciu gospodarowanie definiowane jest jako konieczność dokonywania wyborów ekonomicznych, czyli decydowania na co przeznaczyć stosunkowo rzadkie zasoby, którymi dysponuje określony podmiot, i jakie potrzeby za ich pomocą zaspokoić(4). Jednocześnie podkreśla się, że decyzje gospodarcze pociągają za sobą określone korzyść i koszty, co umożliwia dokonywanie optymalizacji efektów tych decyzji(5).

Drugie - bardziej rozbudowane definicje podają, że gospodarowanie to świadoma i celowa działalność jednostek i zbiorowości ludzkich polegająca na realizacji faz gospodarowania (produkcji, podziale, wymianie lub obiegu, a także konsumpcji dóbr i usług (6).

Jedno i drugie podejście spaja świadomość i celowość ludzkiej działalności

47

w tworzeniu i alokacji dóbr i usług. Niektórzy autorzy syntezują oba podejścia definiując przedmiot ekonomii (7).

Status każdej gospodarki narodowej i przebieg procesu gospodarowania zależy od wielu czynników. Najbardziej wpływowymi są następujące (8):

- geograficzny - czynnik geograficzny wyznacza położenie i obszar danego państwa;
- demograficzny - czynnik demograficzny (inaczej ludnościowy) wskazuje nie tylko na liczbę ludności, ale również jej podział według płci, wieku, poziom wykształcenia, zawodu, liczby ludzi zawodowo czynnych oraz wielkości zatrudnienia;
- materialny - czynnik materialny charakteryzuje bogactwo narodowe danego kraju, wielkość jego majątku narodowego oraz dochodu narodowego gospodarki.

System gospodarczy jest organizmem społeczno - ekonomicznym charakteryzującym się:

- suwerennością terytorialną, odrębnością etniczną, językiem i kulturą;
- zdolnością do zaspokajania potrzeb (systemu), wchodzących w jego skła zbirowości;
- zdolnością do trwania w rozwoju historycznym;
- zdolnością do zachowania suwerenności i odrębności;
- zdolnością do odpowiedniego zarządzania systemem;
- celowością działania;

Literatura:

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2002

Z. Stachowiak, *Ekonomia*, cz. I, Prolegomena, AON, Warszawa 1996, s. 96.

M. Rekowski, *Wprowadzenie do mikroekonomii*. Część I, Poznań 1991, s. 6.

O. Lange, *Ekonomia polityczna*. tom I i II, PWN Warszawa 1978, s. 20.

M. Nasiłowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Key Tex Warszawa 1992. s. 11.

GOSPODARKA NARODOWA (ang. *National Economy*) – całość kształt wszystkich podmiotów, instytucji gospodarczych i przedsięwzięć o charakterze gospodarczym realizowanych w obrębie danego kraju.

GOSPODARKA OBRONNA (ang. *Defense Economy*) – ta część gospodarki → narodowej, która służy realizacji funkcji obronnych państwa.

Stanowi ona podsystem systemu gospodarki narodowej wyróżniony przez cel, którym jest utrzymanie potencjału obronno-gospodarczego na miarę potrzeb wynikających z doktryny obronnej.

GOTOWOŚĆ ALARMOWA (ang. ....) – zdolność → sił zbrojnych (jednostek wojskowych) do realizacji zadań (przedsięwzięć) wynikających z → zagrożeń niemilitarnych, takich jak: powódzie, pożary, huragany, duże opady śniegu i katastrofy ekologiczne.

Zadania te realizowane są zgodnie z harmonogramem opracowanym przez jednostki wojskowe w stałej gotowości bojowej. Po otrzymaniu sygnału jw. realizują zadania wsparcia działań pozamilitarnych ogniw obronnych dotyczących wydarzeń, katastrof i ochrony obiektów o znaczeniu strategicznym dla państwa.

GOTOWOŚĆ BOJOWA SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Military Force Combat Readiness*) – zdolność wojsk do podjęcia w określonym czasie działań bojowych. Stan gotowości bojowej zależy od poziomu wyszkolenia i wyposażenia wojsk, stanu ich ukompletowania, stopnia zabezpieczenia materialowego i technicznego oraz

gotowości alarmowej i mobilizacyjnej. W niektórych rodzajach wojsk i sił zbrojnych rozróżnia się kilka stanów gotowości bojowej ustalonych odpowiednimi instrukcjami, regulaminami i rozkazami.

GOTOWOŚĆ MOBILIZACYJNA (ang. ....) - stopień przygotowania organizacji wojskowej (jednostki, związku, wojsk, sztabu, instytucji) do terminowego rozpoczęcia i efektywnego wykonania zadań przewidzianych dla niej w planie mobilizacyjnym; zdolność wojsk do przejścia w określonym czasie ze struktury organizacyjnej czasu pokojowego na wojenną, osiągnięta przez realizację szeregu przedsięwzięć przygotowawczych związanych z tym procesem; stanowi integralną część → stanu stałej gotowości bojowej wojsk.

Przez zdolność do mobilizacyjnego rozwinięcia rozumie się posiadanie w pełni opracowanej dokumentacji mobilizacyjnej, zapewnione uzupełnienie potrzeb mobilizacyjnych, wydzielone siły i środki przewidziane do wykonania poszczególnych przedsięwzięć oraz pełną znajomość obowiązków wykonywanych w tym procesie przez wszystkich żołnierzy.

GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA (ang. *National Defense Readiness*) – stan stabilności elementów systemu obronnego państwa do utrzymania bezpieczeństwa narodowego oraz do skutecznego działania w zaistniałych sytuacjach nadzwyczajnych i możliwości przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom kryzysowym oraz wojennym.

GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA CZASU KRYZYSU (ang. *Crisis Time National Defense Readiness*) – stan (proces), w którym zaistniało zagrożenie bezpieczeństwa państwa wymagające uruchomienia wybranych elementów systemu obronnego do realizacji zadań ustalonych dla tego stanu.

GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA CZASU WOJNY (ang. *Wartime National Defense Readiness*) – stan (proces), w którym następuje rozwijanie systemu obronnego państwa w celu odparcia bezpośredniej, napaści zbrojnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji

GOTOWOŚĆ OBRONNA - ZAGROŻENIE WOJENNE (9) (ang. ....) – stan pośredni między podwyższoną gotowością a pełną gotowością obronną, który należałoby osiągnąć w razie pojawienia się symptomów zagrożenia wojną lokalną.

GOTOWOŚĆ PRZEMYSŁU OBRONNEGO (ang. *Military Industry Readiness*) – oznacza stan przygotowania tego przemysłu do przejścia od zadań wykonywanych na rzecz potrzeb obronnych państwa w czasie pokoju, do zadań stanu zagrożenia i wojny.

Przygotowania takie mają różny zakres, w zależności od udziału produkcji zbrojeniowej w ogólnej produkcji. W przypadku wysokiego udziału uzbrojenia i wyposażenia wojskowego w produkcji ogółem, przygotowania polegają głównie na uwzględnieniu możliwości zwiększenia produkcji oraz zabezpieczeniu przed ewentualnymi działaniami niszczącymi przeciwnika. W przypadku niskiego udziału uzbrojenia i wyposażenia w produkcji, gotowość oznacza konieczność utrzymywania części specjalistycznego potencjału produkcyjnego w stanie nieczynnym, ale podlegającym modernizacji wraz z postępem technicznym i możliwym w zależności od potrzeb do uruchomienia, co wymaga ponoszenia przez państwo poważnych kosztów.

GPS (ang. *Global Positioning System*) – globalny system określania pozycji utworzony i prowadzony przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych (US Department of Defence – DoD),

System obejmuje trzy segmenty: 1) kosmiczny - konstelację 24 satelitów krążących wokół Ziemi w 6 płaszczyznach na wysokości około 20 183 km i transmitujących sygnały umożliwiające określanie pozycji odbiorników GPS, dokładnego czasu i prędkości (w przypadku gdy odbiornik znajduje się na obiekcie, który się porusza); 2) naziemny - system sterowania, w skład którego wchodzi stacje naziemne prowadzące ciągłe obserwacje satelitów oraz stacja główna w Colorado przetwarzająca dane obserwacyjne oraz przekazująca uzyskane wyniki do satelitów celem aktualizacji wysyłanych przez nie informacji; 3) użytkowników zaopatrzonych w różnego rodzaju odbiorniki GPS.

GPS /k/ (ang. *general purpose segment*) – uniwersalny system symulacyjny. Język programowania przeznaczony do tworzenia symulacji metodą kolejnych zdarzeń, używany do budowania modeli operacji wykonywanych w środowiskach wytwarzania, systemach telekomunikacyjnych i systemach komunikacji drogowej.

Opracowany przez firmę IBM dla komputerów mainframe. Obecnie dostępne są wersje dla komputerów PC, takie jak GPSS/PC firmy Minuteman Software lub GPSS/H firmy Wolverine Software.

GRA DECYZYJNA SZEFA SZTABU GENERALNEGO (ang. ....) – zazwyczaj dwuetapowa narada kierownictwa komórek organizacyjnych MON, polegająca na rozwiązywaniu przez uczestników lub ich zespoły złożonych sytuacji praktycznych, głównie o charakterze problemowym i konfliktowym.

GRA WOJENNA (ang. ....) – rodzaj ćwiczenia dowódczo-sztabowego stosowanego w szkoleniu oficerów, zwłaszcza dowódców, oraz słuchaczy akademii wojskowych w celu doskonalenia ich umiejętności rozwiązywania umownych taktycznych i operacyjnych (strategicznych) problemów pola walki i bitwy.

GRANICA (ang. *border, boundary, frontier*) – atrybut państwowej suwerenności stanowiący często poważną barierę dla swobodnych przemieszczeń ludności oraz międzynarodowej wymiany handlowej.

GRANICA PAŃSTWA (ang. *border of the state, national boundary*) – płaszczyzna, przebiegająca prostopadle względem powierzchni ziemi, oddzielająca państwa i obszary bez określonej przynależności (np. otwarte morza) i określająca zasięg terytorialny zwierzchności poszczególnych państw, oznaczającej wyłączone władztwo danego państwa nad swym terytorium i niedopuszczalność działania na tym terytorium władzy i praw innego państwa.

W takim rozumieniu granica określa przynależność do danego państwa nie tylko jego terytorium lądowego, ale i akwenów wodnych, przestrzeni powietrznej i podziemnej a linia graniczna na powierzchni ziemi określa sam przebieg granicy państwowej.

GRANICA PRAWNA (ang. *de jure boundary*) - uznawana za istniejącą legalnie granicę międzynarodową lub administracyjną. W związku z istnieniem na świecie bardzo wielu granic spornych odróżnia się również termin granica de facto tzn. granicę faktyczną.

GROMADZENIE REZERW OSOBOWYCH (ang. *Collection of Personal Reserves*) – ogół przedsięwzięć planistycznych i organizacyjnych realizowanych przez dowództwa i sztaby (instytucje) określonych szczebli dowodzenia oraz terenowe organy administracji wojskowej, zapewniających przygotowanie odpowiedniej liczby

żołnierzy wyszkolonych w specjalnościach wojskowych niezbędnych do zaspokojenia potrzeb mobilizacyjnych i potrzeb wojennych sił zbrojnych.

GRUPY BOJOWE UE (ang. *EU Battlegrup, BG*) – zgodnie z założeniami Grupy Bojowe mają stanowić trzon sił natychmiastowego reagowania UE, będących w stanie prowadzić samodzielne operacje albo zabezpieczać rozwinięcie operacji o większej skali.

Według przyjętej koncepcji Grupy Bojowe powinny liczyć ok. 1500 żołnierzy każda, dysponować dowództwem sił oraz posiadać elementy wsparcia bojowego i zabezpieczenia działań, a także dysponować niezbędnymi zdolnościami w zakresie transportu strategicznego i logistyki. Jednocześnie, mają mieć możliwość do przerzutu w rejon operacji w ciągu 10 dni od decyzji Rady Unii Europejskiej oraz zdolność pozostawania w rejonie operacji przez 30 dni, z możliwością przedłużenia tego okresu do 120 dni.

Podobnie jak w przypadku Sił Odpowiedzi NATO, przewidziano półroczny system rotacji. W każdej rotacji do dyspozycji UE w stanie gotowości znajdują się 2 Grupy Bojowe. Koncepcja przewiduje możliwość tworzenia grup narodowych oraz wielonarodowych, w których jedno z państw pełni rolę państwa wiodącego (tzw. *framework nation*). Państwa mają możliwość zgłaszania tworzonych Grup Bojowych (10) do dyżurów podczas odbywających się dwa razy do roku Konferencji Koordynacyjnych (*Battlegrup Coordination Conference, BGCC*).

HAKER /k/ (ang. *hacker*) – osoba, której umiejętności pozwalają na uzyskanie nieautoryzowanego dostępu do zasobów komputera poprzez ominięcie jego zabezpieczeń. Osoby, które robią to nielegalnie, nazywa się crackerami. Nazwę cracker propagują hakerzy skupieni w społeczności hakerskiej, którzy rozwijają wolne oprogramowanie i odcinają się od przestępców.

Ze względu na stosowaną etykę wyróżnia się następujący podział hakerów zabezpieczeń:

- czarne kapelusze (ang. *black hat*) - są to hakerzy działający na granicy lub poza granicami prawa, nazywani też crackerami. Znalazionych błędów albo nie publikują w ogóle, wykorzystując je w nielegalny sposób, albo publikują od razu w postaci gotowych programów (tzw. *exploitów*), które mogą zostać użyte przez osoby o niższych umiejętnościach (np. *script kiddies*);

- białe kapelusze (ang. *white hat*) - hakerzy działający zupełnie legalnie lub też starający się nie robić szkód. Odkryte przez siebie dziury w bezpieczeństwie zwykle podają w formie, w której mogą zostać łatwo załatane przez autorów oprogramowania, lecz trudne do wykorzystania w celu zaszkodzenia komuś. Wśród nich często się spotyka audytorów bezpieczeństwa;

- szare kapelusze (ang. *grey hat*) - hakerzy, którzy przyjmują po części metody działania obu wyżej wymienionych grup.

Kapelusze pochodzą ze starych czarno-białych westernów, gdzie na podstawie koloru kapelusza odróżniano tych dobrych od tych złych. Klasyfikacja powyższa nie przyjęła się szeroko i często wywołuje kontrowersje w środowisku informatycznym.

HASŁO /k/ (ang. *password*) – tajny ciąg znaków służący do zabezpieczenia przed nieautoryzowanym dostępem do systemu komputerowego, aplikacji czy ważnych plików.

HEGEMONIZM (ang. ....) – sytuacja, idea, hasło, program, głoszące zasadę dominacji nad kimś, grupą ludzi, innym narodem lub grupą narodów. hegemonizm nie oznacza pełnego podporządkowania się (jak np. w imperium), a jedynie dobrowolne respektowanie najważniejszych interesów hegemonu przez uzależnionych od niego.

HUMANIZM (ang. ....) – nurt umysłowy powstały w dobie renesansu. W okresie tym charakteryzował się przede wszystkim apologią grecko-rzymskiego antyku, nawiązywał do jego antropocentryzmu, fascynacji człowiekiem oraz dziełami jego intelektualnej i artystycznej działalności.

Renesansowi humaniści eksponowali przede wszystkim ludzką indywidualność, przeciwstawiali się średniowiecznemu schematowi rozumienia człowieka jako anonimowego i biernego elementu większej całości (społeczeństwa feudalnego, Kościoła a nawet uniwersum), w imię emancypacji człowieka spod władzy krępujących go więzów tradycji, wyzwolenia jego twórczego potencjału. Towarzyszyła temu wiara w specyficznie ludzkie zdolności kreowania świata kultury, przewyciężania społecznych patologii i opanowywania natury. Filozofowie, odrzuciwszy zagadnienia i metody średniowiecznej scholastyki na rzecz racjonalizmu, empiryzmu i sceptycyzmu, odkrywali odrębność, niepowtarzalność jednostkowego bytu w świecie konwencji, ukazywali – nie zawsze szlachetne – osobiste, partykularne motywy ludzkich zachowań, względność norm moralnych i obyczajowych (Michel de Montaigne – 1533-1592), jak również obnażali bezlitośnie absurdy życia społecznego (Erazm z Rotterdamu –1467-1536). Myśliciel polityczny – Niccolo Machiavelli (1469-1527), ujmował człowieka jako samowładnego twórcę norm moralnych, kreatora świata polityki ujawniając rzeczywisty prymat polityki nad moralnością; Thomas More (1478-1535) podjął krytykę stosunków społeczno-ekonomicznych w imię humanistycznych idei sprawiedliwości społecznej, powszechnego dobrobytu oraz krytyki opresyjnych czynników kulturowych. Szerszym kręgom społecznym przybliżali humanizm renesansowi artyści, których twórczość przepełniało zainteresowanie człowiekiem jako indywiduum: jego fizycznym i duchowym pięknem i brzydotą, emocjami i heroizmem, czego doskonałą ilustrację stanowi twórczość Leonarda da Vinci (1452-1519), Michała Anioła (1475-1564) czy Tycjana (ok. 1490-1576). Nawet filozofia przyrody Giordana Bruna (1548-1600), negująca zarówno determinizm jak i celowość istnienia, doprowadziła go do wniosku, że nie można racjonalnie uzasadnić ograniczania wolności człowieka przymusem moralnym bądź religijnym.

W XIX wieku humanizm znalazł swojego apologetę w osobie Augusta Comte’a (1798-1857). Filozof ten ujmując rozwój ludzkości w sposób linearny, jako ciągły i konsekwentny ruch ku powszechnej racjonalności i wolności, porządkował dzieje na okres dominacji teologii, następnie metafizyki oraz – mający zbiegać się ze szczytowym rozwojem gatunku ludzkiego – nauki. Z pozycji egzystencjalistycznej teorię Comte’a krytykował Jean Paul Sartre (1905-1980), który — zarzucał mu promowanie kultu ludzkości opartego na micie niezmiennej, raz na zawsze ustalonej natury ludzkiej, której uznanie byłoby równoznaczne zanegowaniu istoty humanizmu: niepowtarzalności indywidualnego ludzkiego bytu, odebraniem człowiekowi możliwości projektowania siebie, stwarzania własnego istnienia, skutkiem tego – zrzuceniem z niego odpowiedzialności za wybory jakich dokonuje. W marksizmie idee humanizmu zyskały o wiele dojrzalszą postać niż w pozytywizmie Comte’a; w świetle materializmu historycznego idee polityczne, religijne bądź artystyczne (ideologie) rozumiane są jako uzasadnienie, legitymizacja (nadbudowa) realnych stosunków społeczno-ekonomicznych, opartych na poddaniu człowieka władzy praw ekonomii, uprzedmiotowieniu go, jego fizycznej i duchowej degeneracji, prowadzącej ostatecznie do alienacji. Stąd wyzwolenie człowieka, przywrócenie mu godności, stworzenie warunków dla relacji międzyludzkich na zasadnie współpracy i wzajemności, nie zaś wyzysku, opierać się może jedynie na wyznaczeniu mu pozycji wyróżnionej i nienaruszalnej w świecie społeczno-ekonomicznych determinantów. Zgoła odmienną postać przybiera humanizm personalistyczny, którego najbardziej wpływowi propagatorzy, to Jacques Maritain (1882-1973) i Emmanuel Mounier (1905-1950). Tutaj humanizm oznacza pojmowanie człowieka

52

jako realizującego pełnię swojej natury w świecie względnych, społeczno-politycznych wartości, w oparciu o chrześcijańskie wartości absolutne, stanowiące duchowe zaplecze oraz kryterium oceny warunków ludzkiego bytowania. Tym, co łączy humanizm personalistyczny z jego odmiennymi postaciami, jest przypisywanie człowiekowi wyróżnionej pozycji w świecie, obarczanie go pełną odpowiedzialnością za to, w jaki sposób z niej korzysta, lecz również przekonanie o jego niezwykłych zdolnościach kreowania świata kultury. Niemniej aksjomat greckiego filozofa, Protagorasa, stanowiący ponadczasową maksymę humanistyczną: „Człowiek jest miarą wszechrzeczy”, nie może stać się udziałem personalizmu.

Literatura:

Zbigniew Wójcik, Historia powszechna. Wiek XVI-XVII, PWN, Warszawa 1995; Frederick Copleston, Historia filozofii, tom III, tłum. Henryk Bednarek, Sylwester Zalewski, PAX, Warszawa 2001; Tadeusz Szkołut (red.), Humanizm. Tradycje i przyszłość, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003; August Comte, Rozprawa o duchu filozofii pozytywnej, tłum. B. Skarga, W. Wojciechowska, PWN, Warszawa 1973; Jean Paul Sartre, Egzystencjalizm jest humanizmem, tłum. Janusz Krajewski, Muza, Warszawa 1998; Karol Marks, Fryderyk Engels, Dzieła wybrane, Książka i Wiedza, Warszawa 1949; Jacques Maritain, Humanizm integralny. Zagadnienia doczesne i duchowe nowego świata chrześcijańskiego, Veritas, Londyn 1960; Emmanuel Mounier, Co to jest personalizmu?, Znak, Warszawa 1960.

IDENTYFIKACJA /k/ (ang. *identification*) - → **uwierzytelnianie, proces polegający na sprawdzeniu, czy przedstawiająca się osoba, urządzenie lub usługa jest tą, za którą się podaje. Najczęściej proces identyfikacji w Internecie odbywa się przy pomocy nazwy użytkownika oraz hasła. Identyfikacja poprzedza proces →autoryzacji.**

INCYDENT ZBROJNY (ang. ....) – forma → **konfliktu zbrojnego polegającego na odosobnionym starciu niewielkiej części sił zbrojnych lub zorganizowanych i uzbrojonych grup przygotowanego umyślnie lub wynikłego przypadkowo.**

INFEKCJA /k/ (ang. *infection*) – **zakażenie systemu komputerowego →złośliwym oprogramowaniem.**

INFORMACJA (ang. *information*) – **wiedza uzyskiwana w drodze interpretacji → danych, która w ustalonym kontekście ma określone znaczenie i dotyczy obiektów, takich jak fakty, zdarzenia, przedmioty, zjawiska, procesy i idee; także nieprzetworzone dane każdego rodzaju, które mogą być wykorzystane do opracowań wywiadowczych (rozpoznawczych).**

INFORMACJA GEOGRAFICZNA (ang. *geographical informatio*) – **informacja uzyskiwana na drodze interpretacji → danych geograficznych; obejmuje wszystkie szczegóły, które powinny być rozpoznawane przez → służby geograficzne i prezentowane głównie w formie map konwencjonalnych (analogowych) – lądowych (topograficznych), lotniczych i morskich oraz jako → numeryczne produkty geograficzne.**

INFORMACJA GEOPRZESTRZENNA (ang. *geospatial information*) – **informacja uzyskiwana na drodze interpretacji → danych geoprzestrzennych.**

INFORMACJA PRZESTRZENNA (ang. *spatial information*) – informacja uzyskiwana w drodze interpretacji → danych przestrzennych.

INFORMATYKA WOJSKOWA (ang. ....) – dyscyplina naukowa zajmująca się zastosowaniem techniki komputerowej w wojsku, szczególnie w kierowaniu i dowodzeniu oraz technice wojskowej.

INFOSEC (ang. *information security*) – bezpieczeństwo informacji obejmujące określenie i zastosowanie środków ochrony informacji przetwarzanych, przechowywanych lub przesyłanych w systemach teleinformatycznych, przed utratą ich poufności, integralności i dostępności, zarówno przypadkową, jak i zamierzoną.

INFOSEC wymaga podjęcia odpowiednich środków przeciwdziałania w celu zapobiegania przypadkom: uzyskania dostępu do informacji klasyfikowanych przez osoby nieupoważnione, uniemożliwienia uzyskania dostępu osobom upoważnionym oraz wprowadzania nieupoważnionych zmian lub niszczenia informacji klasyfikowanych. Środki INFOSEC obejmują środki ochrony komputerów, przesyłania, emisji oraz środki bezpieczeństwa kryptograficznego, a także wykrywanie, dokumentowanie i przeciwdziałanie zagrożeniom dla informacji i systemów.

INFRASTRUKTURA (ang. *infrastructure*) – 1) układ stałych obiektów, urządzeń i instalacji wraz z instytucjami obsługującymi te systemy przestrzenne i utrzymującymi je w sprawności technicznej, niezbędnych do efektywnego funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa, tzn. działów gospodarki oraz życia (w tym bezpieczeństwa) mieszkańców. Na infrastrukturę składa się pięć podstawowych układów, a mianowicie: komunikacyjny (transportu oraz łączności i → telekomunikacji), energetyczny, wodno-sanitarny, społeczny i instytucjonalny.

Trzy pierwsze układy są określane mianem infrastruktury techniczno-ekonomicznej, której zadaniem jest zapewnienie właściwego funkcjonowania poszczególnych działów gospodarki narodowej i integracja jej układów przestrzennych. Natomiast pozostałe tworzą tzw. infrastrukturę społeczną obejmującą urządzenia i instytucje bezpośrednio zaspokajające potrzeby człowieka w zakresie: oświaty, nauki i kultury, ochrony zdrowia, opieki społecznej, porządku publicznego, administracji i wypoczynku;

2) podstawowe urządzenia i instytucje świadczące usługi niezbędne do należytego funkcjonowania działów gospodarki i zapewniające odpowiednie warunki bytowe ludności;

3) ogólny termin stosowany do określenia wszystkich stałych instalacji, budowli lub urządzeń wykorzystywanych do zabezpieczenia i kontroli sił zbrojnych.

INFRASTRUKTURA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (ang. *infrastructure of the state security, national security infrastructure*) – całokształt obiektów, urządzeń, instalacji oraz instytucji zapewniających ich sprawność techniczną i utrzymanie, które stanowią podstawę funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego, w tym szczególnie podstawowych struktur bezpieczeństwa państwa.

Infrastruktura ta obejmuje zarówno część infrastruktury państwa, która jest niezbędna dla działalności struktur bezpieczeństwa narodowego, jak również tą która stanowi podstawę utrzymania bezpieczeństwa we wszelkich jej sferach (politycznej, społeczno-ekonomicznej, kulturowej, ekologicznej, cywilno-obywatelskiej, militarnej i innych) i na efektywnym poziomie. Szczególne znaczenie posiada w tym względzie tzw. → infrastruktura krytyczna, stanowiąca podstawę infrastruktury bezpieczeństwa państwa.

54

INFRASTRUKTURA BILATERALNA (DWUSTRONNA) (ang. *bilateral infrastructure*) – dotycząca jedynie dwu członków NATO i jest finansowana na podstawie dwustronnego porozumienia między nimi (np. urzędnicy, z których korzystają siły jednego z państw członków NATO, znajdujące się na terytorium innego państwa).

INFRASTRUKTURA DANYCH GEOPRZESTRZENNYCH (ang. *geospatial data infrastructure*) – całokształt środków służących do racjonalnego gospodarowania → danymi geoprzestrzennymi oraz zmierzających do efektywnego stosowania tych danych dla zrównoważonego rozwoju i bezpieczeństwa w skali kraju, jego części lub w skali międzynarodowej, również globalnej.

Infrastruktura danych geoprzestrzennych obejmuje: a) powiązane ze sobą bazy danych geoprzestrzennych o należytej jakości; b) przepisy prawne, struktury organizacyjne, technologie, standardy, rozwiązania ekonomiczne i zasoby ludzkie, które działając łącznie zapewniają zainteresowanym urzędowi, instytucji, firmom i osobom odpowiedni dostęp do danych geoprzestrzennych o potrzebnej treści, zakresie i jakości na podstawie przyjętych prawnych i ekonomicznych zasad dystrybucji i dostępu użytkowników.

INFRASTRUKTURA GEOINFORMACYJNA (ang. *geoinformation infrastructure*) → infrastruktura danych geoprzestrzennych.

INFRASTRUKTURA INFORMACJI PRZESTRZENNEJ WE WSPÓLNOCIE EUROPEJSKIEJ – INSPIRE (ang. *The Infrastructure for SPatial InfoRmation in Europe*) – zamierzenie Unii Europejskiej, którego celem jest wsparcie prawodawstwa wspólnotowego oraz wdrażania strategii politycznych Wspólnoty w państwach członkowskich na wszystkich szczeblach poprzez udostępnienie większej ilości lepszych → danych przestrzennych.

INSPIRE dotyczy tworzenia podstawowej → infrastruktury geoinformacyjnej na szczeblu europejskim, która powstanie poprzez koordynację przedsięwzięć z poszczególnymi państwami wspólnoty i koncentruje się na polityce w dziedzinie środowiska, ale może być wykorzystywana przez inne sektory, takie jak rolnictwo, transport czy energetyka lub na nie rozszerzona.

INFRASTRUKTURA KRYTYCZNA (ang. *critical infrastructure*) – urzędnicy, instalacje i usługi, powiązane ze sobą więzami funkcjonalnymi, kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz zapewnienia sprawnego funkcjonowania organów władzy i administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców.

Infrastruktura krytyczna obejmuje w szczególności systemy: a) zaopatrzenia w energię i paliwa, b) telekomunikacyjne, gromadzenia i przekazywania informacji, c) bankowe i finansowe, d) zaopatrzenia w żywność, i wodę e) opieki zdrowotnej, f) transportowe i komunikacyjne, g) ratownicze oraz zapewniające funkcjonowanie organów władzy publicznej, w szczególności w sytuacjach kryzysowych i stanach nadzwyczajnych.

INFRASTRUKTURA OBRONNA (ang. *defensive infrastructure*) – część → infrastruktury bezpieczeństwa państwa, obejmująca obiekty, instalacje i urzędnicy stałe oraz instytucje niezbędne do funkcjonowania → systemu obronnego państwa. Jest tworzona głównie w czasie pokoju, ale może być również rozwijana w → okresie zagrożenia i → wojny.

Z punktu widzenia jej specyfiki funkcjonalnej wyróżnia się → infrastrukturę wojskową i infrastrukturę innych branżowych sfer obronności (policji, straży pożarnej i granicznej itd.) oraz infrastrukturę techniczno-ekonomiczną i społeczną ważną dla obronności państwa.

INFRASTRUKTURA OBRONY CYWILNEJ (ang. ....)

- obiekty, urządzenia i instytucje warunkujące skuteczność wykonania zadań → obrony cywilnej (techniczne systemy alarmowe i łączności, budowle ochronne, punkty zabiegów sanitarnych, punkty zabiegów specjalnych, ośrodki szkolenia, magazyny, stanowiska kierowania).

INFRASTRUKTURA PAŃSTWA (ang. *infrastructure of the state*) – główne

obiekty, instalacje i urządzenia stałe, wraz z instytucjami usługowymi utrzymującymi je w sprawności technicznej, niezbędne do należytego funkcjonowania produkcyjnych działów gospodarki oraz życia (w tym również bezpieczeństwa) ludności kraju.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNO – EKONOMICZNA (ang. *Technical-Economical Infrastructure*) – zespół

wzajemnie skorelowanych systemów, tj. transport, łączność, energetyka i gospodarka wodna, niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania gospodarki narodowej i warunkujących tym samym rozwój społeczno-gospodarczy państwa

INFRASTRUKTURA WOJSKOWA (ang. *military infrastructure*) – część →

infrastruktury obronnej, obejmuje wszystkie stacjonarne (a w wyjątkowych wypadkach także ruchome) obiekty i urządzenia oraz jednostki wojskowe zapewniające jej zxaopatrzenie i sprawność techniczną, które zgodnie ze swoim przeznaczeniem służą do zaspokajania potrzeb → sił zbrojnych, zwłaszcza dowodzenia i łączności, bytowania, szkolenia, przemieszczania wojsk oraz operacyjnego ich rozwinięcia

INFRASTRUKTURA WSPÓLNA (ang. *common infrastructure*) – →

infrastruktura istotna z punktu widzenia szkolenia sił NATO lub wprowadzania planów operacyjnych NATO, która, ze względu na stopień jej wspólnego użytkowania oraz zgodności z kryteriami ustalonymi od czasu do czasu przez Radę Północnoatlantycką, jest wspólnie finansowana przez członków NATO.

INICJATYWA OBRONY STRATEGICZNEJ (ang. *Strategic Defense Initiative - SDI*) – koncepcja

globalnego systemu obrony strategicznej terytorium USA, przed atakami z użyciem międzykontynentalnych pocisków balistycznych z głowicami jądrowymi, określana także nieoficjalnie programem Gwiazdnych Wojen.

Program SDI został oficjalnie ogłoszony przez prezydenta Ronalda Reagana 3 marca 1983 roku. W założeniach program miał mieć charakter defensywny, i być alternatywą dla obowiązującej wówczas ofensywnej doktryny wojennej Wzajemnego Zagwarantowanego Zniszczenia (ang. *Mutual Assured Destruction, MAD*). Program swoimi założeniami wpisywał się w szersze założenie obronne, program Narodowej Obrony Rakietowej (ang. *National Missile Defence, NMD*). NMD był koncepcją obrony przeciwrakietowej rozwijanej od początku lat 60. XX wieku, opracowaną w związku z rozwojem broni rakietowej i zaistnieniem potencjalnego zagrożenia ze strony ZSRR, w jego ramach rozwijano projekt Nike-Zeus z końca lat 50., oraz dołączane sukcesywnie projekty Defender, Sentinel i Safeguard. Podstawowymi założeniami systemu NMD był system tzw. antyrakiet rozmieszczonych na wyrzutniach naziemnych, mogących zestrzelić nadlatujące pociski przeciwnika z dużej odległości, co miało nastąpić poza atmosferą ziemi lub w przypadku zmasowanego ataku (po przeniknięciu rakiet z głowicami atomowymi poza pierwszą linię obrony w przestrzeni kosmicznej) także w stratosferze - za pomocą tzw. ściany ognia (ang. *firewall*) stworzonej przez szereg wybuchów głowic jądrowych wystrzeliwanych we własnych rakietach. W projekcie Inicjatywy Obrony Strategicznej rozszerzono by system naziemnej obrony przeciwrakietowej o wyrzutnie rakiet i platformy z działami laserowymi, znajdujące się w przestrzeni kosmicznej, aby zminimalizować czas

identyfikacji i zniszczenia wrogich obiektów oraz zapobiec potencjalnemu skażeniu promieniotwórczemu ziemi i atmosfery. W założeniach zniszczenie wrogich rakiet w pierwszym etapie następowało by tuż po odpaleniu pocisku przez nieprzyjaciela, ponad jego terytorium i miało się obrócić przeciwko atakującemu, gdyż opad promieniotwórczy skaziłby terytorium wroga. SDI nie został nigdy w pełni rozwinięty ani wdrożony, jednak wielomiliardowe nakłady na wybrane technologie programu, pozwoliły później rozwinąć technologie pocisków przeciwrakietowych (ang. Anti Ballistic Missile - ABM) używanych wspólnie.

INSPIRE (ang. *The Infrastructure for SPatial InfoRmation in Europe*) – → **infrastruktura informacji przestrzennej we wspólnocie europejskiej.**

INSTYTUCJONALIZACJA BEZPIECZEŃSTWA (ang. *Security Institutionalization*) – stanowi proces ilościowego i jakościowego rozwoju szeroko pojętych instytucji międzynarodowych, czyli pewnych utrwalonych zespołów reguł formalnych i nieformalnych wpływających na kształtowanie się bezpieczeństwa międzynarodowego.

INTEGRACJA SPOŁECZNA (ang. ....) – proces charakteryzujący małe grupy jak i większe całości społeczne. W ujęciu socjologicznym oznacza procesy jednoczenia elementów i części składowych w harmonijną i skoordynowaną całość. Wyraża się między innymi brakiem w społeczeństwie barier komunikacyjnych, akceptacją wspólnych systemów wartości, norm i ocen.

W przypadku małych grup społecznych integracja określana jest terminem spójność społeczna. Zgodnie ze stanowiskiem integracyjnej teorii społeczeństwa, społeczeństwo jest stabilnym systemem, jeżeli osiągnie pewien stopień zgodności swych struktur w zakresie akceptacji określonych wartości i metod ich urzeczywistniania. Mimo, iż w socjologii nie ma zgodności co to tego, że tym pożądanym stanem społeczeństwa powinna być homeostaza, to jednak do funkcjonowania w obszarze jednego systemu społecznego niezbędny jest określony zakres wspólnych i wzajemnie akceptowanych norm.

Przeciwieństwem integracji społecznej jest dezintegracja. Zdezintegrowane społeczeństwo nie może w pełni służyć jednostce oraz zagraża trwaniu, przetrwaniu i rozwojowi narodu. Teorie dezintegracji i integracji społecznej wskazują system społeczny jako jedno z głównych źródeł zagrożeń bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Wadliwe jego funkcjonowanie sprzyja generowaniu problemów społecznych. Najbardziej znaczące czynniki osłabiające integrację społeczną, to procesy dyferencjacji społecznej, deinstytucjonalizacji, pluralizmu kulturowego i strukturalnego indywidualizmu, a także izolacja społeczna, duża ruchliwość społeczna, heterogeniczność grup społecznych, konflikt ról społecznych.

Dezintegracja i integracja społeczna mogą być wynikiem określonych ruchów społecznych. Zawsze będą one co prawda zmierzały do zwiększenia integracji społeczeństwa, lecz równie zawsze przez jakiś czas i w różnym stopniu, będą przyczyną dezintegracji.

Literatura:

W. Jacher, Zagadnienia integracji systemu społecznego, Warszawa 1976.
R.K. Merton, Teoria socjologiczna i struktura społeczna, Warszawa 2002
J. Turowski, Socjologia. Małe struktury społeczne, Lublin 2000.
K. Olechicki, P. Załęcki, Słownik socjologiczny, Toruń 1998.

57

INTERES NARODOWY (ang. *National Interest*) – element systemu wartości stanowiący dla narodu (państwa) zespół trwałych i żywotnych celów bez osiągnięcia których naród nie będzie mógł rozwijać się zgodnie ze swoimi aspiracjami, dążeniami i potrzebami.

Wynikają one z tożsamości, wyznawanych wartości, historycznego dorobku, tradycji, bieżących potrzeb oraz dążeń i aspiracji narodu.

INTERMO /k/ (ang. *Internet of Military of Demence - INTERMOD*) – sieć internetowa Ministerstwa Obrony Narodowej przeznaczona do przetwarzania informacji niesklasyfikowanych

INTERNET /k/ (ang. *internetwork - internet*) – ogólnodostępna sieć komputerowa o światowym zasięgu łącząca → sieci lokalne i → sieci rozległe za pomocą ruterów, działająca w oparciu o protokół TCP/IP.

Sieć internet rozpoczęła działanie w 1969 r. jako sieć ARPAnet, która finansowana była przez rząd USA. Początkowo ARPAnet obejmowała cztery ośrodki naukowe Uniwersytet California w Berkeley i Los Angeles, SRI International oraz Uniwersytet w Utah i była szeregiem szybkich łączy pomiędzy głównymi superkomputerowymi. Następnie objęła inne instytucje edukacyjne i naukowe na całym świecie, chociaż w większości zlokalizowane w USA. Główna część szkieletu sieci stanowiła sieć Narodowej Fundacji Naukowej NFSnet. Z czasem sieć zaczęto określać nazwą Internet. Do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku do internetu dołączono różne sieci, co spowodowało, że duży odsetek ruchu nie był związany już z edukacją i badaniami naukowymi, więc stało się jasne, że internet przekształca się w ogólnodostępne przedsięwzięcie komercyjne.

Obecne standardy internetu regulowane są przez agencję (ang. IETF Internet Engineering Task Force) i publikowane w dokumentach RFC (ang. Request for Command)..

INTERNOWANIE (ang. ....) – administracyjny środek przymusu polegający na umieszczeniu określonych osób w wyznaczonym miejscu pobytu, bez prawa jego opuszczania.

Internowanie może mieć miejsce wobec własnych obywateli w czasie obowiązywania → stanów nadzwyczajnych lub obywateli państwa nieprzyjacielskiego do czasu zakończenia wojny. stosują je także państwa neutralne wobec oddziałów i osób wojskowych państw wojujących, które przekroczyły ich granice.

INTEROPERACYJNOŚĆ (ang. ....) – zdolność systemów (jednostek) do wzajemnego świadczenia i korzystania z usług innych systemów (jednostek), w celu zwiększenia efektywności współdziałania między systemami.

INTERWENCJA (ang. *intervention*) – działania podejmowane przez patrol lub pojedynczego żołnierza → Żandarmerii Wojskowej, zmierzające do zatrzymania uciekającego sprawcy przestępstwa lub do natychmiastowego podjęcia pościgu bezpośredniego lub pogoni.

Celem interwencji jest niezwłoczne podjęcie działań zapobiegających utracie kontaktu wzrokowego ze ściganym przestępcą, zatarciu śladów oraz umożliwienie zorganizowania akcji.

INTERWENCJA ZBROJNA (ang. ....) – forma bezpośredniego użycia → sił zbrojnych polegająca na zajęciu terytorium bądź jedynie ważnych strategicznie obiektów innego państwa, bez wystąpienia starć zbrojnych.

INTRANET /k/ ang. *intranet*) – wyizolowana lokalna sieć komputerowa zaprojektowana do przetwarzania informacji wewnątrz organizacji.

W sieci intranet wykorzystuje się te same aplikacje, protokoły i łącza komunikacyjne co w sieci → internet. W efekcie sieci intranet stanowią standardowy sposób wewnętrznego rozprowadzania dokumentów, oprogramowania, dostępu do bazy danych i szkoleń poprzez strony www, przeglądarki www, serwery FTP, pocztę elektroniczną, grupy dyskusyjne, listy dyskusyjne itd.

INTRUZ /k/ (ang. intruder) – nieautoryzowany użytkownik lub program, ogólnie postrzegany jako złośliwy który uzyskał dostęp do systemu

INWAZJA (ang. ....) – forma bezpośredniego użycia → sił zbrojnych polegająca na zbrojnym wtargnięciu wojsk na terytorium innego państwa

INŻYNIERIA WOJSKOWA (ang. ....) – dziedzina wiedzy i praktycznej umiejętności stanowiąca część nauki i sztuki wojskowej. Jest także działem ogólnych nauk inżynierskich. Obejmuje: fortyfikację, minerstwo, mostownictwo wojskowe, drogownictwo wojskowe, maskowanie techniczne, hydrotechnikę wojskową i inne.

Takie działy jak minerstwo, fortyfikacja i maskowanie techniczne mają wyraźne cechy wojskowych nauk stosowanych; pozostałe stanowią działy ogólnych nauk inżynierskich.

W praktyce inżynieria wojskowa zajmuje się projektowaniem racjonalnych rozwiązań konstrukcyjnych, technologią i organizacją prac związanych z budową obiektów fortyfikacyjnych, mostów i dróg wojskowych oraz prac minerskich i maskowniczych.

Początki kształtowania się inżynierii wojskowej jako dziedziny wiedzy wojskowej i praktycznej umiejętności przypada na erę starożytną. Postać nowożytnej dyscypliny wojskowo-technicznej osiąga w XVI w., kiedy pojawiają się pierwsze opracowania fachowe dotyczące wznoszenia i atakowania umocnień. Stanowią one podstawę sztuki wojskowo-inżynierskiej. Znaczący wpływ na rozwój fortyfikacji wywierają opracowania Mariano di Jacopo oraz Adama Freytaga. Ten ostatni wydał w Leyden (1635 r.) dzieło pt. „Architektura militaris”, w którym podaje terminologię, ogólne pojęcia o fortyfikacji, zasady budowy twierdz i sposoby ich oblegania. Termin inżynieria wojskowa pojawia się w piśmiennictwie wojskowym w XVII. Od tego okresu obserwuje się stały rozwój inżynierii wojskowej w Europie. Proces ten następował dość szybko we Francji, Anglii, Prusach i Austrii, który zaowocował powstaniem uczelni zajmujących się inżynierią wojskową w tych państwach. W Polsce proces ten ma różny przebieg. Pod koniec XVII wieku następuje rozwój myśli wojskowej. Przyczyniła się do tego działalność inżynierów wojskowych: Jana Bakałowicza, Karola Sierakowskiego, Tadeusza Kościuszki i innych.

Od 1778 r. w szkolnictwie wojskowym wyodrębniono kierunek inżynierski. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego powstaje w Warszawie Szkoła Zakładowa Artylerii i Inżynierii, którą w 1809 r. przemianowano na Szkołę Elementarną Artylerii i Inżynierii. Ponadto w tym czasie funkcjonowała Szkoła Aplikacyjna Artylerii i Inżynierii, o rocznym programie nauczania, którą ukończyli: Józef Bem, Ignacy Prądzyński, Wojciech Chrzanowski i Klemens Kołaczkowski. Po upadku powstania listopadowego szkolnictwo wojskowe na ziemiach polskich przestaje istnieć. Po części i w krótkich okresach odrodziło się na emigracji w formie różnych kursów, czy też w postaci Polskiej Szkoły Wojennej w Paryżu (1846-1848) lub w Genewie (1861). Szkolnictwo wojskowe na emigracji i w kraju zaczęło się odradzać bezpośrednio przed wybuchem pierwszej wojny światowej.

Duży wpływ na rozwój inżynierii wojskowej na terenie Polski, w okresie międzywojennym, wywarła francuska misja wojskowa. Chętnie przyjmowano poglądy i terminologię inżynierii wojskowej obowiązującą w armii francuskiej. Wynikało to głównie z chęci wyzbycia się przez oficerów polskich ustaleń doktrynalnych pochodzących z armii zaborczych. W tym okresie rozwija się piśmiennictwo z zakresu inżynierii wojskowej, głównie w postaci periodyków. Wydawano miesięcznik pt.

„Przegląd Wojskowo-Techniczny”, a od 1927 r. „Saper i Inżynier Wojskowy”. W roku 1923 powstała w Oficerska Szkoła Inżynierii, która obok Wojskowego Instytutu Badań Inżynierii była zasadniczym ośrodkiem naukowo-dydaktycznym w Wojsku Polskim zajmującym się inżynierią wojskową. Po drugiej wojnie światowej oba te ośrodki naukowo-badawcze reaktywowano, a ponadto w Wojskowej Akademii Technicznej powołano Wydział Inżynierii, którego głównym przeznaczeniem jest prowadzenie działalności naukowo-dydaktycznej z zakresu inżynierii wojskowej.

Źródło: *Podstawowe kategorie sztuki wojennej, AON, Warszawa 1996 oraz R. H. Bochenek, 1000*

IZOLACJA POŁA WALKI (ang. ....) – skoordynowane działania rodzajów sił zbrojnych prowadzone w celu uniemożliwienia przeciwnikowi wprowadzenia do walki drugich rzutów i odwodów, a także dowozu zaopatrzenia.

IZOLACJA LOTNICZA (ang. *air interdiction*) – operacja powietrzna prowadzona w celu zniszczenia, neutralizacji lub opóźnienia funkcjonowania wojskowego potencjału przeciwnika zanim będzie w stanie podjąć efektywne działania przeciwko naszym siłom i prowadzona na takiej odległości od własnych sił, że nie jest wymagana dokładna integracja każdego zadania lotniczego z ogniem i ruchem sił własnych.

JEDNOOSOBOWE DOWODZENIE (ang. ....) – skupienie w rękę dowódcy funkcji dowodzenia, gospodarczej, administracyjnej i kontrolnej oraz ponoszenie pełnej odpowiedzialności za całokształt działań podległych wojsk zmierzających do osiągnięcia założonych celów.

JEDNOSTKA MOBILIZOWANA (ang. *Mobilized Unit*) – jednostka organizacyjna nowo formowana lub jednostka istniejąca w czasie pokoju, ale o bardzo niskim etatowym stanie osobowym, która nie ma możliwości samodzielnego zabezpieczenia procesu swojego mobilizacyjnego rozwinięcia, a której zadanie związane z organizacją jej mobilizacyjnego rozwinięcia powierzono innej jednostce (mobilizującej).

JEDNOSTKA MOBILIZUJĄCA (ang. *Mobilizing Unit*) – jednostka (komórka) organizacyjna, istniejąca w czasie pokoju, która w czasie mobilizacji (osiągania wyższych stanów gotowości bojowej) uzupełnia się lub przeformowuje według etatu czasu wojennego oraz taka, której powierzono zadania związane z mobilizacyjnym rozwinięciem innych jednostek wojskowych (organizacyjnych).

JEDNOSTKA WOJSKOWA (ang. *Military Unit*) – to jednostka organizacyjna Sił Zbrojnych RP, funkcjonująca na podstawie etatu, posiadająca własną nazwę, numer, pieczęć urzędową oraz realizująca samodzielne, ściśle określone zadania.

JEDNOSTKA ZMILITARYZOWANA (ang. *Militarized Unit*) – określony organ (dział) lub jednostka organizacyjna administracji publicznej, gospodarki narodowej lub stworzona od nowa jednostka specjalistyczna - szczególnie ważna z punktu widzenia obronności, bezpieczeństwa i porządku publicznego, która została podporządkowana celom związanym z prowadzeniem wojny. Personel zaś zatrudniony w tych jednostkach, podlega przepisom dyscyplinarnym i karnym obowiązującym w wojsku.

JUNTA (ang. *Junta*) – głównie w odniesieniu do krajów Ameryki Łacińskiej to władza wojskowa, która przejęła rządy na drodze zbrojnego zamachu stanu. Określenie używane również w odniesieniu do dyktatur wojskowych w innych państwach (jak np. w Grecji pod rządami Czarnych pułkowników, czy w Portugalii po Rewolucji goździków). Podobny charakter miały rządy Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego sprawującej władzę w Polsce w latach 1981-1983.

KADENCYJNOŚĆ (ang. *Term of Office*) – służba na danym stanowisku, na ściśle określony czas, co w rezultacie umożliwia optymalne planowanie obsady etatowej i wyznaczanie żołnierzy zawodowych na kolejne stanowiska i planowanie dalszego przebiegu służby.

Uwarunkowana jest ona zarówno posiadanymi kwalifikacjami, wynikami osiąganymi w służbie, wiekiem i stażem służby żołnierzy zawodowych, jak też potrzebami sił zbrojnych

KADRA REZERWY (ang. *Cadre of Reserve*) – oficerowie (w tym podchorążowie rezerwy ze zdanim egzaminem na oficera) i podoficerowie rezerwy (w tym podchorążowie rezerwy, którzy nie zdali egzaminu na oficera, a posiadają stopień podoficera).

KADROWY SYSTEM WOJSKA (ang. ....) – system organizacji wojska oparty na powszechnym obowiązku służby wojskowej, polegający na stałym utrzymywaniu w okresie pokoju optymalnego składu organizacyjnego i stanu osobowego → sił zbrojnych, zapewniających: możliwość podjęcia przez niektóre jednostki i związki natychmiastowych → działań bojowych w zasadzie bez potrzeby ich dodatkowego uzupełnienia; dogodne warunki do szybkiego → mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek o niepełnych stanach, skadrowanych i nowo formowanych; możliwość przeszkalania w okresie pokoju ustalonego kontyngentu poborowych i odbywania przez nich zasadniczej służby wojskowej w sposób ciągły, przez okres przewidziany w ustawie, w celu przygotowania rezerw osobowych niezbędnych dla powiększenia i rozwinięcia wojsk na okres wojny oraz ich uzupełnienia w razie poniesienia strat podczas działań bojowych.

KAMPANIA (ang. ....) – działania wojenne zmierzające do osiągnięcia celu strategicznego. Składa się z jednej lub wielu bitew. Prowadzi ją dowództwo operacyjne w formie operacji połączonej. Kampanie mogą być prowadzone wspólnie z siłami zbrojnymi państw sojuszniczych.

KANAŁ /k/ (ang. *channel*) – ścieżka lub połączenie, przez które przepływają dane między dwoma urządzeniami.

Kanałem może być fizyczne połączenie takie jak: kabel, lub wydzielony zakres częstotliwości ze spektrum elektromagnetycznego.

KANIBALIZACJA (ang. ....) – wymontowanie nadających się do użytku części składowych danego sprzętu w celu zamontowania ich w innym sprzęcie.

KARTA MOBILIZACYJNA (ang. *Mobilization Card*) – dokumentem potwierdzającym wyznaczenie żołnierza rezerwy na przydział mobilizacyjny, pracownika lub osoby na pracowniczy przydział mobilizacyjny do określonej jednostki wojskowej oraz zobowiązujący do stawienia się do jednostki wojskowej w dniu zarządzenia mobilizacji lub w dniu określonym w karcie, albo pozostawania w gotowości do powołania.

KARTA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH (ang. ....) – dokument podpisany w San Francisco (USA) 26 czerwca 1945 roku (wszedł w życie 24.10.1945). Karta określa szczegółowo cele i zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych, zasady członkostwa i funkcjonowanie organów organizacji.

61

Do Karty Narodów Zjednoczonych dołączony został statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z siedzibą w Hadze (Holandia), który stanowi jej integralną część. Karta ma szczególną pozycję w systemie prawa międzynarodowego. Państwo członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), którą to Karta powołała, nie może zawierać umów międzynarodowych sprzecznych z Kartą. Z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego bardzo istotny jest rozdział VI, zatytułowany „Pokojowe załatwianie sporów”, oraz kolejne, które określają rodzaje i zakres działań wspólnoty międzynarodowej w razie zagrożenia lub naruszenia pokoju, oraz w przypadku aktów agresji.

KARTOGRAFIA (ang. *cartography*) – 1) nauka interdyscyplinarna o mapach, metodach ich sporządzania, powielania i zastosowania; 2) to przekaz informacji, ściśle związany z bazą danych przestrzennych, która może być rozpatrywana jako wielostronny model rzeczywistości geograficznej.

KARTOGRAFIA KOMPUTEROWA (ang. *computer assisted cartography*) – stosowanie metod i technik informatycznych do opracowania map oraz metod i technik kartograficznych do wizualizacji → danych geograficznych, zwłaszcza w → systemach informacji geograficznej.

KARTOGRAFIA LOTNICZA (ang. *aeronautical cartography*) – dział kartografii zajmujący się teorią, sporządzaniem i wdrażaniem produktów geoinformacyjnych w standardach cywilnych organizacji lotniczych np. ICAO, a także wojskowych NATO oraz narodowych dla potrzeb działalności lotniczej na obszarze kraju i na innych obszarach Ziemi w zależności od potrzeb lotnictwa.

KARTOGRAFIA WOJSKOWA (ang. *military cartography*) – dział → kartografii zajmujący się sporządzaniem wojskowych produktów geograficznych (map) dla wojska (mapy: strategiczne, operacyjne, taktyczne; lądowe, morskie, → lotniczo-nawigacyjne; topograficzne, przeglądowe, specjalne; analogowe, numeryczne → kartografia komputerowa) zgodnie ze standardami narodowymi i NATO.

KATASTROFA (ang. *disaster*) – wydarzenie nagle, tragiczne w skutkach, powodujące straty materialne oraz ciężkie urazy, lub śmierć ludzi.

KATASTROFA EKOLOGICZNA (ang. ....) – trwałe (nieodwracalne w naturalny sposób) uszkodzenie lub zniszczenie dużego obszaru środowiska przyrody, wpływające negatywnie, bezpośrednio lub pośrednio, na zdrowie, często życie ludzi.

Rozróżnia się katastrofy antropogeniczne — powodowane przez człowieka, i nieantropogeniczne, zwane też → katastrofami naturalnymi, wywoływane przez czynniki w większym stopniu niezależne od człowieka.

KATASTROFA NATURALNA (ang. *natural disaster*) – to zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powódzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu.

Katastrofą naturalną może być również zdarzenie wywołane działaniem terrorystycznym.

Katastrofa naturalna nosząca znamiona klęski żywiołowej może być przyczyną wprowadzenia stanu klęski żywiołowej.

62

KAWALERIA POWIETRZNA (ang. *air cavalry*) – formacja lekka, wyposażona w broń strzelecką, lekkie środki artyleryjskie i raketowe przemieszczana i wspierana przez śmigłowce.

KIEROWANIE (ang. ....) – działalność zmierzająca do skoordynowanego wykorzystania będących do dyspozycji organu kierowniczego zasobów ludzkich i materialnych dla osiągnięcia założonych celów.

KIEROWANIE SIŁAMI ZBROJNYMI (ang. ....) – działanie polityczno - organizacyjne cywilnych i wojskowych organów władzy państwowej mające na celu przygotowanie i wykorzystanie sił zbrojnych państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

KIEROWANIE AKCJA RATUNKOWA (ang. ....) – całokształt celowej działalności kierownika akcji ratunkowej (i organów wykonawczych), zmierzającej do skoordynowanego wykorzystania będących w dyspozycji zasobów ludzkich i materialnych, dla osiągnięcia założonych celów.

KIEROWANIE BEZPIECZEŃSTWEM PAŃSTWA (ang. *Dirceion of National Security*) – działalność władz państwowych w zakresie zapewnienia przetrwania, poprzez ochronę i obronę wartości i interesów narodowych przed realnymi i potencjalnymi zagrożeniami, oraz tworzenia warunków do rozwoju.

KIEROWANIE OBRONA CYWILNA (ang. ....) – oddziaływanie na podmioty zobowiązane do wykonania jej zadań z wykorzystaniem ustalonych reguł (procedur) w następujących celach: ochrony ludności, zakładów i dóbr kultury, ratowania i udzielania pomocy w czasie wojny oraz współdziałania w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska.

KIEROWANIE OBRONA PAŃSTWA (ang. *Dirceion of National Defense*) – działalność organów administracji publicznej mająca na celu przygotowanie oraz koordynację wykorzystania sił i środków będących w dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom (militarnym i niemilitarnym) godzącym w interes narodowy

KIEROWANIE REAGOWANIEM KRYZYSOWYM (ang. *Dirceion of Crisis Response*) – działalność organów administracji publicznej, będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, polegająca na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu i koordynowaniu działań podmiotów wykonawczych podczas sytuacji kryzysowych oraz odtwarzaniu normalnych warunków funkcjonowania władz i społeczeństwa.

KIERUNEK (ang. *direction, zone of action*) – umowny pas lądu (niekiedy z przyległym akwenem morskim) wraz z przestrzenią powietrzną nad tymi obszarami, wydzielany najczęściej w działaniach militarnych o charakterze zaczepnym.

KIERUNEK OPERACYJNY (ang. *operating direction, zone of operatinal action*) – umowny pas lądu (niekiedy z przyległym akwenem morskim) wraz z przestrzenią powietrzną; stanowi z reguły część → kierunku strategicznego, wyróżniony ze względu na właściwości wojskowo-geograficzne i cel operacji w działaniach zaczepnych.

KIERUNEK STRATEGICZNY (ang. *strategic direction, zone of strategic action*) – umowny pas lądu (niekiedy z przyległym akwenem morskim) wraz z przestrzenią powietrzną, wyróżniony ze względu na uwarunkowania polityczno-militarne i właściwości wojskowo-geograficzne, na którym mogą być prowadzone zaczepne działania zbrojne przez zgrupowania strategiczne.

KIERUNEK TAKTYCZNY (ang. *tactical direction, zone of action*) – taktyczny rejon wydzielany z większego obszaru → kierunku operacyjnego, będący rejonem

odpowiedzialności wyznaczonej jednostki taktycznej; termin stosowany zazwyczaj w akcjach ofensywnych.

KLASYCZNE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (ang. *Classic Threat to National Security*) – splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa albo naruszenie lub utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej – w wyniku zastosowania wobec niego przemocy zbrojnej (militarnej).

KLASYFIKACJA DROGI (ang. *route classification, ranking of the road*) – określenie stanu drogi ze względu na jej minimalną szerokość i rodzaj nawierzchni z uwzględnieniem najgorszego stanu poszczególnych odcinków, najmniejszego mostu, przeprawy promowej, przepustu – oznaczona zgodnie z wojskową klasyfikacją obciążenia oraz uwzględniająca ewentualne ograniczenia ruchu pojazdów.

KLESKA ŻYWIOŁOWA (ang. *environmental disaster*) – katastrofa naturalna lub awaria techniczna, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem.

W takich sytuacjach może być wprowadzony stan klęski żywiołowej będącym jednym ze stanów nadzwyczajnych. Wprowadza go Rada Ministrów na wniosek właściwego wojewody, lub z własnej inicjatywy.

KOALICJA ANTYTERRORYSTYCZNA (ang. ....) – grupa państw zjednoczonych w walce z terroryzmem powiązana ze sobą umowami o współpracy w sprawie zwalczania terroryzmu, wymiany informacji i danych o organizacjach i ruchach podejrzewanych o terroryzm, nielegalny handel bronią, proliferację broni masowego rażenia, sprzyjających i sympatyzujących z terroryzmem.

Przykładem takiej koalicji może być koalicja iracka zawiązana przez USA i skupiająca państwa współpracujące ze Stanami Zjednoczonymi w zwalczaniu światowego terroryzmu. Najważniejszymi przejawami aktywności państw koalicji antyterrorystycznej są: wymiana informacji wywiadowczych (realizowana na podstawie porozumień dwustronnych), udział sił zbrojnych państw koalicji w operacji irackiej⁴, udział sił specjalnych w operacjach antyterrorystycznych.

KOBIETY W WOJSKU (ang. *Women in The Army*) – pełnią służbę wojskową we wszystkich Rodzajach Sił Zbrojnych, w różnych strukturach organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej i Sztabu Generalnego WP, w zakładach opieki zdrowotnej znajdujących się w pionie Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej do spraw Resortowej Opieki Zdrowotnej oraz w Żandarmerii Wojskowej.

Kobiety w Siłach Zbrojnych RP pełnią służbę wojskową w korpusie oficerów, podoficerów i szeregowych zawodowych na różnych stanowiskach służbowych. Zasadniczo podjęto decyzję o otwartości wszystkich stanowisk dla kobiet, bez tworzenia żadnych sztucznych barier w dostępności kobiet do różnych specjalności wojskowych.

Postawiono na naturalny napływ ochotniczek, zgodnie z ich poziomem ambicji i możliwości szkolenia, a w dalszym etapie faktycznymi możliwościami pogodzenia służby wojskowej z życiem rodzinnym. Jedyną barierę mogą stanowić warunki adaptacji kobiet

⁴ Latem 2003 r. w operacji irackiej obok sił zbrojnych (185 tys. żołnierzy) USA, brały udział formacje zbrojne z 29 krajów w sile ok. 12 000 żołnierzy. (Record Jeffrey, *Bounding the war on terrorism*, Strategic Institute Studies, December 2003, s. 35.).

do służby wojskowej ze względu na szkodliwe warunki środowiska pracy dla zdrowia kobiety w niektórych miejscach służby wojskowej.

Dalsza kariera zawodowa kobiet i ich rozwój służbowy uzależnione są od realizowanego programu rozwoju sił zbrojnych, realnych możliwości awansowania (ograniczona ilość stanowisk głównych), ograniczeń spowodowanych planami związanymi z ułożeniem sobie życia rodzinnego i macierzyństwem. Zgodny z wymogami pragmatyki służbowej rozwój zawodowy wymaga zdobywania doświadczeń na kolejnych stanowiskach, zgodnie z modelami rozwoju w danym korpusie osobowym.

KODYFIKACJA (ang. ....) – podstawowy system przeznaczony do utworzenia jednolitego wspólnego języka zaopatrzenia, do identyfikacji, klasyfikacji, przyporządkowania numeru magazynowego, zapisu danych o produkcie oraz utrzymania aktualnego zbioru danych o pozycjach zaopatrzenia w celu zabezpieczenia narzędzi zarządzania dla logistyki

KODYFIKACJA NATOWSKA (ang. ....) – całokształt działalności w zakresie identyfikacji, klasyfikacji i nadawania numerów magazynowych pozycjom zaopatrzenia państw NATO celem utworzenia wspólnego języka logistycznego, zgodnie z zasadą przyporządkowania jednej pozycji zaopatrzenia tylko jednego numeru magazynowego.

W ramach Natowskiej działalności kodyfikacyjnej realizowane są: utrzymanie danych kodyfikacyjnych oraz dostarczenie uaktualnionych informacji do wszystkich państw, które są zarejestrowane jako użytkownicy danych pozycji.

SPRAWDZIĆ !!!!!!!!!!!!!!! W. Ł.

KOLEKTYWNA OBRONA (ang. *Collective Defense*) – podstawowa zasada odstraszenia NATO polegająca na uznaniu przez Sojusz ataku na jakiegokolwiek z państw sprzymierzonych za atak przeciwko wszystkim państwom członkowskim.

KOMENDA GARNIZONU (ang. ....) – najniższ → terytorialny organ dowodzenia, obejmujący obszar miasta (miejscowości).

KOMENDA GŁÓWNA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Headquarter*) – kierowniczy organ → Żandarmerii Wojskowej przy pomocy, którego Komendant Główny ŻW dowodzi podległymi jednostkami ŻW.

W skład KG ŻW wchodzi: Komendant Główny, Zastępcą Komendanta Głównego, Sztab, Zarząd Dochodzeniowo-Śledczy, Zarząd Prewencji, Oddział Szkolenia, Oddział Planowania Zabezpieczenia Logistycznego, Oddział Zasobów Osobowych ŻW, Oddział Wewnętrzny i Ochrony Informacji Niejawnych, Oddział Finansów.

KOMPATYBILNOŚĆ (ang. ....) – zdolność dwóch lub więcej jednostek organizacyjnych, albo części składowych wyposażenia i uzbrojenia do istnienia oraz funkcjonowania w tym samym systemie bez, wzajemnego kolidowania.

KOMPLEKSOWE DZIAŁANIA POWIETRZNE (ang. *composite air operations*) – ograniczone w czasie i przestrzeni, wzajemnie powiązane działania lotniczych grup taktycznego przeznaczenia, dla osiągnięcia określonego, wspólnego celu działań, podporządkowywane jednemu dowódcy.

KOMPLEKSOWE WYTYCZNE POLITYCZNE (Comprehensive Political Guidance; CPG) – dokument koncepcyjny ukierunkowujący i wzmacniający proces transformacji Sojuszu. Celem CPG jest także zharmonizowanie poszczególnych dyscyplin planistycznych poprzez zdefiniowanie priorytetów i kierunków rozwoju planowania obronnego.

CPG składają się z czterech części obejmujących: kontekst strategiczny, wynikające z

niego implikacje dla Sojuszu (w zakresie kierunków transformacji, struktur i mechanizmów funkcjonowania), wytyczne dla sojuszniczych wymogów w zakresie zdolności (ogólne wymagania jakościowe i ilościowe dotyczące przyszłych zdolności i ich priorytetyzacja oraz kwestie zasobów) oraz wytyczne dla poszczególnych dyscyplin planistycznych.

CPG zostały przyjęte przez NAC w grudniu 2005r., a ich zatwierdzenie przez szefów państw i rządów ma nastąpić podczas Szczytu NATO w Rydze (jesień 2006r.). W hierarchii dokumentów CPG znajdują się pomiędzy Koncepcją Strategiczną NATO a Wytycznymi Ministerialnymi do planowania obronnego (Ministerial Guidance).

KOMPLEKSOWOŚĆ UZUPEŁNIENIA (ang. *Complexity of Supplementation*)

– nagromadzenie na terenie administrowanym przez dane WKU specjalistów pokrywających pełne zapotrzebowanie oraz zsynchronizowane pobieranie sprzętu z gospodarki narodowej z powołaniem żołnierzy rezerwy (kierowców, operatorów) z tych samych zakładów pracy, które wydzielają te środki, a także z tych samych miejscowości i okolic.

KOMUNIKACJA MASOWA (ang. *mass communication*) – proces masowego tworzenia, rozpowszechniania i odbioru przekazów, podporządkowany ogólnym zasadom organizacji społecznej.

Jest formą komunikacji społecznej, tzn. porozumiewania się za pomocą znaków, ma zatem pewne cechy wspólne z pozostałymi formami komunikowania. Różni się jednak od nich swym zasięgiem, regularnością i ujednoczeniem oraz niezależnie od wewnętrznego zróżnicowania treści ma najbardziej systemowy charakter, tzn. rozpowszechniania spójne zespoły idei i wzorów społecznych. Najłatwiej też poddaje się kontroli i planowemu sterowaniu. Dzięki pośrednictwu technicznych środków masowego przekazu informacji (np. telewizji satelitarnej, radia, prasy) umożliwia jednoczesne dotarcie do dużej liczby osób na całym świecie.

W nowoczesnym zintegrowanym społeczeństwie istnieje jedna wielka, zwykle tworzona przez media masowe, sieć komunikowania publicznego. Może ona objąć ogół obywateli, jakkolwiek ogólnospołeczny system medialny jest zwykle sfragmentaryzowany wedle podziałów regionalnych oraz czynników społeczno – demograficznych, jak płeć, wiek, zawod.

KOMUNIKACJA SPOŁECZNA (ang. *social communication*) – rodzaj kontaktu (proces, interakcja) nawiązanego za pomocą zmysłów lub specjalnie do tego przystosowanych narzędzi (środków komunikowania - mediów), między co najmniej dwiema osobami, z których jedna (nadawca) przekazuje drugiej (odbiorcy) za pomocą zrozumiałych dla nich znaków pewne treści pojęciowe (symboliczne) lub emocje z zamiarem wywołania u odbiorcy określonych reakcji.

KONCEPCJA GEOPOLITYCZNA (ang. *geopolitical conception*) – ogólne ujęcie własnych interesów na tle problemów globalnych rozwoju świata, wyrażone najczęściej w formie subiektywnego odzwierciedlenie interesów i celów geopolitycznych organizacji, jak również specyfiki kulturowej i psychologii ich twórcy.

Koncepcje geopolityczne stanowią wynik badania geopolitycznego, którego obiektem jest najczęściej przestrzeń globalna, interesy i potęga państw oraz panowanie nad przestrzenią terytorialną, gospodarczą, lub natury niematerialnej, np. kulturowej, religijnej, poprzez sprawowanie dominacji również w drodze współpracy, lub współzawodnictwa, rozgrywania walki oraz prowadzenia konfliktu z innymi podmiotami i aktorami

geopolitycznymi. Do wielkich koncepcji geopolitycznych należą: organiczna (Friedricha Ratzla), przewagi kontynentalnej (Halforda Mackindera, Karla Haushofera), potęgi morskiej (Alfreda Thayena Mahana, Juliana Corbeta), potęgi półwyspowej (Nicolasa Spykmana), potęgi powietrznej (Aleksandra de Seversky'ego), georegionów (Saula Cohena), geohistoryczna (Paula Kennedy'ego), cywilizacyjna (Samuela Huntingtona), transatlantycka (Roberta Kagana), dominacji i przewagi technologicznej (Zbigniewa Brzezińskiego) i inne.

KONCEPCJA STRATEGICZNA (ang. ....) – 1) **zwięzłe sformułowanie założeń obowiązującej strategii wojskowej (doktryny strategicznej) w odniesieniu do zaistniałej sytuacji polityczno-wojskowej wraz z określeniem środków i sposobów osiągnięcia celów bądź wykonania zadań postawionych przez kierownictwo polityczne;**

2) **ogólnie ujęta propozycja decyzji strategii powstała w rezultacie dokonanej analizy i syntezy strategicznej, przygotowana dla kierownictwa politycznego, zawierająca wybór środków i metod osiągnięcia celów bądź realizacji zadań postawionych przez kierownictwo polityczne.**

KONDYCJA GOSPODARCZO-OBRONNA PAŃSTWA (ang. *Economical-Defense Condition*) – **ogólna sytuacja (forma) w jakiej znajduje się gospodarka narodowa rozpatrywana z punktu widzenia potrzeb obronnych, wyrażająca się poprzez sprawność funkcjonalną oraz wytrzymałość i odporność na oddziaływanie wszelkich negatywnych czynników (zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych).**

KONFLIKT SPOŁECZNY (ang. ....) – **swoisty rodzaj stosunku między grupami społecznymi (lub ich częściami), który powstaje wówczas gdy ich członkowie są przekonani o sprzeczności interesów między nimi oraz o tym, że zaspokojenie żywotnych potrzeb i interesów jednej grupy uniemożliwiane jest przez drugą.**

KONFLIKT ZBROJNY (ang. ....) – **sprzeczność między państwami (koalicjami państw) rozwiązywana z wykorzystaniem → sił zbrojnych stosujących → przemoc zbrojną. Z punktu widzenia form i sposobów przemocy abrojnej do konfliktów zbrojnych zalicza się: → wojnę, → interwencję zbrojną, → incydent zbrojny, → przewrót wojskowy, → blokadę zbrojną, → demonstrację siły i inne.**

KONTRABANDA WOJENNA (ang. *War Contraband, Contraband of War*) – **dozwolone przez prawo międzynarodowe prowadzenie handlu przez państwo neutralne ze stronami wojującymi. Jednakże podlega ono podczas wojny na morzu ograniczeniom w wypadku, gdy wymiana handlowa jest zabroniona na obszarach blokowanych przez siły morskie strony wojującej i we wszystkich przypadkach, gdy stanowi niedozwoloną pomoc dla strony wojującej.**

Ta część handlu, która stanowi taką pomoc powoduje, że strona wojująca ma prawo zwalczania środków wojennych dostarczanych drogą morską swojemu przeciwnikowi. Ze względu na brak możliwości precyzyjnego określenia terminu „środki wojenne”. w dużej mierze zależy to od interpretacji i aktualnych interesów strony wojującej. Dlatego też przyjęto zwyczajowo i traktatowo, że kontrabandę wojenną stanowią wszelkiego rodzaju przedmioty i materiały dostarczane stronie wojującej przez państwo neutralne, a ich przewóz został zabroniony przez przeciwnika w oficjalnej proklamacji. Zwykle na początku każdej wojny strona wojująca ogłasza, jakie normy będzie stosowała wobec kontrabandy wojennej oraz jakie przedmioty i materiały umieszcza na liście zabronionych

Powyższe normy stają się wiążące dla rządu, dowódców okrętów i sądów przyzwoch

67

strony wojującej. Przepisy prawa krajowego o kontrabandzie wojennej zamieszczone są również w rozporządzeniach, instrukcjach i regulaminach wydawanych przez władze państwowe już w czasie pokoju. Statek przewożący kontrabandę może być zajęty na pełnym morzu i na morzu terytorialnym stron wojujących w czasie całej swej podróży. Jedynym wyjątkiem od zaboru, któremu podlega taki statek, jest przypadek, gdy przewozi on kontrabandę nie wiedząc o wybuchu wojny lub, gdy nie zna ogłoszonej listy kontrabandy. Pojęcie kontrabandy wojennej dotyczy nie tylko towarów wiezionych do kraju nieprzyjacielskiego, ale także świadczenia usług sprzecznych z neutralnością (ang. unneutral services). Statek neutralny podejmujący podróż specjalnie w celu przewozu osób wcielonych do armii przeciwnika, albo przekazania wiadomości w interesie przeciwnika lub przewożący za wiedzą właściciela, najemcy lub kapitana oddział wojska przeciwnika, czy osoby, które w czasie podróży bezpośrednio pomagają w działaniach przeciwnika jest traktowany jak statek neutralny podlegający konfiskacie z powodu kontrabandy wojennej".

Tego rodzaju usługi nazywane są „quasi kontrabandą”. Statek przewożący kontrabandę powinien być zajęty, doprowadzony do portu i osądzony przez sąd przyzowy.

KONTROLA DOSTĘPU /k/ (ang. *access control*) – mechanizm ograniczający korzystanie z zasobów lokalnych bądź sieciowych w oparciu o uwierzytelnianie i prawa dostępu. Polega na nadawaniu lub odbieraniu prawa dostępu danemu użytkownikowi do zasobów w celu ochrony zasobów przed nieograniczonym dostępem.

Tylko użytkownicy uwierzytelnieni i autoryzowani mają dostęp do zasobów. Zasady kontroli dostępu są często określane przez administratora systemu lub właściciela zasobu. Specyfikacja może zawierać określenie tego, kto ma dostęp do jakich informacji i w jaki sposób.

KONTRTERRORYZM (ang. *counterterrorism*) – wszelkie akcje i przedsięwzięcia realizowane przez cywilne i wojskowe instytucje rządowe mające zapobiegać, powstrzymać lub być odpowiedzią na akty terroru.

Pierwszoplanowym zadaniem wojsk specjalnego przeznaczenia w tych działaniach jest wykorzystanie swoich zdolności do zapobiegania i likwidacji wszelkich aktów terroru. Działania te mogą obejmować takie przedsięwzięcia jak uwalnianie zakładników, odyskiwanie ważnych materiałów będących w posiadaniu terrorystów, niszczenie organizacji i grup terrorystycznych itp.

KONTRWYWIAD (ang. ....) – działania ukierunkowane na identyfikację i przeciwdziałanie zagrożeniu bezpieczeństwa, jaką stanowią wrogie służby wywiadowcze lub organizacje, albo osoby zaangażowane do prowadzenia szpiegostwa, sabotażu, akcji wywrotowych lub terrorystycznych.

KONURBACJA (ang. *conurbation*) – silnie zurbanizowany obszar stanowiący zespół miast i osiedli oraz aglomeracji miejsko-przemysłowych, których zabudowa nie jest przestrzennie zespolona i której brak w zasadzie głównego ośrodka, co powoduje powstanie → aglomeracji policentrycznej. Konurbacje tworzą się głównie w rejonach wydobywania i przetwarzania surowców.

KOŃ TROJAŃSKI /k/ (ang. *Trojan horse*) – program komputerowy, który sprawia wrażenie nieszkodliwego, podczas gdy w rzeczywistości wykonuje pewne niepożądane operacje.

Może służyć do wyszukiwania haseł, ułatwiając późniejsze włamanie do systemu lub niszczyć dane na dysku twardym. Koń trojański działa podobnie jak → wirus, ale nie ma zdolności replikacji. Programy tego typu często są dystrybuowane bezpłatnie pod postacią gry, narzędzia lub jakiegokolwiek aplikacji

KRAJOWA INFRASTRUKTURA INFORMACJI PRZESTRZENNEJ (ang. *domestic infrastructure of the spatial information, spatial information infrastructure in national*) – polska część europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej, którą stanowi zespół środków prawnych, organizacyjnych, ekonomicznych i technicznych, umożliwiających elektroniczny dostęp do danych i usług przestrzennych, przy uwzględnieniu danych zawartych w krajowym systemie informacji geograficznej oraz danych tematycznych znajdujących się poza tym systemem.

KRAJOWY SYSTEM INFORMACJI GEOGRAFICZNEJ (ang. *domestic geographic information system, national geographic information system*) – zespół współdziałających systemów informacji przestrzennej, prowadzony przez organy Służby Geodezyjnej i Kartograficznej, obejmujący kataster nieruchomości, kataster obiektów uzbrojenia terenu, sieć stacji permanentnych GPS oraz bazy danych osnów geodezyjnych, grawimetrycznych i magnetycznych, mapy zasadniczej, map topograficznych i tematycznych, a także rejestr granic oraz powierzchni jednostek podziału terytorialnego państwa.

KRAJOWY SYSTEM INFORMACJI O TERENIE (ang. *national land information system, domestic system of the information about the land*) – system tworzony w Polsce, który stanowi bazę danych przestrzennych odnoszących się do obszaru całego kraju lub jego części oraz procedury i techniki służące do systematycznego zbierania, aktualizowania, przetwarzania i udostępniania tych danych.

Dane obligatoryjne systemu dotyczą: a) → państwowego systemu odniesień przestrzennych, b) rejestru granic Rzeczypospolitej Polskiej oraz granic jednostek podziału terytorialnego państwa, c) osnów geodezyjnych, d) ewidencji gruntów i budynków, e) ewidencji sieci uzbrojenia terenu, f) obiektów topograficznych. System jest zakładany i prowadzony na poziomach: centralnym, wojewódzkim i powiatowym.

KRAJOWY SYSTEM ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO (ang. *Crisis Management National System*) – integralna część systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, obejmuje wzajemnie powiązane relacjami prawnymi wyznaczone organa zarządzania kryzysowego, ich zespoły doradcze, przygotowaną infrastrukturę (centra zarządzania) oraz obywateli i podmioty zobowiązane do wykonania zadań określonych w aktach prawnych i planach reagowania kryzysowego poszczególnych jednostek administracji publicznej.

KRAKER /k/ (ang. *cracker*) – → włamywacz.

KRYPTOANALIZA /k/ (ang. *cryptoanalysis*) – dział kryptologii zajmujący się łamaniem zabezpieczeń systemów kryptograficznych.
 Kryptoanaliza bada możliwości naruszenia wszystkich zakładanych cech bezpieczeństwa poprzez ataki na protokoły, łamanie szyfrów, fałszowanie podpisów, naruszanie integralności wiadomości itd. Kryptoanaliza jest dzielona na kryptoanalizę liniową, kryptoanalizę różnicową, kryptoanalizę statystyczną

KRYPTOGRAFIA (ang. *cryptography*) – dział → kryptologii zajmujący się tworzeniem i wykorzystaniem szyfrów. Wyróżniane są dwa główne nurty kryptografii: kryptografia symetryczna i kryptografia asymetryczna

KRYPTOLOGIA (ang. *cryptology*) – nauka o przekazywaniu informacji w sposób zabezpieczony przed niepowołanym dostępem. Zakres kryptologii obejmuje: utajnienie, uwierzytelnienie, niezaprzeczalność, spójność. Kryptologia dzieli się na →kryptografię i →kryptoanalizę.

KRYTERIA BEZPIECZENSTWA PAŃSTWA (ang. *Criterion for National Security*) – zbiór cech i właściwości pozwalających wyodrębnić elementy składające

69

się na bezpieczeństwo państwa. Podstawową rolę odgrywają kryteria ogólne, dzięki którym możliwe jest formułowanie hierarchii i kategorii zagrożeń, a także definiowanie kryteriów szczegółowych. Kryteria szczegółowe wyznaczają obszary, w których państwo posiada własne interesy, dla których zagrożenie niesie konsekwencje dla jego ogólnego bezpieczeństwa.

KRYZYS (19)(ang. *Crisis*) – sytuacja powstała w wyniku załamania się stabilnego dotąd procesu rozwoju, grożąca utratą inicjatywy i koniecznością godzenia się na przyjmowanie niekorzystnych warunków, wymagająca podjęcia zdecydowanych wszechstronnych kroków zaradczych.

W toku prowadzenia działań bojowych, sytuacja grożąca możliwością przegrania → kampanii, → bitwy lub → operacji.

KRYZYS MIĘDZYNARODOWY (ang. ....) – wynik napięcia wyrażający stan trudności w stosunkach wzajemnych między państwami. obejmuje przeciwstawność roszczeń, demonstrację niezadowolenia, rywalizację, konflikt międzynarodowy, a w skrajnej postaci → wojnę

KULTURA POKOJU (ang. ....) – pojęcie i program okresu pozimnowojennego, którego istotą jest współpraca onz, regionalnych organizacji bezpieczeństwa oraz możliwie największej liczby państw w celu zapobiegania konfliktom. kultura pokoju stanowi sedno → bezpieczeństwa kooperacyjnego.

KULTURA STRATEGICZNA (ang. ....) – historycznie ukształtowany system wartości, przekonań, symboli i zwyczajów wpływających na stosunek społeczeństwa do sił zbrojnych i sposoby ich użycia.

KWARANTANNA /k/ (ang. *quarantine*) – procedura przetrzymywania i obserwacji plików podejrzanych o nosicielstwo → wirusa komputerowego. Zarażone pliki są zwykle poddawane kwarantannie w specjalnym katalogu do którego dostęp jest ograniczony przez program antywirusowy.

KWESTIONARIUSZ PLANOWANIA OBRONNEGO (ang. *Defence Planning Questionnaire*) – podstawowy dokument planistyczny Przeglądu Obronnego NATO, wspomagający proces gromadzenia danych na temat planów narodowych związanych z realizacją Celów Sił Zbrojnych NATO oraz o deklaracjach dotyczących wydzielenia sił, ich gotowości i dostępności na potrzeby operacji Sojuszu.

Zgodnie z przebiegiem procesu planowania obronnego NATO, państwa, co dwa lata, w odpowiedzi na DPQ, przygotowują i przekazują do Kwatery Głównej NATO informacje o swoich planach i programach rozwoju sił zbrojnych oraz planach ich finansowania w danym, dziesięcioletnim okresie planistycznym, w formie umożliwiającej ich sprawną analizę.

LADOWISKO (ang. *air strip*) – nie ulepszona nawierzchnia przystosowana do startów i lądowań statków powietrznych, zazwyczaj wyposażona w minimum urządzeń pomocniczych

LIKWIDACJA SKAŻEŃ (ang. *decontamination*) – proces mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa ludziom, obiektom lub obszarom, polegający na sorpcji, zniszczeniu, neutralizacji, unieszkodliwieniu lub usunięciu chemicznych lub biologicznych substancji skażających albo usunięciu substancji promieniotwórczych z nich lub z otoczenia.

LINIA ROZGRANICZENIA (ang. *boundary*) – w działaniach lądowych, linia rozgraniczająca obszary działania sąsiednich jednostek/formacji.

LINIA WYJŚCIOWA (ang. *line of departure*) – 1) w działaniach lądowych, linia koordynacji wyjścia poszczególnych elementów nacierających sił;

2) w działaniach morsko-desantowych, odpowiednio oznaczona w morzu linia koordynacyjna, ułatwiająca nacierającym pojazdom lądowanie na wyznaczonych plażach o wyznaczonym czasie.

LINIE KOMUNIKACYJNE (ang. *lines of communications*) – wszelkie drogi lądowe, wodne i powietrzne, które łączą działające siły zbrojne z jedną lub większą liczbą baz, po których dostarcza się zaopatrzenie i uzupełnienie.

LOGISTYCZNE ZABEZPIECZENIE MOBILIZACYJNEGO ROZWINIĘCIA SIŁ ZBROJNYCH (WOJSK) (ang. *Logistics of Protection of Mobilization Deployment*)

– celowo wydzielone i utrzymywane w jednostkach wojskowych zapasy wojenne, służące do zasilania wojsk w czasie → zagrożenia oraz w początkowym okresie wojny. Obejmują one uzbrojenie i sprzęt wojskowy, środki bojowe i materiałowe, medyczne, remontowo-obsługowe i ewakuacyjne oraz transport i → infrastrukturę wojskową w celu uzupełnienia zapasów i zabezpieczenia → sił zbrojnych. W czasie mobilizacji, wykorzystuje się również zasoby gospodarki narodowej – środki ruchome i nieruchome, na które składają się: pojazdy samochodowe, maszyny i urządzenia, statki powietrzne i tabor pływający, jak również budynki, pomieszczenia warsztatowe i środki materiałowe powszechnego użytku.

LOGISTYKA OBRONNA (ang. *Defense Logistics*) – część → gospodarki obronnej zajmująca się przygotowaniem i użyciem środków i usług będących w dyspozycji państwa i przeznaczonych do zaspokojenia jego potrzeb obronnych.

LOGISTYKA WOJSKOWA (ang. *Military Logistics*) – część → logistyki obronnej, zajmująca się planowaniem, przygotowaniem i użyciem w celach militarnych środków będących w dyspozycji państwa i przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb → sił zbrojnych.

LOT (ang. *flight*) – ruch statku powietrznego w przestrzeni powietrznej liczony od momentu oderwania do momentu zetknięcia z podłożem.

LOTNICTWO BOJOWE (ang. *combat aviation*) – samoloty i śmigłowce uzbrojone, wyposażone w kierowane i niekierowane pociski raketowe, bomby i działka – zamontowane na stałe oraz dołączane – a także w inne środki (urządzenia) przeznaczone do zwalczania celów powietrznych, naziemnych i morskich.

LOTNICTWO BOMBOWE (ang. *bomber aviation*) – rodzaj lotnictwa bojowego przeznaczony do niszczenia celów naziemnych (morskich) bombami i pociskami raketowymi, samodzielnie lub we współdziałaniu z innymi rodzajami lotnictwa oraz rodzajami wojsk.

LOTNICTWO MORSKIE (ang. *naval aviation*) – rodzaj lotnictwa wojskowego przeznaczony do wsparcia działań sił morskich na morzu i na wybrzeżu, osłony ugrupowań sił morskich oraz rozpoznania.

LOTNICTWO MYŚLIWSKIE (ang. *fighter aviation*) – rodzaj lotnictwa bojowego przeznaczony do zwalczania celów powietrznych przeciwnika w ramach osłony wojsk i ważnych obiektów (powietrznych i lądowych oraz morskich) przed uderzeniami i

rozpoznaniem z powietrza, a także do osłony innych rodzajów lotnictwa podczas wykonywania przez nie zadań bojowych.

LOTNICTWO PAŃSTWOWE (ang. *governmental aviation*) – państwowe statki powietrzne oraz lotniska państwowe wykorzystywane wyłącznie do startów i lądowań państwowych statków powietrznych.

LOTNICTWO ROZPOZNAWCZE (ang. *reconnaissance aviation*) – rodzaj lotnictwa przeznaczony do zdobywania z powietrza informacji o wojskach i obiektach przeciwnika, terenie, pogodzie, sytuacji skażeń, na potrzeby dowództw i jednostek wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

LOTNICTWO SPECJALNE (ang. *special aviation*) – samoloty bezzałogowe. Podstawy taktyki lotnictwa sił powietrznych, AON, 2002, s. 13 **CZY TYLKO SAMOLOTY BEZZAŁOGOWE ? W.Ł.**

LOTNICTWO TRANSPORTOWE (ang. *transport aviation.*) – rodzaj lotnictwa przeznaczony do przewozu wojsk, sprzętu, środków zaopatrzenia oraz ewakuacji rannych i chorych, przewozu i wysadzania desantów powietrznych i grup specjalnych.

LOTNICTWO UDERZENIOWE (ang. *attack aviation*) – rodzaj lotnictwa bojowego przeznaczony do niszczenia, obezwładniania i neutralizacji celów naziemnych (nawodnych) oraz do zwalczania środków napadu powietrznego w powietrzu, a także do rozpoznania powietrznego.

LOTNICTWO WOJSK LĄDOWYCH (ang. *army aviation*) – śmigłowce różnych typów i przeznaczenia, wykorzystywane do działań głębokich, bezpośrednich oraz tyłowych w powiązaniu z siłami lądowymi, powietrznymi lub samodzielnie.

LOTNICTWO WOJSKOWE (ang. *military aviation*) – ogół statków powietrznych (samolotów, śmigłowców, środków bezzałogowych) wraz z odpowiednio przygotowanym personelem, zorganizowanych i przeznaczonych do wykonywania różnorodnych funkcji wojskowych, takich jak: niszczenie celów powietrznych, naziemnych i morskich, rozpoznanie powietrzne, transport powietrzny, zadania specjalne i pomocnicze.

LOTNICZE POŁĄCZONE ZESPOŁY UDERZENIOWE (ang. *joint air attack team*) – zespoły ogniowe złożone ze śmigłowców uderzeniowych (szturmowych), samolotów taktycznych (uderzeniowych) oraz artylerii realizujących wspólne zadanie.

LOTNISKO (ang. *aerodrome*) – obszar (obejmujący budynki instalacje i urządzenia) przygotowany do przechowywania, startu i lądowania statków powietrznych.

LUDNOŚĆ CYWILNA (ang. ....) – wszystkie osoby cywilne korzystające z ogólnej ochrony przed niebezpieczeństwami wynikającymi z działań wojennych zgodnie z IV konwencją genewską i protokołem dodatkowym. Ludność cywilna nie może być przedmiotem ataków i represaliów oraz aktów i groźby przemocy, których głównym celem jest jej zastraszenie

ŁĄD MIĘDZYNARODOWY (ang. ....) – wynik, wypadkowa stanu stosunków między państwami, a szczególnie między mocarstwami. Jego zasadniczym elementem jest stan równowagi sił, (obecnie - głównie jądrowych.)

W wieku XX trwały i rozpadły się: łąd wiedeński, łąd wersalski i łąd jałtański.

Obecnie, w świecie nie ma łądu międzynarodowego gdyż trwają liczne konflikty

(wojny). Mówi się o powstawaniu ładu pozimnowojennego lub nowego ładu międzynarodowego i rozpatruje następujące możliwe jego struktury: system zerobiegunowy, system unipolarny, system bipolarny, system tripolarny oraz system multipolarny.

MAKROWIRUS /k/ (ang. *macro virus*) – wirus napisany w języku makropolecen skojarzonym z daną aplikacją. Makrowirus przenoszony jest z plikiem dokumentu używanym z tą aplikacją oraz wykonywany podczas otwarcia dokumentu.

MARYNARKA WOJENNA (ang. *Navy*) – rodzaj sił zbrojnych przeznaczonych do prowadzenia działań na morzu i w strefie przybrzeżnej, w tym do projekcji siły z morza na ląd.

MASKUJĄCE WŁAŚCIWOŚCI TERENU (ang. *masking properties of the terrain, terrain concealment*) – naturalne i sztuczne cechy terenu wykorzystywane do ukrycia wojsk (lub niektórych ich zamiarów) i → obiektów o charakterze obronnym przed obserwacją przeciwnika.

MEGALOPOLIS (ang. *megalopolis*) – rozległy silnie zurbanizowany obszar składający się najczęściej z wielu blisko położonych → aglomeracji i → konurbacji, które połączyły się w wyniku rozwoju przestrzennego i na którym skupia się powyżej 10 mln mieszkańców. Największy tego typu obszar znajduje się w USA pomiędzy Bostonem a Charlotte i liczy blisko 48 mln mieszkańców, kolejny pomiędzy Zatoką Tokijską a Osaką w Japonii liczący około 45 mln mieszkańców. W Polsce obszar tego typu powstaje na pograniczu polsko-czeskim, gdzie konurbacja krakowsko-śląska łączy się z aglomeracją Ostrawy posiadając blisko 8 mln mieszkańców.

MIEDZYNARODOWE OPERACJE POLICYJNE (ang. *international police operations*) – operacje prowadzone przez specjalnie zorganizowane, wyszkolone i wyposażone siły policyjne w celu przywrócenia bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenach dotkniętych konfliktem.

MIEDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE KONFLIKTÓW ZBROJNYCH (ang. ....) – zespół norm ustanowionych przez umowy międzynarodowe lub zwyczaj międzynarodowy, których szczególnym zadaniem jest rozwiązywaniem problemów humanitarnych wynikających bezpośrednio z międzynarodowych lub niemiędzynarodowych → konfliktów zbrojnych i które z przyczyn humanitarnych ograniczają prawo stron konfliktu zbrojnego do swobodnego wyboru metod i środków prowadzenia → działań zbrojnych lub chronią osoby i dobra, które są lub mogą być dotknięte skutkami konfliktu zbrojnego.

Terminu „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” użyto po raz pierwszy w jednej z uchwał XX Międzynarodowej Konferencji Czerwonego Krzyża, która odbyła się w Wiedniu w 1965 roku. W przeszłości na określenie tego prawa używano terminów „prawo wojny”, „prawo wojenne” lub „prawo konfliktów zbrojnych”; niektórzy autorzy nadal używają tych terminów. Od chwili przyjęcia dnia 10 czerwca 1977 roku Aktu Końcowego Konferencji Dyplomatycznej w sprawie potwierdzenia i rozwoju międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, termin „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych”, w skrócie „międzynarodowe prawo humanitarne”, jest powszechnie używane w oficjalnych dokumentach i w opracowaniach naukowych.

Opr. na podstawie: <http://www.pck.org.pl>

MIEDZYNARODOWE PRAWO WOJNY MORSKIEJ (ang. *International Law*)

of War At Sea) – zbiór praw, konwencji, konwenansów i zwyczajów dotyczących prowadzenia działań zbrojnych na morzu.

Obejmuje specyficzne dla obszarów morskich prawa, jak na przykład: angarii, azylu morskiego, indult - „prawo łaski”, zasady neutralności, zasady kwalifikacji kontrabandy wojennej, zasady niszczenia jednostek przeciwnika, elementy prawa humanitarnego, zasady identyfikacji obiektów na morzu, regulacje dotyczące stref zamkniętych i blokady morskiej, itd. Podstawowymi dokumentami jest Konwencja o prawie morza z 1982 roku . Konwencje Genewskie. Haskie. Londyńska itd.

MIEDZYNARODOWE TRYBUNAŁY KARNE (ang. ....) – sądy powoływane do sądenia osób odpowiedzialnych za poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. Mogą być stałe (stały Międzynarodowy Trybunał Karny – MTK) lub doraźne (Międzynarodowy Trybunał Karny ds. zbrodni w byłej jugosławii, powołany w 1993 r.). trybunały doraźne powołuje rada bezpieczeństwa ONZ.

MIGRACJA (ang. *migration*) – legalne lub nielegalne przemieszczanie się ludności w celu uzyskania lepszych warunków bytowych albo uniknięcia prześladowań → uchodźcy.

MILICYJNY SYSTEM ORGANIZACJI I UZUPEŁNIANIA WOJSK (ang. ....) – system polegający na utrzymywaniu w okresie pokoju skadowanych jednostek wojskowych do których, co pewien czas, powoływani są na zasadzie terytorialnej, na krótkoterminowe okresy szkolenia, obywatele podlegający obowiązkowi służby wojskowej.

W przeciwieństwie do → kadrowego systemu wojska w ramach milicyjnego systemu organizacji i uzupełniania wojsk żołnierze ustalony okres zasadniczej służby wojskowej odbywają nie w sposób ciągły, lecz z przerwami w ciągu kilku lat.

Milicyjna organizacja wojsk stosowana była już w państwach starożytnych, aktualnie występuje tylko w nielicznych armiach, np. szwajcarii.

MILITARYZACJA (ang. ....) – przeniesienie zasad i metod organizacji wojskowej do organów i jednostek organizacyjnych administracji publicznej i gospodarki narodowej, stosowanie w nich niektórych elementów dyscypliny wojskowej oraz nadaniu im wojskowego charakteru przez powołanie osób do służby w jednostkach zmilitaryzowanych.

Objęcie militaryzacją określonych przez uprawnione organa państwowe, działów i jednostek organizacyjnych (powołanie osób do pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych) następuje w razie ogłoszenia mobilizacji lub wybuchu → wojny, wprowadzenia → stanu wojennego albo → wyjątkowego, na podstawie stosownych ustaw.

MISJE POKOJOWE (ang. ....) – rodzaj operacji pokojowych, o charakterze mediacyjno-monitorującym lub obserwacyjno-nadzorującym realizowanych przez niewielką liczbę personelu (od kilku do kilkudziesięciu osób).

MISJE WOJSKOWE (ang. *Military Mission*) – przedstawicielstwa wojskowe kierowane na zaproszenie drugiego państwa dla wypełnienia ściśle określonych celów: doradczych, pomocniczych lub na zlecenie organizacji międzynarodowych dla wypełnienia celów kontrolnych lub rozjemczych.

MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE (ang. national minorities and ethnic groups) – w polskim ustawodawstwie mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy „o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym” jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Natomiast mniejszością etniczną, w rozumieniu wspomnianej ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

MOBILIZACJA (ang. ....) – prawne, organizacyjne i praktyczne przygotowanie struktur państwa, w tym → sił zbrojnych do działalności w okresie → kryzysu i → wojny, z jednoczesnym uregulowaniem zasad i sposobów ich funkcjonowania na wypadek zaistnienia tych stanów.

MOBILIZACJA CZĘŚCIOWA (ang. *Partial Mobilization*) – obejmuje część sił zbrojnych. Przeprowadzana jest wtedy, gdy do wykonania zadań stojących przed siłami zbrojnymi wystarcza mobilizacja jednego lub kilku okręgów wojskowych bądź nawet tylko wchodzących w ich skład związków operacyjnych (taktycznych). Mobilizacja częściowa przeprowadzana jest w zasadzie w razie lokalnego zagrożenia.

MOBILIZACJA GOSPODARKI (ang. *Mobilization of Economy*) – część → mobilizacji powszechnej (narodowej), obejmującej zespół działań związanych z przystosowaniem gospodarki do przejścia i funkcjonowania w warunkach wojennych (przestawianie gospodarki pokojowej na gospodarkę wojenną). To także podporządkowanie określonych dziedzin administracji państwa i gospodarki narodowej celom → wojny.

Przejawia się ona jako działania państwa na rzecz zapewnienia nadrzędności zadań militarnych w gospodarce nad zadaniami pokojowego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jej celem jest przygotowanie gospodarki do wojny bądź też pobudzenie koniunktury gospodarczej za pomocą selektywnej polityki organizacyjno-prawnej państwa, która przejawia się w stymulowaniu odpowiedniej części zasobów kraju na cele militarne. Jest ona także procesem zmierzającym do przekształcenia możliwości tkwiących w potencjale ekonomicznym państwa w realną siłę militarną i staje się dominującym procesem w gospodarce pogołowia wojennego.

MOBILIZACJA JAWNA (ang. ....) – podanie do publicznej wiadomości terminu uruchomienia mobilizacji dla części sił zbrojnych, lub zarządzenia w państwie → mobilizacji powszechnej uruchamianej za pomocą

komunikatów podanych przez środki masowego przekazu i obwieszczeń o mobilizacji.

W określonych warunkach mobilizacja jawna może być zarządzona przez wybuchem wojny jako demonstracja siły. Siły zbrojne po uruchomieniu mobilizacji jawnej realizują zadania stanu pełnej gotowości bojowej.

MOBILIZACJA POWSZECHNA (ang. ....) – **jednoczesne rozwinięcie całości sił zbrojnych w wypadku nagłego wybuchu wojny lub zaistnienia sytuacji wskazującej na nieuchronność wybuchu wojny. W gospodarce narodowej następuje uruchomienie programu mobilizacji gospodarki.**

Decyzję o zarządzaniu mobilizacji powszechnej podejmuje Prezydent RP. Decyzja przekazywana jest siłom zbrojnym w ramach systemu alarmowego oraz w formie komunikatów radiowych, telewizyjnych i prasowych dla społeczeństwa. Organa administracji wojskowej i samorządowej rozplakatowują obwieszczenia o mobilizacji powszechnej.

MOBILIZACJA SKRYTA (W TRYBIE NAKAZOWYM) (ang. ....) – **mobilizacyjne rozwijanie pojedynczych jednostek wojskowych lub ich grup, względnie okręgów wojskowych (korpusów), rodzajów sił zbrojnych.**

uruchomienie tej mobilizacji następuje na rozkaz szefa sztabu generalnego, przekazany do dowództw sił zbrojnych (okręgów wojskowych) przez techniczne środki łączności lub łączników. mobilizacja skryta może nastąpić jako reakcja na narastające zagrożenie konfliktem lokalnym z określonego kierunku i ma służyć ukryciu liczby rozwijanych wojsk (jednostek wojskowych) oraz celu ich rozwijania.

MOBILIZACYJNE ROZWINIĘCIE SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Mobilization Military Forces Deployment*) – **zorganizowane przejście → sił zbrojnych ze struktur, ukompletowania czasu pokoju na okres wojenny.**

Obejmuje: uzupełnianie jednostek wojskowych żołnierzami rezerwy, środkami transportowymi i maszynami, wyposażanie w sprzęt, środki materiałowe (stosownie do norm należności czasu wojennego), wydzielanie lub przyjmowanie załączków, formowanie i rozformowywanie jednostek wojskowych. stosownie do potrzeb politycznych, operacyjnych.

Mobilizacyjne rozwinięcie sił zbrojnych może być przeprowadzone w ramach → mobilizacji powszechnej lub → częściowej prowadzonej w sposób jawny lub skryty z zastosowaniem elementów maskujących cel i rozmach.

MOBILIZACYJNY RZUT ALARMOWY (ang. *Mobilization Alert Echelon*) – **wytypowana z etatowych potrzeb mobilizacyjnych określona liczba żołnierzy rezerwy oraz pojazdów samochodowych (maszyn) powoływanych (pobieranych) do jednostek wojskowych z ustalonym wyprzedzeniem w stosunku do uzupełnienia zasadniczego.**

Powoływany jest w celu wzmocnienia sił i środków jednostek mobilizujących realizujących zadania w początkowej fazie osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej, w tym głównie związanych rozwinięciem elementów bazy mobilizacyjnej, ewakuacją sprzętu i zapasów materiałowych oraz przygotowaniem warunków do przyjęcia uzupełnienia zasadniczego.

MOBILNOŚĆ (ang. *mobility*) – właściwość lub możliwość przemieszczania się wojsk z miejsca na miejsce przy zachowaniu zdolności do wykonania ich podstawowego zadania.

MOBILNOŚĆ POWIETRZNA (ang. *airmobole*) – cecha statku powietrznego pozwalająca przemieszczać się przy zachowaniu zdolności do wykonywania postawionego zadania.

MOBILNOŚĆ STRATEGICZNA (ang. *strategic mobility*) – zdolność do efektywnego i terminowego przerzutu sił wraz z logistyką na duże odległości, pomiędzy obszarami operacji połączonych, regionami lub poza obszar odpowiedzialności NATO.

MOCARSTWO (ang. *great power*) – państwo, które prowadzi politykę globalną z racji swojej potęgi (potencjału) polityczno-militarnej, ekonomicznej i przestrzenno-demograficznej.

Wyróżnia się ponadto → główne mocarstwa jądrowe, → wojskowe mocarstwo jądrowe.

MONITORING SKAŻEŃ (ang. *chemical monitoring*) – ciągła lub okresowa kontrola prowadzona w celu wykrycia ewentualnej obecności bojowych środków trujących, środków biologicznych lub substancji promieniotwórczych.

MONITORING ŚRODOWISKA (ang. *environment monitoring*) – system wykonywania pomiarów oraz gromadzenia, przetwarzania i rozpowszechniania informacji dotyczących stanu i zmian środowiska. Państwowy system monitoringu środowiska w Polsce obejmuje obserwacje i badania w zakresie: 1) jakości powietrza, 2) jakości wód śródlądowych powierzchniowych i podziemnych oraz morskich wód zewnętrznych i wód morza terytorialnego, 3) jakości gleby i ziemi, 4) hałasu, 5) promieniowania jonizującego i pól elektromagnetycznych, 6) stanu zasobów środowiska, w tym lasów, 7) rodzajów i ilości substancji lub energii wprowadzanych do powietrza i wód, 8) wytwarzania odpadów oraz gospodarki nimi. Stosuje się: 1) specjalną aparaturę pomiarową, 2) metody i techniki teledetekcji, 3) sposoby obserwacji bezpośredniej.

MONITORING ŚRODOWISKA MORSKIEGO (ang. ....) – obserwacja, pomiar, ocena i analiza, za pomocą uznanych metod naukowych, zagrożeń lub skutków zanieczyszczenia środowiska morskiego.

MONITORING ZAGROŻEŃ GOSPODARCZYCH (ang. *Monitoring of Economical Treatment*) – systematyczne śledzenie ilościowych i/lub jakościowych zmian wartości danego zbioru wskaźników techniczno-ekonomicznych opisujących określony proces, obiekt bądź zjawisko gospodarcze, mający na celu dostarczenie odpowiednim organom decyzyjnym informacji niezbędnych do skutecznego sterowania procesami gospodarowania, a tym samym niedopuszczenie do powstania zjawisk (zarówno tych o charakterze zewnętrznym, jak i wewnętrznym) mogących rodzić zagrożenia dla rozwoju ekonomicznego badanego podmiotu zgodnego z założonymi kierunkami i tempem.

MORALNOŚĆ (ang. *Moralisty*) – ogół wypowiedzianych a także stosowanych w danej epoce oraz w danym środowisku ocen i norm dotyczących działań, czynów człowieka rozpatrywanych w kategoriach dobra i zła, powinności moralnej, odpowiedzialności moralnej, wstydu moralnego, obowiązku moralnego.

Moralność należy do kategorii zjawisk społecznych ufundowanych na systemach

wartości dotyczących zachowań człowieka w stosunku do siebie samego jak i do innych ludzi do grup społecznych oraz instytucji społecznych. Moralność jest więc zbiorem zhierarchizowanych wartości, poglądów, przekonań, bardzo często także stereotypów, które mają bardzo istotny wpływ na postawy i działania zarówno jednostek jak i grup zawodowych, społecznych, wyznaniowych, politycznych.

Moralność nierozzerwalnie wiąże się z życiem społecznym człowieka, jest jak mówi znany teoretyk moralności M.Ossowska „samym życiem”. Dlatego nie należy mylić moralności z etyką, gdyż moralność to pojęcie znacznie szersze, jest ona właśnie samym życiem dyscyplinowanym i uładzonym przez normy, nakazy i zakazy moralne.

Nauka o moralności to etyka, która jest usystematyzowanym i naukowym komentarzem do zachowań moralnych człowieka. Można w takim razie powiedzieć, że każdą ocenę etyczną traktuje się jak ocenę moralną, natomiast nie każda ocena moralna staje się oceną etyczną, a więc oceną skodyfikowaną w jakimś systemie etycznym. Dlatego poglądy głoszone w różnych systemach etycznych stanowią jedynie swoisty wycinek ludzkiego życia moralnego.

MOŻLIWOŚCI BOJOWE LOTNICTWA (ang. *combat aviation possibility*) – oczekiwany wynik działań, który może być osiągnięty w konkretnej sytuacji, ustalonymi sposobami realizacji zadań bojowych.

NACZELNY DOWÓDCA SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Commander-in-Chief of the Armed Forces*) - **najwyższy dowódca Sił Zbrojnych RP mianowany na czas wojny przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów.**

Do zasadniczych kompetencji Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych należą:

- dowodzenie, w celu odparcia zbrojnej napaści na terytorium RP, Siłami Zbrojnymi oraz innymi podporządkowanymi jednostkami organizacyjnymi;
- zapewnienie współdziałania tych Sił z siłami sojusznicznymi w planowaniu i prowadzeniu działań wojennych;
- określanie ich potrzeb w zakresie wsparcia przez pozamilitarną część systemu obronnego państwa;
- wyznaczanie organów wojskowych do realizacji zadań administracji rządowej i samorządowej w sferze bezpośrednich działań wojennych (11).

Naczelnym Dowódcą w większości krajów jest najwyższym dowódcą sił zbrojnych na czas pokoju albo wojny. W państwach NATO i UE to także najwyższy przełożony wojskowy, reprezentujący te państwa w stosownych instytucjach/organach obu organizacji.

Konstytucje z 17 marca 1921 r. i 23 kwietnia 1935 r. uprawniały Prezydenta do mianowania Naczelnego Wodza na wypadek wojny. W powojennej historii Polski Ustawą Konstytucyjną z 19 lutego 1947 r. postanowiono o mianowaniu przez Prezydenta Naczelnego Wodza Sił Zbrojnych państwa na wypadek wojny. Obowiązywała ona do wejścia w życie Konstytucji z 22 lipca 1952 r., która nie ustalała organu sprawującego dowództwo nad wojskiem w czasie wojny. Funkcję Naczelnego Wodza została przywrócona w Ustawie Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. (tzw. „małej konstytucji”), która wprowadziła zasadę niepołączalności funkcji najwyższego zwierzchnika Sił Zbrojnych (tę powierzono Prezydentowi RP) z funkcją Naczelnego Wodza mianowanego przez Prezydenta na okres wojny.

Także obecnie obowiązująca Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. ustanawia funkcję Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych, wskazując procedury jego mianowania i odwoływania. Ponadto Konstytucja wymaga ustawowego określenia jego kompetencji i zasad podległości konstytucyjnym organom RP, a także przewiduje możliwość pociągnięcia go do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu.

NADZWYCZAJNE ZAGROŻENIE (ang. ....) – nagle i nieoczekiwane wydarzenie pociągające za sobą konieczność natychmiastowych działań własnymi siłami lub zmobilizowanymi z zewnątrz, dla opanowania sytuacji

NADZWYCZAJNE ZAGROŻENIE ŚRODOWISKA (ang. ....) - sytuacja spowodowana gwałtownym zdarzeniem, nie będąca klęską żywiołową, która może wywołać znaczne zniszczenie środowiska lub pogorszenie się jego stanu, stwarzając powszechne niebezpieczeństwo dla ludzi i środowiska.

NAKŁADY OBRONNE (ang. ....) – część zasobów gospodarki narodowej przeznaczonych na cele związane z obronnością.

W ich skład wchodzi nakłady pracy żywej i uprzedmiotowionej, wyrażone w jednostkach naturalnych. nakłady te obejmują szerokie spektrum dóbr i są uzależnione m.in. od rozwoju sił wytwórczych.

NARODOWE SIŁY REZERWOWE (ang. *National Reserve Forces*) – ogół żołnierzy przeniesionych do rezerwy na podstawie przepisów prawa, spełniających kryteria do pełnienia służby wojskowej w rezerwie, będących na przydziałach mobilizacyjnych w jednostkach wojskowych i pozostających w zasobach wojskowych komend uzupełnień oraz ochotników, którzy mogą realizować zadania obronne.

NARODOWY SYSTEM POGOTOWIA KRYZYSOWEGO (NSPK) (ang. ....) – realizowane przez organy administracji rządowej oraz Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej zadania i procedury przeznaczone do zapobiegania sytuacjom kryzysowym, przygotowania do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań oraz reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej

NARÓD (ang. ....) – trwała wspólnota ludzi, ukształtowana historycznie na gruncie wzajemnych losów dziejowych, wspólnego terytorium, kultury, języka i życia ekonomicznego, charakteryzująca się świadomością odrębności oraz dążeniem do posiadania i utrzymania własnego państwa.

NASTROJE SPOŁECZNE (ang. *social atmosphere*) – stan emocjonalny, który może być stosunkowo krótkotrwały lub rozległy i trwały, o słabej lub silnej intensywności. Nastrój-stan psychiczny wpływający na przeżycia i swoiście zabarwiający je uczuciowo; atmosfera panująca w jakimś środowisku, otaczająca jakieś miejsca, zjawiska. Nastrój to utrzymujące się przez dłuższy okres zabarwienie emocjonalne wszystkich przeżyć, zarówno doświadczane subiektywnie i relacjonowane, jak również możliwe do obserwacji przez otoczenie. Nastrój-ogólny, stan uczuciowy wpływający w ciągu pewnego czasu na przeżycia ludzkie i swoiście je zabarwiający.

Nastroje społeczne ujawniają się w opiniach i zachowaniach ludzi, dotyczą jakiejś sfery życia, nie ujawniają się w dyspozycjach do działania. Są mniej intensywne, ale bardziej trwałe od emocji. O stanie nastrojów świadczy: samopoczucie ludzi, satysfakcja z przynależności do danej społeczności, stopień optymizmu, aktywność społeczna. Mówimy więc o nastroju pogodnym, wesołym, radosnym, podniosłym, smutnym, gniewnym, rzewnym.

Rodzaje nastrojów:

Nastrój prawidłowy (eutymia) - obejmuje zwykły zakres wahań nastroju, bez nastroju wyraźnie obniżonego lub wzmożonego.

Nastrój obniżony (depresja) - nastrój z poczuciem smutku.

Dysforia - nastrój obniżony z cechami drażliwości, skłonnością do agresji i czynów impulsywnych.

Nastrój żalobny - nastrój smutku związany z realną utratą.

Nastrój wzmożony - nastrój z poczuciem radości.

Euforia - nastrój wzmożony z przeżyciem szczęścia, wielkości, bez zwiększonej aktywności psychoruchowej.

Ekstaza - nagłe przeżycie niewypowiedzianego szczęścia.

Mania - nastrój wzmożony z cechami ekspansywności, nadmiernym przekonaniem o możliwościach, z towarzyszącą wzmożoną aktywnością psychiczną i ruchową; lekkie nasilenie - hipomania.

Labilność - łatwe wahania między nastrojem wzmożonym a obniżonym.

Drażliwość - łatwe wpadanie w gniew.

Anhedonia - niemożność odczuwania przyjemności powodująca zaprzestanie wykonywania czynności dających uprzednio przyjemność.

Aleksytymia - niemożność wyrażenia za pomocą słów swoich stanów emocjonalnych.

Literatura:

Leksykon młodego czytelnika, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989.

Mały Słownik Języka Polskiego; pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Lempnickiej, Wyd. VI, PWN, Warszawa 1989.

Słownik psychologii. Pod red. naukową I. Kurcz, K. Skarżyńskiej, Wydaw. Scholar, Warszawa 2000.

NATO (ang. ....) – **Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego** powołana została 4 kwietnia 1949 roku w Waszyngtonie przez Francję, USA, Wielką Brytanię, Belgię, Danię, Holandię, Islandię, Kanadę, Luksemburg, Norwegię, Portugalię i Włochy. NATO rozszerzała się wielokrotnie: o Grecję i Turcję (1952), Republikę Federalną Niemiec (1955), Hiszpanię (1982), Polskę, Czechy i Węgry (1999), Bułgarię, Estonię, Łotwę, Litwę, Rumunię, Słowację i Słowenię (2003).

Głównym motywem powołania sojuszu był zapoczątkowany po drugiej wojnie światowej konflikt „Wschód-Zachód” i wynikająca z niego „zimna wojna”.

NATO stanowi forum, na którym państwa członkowskie konsultują między sobą według uznania dowolny problem oraz podejmują decyzje w sprawach politycznych i wojskowych mających wpływ na ich bezpieczeństwo. Sojusz w ramach wspólnej pomocy zapewnia środki odstraszenia i obronę przed jakąkolwiek formą ataku na terytorium dowolnego państwa członkowskiego.

W NATO mamy do czynienia z dwoma rodzajami instytucji: cywilnymi i wojskowymi. Najwyższym organem kierowniczym w sprawach politycznych jest Rada Północnoatlantycka. Zbiera się na szczeblu ministerialnym oraz szefów państw i rządów (tzw. szczyty NATO). Na szczeblu niższym (wiceministrów lub ambasadorów) zbiera się Rada Stałych Przedstawicieli. Głównym organem decyzyjnym w sprawach wojskowych jest Komitet Planowania Obrony (na szczeblu ministrów obrony). Trzecim naczelnym organem NATO jest Grupa Planowania Nuklearnego (na szczeblu ministrów obrony lub ambasadorów). Organem nadzorującym i wykonawczym jest Sztab Międzynarodowy i Sekretariat, na czele którego stoi Sekretarz Generalny. Wśród organów wojskowych ważne miejsce zajmuje również Komitet Wojskowy (zbiera się w składzie szefów sztabów generalnych państw członkowskich). Instytucją wykonawczą Komitetu Wojskowego jest Międzynarodowy Sztab Wojskowy.

W strukturze wojskowej NATO funkcjonują — podporządkowane Międzynarodowemu Sztabowi Wojskowemu — dowództwa regionalne (Strategiczne Połączone Dowództwo Operacyjne oraz Strategiczne Połączone Dowództwo Funkcjonalne), dysponujące Siłami Reagowania, Głównymi Siłami Obrony i Siłami Wzmocnienia. Forum dyskusji parlamentarzystów państw członkowskich NATO jest

Zgromadzenie Północnoatlantyckie.

W 1991 roku utworzona została Północnoatlantycka Rada Współpracy, będąca forum współpracy sojuszu z krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Do tych m.in. państw adresowany jest program Partnerstwo dla Pokoju.

NAUKA WOJENNA (ang. military science) - współcześnie termin ten używany jest w dwojakim znaczeniu:

a) w sensie ścisłym, epistemologicznie i semantycznie - jest to system dyscyplin i specjalności naukowych, których przedmiotem badań jest wojna - procesy, zjawiska, związane z wszechstronnym przygotowaniem i prowadzeniem wojny, a także zapobieganiem jej. W takim ujęciu jest nauka wojenna poniekąd synonimem terminów: nauki wojenne; nauki o wojnie i wojsku; a także rosyjskiego - sistema znani o wojnie i armii lub niemieckiego Kriegswissenschaften. Jest to szerokie rozumienie terminu nauka wojenna;

b) w sensie potocznym i tradycyjnym - jest to system dyscyplin i specjalności naukowych, których przedmiotem jest walka zbrojna - procesy i zjawiska składające się na tę walkę i związane z jej wszechstronnym przygotowaniem. W takim ujęciu nauka wojenna jest synonimem terminów: nauki wojskowe; nauki o walce zbrojnej; teoria sztuki walki zbrojnej, a także rosyjskiego - wojenna nauka, niemieckiego - Militärwissenschaften, angielskiego military science.

NAUKI WOJSKOWE (ang. ....) - zbiór dyscyplin (specjalności) naukowych badających istotę walki zbrojnej i jej rolę w rozstrzyganiu sporów między państwami (koalicjami państw), procesy tworzenia → potencjału wojskowego i jego wykorzystania w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

NEUTRALNOŚĆ WOJENNA (ang. ....) - dotyczy państwa, które nie uczestniczy w wojnie i polega na jednakowym traktowaniu stron konfliktu i nieudzielaniu im pomocy wojskowej. państwa wojujące zobowiązują się do poszanowania neutralności

NIEREGULARNE SIŁY ZBROJNE (ang. ....) - część → sił zbrojnych, które ze względu na specyficzne warunki działań i wykonywane zadania nie mają stałej struktury organizacyjnej, jednolitego uzbrojenia i wyposażenia oraz stosują właściwe sobie sposoby walki.

NIEROZPRZESTRZENIANIE BRONI JĄDROWEJ (ang. ....) - nieudostępnianie przez państwa posiadające taką broń, tajemnic jej budowy innym państwom, jak również powstrzymywanie się przed: sprzedażą gotowej broni w jakiegokolwiek postaci, szkoleniem personelu innych państw w zakresie budowy broni jądrowej, utrzymania jej w sprawności i przygotowania do użycia. Termin „nierozprzestrzenianie broni jądrowej” obejmuje też nierozprzestrzenianie środków przenoszenia broni jądrowej, w tym głównie raket, w takim samym zakresie jak powyżej. Nierozprzestrzenianiu broni jądrowej służy też tworzenie stref bezaatomowych - w ameryce południowej, na południowym pacyfiku i w afryce.

NIENZBEDNA WYSTARCZALNOŚĆ OBRONNA (ang. ....) - taka wielkość → potencjału obronnego państwa, która zniechęca przeciwnika do napaści, nie powoduje zagrożenia dla sąsiadów, a równocześnie zapewnia skuteczne odparcie ewentualnej agresji

NIENZBROJNE DZIAŁANIA WOJENNE (ang. ....) -

wszystkie przedsięwzięcia podejmowane i realizowane w toku wojny przez antagonistyczne podmioty polityczne przeciwko sobie za pomocą wszelkich innych środków niż militarne.

NIEZBROJNE ŚRODKI PRZEMOCY GOSPODARCZEJ(ang. ....) – środki walki ekonomicznej stosowane w okresie w którym nie mają miejsca działania wojenne i nie są stosowane środki militarne.

Dzieli się je na: administracyjne (zakazy i ograniczenia...), dyplomatyczne (nacisk polityczny, bojkot i propaganda), ekonomiczne (tradycyjne – bariery taryfowe, para taryfowe i pozataryfowe: współczesne – np. koncepcje oddłużenia) oraz na niekonwencjonalne (wywiad gospodarczy, dywersję oraz sabotaż, zagrożenia ekologiczne).

Intencją ich zastosowania jest dążenie do skłócenia innych państw lub też ograniczenie stosunków z danym krajem, w którym dostrzega się potencjalnego przeciwnika.

NUMERYCZNY MODEL RZEŻBY TERENU (ang. *digital terrain model – dtm, digital elevation model – dem*) – 1) numeryczna reprezentacja fragmentu powierzchni ziemskiej, utworzona zazwyczaj przez zbiór punktów tej powierzchni oraz algorytmy służące do aproksymacji jej położenia i kształtu na podstawie współrzędnych x,y,z tych punktów;

2) model ukształtowania powierzchni terenu, utworzony przez zorganizowany zbiór przestrzennych współrzędnych wybranych punktów tej powierzchni.

OBIEKT (ang. *object*) – 1) termin stosowany w różnych znaczeniach; dla uniknięcia wątpliwości, jeśli jego znaczenie nie wynika z kontekstu, powinien być uzupełniony dodatkowym określeniem;

2) zgrupowanie wojsk, ludności cywilnej, a także przedmiot terenowy, poznania i działalności człowieka. Pod względem obronnym obiekty dzieli się na mające znaczenie obronne i niemające takiego znaczenia → obiekty o znaczeniu obronnym.

OBIEKT GEOGRAFICZNY (ang. *geographical object, feature*) – → obiekt przestrzenny powiązany z powierzchnią Ziemi i mający charakter naturalny lub antropogeniczny.

OBIEKT O ZNACZENIU OBRONNYM (ang. *object about defensive meaning, defence object*) – zgrupowania sił zbrojnych i pozamilitarnych oraz przedmioty terenowe mające znaczenie dla prowadzenia → działań bojowych.

OBIEKT OPERACYJNY (ang. *operating object*) – element ugrupowania sił zbrojnych i paramilitarnych, przedmiot terenowy lub element ugrupowań i zespoły przedmiotów, stanowiące część → obiektów o znaczeniu obronnym, a zarazem mające znaczenie polityczne, ekonomiczne i militarne, których zniszczenie, obezwładnienie, opanowanie, utrzymanie wpływają zasadniczo na osiągnięcie celu działań w skali operacyjnej

OBIEKT PRZESTRZENNY (ang. *spatial object*) – figura geometryczna, jako wyodrębniony zbiór punktów w rozpatrywanej przestrzeni dwuwymiarowej lub trójwymiarowej, opisany → danymi przestrzennymi. Podstawowymi figurami są: punkt, linia łamana, wielokąt, wielościan, piksel i weksel.

Obiekty przestrzenne mogą być dyskretne lub ciągłe, proste lub złożone, zapisane za pośrednictwem danych wektorowych, rastrowych lub matrycowych.

OBIEKT STRATEGICZNY (ang. *strategic object*) – element ugrupowania sił zbrojnych, przedmiot terenowy lub częściej elementy ugrupowań i zespoły przedmiotów stanowiące część → obiektów o znaczeniu obronnym, a zarazem ważne pod względem politycznym, ekonomicznym oraz militarnym, których zniszczenie, obezwładnienie, opanowanie, utrzymanie wpływa zasadniczo na osiągnięcie celu

działań w skali strategicznej

OBIEKT WOJSKOWY (ang. *military object, military installations*) – element ugrupowania → sił zbrojnych i przedmioty terenowe o znaczeniu obronnym, będące do ich dyspozycji.

OBRONA (ang. ....) – rodzaj działań bojowych wojsk zawczasu planowanych i przygotowanych w oparciu o umocnienia terenowe, lub organizowany doraźnie, mający na celu przeciwdziałanie napaści nieprzyjaciela

OBRONA CYWILNA (ang. *Civil Defense*) – organizacja (ogniwo ochronne podsystemu niemilitarnego w systemie obronności) funkcjonująca na podstawie powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej, której celem jest ochrona ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny i klęsk żywiołowych

BRONA I OCHRONA OBIEKTÓW (ang. ....) – jedno z zadań → obrony terytorialnej, uniemożliwiającej przeciwnikowi ich zniszczenie (uszkodzenie) bądź przejęcie w stanie nadającym się do wykorzystania

OBRONA NA WSZYSTKICH KIERUNKACH (ang. ....) - doktryna strategii wojskowej głosząca, że gdy nie ma określonego przeciwnika, należy zachowywać postawę obroną (odstraszać) wszystkich potencjalnych napastników.

Po raz pierwszy pojęcia tego użyli teoretycy francuscy po opuszczeniu przez Francję sił zintegrowanych NATO. odnosiło się ono głównie do odstraszenia nuklearnego

OBRONA NARODOWA (ang. *National Defense*) – działalność mająca na celu odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących do dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju → zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym godzącym w → interes narodowy

OBRONA POWIETRZNA (ang. ....) – część walki zbrojnej ukierunkowana na niszczenie i obezwładnienie systemów środków napadu powietrznego przeciwnika w powietrznej (kosmicznej) przestrzeni i innych środowiskach. dzieli się na aktywną i bierną

OBRONA POWSZECHNA PAŃSTWA (ang. ....) – rodzaj obrony państwa, w ramach której przygotowuje się i wykorzystuje w obronnych → działaniach militarnych i → pozamilitarnych wszystkie zasoby ludzkie i materialne w sposób zapewniający skuteczne odparcie agresji przeciwnika

OBRONA PRZED TERRORYZMEM (ang. *Terrorism Defense*) – zaplanowane, skoordynowane działanie wszystkich instytucji, służb, straży, inspekcji i obywateli państwa mające przeciwdziałać wszelkim zdarzeniom, aktom terroru, wywoływanym w celu zakłócenia działalności kierowniczych organów państwa, destabilizacji sytuacji w kraju, wywołania stanu zagrożenia i niepewności wśród ludności, jak również zapobieganie eskalacji skutków takich zdarzeń.

OBRONA PRZECIWCHEMICZNA (ang. *chemical defence*) – metody, plany i procedury opracowane i wykorzystywane w celu obrony przed atakiem z użyciem bojowych środków trujących

OBRONA PRZECIWDYWERSYJNA (ang. ....) - jedno z zadań → systemu obronnego państwa chroniącego wojska, ważne obiekty oraz działalność organów państwowych, gospodarczych i społecznych przed penetracją i destrukcyjną działalnością nieprzyjaciela

OBRONA PRZECIWLOTNICZA (ang. ....) – część → obrony powietrznej przeznaczona do niszczenia i obezwładniania lotnictwa przeciwnika, uniemożliwiająca mu lub ograniczająca dotarcie do osłanianych obiektów (wojsk) i wykonania uderzeń (rozpoznanie).

OBRONA PRZECIWRAKIETOWA (ang. *Ballistic missile defense – BMD*) – wszystkie aktywne i pasywne środki zaprojektowane do wykrywania, identyfikacji, śledzenia i niszczenia atakujących rakiet balistycznych w każdej fazie jej lotu (startu i wznoszenia, środkowej oraz końcowej) lub też minimalizacji efektywności i skutków takiego ataku.

OBRONA TERYTORIALNA (ang. ....) – część systemu militarnego przygotowana do prowadzenia wspólnie z → wojskami operacyjnymi, → pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem → obrony powszechnej państwa.

Jej celem jest przygotowanie i prowadzenie obrony rejonów oraz obiektów na obszarze całego kraju, stwarzanie warunków do rozwinięcia i działania wojsk operacyjnych oraz podjęcia działań regularnych w masowej skali, a także wspieranie pozamilitarnych działań obronnych.

Objemuje ona terytorialne organy dowodzenia, wojska obrony terytorialnej i wojskowe elementy operacyjnego przygotowania obszaru kraju do obrony, a w okresie zagrożenia i wojny - także wszystkie stacjonarne jednostki i instytucje wojskowe, straż graniczną oraz inne formacje zmilitaryzowane, włączane w skład sił zbrojnych

OBRONNE BEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCIOWE (ang. *Defense Food Security*) – zdolność krajowego systemu gospodarczego do zapewnienia stosownie do istniejącej lub przewidywanej sytuacji (różnych stanów funkcjonowania państwa) wyżywienia ludności - w tym sił zbrojnych - w czasie pozwalającym w sprzyjających warunkach na jak najpełniejsze zaspokojenie potrzeb zbiorowych i indywidualnych, a w najgorszym wypadku na biologiczne przetrwanie narodu.

Opiera się ono na zweryfikowanej koncepcji samowystarczalności żywnościowej i narodowego bezpieczeństwa żywnościowego odniesionych do sfer produkcji, podziału, wymiany międzynarodowej, rezerw oraz konsumpcji, z uwzględnieniem normalnych i specyficznych warunków jego funkcjonowania w różnych horyzontach czasu. Jest ono ściśle dowiązane do potencjału obronno-gospodarczego państwa, ze szczególnym zwróceniem uwagi na gospodarkę żywnościową.

OBRONNOŚĆ (ang. ....) – jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom

OBRONNOŚĆ PAŃSTWA (ang. *State Defenses*) – dziedzina bezpieczeństwa państwa, dotycząca przeciwstawiania się zewnętrznym zagrożeniom polityczno-militarnym przy wykorzystaniu wszystkich dysponowanych przez państwo sił i środków (militarnych i niemilitarnych).

OBSZAR (ang. *area*) – część określonego terytorium o wyodrębnionych granicach wynikających z podziałów większej przestrzeni, zróżnicowania pokrycia, dokonanej klasyfikacji i regionalizacji lub prowadzonej działalności: administracyjnej, wojskowej, eksploatacyjnej, przemysłowej itd. Jednostką większą przestrzennie od obszaru jest region, natomiast mniejszą – rejon.

OBSZAR BEZPIECZNY (ang. *safe area*) – w operacjach pokojowych obszar chroniony, w którym siły NATO lub dowodzone przez NATO ochraniają wyznaczone

osoby i/lub obiekty.

OBSZAR MORSKI (ang. *maritime area*) – morski teatr operacji, który może być podzielony w celu decentralizacji dowodzenia na obszary i rejony morskie. Na przykład teatr atlantycki, podzielony jest na dowództwa obszarów i rejonów morskich.

OBSZAR ODPOWIEDZIALNOŚCI (ang. *area of responsibility*) – 1.) Obszar geograficzny przydzielony Naczelnemu Dowódcy Sił Sojuszniczych w Europie;

2.) W operacjach morskich, wcześniej określony obszar na terytorium przeciwnika, w wsparcia którym okręty odpowiedzialne są za obserwację i ostrzał celów znanych i pojawiających się.

OBSZAR ODPOWIEDZIALNOŚCI WYWIADOWCZEJ (ang. *area of intelligence responsibility – AIR*) – obszar przydzielony dowódcy, w którym odpowiada on za zabezpieczenie działań wywiadowczych (rozpoznawczych) z użyciem wszystkich dostępnych źródeł, agencji i środków będących w jego dyspozycji.

OBSZAR OPERACJI (ang. *area of operations – AOs*) – obszar geograficzny określony przez dowódcę połączonych sił (JFC) w celu koordynacji działań wojskowych i uniknięcia wzajemnych konfliktów.

Obszar operacji stanowi część → teatru operacji i przeznaczony jest do prowadzenia działań wojskowych przez siły lądowe lub morskie. Zazwyczaj nie obejmuje on pełnego obszaru operacji połączonych dowódcy sił połączonych, ale jego rozmiar jest wystarczający dla dowódcy komponentu, aby wykonać przydzielone zadania i chronić siły własne.

OBSZAR OPERACJI (ang. *Area of Operations*) – termin oznaczający region geograficzny, na którym będzie prowadzona operacja. Z reguły jest to część wspólnego obszaru operacji.

OBSZAR OPERACJI POŁĄCZONYCH (ang. *joint operations area*) – obszar obejmujący ląd, morza i przestrzeń powietrzną, w ramach którego dowódca połączonych sił (JFC) planuje i realizuje określone zadania na poziomie operacyjnym w których udział biorą komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych.

Obszar operacji połączonych, wraz z określającymi go parametrami takimi jak czas, zakres misji i region geograficzny, jest specyficzny dla każdej misji i zwykle kojarzony z operacjami wielonarodowych połączonych sił zadaniowych.

OBSZAR OPERACYJNO-STRATEGICZNY (ang. *operating-strategic area*) – część terytorium kraju wyodrębniona na podstawie przyjętych kryteriów, określonych w toku → studiów operacyjnych teatru zainteresowania strategicznego prowadzonych w Siłach Zbrojnych RP.

Dla potrzeb działalności studyjnej wyróżnia się na terytorium Polski następujące obszary operacyjno-strategiczne: Północno-wschodni; Południowo-wschodni; Centralny → obszar rdzeniowy; Zachodni oraz Północno-zachodni.

OBSZAR STRATEGICZNY (ang. *strategic area*) – część terytorium kraju (niekiedy z fragmentem państwa ościennego) i zarazem → teatru działań wojennych, na którym mogą być lub są prowadzone działania przez zgrupowania sił zbrojnych.

Usytuowanie obszaru strategicznego na terytorium kraju (teatru działań wojennych) wynika z celu strategicznego etapu wojny (kampanii); pojęciowo jest on łączny z działaniami o charakterze obronnym.

OBSZAR WPLYWÓW (ang. *area of influence*) – obszar geograficzny, na którym dowódca może w sposób bezpośredni wpływać na przebieg operacji, dokonując manewrów lub używając systemów wsparcia ogniowego, będących zwykle pod jego

dowództwem.

OBSZAR ZAINTERESOWANIA (ang. *area of interest – AI*) – obszar wyznaczony przez dowódcę regionu geograficznego lub innych dowódców, stanowiący przedmiot zainteresowania dowódcy w zakresie celów operacji bieżących lub planowanych, obejmujący jego obszary wpływów, działań i/lub odpowiedzialności oraz obszary przylegające, tzn. te przestrzenie, z których przeciwnik może oddziaływać na nasze wojska i wpływać na przebieg aktualnie prowadzonej bądź przyszłej operacji.

OBSZARY MORSKIE PAŃSTWA (ang. *Maritime Areas of the State*) - obszarami morskimi Rzeczypospolitej Polskiej są:

- morskie wody wewnętrzne (ang. *Inland waters*);
- morze terytorialne (ang. *Territorial waters*);
- wyłączna strefa ekonomiczna (ang. *Economic Exclusion Zone*)

Morskie wody wewnętrzne i morze terytorialne wchodzi w skład terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zwierzchnictwo terytorialne Rzeczypospolitej Polskiej nad morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym rozciąga się na wody, przestrzeń powietrzną nad tymi wodami oraz na dno morskie wód wewnętrznych i morza terytorialnego, a także na wnętrze ziemi pod nimi. Jeżeli wymagają tego potrzeby obronności lub bezpieczeństwa państwa na morskich wodach wewnętrznych oraz na morzu terytorialnym mogą być ustanawiane strefy zamknięte dla żeglugi i rybołówstwa. Poza morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym mogą być ogłaszane strefy niebezpieczne dla żeglugi lub rybołówstwa.

Morskimi wodami wewnętrznymi są:

- część jeziora Nowowarpieńskiego i część zalewu szczecińskiego wraz ze Świną i dziwną oraz zalewem kamińskim. znajdująca się na wschód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą polską a Republiką Federalną Niemiec. oraz rzeka Odra pomiędzy Zalewem Szczecińskim a wodami portu Szczecin;
- część zatoki gdańskiej zamknięta linią podstawową biegnącą od punktu o współrzędnych 54°37'36" szerokości geograficznej północnej i 18°49'18" długości geograficznej wschodniej (na mierzei helskiej) do punktu o współrzędnych 54°22'12" szerokości geograficznej północnej i 19°21'00" długości geograficznej wschodniej (na mierzei wiślanej);
- część zalewu wiślanego. znajdująca się na południowy zachód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą Polską a federacją rosyjską na tym zalewie;
- wody portów określone od strony morza linią łączącą najdalej wysunięte w morze stałe urządzenia portowe. stanowiące integralną część systemu portowego.

Morzem terytorialnym Rzeczypospolitej Polskiej jest obszar wód morskich o szerokości 12 mil morskich (22 224 m). liczonych od linii podstawowej tego morza. Linię podstawową morza terytorialnego stanowi linia najniższego stanu wody wzdłuż wybrzeża lub zewnętrzna granica morskich wód wewnętrznych. Zewnętrzną granicę morza terytorialnego stanowi linia, której każdy punkt jest oddalony o 12 mil morskich od najbliższego punktu linii podstawowej. Redy. na których odbywa się normalnie załadunek. wyładunek i kotwiczenie statków, położone całkowicie lub częściowo poza obszarem wód morskich są włączone do morza terytorialnego.

Obce statki korzystają z prawa nieszkodliwego przepływu przez morze terytorialne Rzeczypospolitej polskiej. Nieszkodliwy przepływ oznacza żeglugę przez morze terytorialne w celu: przejścia przez nie bez wchodzenia na morskie wody wewnętrzne lub bez dobijania do urządzeń portowych albo znajdujących się poza morskimi wodami wewnętrznymi urządzeń redowych; wejścia lub opuszczenia morskich wód wewnętrznych, dobijania lub opuszczania urządzeń portowych albo redowych

Przeptyw uważa się za nieszkodliwy dopóty, dopóki nie zagraża pokojowi, porządkowi publicznemu lub bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej.

Wyłączna strefa ekonomiczna jest położona na zewnątrz morza terytorialnego i przylega do tego morza. Obejmuje ona wody, dno morza i znajdujące się pod nim wnętrza ziemi. Granice wyłącznej strefy ekonomicznej określają umowy międzynarodowe.

Rzeczypospolitej Polskiej przysługują w wyłącznej strefie ekonomicznej suwerenne prawa w celu rozpoznawania, zarządzania i eksploatacji zasobów naturalnych, zarówno żywych, jak i mineralnych, dna morza i wnętrza ziemi pod nim oraz pokrywających je wód, a także ochrona tych zasobów oraz suwerenne prawa w odniesieniu do innych gospodarczych przedsięwzięć w strefie;

Rzeczypospolitej Polskiej przysługuje władztwo w zakresie:

- budowania i użytkowania sztucznych wysp, konstrukcji i innych urządzeń;
- badań naukowych morza;
- ochrony i zachowania środowiska morskiego;
- inne uprawnienia przewidziane w prawie międzynarodowym.

Obce państwa korzystają w wyłącznej strefie ekonomicznej z wolności żeglugi i przelotu, układania kabli podmorskich i rurociągów oraz innych, zgodnych z prawem międzynarodowym, sposobów korzystania z morza, wiążących się z tymi wonnościami.

Akweny zaliczane do morskich wód wewnętrznych mają powierzchnię 2 750 km², morze terytorialne ma powierzchnię 6 648 km², a wyłączna strefa ekonomiczna 21 104 km². Polska znajduje się w sporze z Danią o delimitację granicy między wyłącznymi strefami ekonomicznymi obu państw (wokół południowo wschodnich wybrzeży wyspy Bornholm). Powierzchnia spornego akwenu to 1 600 km².

OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO (ang. *environmental impact assessment*) – wymagana w polsce zakresie:

1) Projektów a) koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, bb planów zagospodarowania przestrzennego, c) polityk, strategii, planów lub programów w dziedzinie transportu, energetyki, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, przemysłu, telekomunikacji i turystyki, których realizacja może oddziaływać na środowisko, a także:

2) Planowanych przedsięwzięć, które mogą znacząco oddziaływać na środowisko.

Wynikiem oceny projektu jest prognoza oddziaływania na środowisko, która powinna rozpatrywać rozwiązania alternatywne. w ocenie przedsięwzięcia bierze się pod uwagę jego bezpośredni i pośredni wpływ na: a) środowisko oraz zdrowie i warunki życia ludzi, b) wzajemne oddziaływanie elementów przyrodniczych, c) dobra materialne, d) dobra kultury, e) dostępność do złóż kopalin, a także f) możliwość wyeliminowania lub zmniejszenia negatywnego oddziaływania na środowisko.

OCHRONA ANTYWIRUSOWA /k/ - (ang. *antivirus protection*) – zespół przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie pojawienia się w systemie → wirusa.

Codzienna ochrona antywirusowa obejmuje: sprawdzanie, czy we wszystkich systemach w środowisku klienta są instalowane uaktualnienia baz wirusów i poprawek oprogramowania antywirusowego, wdrożenie i przestrzeganie procedur i praktyk dla użytkowników mających zmniejszyć ryzyko przedostania się do infrastruktury złośliwego kodu, natychmiastowe powiadamianie administratora o wykryciu złośliwego kodu, stałe przekazywanie aktualnych informacji o środowisku klienta, niezbędnych do oszacowania poziomu ryzyka przedostania się do środowiska złośliwego kodu.

OCHRONA DÓBR KULTURY (ang. *Cultural Goods Protection*) – zespół norm prawnych mających na celu ochronę dóbr kultury przed uszkodzeniem lub

zniszczeniem, a także prze grabieżą w czasie konfliktu zbrojnego.

OCHRONA DÓBR MATERIALNYCH (ang. ....) – zespół realizowanych czynności (przedsięwzięć) mających na celu zabezpieczenie dóbr materialnych (osobistych, państwowych, kulturalnych itp.) przed oddziaływaniem różnych czynników, niepożądaną zmianą własności, utratą właściwości lub przeznaczenia.

OCHRONA INFORMACJI /k/ (ang. *information protection*) – zespół przedsięwzięć mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa informacjom wytwarzanym, przetwarzanym, przechowywanym i przesyłanym przez nieupoważnionym dostępem.

Z ochroną informacji kojarzona jest ustawa o ochronie informacji niejawnych, która stwarza prawny obowiązek takiej ochrony.

OCHRONA KRYPTOGRAFICZNA /k/ (ang. *crypto protection*) – zespół przedsięwzięć mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa transmisji poprzez szyfrowanie przesyłanych danych.

W skład ochrony kryptograficznej wchodzi: urządzenia i oprogramowanie szyfrujące oraz algorytmy szyfrowania.

OCHRONA LUDNOŚCI (ang. ....) – jedno z zadań → obrony cywilnej, które obejmuje przedsięwzięcia umożliwiające przetrwanie ludzi w czasie kataklizmu i na wypadek wojny.

OCHRONA ŚRODOWISKA (ang. *environmental protection*) – podjęcie lub zaniechanie działań umożliwiające zachowanie bądź przywracanie równowagi przyrodniczej; ochrona ta wyraża się w szczególności w: a) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą → zrównoważonego rozwoju, b) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom, c) przywracaniu do właściwego stanu komponentów przyrodniczych

OCHRONNE WŁAŚCIWOŚCI TERENU (ang. ....) – naturalne i sztuczne cechy terenu wykorzystywane głównie przez wojsko do ochrony przed rażącym działaniem broni przeciwnika. właściwości te są wykorzystywane również przez różne formacje i służby poza wojskiem, a także ludność cywilną w czasie wojny.

OCHRONNO - OBRONNE DZIAŁANIA PRZECIWDYWERSYJNE (ang. ....) – pomocniczy rodzaj → działań przeciwdywersyjnych prowadzonych przez wojskowe pododdziały ochrony, specjalistyczne straże ochronne oraz jednostki policji w celu rozpoznania i zapobiegania działalności dywersyjnej, a także bezpośredniej obrony obiektów przed atakami dywersyjnymi.

OCOKA (ang. *acronym for observation and fields of fire; cover and concealment; obstacles; key terrain; avenues of approach*) – → analiza terenu realizowana na poziomie taktycznym w NATO i obejmująca określanie: a) warunków prowadzenia obserwacji i ognia, b) ukrycia i maskowania wojsk, c) przeszkód, szczególnie możliwości przejazdu i pokonania terenu, d) → teren o kluczowym znaczeniu, e) korytarze podejścia i drogi manewru.

ODDZIAŁ SPECJALNY ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Specialized Unit*) – wyspecjalizowana jednostka → Żandarmerii Wojskowej. Wykonuje → wsparcie policyjne dla jednostek Sił Zbrojnych RP, może realizować zadania w składzie wielonarodowych pododdziałów Policji Wojskowej, biorących udział w misjach stabilizacyjnych, pokojowych, operacjach ratowniczych i humanitarnych. OS ŻW jest przewidziany także do zapobiegania aktom terroru i

likwidowania ich skutków.

OS ŻW są szkolone i wyposażone na wzór oddziałów prewencji i antyterrorystycznych Policji, co umożliwi im zarówno współdziałanie z tymi formacjami jak i działanie samodzielne.

ODDZIAŁ ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Branch*) – samodzielna, terenowa jednostka organizacyjna → Żandarmerii Wojskowej, podlega → Komendzie Głównej ŻW posiadająca odrębny etat, posługująca się pieczęcią urzędową z wizerunkiem orła i nazwą jednostki.

ODDZIAŁYWANIA BEZPOŚREDNIE (ang. ....) – sposób dążenia do uzyskania rozstrzygnięcia przez działanie na → środek ciężkości przeciwnika.

ODDZIAŁYWANIA POŚREDNIE (ang. ....) – sposób dążenia do uzyskania rozstrzygnięcia przez działanie na punkty pośrednie (decydujące), aby w ten sposób stworzyć warunki do oddziaływania na środki ciężkości. celami oddziaływań pośrednich są odwody, obiekty dowodzenia i łączności oraz inne cele decydujące o zwartości i morale przeciwnika

ODKAZANIE (ang. *Decontamination*) – zespół czynności mających na celu usunięcie bojowych środków trujących ze skażonych obiektów. Odkazanie można prowadzić metodami chemicznymi, fizykochemicznymi i mechanicznymi

ODPARCIE AGRESJI ZBROJNEJ (MILITARNEJ), (ang. ....) - 1. główne zadanie polityki bezpieczeństwa narodowego dla obrony narodowej; 2. pomyślny wynik obrony narodowej oznaczający zniweczenie celów politycznych agresora poprzez skuteczną obronę terytorium przed uderzeniem i wtargnięciem agresora.

ODSTRASZANIE (ang. ....) – jedna z funkcji → systemu obronnego państwa, której istota polega na zniechęcaniu strony przeciwnej do podjęcia działań agresywnych.

ODSTRASZANIE MILITARNE (ang. ....) – jedna z funkcji → sił zbrojnych, której istotą jest przekonanie strony przeciwnej o nieopłacalności podjęcia działań zbrojnych.

ODWÓD STRATEGICZNY (ang. ....) – część → sił zbrojnych, a także zapasy środków prowadzenia wojny, pozostające w dyspozycji naczelnego dowództwa, a przewidziane do wykorzystania w sytuacjach decydujących o powodzeniu prowadzonych działań.

OFENSYWA (natarcie strategiczne) (ang. ....) – działania zaczepne w wymiarze strategicznym, prowadzone → połączonymi siłami zadaniowymi na całym froncie lub jego większej części.

OGNIWA GOSPODARCZO-OBRONNIE (ang. *Economical-Defense Units*) – siły i środki (instytucje), które zapewniają materialne podstawy systemu obronnego, stosownie do stanów napięcia i zagrożenia bezpieczeństwa narodowego.

Stanowią zasadniczy komponent podsystemu pozamilitarnego. Do podstawowych

89

elementów tworzących te ogniwa zalicza się: zasoby ludzkie, infrastrukturę techniczną kraju, rezerwy państwowe i ośrodki naukowo – badawcze zajmujące się sferą obronności.

Ogniwa te mogą należeć zarówno do sektora publicznego jak i prywatnego. Ich wspólnym celem jest przygotowanie i utrzymanie na odpowiednim poziomie potencjału obronno – gospodarczego państwa w czasie pokoju oraz sprawne i skuteczne jego uruchomienie w przypadku zagrożenia lub wojny

OGNIOWE PRZEŁAMANIE NAZIEMNYCH ŚRODKÓW OBRONY POWIETRZNEJ (ang. *lethal suppression of enemy air defences*) – działania powietrzne, które neutralizują, czasowo osłabiają lub niszczą obronę powietrzną przeciwnika poprzez wykorzystanie środków ogniowych.

OKREG (ang. *district*) – 1) duży obszar stanowiący część terytorium państwa na którym prowadzona jest określona działalność przez struktury organizacyjne lub obszar odznaczający się określonymi właściwościami geograficznymi, sprzyjającymi rozwojowi pewnych dziedzin gospodarki; 2) część kraju stanowiąca jednostkę administracyjną, sądową, kolejową, drogową lub wydzielaną doraźnie np. w czasie wyborów

OKREG PRZEMYSŁOWY (ang. *industrial region*) – 1) duży obszar silnie uprzemysłowiony, charakteryzujący się ścisłymi powiązaniem kooperacyjnymi i pewnym stopniem samodzielności produkcyjnej, którego unieruchomienie zakłóciłoby produkcję wielu gałęzi przemysłu istotnych dla działalności państwa i życia jego mieszkańców;

2) skupisko wielu ośrodków i zakładów przemysłowych na silnie zurbanizowanych terenach, gdzie szczególnie silnie rozwinięty jest przemysł. W Polsce za okręg przemysłowy uznaje się takie obszary, na których liczba zatrudnionych w przemyśle przetwórczym lub wydobywczym przypadająca na 1 km² bądź 100 mieszkańców jest co najmniej dwukrotnie wyższa niż średnia krajowa zatrudnionych w tych gałęziach

OKREG WOJSKOWY (ang. *military district*) – najwyższy szczebel terytorialnej organizacji wojskowej państwa tworzony w celu zapewnienia jedności dowodzenia narodowego, administrowania zasobami i infrastrukturą, a także utrzymania bezpieczeństwa militarnego i porządku wojskowego. Obejmuje: terytorialne organy dowodzenia, wojska obrony terytorialnej, instytucje i infrastrukturę wojskową, a ponadto w okresie zagrożenia (kryzysu) i wojny – jednostki zmilitaryzowane i formacje cywilne.

OKUPACJA WOJENNA (ang. ....) – sytuacja gdy część lub całość terytorium jednego państwa w toku działań wojennych znalazły się we władzy faktycznej państwa lub państw nieprzyjacielskich. Władza ta ma charakter tymczasowy i ograniczony przez prawo międzynarodowe. Okupant nie nabywa bowiem zwierzchnictwa terytorialnego nad terytorium okupowanym, suwerennym pozostaje poprzedni właściciel tego terytorium. Prawo wojenne przyznaje okupantowi wiele istotnych uprawnień, niezbędnych dla kontynuowania wojny i utrzymania porządku publicznego na terytoriach okupowanych.

OKUPACJA WOJSKOWA (ang. ....) – tymczasowe władanie zajęтым terytorium innego państwa w wyniku wkroczenia wojsk. Wyróżnia się dwa rodzaje okupacji wojskowej: okupację wojenną i okupację pokojową. Okupacja pokojowa polega na wprowadzeniu w czasie pokoju sił zbrojnych na terytorium obcego państwa i ustanowienie na nim administracji wojskowej i cywilnej. Następuje zwykle na podstawie umowy międzynarodowej. → Okupacja wojenna ma

90

miejsce w czasie wojny i polega na zawładnięciu terytorium innego państwa i ustanowienie na nim administracji wojskowej i cywilnej.

OPERACJA (ang. ....) – uzgodnione co do celu, miejsca i czasu → bitwy, → walki, → uderzenia ogniowe i manewry poszczególnych rodzajów → sił zbrojnych i wojsk, prowadzone pod jednym dowództwem dla osiągnięcia celu strategicznego przy minimalnych stratach własnych.

OPERACJA KRYZYSOWA (ANTYKRYZYSOWA) (ang. *Crisis Operations /Anti-crisis*) – całokształt zaplanowanych i skoordynowanych (w czasie i przestrzeni), przez organ zarządzania kryzysowego, działań antykryzysowych i ratowniczych mających na celu ochronę ludności, ograniczenie (zatrzymanie) rozwoju kryzysu (sytuacji nadzwyczajnej) i minimalizację (likwidację) jej skutków.

OPERACJA MORSKA (ang. *Naval Operation*) – jest zasadniczą formą działań bojowych marynarki wojennej na szczeblu operacyjnym. Stanowi całokształt wzajemnie uzgodnionych, powiązanych co do celu, czasu i miejsca bitew, bojów morskich, uderzeń i ataków realizowanych w oddzielnym rejonie morskiego teatru działań wojennych specjalnie tworzonymi zgrupowaniami sił morskich, samodzielnie i we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych, według jednolitego zamiaru i planu w celu realizacji najważniejszych operacyjnych i operacyjno-taktycznych zadań.

Czas potrzebny na przeprowadzenie operacji morskiej zależy od charakteru wykonywanego zadania, sił i środków biorących w niej udział, odległości rejonu działań bojowych od własnych baz, a także psychicznych i fizycznych możliwości stanu osobowego.

Morska operacja zaczepna – aktywne działania uprzedzające sił morskich i powietrznych prowadzone w celu zniszczenia lub rozbicia sił morskich przeciwnika i uzyskania panowania na morzu;

Morska operacja obronna – działania sił morskich prowadzone we współdziałaniu z siłami powietrznymi w strefie obrony marynarki wojennej w celu utrzymania panowania na morzu i utrzymania dogodnego reżimu operacyjnego dla prowadzenia operacji morskich innego rodzaju lub przejścia do działań systematycznych;

Operacja przeciwdesantowa – działania połączonych sił morskich, powietrznych i lądowych, których celem jest rozbicie zespołów desantu morskiego przeciwnika w trakcie przejścia morzem lub w rejonie lądowania;

Operacja desantowa – działania połączonych sił morskich, powietrznych i lądowych, których celem jest bezpieczny transport sił desantu drogą morską oraz zorganizowanie i zabezpieczenie wysadzenia ich na brzeg w odpowiednim miejscu i czasie;

Operacja ewakuacyjna – działania sił morskich we współdziałaniu z siłami powietrznymi, których celem jest transport drogą morską wojsk lub ładunków o istotnym znaczeniu dla obronności państwa z rejonów zagrożonych, w warunkach przeciwdziałania przeciwnika.

OPERACJA POLICYJNA (ang. *police operation*) – całokształt działań w których są zaangażowane znaczne siły i środki → Żandarmerii Wojskowej (i innych podmiotów), na dużym obszarze (kilku województw lub na obszarze całego kraju).

Celem operacji jest zapobieżenie lub likwidacja stanu zagrażającego bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu na określonym terenie.

OPERACJA STRATEGICZNA (12) (ang. ....) –

całokształt uzgodnionych i powiązanych ze sobą co do celu, zadań, miejsca i czasu działań bojowych rodzajów → sił zbrojnych, prowadzonych według jednolitego planu dla osiągnięcia strategicznego celu → wojny (kampanii). Biorąc za punkt wyjścia cele operacji i sposoby ich osiągania można wyróżnić strategiczne operacje obronne i zaczepne

OPERACJE INFORMACYJNE /k/ (ang. *Information Operation - INFO OPS*) – operacje stosowane przez organizacje, państwa w celu zmanipulowania opinii publicznej i skłonienia jej do popierania strony przeprowadzającej te operacje.

Operacje informacyjne to działania podejmowane w celu wpływania na informację oraz systemy informacyjne przeciwnika, przy jednoczesnej obronie własnych informacji i systemów informacyjnych.

Operacje informacyjne wymagają bliskiej, stałej integracji zdolności ofensywnych i defensywnych, a także efektywnej struktury, integracji oraz interakcji systemów dowodzenia ze wsparciem wywiadowczym. Operacja informacyjna jest elementem walki informacyjnej. W przypadku operacji informacyjnych chodzi o walkę z przewagą informacji, jak również o walkę z informacjami i o informacje na szczeblu operacyjnym.

OPERACJE MILITARNE INNE NIŻ WOJNA (ang. ....) – działania w których siły wojskowe są wykorzystywane do przywracania pokoju lub utrzymania stabilizacji (jeśli to jest możliwe bez działań bojowych), w sytuacjach gdy potencjalny → konflikt lub → agresja stwarzają, zagrożenie dla pokoju.

OPERACJE POKOJOWE (ang. ....) – zapobieganie, ograniczanie, łagodzenie i zakończenie działań wojennych między państwami lub wewnątrz państw za pośrednictwem pokojowej interwencji trzeciej strony zorganizowanej i kierowanej przez organizację międzynarodową przy użyciu personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego do przywrócenia i utrzymania pokoju.

OPERACJE POKOJOWE ONZ (ang. ....) – użycie wielonarodowych sił wojskowych i cywilnych pod nadzorem ONZ do rozwiązywania konfliktów wewnętrznych lub międzynarodowych. Decyzję o uruchomieniu o.p. mogą podejmować: zgromadzenie ogólne, rada bezpieczeństwa lub sekretarz generalny. rozróżnia się dwa rodzaje operacji pokojowych: misje obserwacyjne oraz operacje z użyciem kontyngentu wojskowego - sił zbrojnych NZ (UNEF).

OPERACJE POŁĄCZONE (ang. *Joint Operations*) – całokształt przedsięwzięć militarnych i niemilitarnych planowanych przez kierownictwo strategiczne i realizowanych przez jednolite dowództwo operacyjne dla osiągnięcia celu strategicznego (uzyskania rozstrzygnięcia). W operacji takiej biorą udział komponenty co najmniej dwóch → rodzajów sił zbrojnych. Mogą w niej uczestniczyć również instytucje i organizacje pozamilitarne. Operacje połączone mogą wynikać z zobowiązań ujętych w art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, lub konieczności reagowania kryzysowego, jak też być operacjami pokojowymi.

OPERACJE PSYCHOLOGICZNE WSPIERAJĄCE POKÓJ (ang. ....) - zaplanowane działania psychologiczne, prowadzone jako integralna część działań wspierających pokój, mające na celu tworzenie atmosfery wsparcia i gotowości do współpracy pomiędzy stronami konfliktu a ludnością cywilną przebywającą na obszarze prowadzonej operacji.
 Celem jest zapewnienie osłony siłom zbrojnym zaangażowanym w proces wspierania pokoju po to, aby ułatwić im osiągnięcie wyznaczonych celów operacji

OPERACJE REAGOWANIA KRYZYSOWEGO (ang. *Crisis Response Operation*) – całokształt przedsięwzięć wojskowych, realizowanych przez siły sojusznicze w sytuacji kryzysu międzynarodowego z wyłączeniem operacji wojennych o charakterze obrony sojuszniczej (obrona terytorium państw członkowskich NATO).
 Obejmują dwie zasadnicze klasy operacji: operacje wojenne, realizowane poza terytorium państw członkowskich sojuszu oraz operacje wojskowe inne niż wojenne.
 Operacje reagowania kryzysowego, Studium teoretyczne, AON, Warszawa 2002 r., s. 7.

OPERACJE WSPIERANIA POKOJU (ang. ....) – różnorodne operacje prowadzone przez siły NATO z mandatu ONZ lub OBWE, wspierające wysiłki dyplomatyczne dla osiągnięcia długoterminowego politycznego uzgodnienia lub innych celów określonych mandatem.

OPERACYJNE PRZYGOTOWANIE OBSZARU KRAJU (ang. ....) – część → infrastruktury obronnej, przygotowanej stosownie do planowanego użycia → sił zbrojnych w celu stworzenia dogodnych warunków do dyslokacji wojsk, zorganizowanego ich wejścia do walki i skutecznego prowadzenia → działań bojowych. W jego skład wchodzi obiekty i urządzenia logistyczne i inżynierskie budowane w czasie pokoju i rozbudowywane w okresie zagrożenia i wojny.

OPINIA PUBLICZNA (ang. *public opinion*) – domysł, mniemanie, przekonanie, sąd, pogląd dotyczący jakiejś idei, osoby, zdarzenia. Jedną z form świadomości społecznej; zespół poglądów czy przekonań podzielanych przez duże zbiorowości i dotyczących ważnych wydarzeń i zagadnień, które są społecznie komunikowane. Opinia publiczna, to ogólnie przyjęty punkt widzenia, wyrażany przez jakąś grupę lub społeczeństwo, tj. przez publiczność.
 Jest to pojęcie, stosowane na rozmaite sposoby; w najbardziej ogólnym sensie może oznaczać aprobatę lub dezaprobatę dla widocznych publicznie stanowisk i zachowań, wyrażane przez określony odłam społeczeństwa i mierzone zwykle za pomocą sondaży. W efekcie często traktuje się opinie publiczną jako synonim „tego, co wykazują sondaże” w sprawie moralności, ulubionych przez konsumentów marek towarów, polityki i innych.

ORGAN OBRONY CYWILNEJ (ang. ....) – wyodrębniona prawnie osoba upoważniona do kierowania obroną cywilną. Centralnym organem administracji rządowej w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju. Terenowymi organami obrony cywilnej są wojewodowie, starostowie, wójtowie lub burmistrzowie i prezydenci miast

ORGANA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ (ang. *Public Administration Organs*) – podmioty prawa posiadające określone kompetencje, które polegają na możliwości realizowania danej formy działania przyznanej przez ustawę.

ORGANA ADMINISTRACJI RZĄDOWEJ (ang. *Government Administration Organs*) – podmioty prawa centralne i terenowe wykonujące zadania w ramach

określonych przez ustawę.

ORGANA ADMINISTRACJI SAMORZADOWEJ (ang. *Self-government Administration Organs*) – podmioty prawa realizujące politykę społeczności lokalnych oraz zadania własne określone w ustawach, przepisach wykonawczych i zadania zlecone przez organa nadrzędne.

ORGANIZACJE POZARZADOWE (KRAJOWE) (ang. ....) – stowarzyszenia, związki, izby, instytuty oraz organizacje pracodawców i pracobiorców o charakterze ogólnokrajowym.

ORGANIZACJE POZARZADOWE (MIEDZYNARODOWE) (ang. ....) – organizacje międzynarodowe, powołane do życia nie przez układ międzyrządowy. ich prawną podstawą działania nie jest umowa międzynarodowa, lecz statut, regulamin lub inny wewnętrzny akt. zasadą jest, że muszą skupić członków przynajmniej z trzech państw i muszą być otwarte na nowych.

ORGANIZACJE TERRORYSTYCZNE NA ŚWIECIE (13) (ang. ....)

Obecnie podstawową siłą działalności terrorystycznej są różnego rodzaju organizacje, które mimo iż swoje kwatery główne mają na określonych kontynentach, mogą działać globalnie. Do najważniejszych z nich można zaliczyć:

1. Bliski Wschód

1.1. Hezbollah

Jedna z najbardziej fundamentalistycznych grup terrorystycznych. Jej podstawowym celem jest prowadzenie działań terrorystycznych na rzecz wyzwolenia Palestyny. Oprócz walki zbrojnej z Izraelem i Armią Południowego Libanu, prowadzi też indoktrynację, wsparcie finansowe oraz szkolenie i uzbrajanie miejscowej ludności. Jej aparat bezpieczeństwa zajmuje się m.in. porwaniami zakładników, zamachami bombowymi i samobójczymi oraz atakami terrorystycznymi za granicą, przeprowadzanymi często w ścisłej współpracy z organizacjami Iranu. Zamiast walki pozycyjnej, działania oparto na partyzantce będącej w ciągłym ruchu i atakującej zazwyczaj w nocy.

Hezbollah nie jest ruchem palestyńskim, lecz organizacją libańskich fundamentalistów. Swoje działania operacyjne prowadzi głównie w dolinie Bekaa oraz w południowym Bejrucie i Libanie. Poszczególne jego komórki terrorystyczne są aktywne także w Afryce, Europie oraz w obu Amerykach.

Największe wsparcie dla tej organizacji pochodzi z Iranu i Syrii. Jest to głównie pomoc dyplomatyczna, polityczna, szkoleniowa, sprzętowa i finansowa. Siłę tej organizacji ocenia się na kilka tysięcy bardzo dobrze uzbrojonych i wyszkolonych bojowników - prawdopodobnie około pięciu tysięcy - a oprócz nich jest ponadto nieznaną liczbą zwolenników i sympatyków.

W maju 2000 roku, wskutek wycofania się Izraela ze strefy bezpieczeństwa na południu Libanu, Hezbollah wkroczył tam natychmiast, zajmując te tereny i zaprowadzając islamski porządek. Tym bardziej zostało więc narażone terytorium Izraela, gdyż znalazło się w pobliżu libańskiej granicy

1.2. Hamas

Hamas jest grupą fundamentalistów islamskich, która swą radykalną działalność rozpoczęła w 1987 roku, a więc wówczas, gdy powstanie palestyńskie – Intifada – zaczęło się rozwijać. Hamas jest jedną z najbardziej radykalnych grup, a oprócz haseł narodowo-wyzwoleńczych, typowych dla innych grup tego rejonu, jest – podobnie jak palestyński Dżihad – klasyczną fundamentalistyczną islamską grupą terrorystyczną. Jego celem jest prowadzenie zwycięskiej świętej wojny w celu wyzwolenia Palestyny i ustanowienia państwa islamskiego od rzeki Jordan po Morze Śródziemne. Odmawia Izraelowi prawa do istnienia. Przeciwny jest wszelkim traktatom pokojowym.

Hamas jest skrótem od Harakat al.-Muqawamah al.-Islamiyya, czyli Islamski Ruch Oporu. Swoich zwolenników zdobywał głównie w strefie Gazy, gdzie bardo trudne warunki życia ludzi znajdujących się w obozach dla uchodźców, kierowały ich w stronę islamskich radykalistów. Organizacja ta stała się szybko jedną z największych i najbardziej znaczących ugrupowań palestyńskich. Fundusze zbierano pośród Arabów mieszkających na całym świecie oraz z własnych dochodów (farmy, szwalnie, usługi). Szacuje się, że owe dochody wynosiły około kilkadziesiąt milionów dolarów rocznie.

Jednym z głównych jego pionów były głęboko zakonspirowane komórki szturmowe - Izzal.-Din al.-Qassam. One to właśnie dokonywały zamachy terrorystyczne.

Hamas zajął się zamachami terrorystycznymi wymierzonymi w Izrael, głównie bombowymi (także samobójczymi) i morderstwami, jak też porwaniami żołnierzy Izraelskich Sił Samoobrony. Wszystkie te działania prowadzi się na dużą skalę. Od 1992 roku liczba aktów terroru znacznie się zwiększyła. Często stosowano ostrzeliwanie celu z broni automatycznej i to z bliskiej odległości, np. do pędzącego samochodu.

Prowadzona przez Hamas polityka i stosowane akty terroru stanowią nadal duże zagrożenie dla pokojowego rozwoju na Bliskim Wschodzie.

1.3. Palestyński Dżihad Islamski

Organizacja ta, będąc radykalną organizacją terrorystyczną, działa aktywnie w Palestynie od 1979 roku. Dżihad Palestyński jest zlepkiem kilku radykalnych grup i frakcji, które zjednoczyła chęć stworzenia w Palestynie państwa islamskiego na wzór Iranu i zniszczenia państwa Izrael. Organizacja ta uznała za swego wroga także Stany Zjednoczone, ze względu na popieranie przez nie interesów izraelskich. Próbuje również wywierać presję na rządy i organizacje świata arabskiego, domagając się od nich zwalczania wpływów kulturowych Zachodu i przestrzegania praw islamu. Ideologia tej grupy zakładała wyzwolenie Palestyny spod dominacji Izraela oraz ma prowadzić do zjednoczenia świata arabskiego i stworzenia jednego państwa islamskiego.

Obecnie główne bazy Dżihadu są zlokalizowane na terenie Libanu i w Strefie Gazy, a swoje biura posiada także w Teheranie, Damaszku i Chartumie..

Głównymi sposobami działania pozostają zamachy bombowe oraz pojedyncze zamachy terrorystyczne, morderstwa i porwania. Obecnie grupa ta jest podzielona na trzy frakcje działające wspólnie i koordynujące swe działania. Są to: Bataliony – al.-Aqsa, Świątynia i Drużuna Islamskiego Dżihadu.

Jedną z najbardziej znanych akcji Palestyńskiego Dżihadu Islamskiego było porwanie amerykańskiego samolotu linii TWA ze 145 pasażerami lecącymi do Bejrutu. Po zabiciu jednego z zakładników (żołnierza US Marine Corps) porywacze skierowali samolot do Algierii, a następnie do Bejrutu. Tam, po zwolnieniu zakładników terroryści oddalili się w nieznanym kierunku, unikając wszelkiej odpowiedzialności.

2. Azia Środkowa i Południowo-Wschodnia

2.1. Al. – Kaida

Organizacja ta została założona przez Osamę bin Ladena około roku 1990. Jej przywódca pochodzi z rodziny saudyjskich multimilionerów, magnatów budowlanych i jest 17 dzieckiem swego ojca. Po rozpoczęciu radzieckiej inwazji w Afganistanie, mając 22 lata, pojechał tam, by organizować antyradziecki ruch oporu. Pomogła mu w tym rodzinna fortuna (5 mld dolarów, z czego ocenia się majątek bin Ladena na 300 mln dolarów).

Po zakończeniu wojny bin Laden zaczął tworzyć, korzystając ze swego doświadczenia i majątku, grupę terrorystyczną działającą przeciwko aktywności wojsk i rządu USA. na całym świecie. Rozpoczął starania o skoordynowanie grup terrorystycznych całego globu.

Ważny był również fakt zwycięstwa nad Związkiem Radzieckim w Afganistanie. Islamiści uwierzyli wówczas, że można mniejszymi siłami pokonać jedną z największych potęg tego świata. Dlatego stworzona przez bin Ladena Al.-Kaida w 1998 roku, opierała się na doświadczeniach wyniesionych z Afganistanu. Ponadto inwestował w różne firmy w Sudanie, by móc sfinansować swoje działania terrorystyczne. Doprowadził również do stworzenia „Światowego Frontu Islamskiego” przeciwko USA i Izraelowi. W jego skład wchodziła większość radykalnych grup terrorystycznych z całego świata, m.in. z Czeczenii, Bośni, Kosowa, Tadżykistanu, Chin (Ujgurowie), Stanów Zjednoczonych, Europy, Pakistanu, Bangladeszu, Indii i innych rejonów. Utworzył także organ dowódczy kierujący wszelkimi działaniami tej organizacji – radę shura. Ogłoszony został również dżihad przeciwko wszystkim przeciwnikom islamu, a w szczególności Stanom Zjednoczonym. Ludzie bin Laden przeprowadzili bardzo dużą ilość akcji terrorystycznych, spośród których należy wymienić: atak na personel sił zbrojnych USA w Somalii w 1992 roku, atak bombowy na World Trade Center w Nowym Jorku w lutym 1993, próbę zamachu na prezydenta Egiptu Hosni Mubaraka w czerwcu 1995 roku, plan zabicia papieża w 1995 i wiele innych.

Najgroźniejsze okazały się jednak uderzenia lotnicze, wykonane 21 września 2001 w precyzyjnie zorganizowanej i doskonale przeprowadzonej akcji, w której terroryści użyli czterech porwanych amerykańskich samolotów cywilnych, z 266 pasażerami na pokładzie i uderzyli nimi w trzy ważne obiekty na terenie USA.

Dwa samoloty przebiły wieże World Trade Center. Ustalono, że liczba ofiar w obu biurowcach i na ulicach Manhatanu wynosiła ponad 10 000 ofiar. Trzeci samolot uderzył w waszyngtoński Pentagon, a więc w siedzibę dowództwa armii USA. Czwarty, zapewne zmierzający do rezydencji prezydenta w Camp David, spadł w lesie pod Pitsburgiem. Ponadto samochód pułapka eksplodował przed siedzibą Departamentu Stanu w Waszyngtonie.

Atak ten spowodował w rezultacie nie tylko zmianę form i sposobów działań strategicznych, lecz również stał się nowym wyznacznikiem postępowania Stanów Zjednoczonych w zakresie bezpieczeństwa. Walka z terroryzmem, stała się odtąd – obok przeciwdziałania produkcji, proliferacji i wykorzystania broni jądrowej – podstawowym zadaniem strategicznym USA.

2.2. Grupy Czecheńskie

Terroryzm czecheński pojawił się w zasadzie od pierwszej wojny czecheńskiej, która wybuchła w grudniu 1994 roku. Wówczas, po zajęciu przez wojska rosyjskie dużego

obszaru kraju, czeceńcy rozpoczęli serię ataków terrorystycznych skierowanych przeciwko Rosjanom. Obawy Rosjan wzmożyły się po akcji przeprowadzonej pod dowództwem Szamila Basajewa w Budionowsku, gdzie w czerwcu 1995 roku Czeceńcy zajęli szpital, żądając wycofania wojsk rosyjskich z Czeczenii, amnestii wszystkich bojowników i negocjacji w sprawie niepodległości kraju. Atak ten był punktem zwrotnym tej „wojny” i zmusił Rosjan do zawarcia porozumienia.

Działania terrorystyczne jednak nie ustały. W sierpniu 2000 roku dziesiątki ludzi zginęło podczas eksplozji budynków mieszkalnych w wielu rosyjskich miastach. Ich sprawcami najprawdopodobniej byli terroryści czeceńscy.

Bojownicy czeceńscy dążą do ustanowienia na terenie Czeczenii i Inguszetii, jak również Dagestanu oraz innych sąsiednich republik, gdzie mieszkają muzułmanie, państwa islamskiego, gdzie obowiązywałyby surowe reguły szariatatu.

Czeceńscy terroryści otrzymują wsparcie m.in. z Afganistanu i Al.-Kaidy. Poza tym przeciwko Rosjanom walczy wielu islamskich ochotników z krajów arabskich. Liczebność grup muzułmańskich działających na terenie Czeczenii ocenia się na kilkanaście tysięcy aktywnych bojowników.

3. Afryka i Ameryka Północna

3.1. Zbrojna Grupa Islamska

Ta algierska organizacja, będąca skrajnym skrzydłem ruchu islamistycznego – el-Djama`a el-mosoleha, zaczęła swoją działalność w grudniu 1992 roku. Atakuje wszystkich przeciwników prawa islamskiego, w tym także przedstawicieli algierskiego aparatu władzy, dziennikarzy, intelektualistów, urzędników, „nieskromne” kobiety, chrześcijan i obcokrajowców. Celem tej grupy jest ustanowienie na terenie Algierii republiki islamskiej.

Ocenia się, że grupa liczy około 20 000 – 25 000 członków. W ostatnich latach Zbrojna Grupa Islamska przeprowadziła serię bardzo brutalnych ataków terrorystycznych. Oprócz zwykłych morderstw stosują także zamachy bombowe i porwania. W grudniu 1994 roku zamierzali uprowadzić samolot i wysadzić go nad Paryżem w „prezencie gwiazdkowym” dla mieszkańców stolicy Francji. Samolot został jednak odbity z rąk terrorystów przez francuską jednostkę antyterrorystyczną GING.

3.2. Jamat ul – Fuqra

Jamat ul – Fuqra jest największą organizacją z kilku grup fundamentalistycznego podziemia działających w Stanach Zjednoczonych i Pakistanie. Stworzona została przez pakistańskiego duchownego szejka Mubarika Ali Gilaniego, który założył ją w latach osiemdziesiątych. Obecnie Gilani przebywa w Pakistanie, lecz duża część komórek terrorystycznych działających w ramach tej organizacji swoim obszarem działania objęła Amerykę Północną i Karaiby. Członkowie grupy stworzyli na wiejskich terenach Północnej Ameryki komuny, w których żyją we wspólnocie, pragnąc odizolować się od zachodniej kultury. Członkowie atakują różnorakie cele, które według nich stanowią zagrożenie dla islamu. Ta, bardziej sekta, niż organizacja, stawia sobie za cel oczyszczenie islamu ze wszelkich negatywnych wpływów. Środkiem prowadzącym do celu jest terroryzm.

*
*   *

Istotne jest podkreślenie, iż wymienione organizacje terrorystyczne łączy wspólna

religia jaką jest islam.

Słowo „islam” wywodzi się od arabskiego rdzenia slm, od którego pochodzi również słowo salam – pokój, pozdrowienie, a oznacza „poddanie się Bogu”. Islam to religia monoteistyczna stworzona przez Mahometa (Muhammad – „Wielce Chwalony” – 570/571-632) w pierwszej połowie VII w. n.e. na Półwyspie Arabskim. Jest to religia synkretyczna, w skład jej dogmatyki wchodzi niektóre arabskie obrzędy przedmuzułmańskie, elementy kultury bizantyjskiej i perskiej, tradycja grecko-rzymskiego antyku; według wyznawców islamu Mahomet jest ostatnim prorokiem, następcą Mojżesza i Jezusa, który głosi wolę jedyne Boga – pozwoliło to na wchłonięcie przez islam judaizmu i chrześcijaństwa, a tym samym ich dogmatyczne przewyższenie. Zgodnie z tradycją, początek ery muzułmańskiej datuje się na rok 622 r., w którym Mahomet wyemigrował wraz z pierwszymi wyznawcami islamu z Mekki do Medyny, głównie ze względu na prześladowania ze strony mekkańskiej arystokracji. Według wierzeń muzułmańskich, przed samą wyprawą Mahomet został w cudowny sposób przeniesiony do Jerozolimy, stamtąd zaś wzniósł się do siódmego nieba (stąd trzy miasta kultu w świecie muzułmańskim: Mekka, Medyna i Jerozolima). Po śmierci proroka rozgorzał spór o kalifat (khalifa – „zastępca”, „następca”), w którym głównymi stronami byli Emigranci, którzy swoje racje motywowali tym, iż wywodzili się z tego samego szczepu, co prorok, oraz ugrupowanie legitymistyczne, którego członkowie wskazywali na Alego, kuzyna proroka ze strony ojca, męża jego jedynej córki i jednego z pierwszych wyznawców, jako na osobę najbardziej godną przejęcia władzy po proroku, tak świeckiej, jak duchowej. Ostatecznie zwyciężyło pierwsze stronnictwo, choć spór, początkowo rodowo-polityczny, zaowocował trwałym podziałem wyznawców islamu, z czasem również dogmatycznym, na sunnitów oraz mniej licznych szytów – partia Alego (dziś ok. 10% wyznawców islamu).

W 633 roku rozpoczęto prace nad spisaniem Koranu (Qur’an – „czytanie”, „recytacja”) – świętej księgi islamu, z rozproszonych fragmentów pozostawionych przez Mahometa, zaś za panowania trzeciego kalifa Utmana, zatwierdzona została jedna spośród różnych wersji, której egzemplarz złożono w Medynie. Sprawa rewizji tekstu Koranu była ponownie rozpatrywana za abbasydzkiego kalifa al-Qahira w 933 r. – uznano aż siedem wersji świętej księgi za kanoniczne. Koran, składający się z 114 rozdziałów (suwar) liczących od 2 do 286 wierszy (ajatów), stanowi źródło prawa objawionego regulującego życie prywatne i publiczne pobożnego muzułmanina we wszelkich jego aspektach, czego skutkiem jest niemożność oddzielenia w łonie islamu spraw świeckich i duchowych, roli państwa i kościoła. Surowość i drobiazgowość islamskiego prawa tłumaczy się przede wszystkim potrzebą ujarznienia pierwszych wyznawców – przedmuzułmańskich mieszkańców Arabii. Zgodnie z naukami Koranu, każdy muzułmanin, który po śmierci i Dniu Sądu chce uniknąć piekła (dżahannam) i znaleźć się w ogrodach Edenu (dżannat Adan), musi bezwzględnie przestrzegać obowiązków kanonicznych, tzw. pięciu filarów islamu, są nimi: wyznanie wiary (szahada), modlitwa (salat), jałmużna (zaka), post (saum) oraz pielgrzymka do Mekki (hadżdż). Szytę obowiązują ponadto dwa kolejne: walaja – poświęcenie, posłuszeństwo i isma – nieomylność i bezgrzeszność imama; wynikają one z tego, iż istotą szyzmu jest doktryna o imamacie – mesjanistyczna wiara w przywództwo duchowe prawowitych następców Mahometa, Alego i Husajna (zamordowanego syna Alego), imamów. Imam jest pośrednikiem między gminą wyznaniową a Allahem, niezależnym interpretatorem Koranu i sędzią; za pierwszego imama uznają szyici czwartego kalifa – Alego. Szyici właściwi (dwunastowcy) uznają dwunastu imamów, zaś ismailici (siedmiowcy) – tylko siedmiu. Prawo koraniczne rozwijane przez sunnickich ortodoksów, w oparciu o wskazania Koranu i sunnę (spisane zwyczaje, których przestrzegał prorok oraz niewielka grupka pierwszych wyznawców islamu), odrzuca doktrynę imamatu, uważając ją za sprzeczną z islamskim monoteizmem. Innym

znaczącym odstępstwem od ortodoksji był rozwijający się od VIII w. sufizm (wywodzą się z niego obecne bractwa derwiszów) – mistyczny nurt, znajdujący zwolenników głównie wśród ubogich lecz licznych mieszkańców prowincji. Zgodnie z nim zbliżenie się do Boga możliwe jest nie tylko przez posłuszeństwo słowu objawionemu, lecz również za pomocą praktyk medytacyjnych, muzyki, rytualnego tańca itp. Mimo ogromnego wpływu nauk al-Ghazali'ego (1058-1111) – legendarnego niemalże teologa, filozofa i mistyka, który dokonał syntezy prawa islamskiego i sufizmu, reakcja ortodoksyjnych teologów była na tyle silna, iż zaowocowała powstrzymaniem rozwoju prawa koranicznego aż do XVIII wieku.

W XIX i początkach XX wieku prawo koraniczne było częściowo lub całkowicie zastępowane prawodawstwem zachodnim, głównie w krajach muzułmańskich, które dostały się pod protektorat lub zostały koloniami państw zachodnich. Jednakże dziś jedynym całkowicie świeckim państwem muzułmańskim pozostaje Turcja, zaś kraje takie jak Arabia Saudyjska, Muzułmańska Republika Iranu czy Pakistan to islamskie teokracje, czerpiące w dużej mierze z powstałego w XVIII wieku wahhabizmu. Jest to najbardziej znaczący ruch integracyjny (fundamentalny) o charakterze religijno-politycznym, zapoczątkowany przez działalność Muhammada Ibn Abd al-Wahhaba. Jego wojownicy wypowiedzieli „świętą wojnę” zarówno sunnitom, szyitom, jak i wszystkim tym, którzy próbowali „przemycić” do świata islamu zachodnie wzorce prawne, moralne i obyczajowe; odpowiedzialni są m.in. za masakry w zdobytych przez siebie świętych miastach: Karbali, Mekce i Medynie, w których wprowadzali w czyn powrót do źródeł islamu, zabijając ich mieszkańców również za tak drobne, z zachodniego punktu widzenia, przewinienia, jak palenie tytoniu, czy spożywanie alkoholu (dżihad oznacza przede wszystkim wewnętrzne zmagania człowieka pragnącego żyć zgodnie z naukami islamu, jak również nawracanie „niewiernych” na islam za pomocą dobrego przykładu, zatem utożsamianie go jedynie ze „świętą wojną” jest nieuprawnionym uproszczeniem). Z gruntu odmienny nurt stanowił bahaizm, który powołał do życia ur. w 1819 r. Bab-ud-Din („Oczekiwany Prorok”), wł. Ali Mohammed. Stawiał sobie on za zadanie pogodzenie nauk Koranu z kulturowymi i materialnymi owocami rozwoju cywilizacji zachodniej. Domagał się m.in. zmiany prawno-obyczajowego statusu kobiet; w 1850 roku został skazany na śmierć przez Irańskie władze i rozstrzelany. Jego następcą został Baha-Ullah („Wspaniałość Boga”), wł. Mirza Hussein Ali, dając początek bahaizmowi. Bahaiści, bardzo prężna dziś organizacja, posiadająca swój główny ośrodek w Hajfie, opiera swoją doktrynę na symbolicznej i alegorycznej interpretacji Koranu uzasadniającej filantropię, walkę o zrównanie praw mężczyzn i kobiet, o prawa mniejszości religijnych i rasowych. Nie należy jednak przeceniać wpływu tej organizacji na liberalizację prawa i obyczajowości krajów muzułmańskich, w których bahaizm uważany jest za ruch heretycki, w Iranie zaś jest aktywnie zwalczany.

Literatura:

Edward Szymański Islam pierwotny, Józef Bielawski Islam jako religia światowa [w:] Religie uniwersalistyczne, Iskry, Warszawa 1982;

Francis Robinson, Historia świata islamu, tłum. Jolanta Wanda Kozłowska, Muza, Warszawa 2001;

Mądrości proroka, wybór i tłum. Janusz Danecki, Dialog, Warszawa 1993; Habrat Mirza Ghulam Ahmad Filozofia nauk islamu, Islam International Publications Ltd., 1996;

Adel Theodor Khoury (red.) Leksykon podstawowych pojęć religijnych, tłum. Józef Marzęcki, PAX, Warszawa 1998;

Yves Thoraval, Słownik cywilizacji muzułmańskiej, tłum. Paweł Latko, Książnica, Katowice 2002.

OSŁONA GRANICY PAŃSTWA (ang. ....) – zespół przedsięwzięć realizowanych w ramach osłony strategicznej kraju w czasie → pokoju → kryzysu i → konfliktu zbrojnego przez straż graniczną oraz wydzielone jednostki → wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, we współdziałaniu z miejscowymi siłami → pozamilitarnymi, w celu uszczelnienia granicy i zapewnienia dogodnych warunków do przeprowadzenia mobilizacji oraz zorganizowanego wprowadzenia wojsk do operacji obronnej lub dla ochrony skrzydeł i tyłów.

OSTRZEGANIE (ang. ....) – jedna z funkcji → systemu wykrywania alarmowania mająca na celu przekazywanie (z odpowiednim wyprzedzeniem), przez właściwe organa wykrywające lub ustalające stan zagrożenia, informacji o zagrożeniu uderzeniami z powietrza (o skażeniach i zakażeniach).

OŚRODEK PRZEMYSŁOWY (ang. *industrial centre, industrial area*) – 1) skupisko zakładów przemysłowych na obszarze jednego miasta i niekiedy w jego okolicy, charakteryzujące się wewnętrznymi powiązaniem produkcyjnymi, którego unieruchomienie mogłoby spowodować zakłócenie produkcji niekiedy ważnych dla państwa gałęzi przemysłu;

2) miejscowość, w której rozwinął się przemysł. Skupisko ośrodków tworzy okręg przemysłowy, a skupisko okręgów przemysłowych tworzy mega okręg przemysłowy.

PACYFIZM (ang. ....) – ideologia, → doktryna i ruch polityczny, których celem jest działanie na rzecz pokoju i występowanie przeciwko wojnom i zbrojeniom, bez wnikania w ich przyczyny i cele

PANOWANIE W POWIETRZU (ang. *air supremacy*) – stan dominacji sił powietrznych w obszarze i poza obszarem działań bojowych, który gwarantuje prowadzenie działań przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych, przy minimalnym ryzyku, bez możliwości wykonywania lotów przez przeciwnika lub ich wykonanie wiąże się ze znacznymi stratami, przy braku znaczących korzyści militarnych.

PAŃSTWA ZBÓJECKIE (ang. *"Rogue" states*) – nazywane także progowymi lub nieprzewidywalnymi. Określenie używane przez administrację amerykańską w stosunku do państw, których autorytarne rządy oskarżane są o nieprzestrzeganie praw człowieka, wspieranie terroryzmu oraz rozbudowę arsenału broni masowej zagłady.

Określenia tego używała już administracja Billa Clintona, ale dopiero administracja Busha podkreślała ze stanowczością zagrożenie ze strony tych państw, które uzasadniało wszystkie działania Stanów Zjednoczonych zmierzające do jego zmniejszenia. Pod koniec lat 90. XX wieku za "państwa zbójckie" uznawane były Afganistan, Irak, Iran, Korea Północna oraz Libia. Po operacji wojskowej w Afganistanie został on usunięty z listy. Również normalizacja stosunków libijsko-amerykańskich doprowadziły do usunięcia z listy reżimu Kadafiego. W 2002 koncepcję "państw zbójckich" zastąpiła koncepcja "osi zła", w której znalazły się Irak, Iran i Korea Północna.

PAŃSTWO (ang. *State*) – uznana przez społeczność międzynarodową organizacja polityczna grupy społecznej obejmująca określone terytorium, na którym rozciąga się jej władza i obowiązują prawa przez nią stanowione.

Prawne kryteria państwowości, przyjęte na mocy konwencji w Montevideo z 1933, określone w artykule 1. są następujące: Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego powinno posiadać następujące elementy:

- stałą ludność;
- struktury karne;
- suwerenną władzę;
- określone terytorium (wielkość państwa nie wpływa na jego podmiotowość) oddzielone od innych granicą;
- zdolność wchodzenia w relacje międzynarodowe.

Konwencja była spotkaniem regionalnym i ograniczała się jedynie do państw amerykańskich, ale jej zasady zostały uznane w zwyczajowym prawie międzynarodowym. Niektórzy wątpią jednak czy te kryteria są wystarczające.

Podstawowym problemem państwowości jest uznanie państwa na arenie międzynarodowej, czyli stwierdzenie przez podmiot prawa międzynarodowego faktu istnienia jakiegoś państwa i gotowości do respektowania związanych z tym skutków prawnych. Przedmiotem uznania może być: państwo, rząd (organ sprawujący w państwie władzę wykonawczą - Rada Ministrów), powstańcy, strona walcząca czy naród (naród jest zbiorowością terytorialną o określonym składzie etnicznym; wspólnotą o podłożu gospodarczym, politycznym, społecznym i kulturowym wytworzoną w procesie dziejowym, przejawiającą się w świadomości swych członków).

Uznanie państwa może być udzielone bądź indywidualnie przez podmiot prawa międzynarodowego (nawiązanie stosunków dyplomatycznych lub podpisanie umowy bilateralnej), bądź kolektywnie przez grupę państw (podobnie jak w przypadku pojedynczego państwa) lub organizację międzynarodową (przyjęcie w poczet członków). Uznanie państwa powinno mieć charakter jednoznaczny i nieodwracalny, choć w praktyce spotyka się przypadki zawieszenia lub zerwania stosunków dyplomatycznych czy wykluczenie członka organizacji.

Konsekwencje uznania państwa: teoria konstytutywna mówi, że państwo istnieje tylko wtedy, gdy jest uznane przez inne państwa, zaś teoria deklaratoryjna twierdzi, że istnienie państwa jest niezależne od uznania go przez inne państwa.

PROPONUJE NA TYM ZAKOŃCZYĆ W.I.

Teorie powstania państwa

teistyczna – teoria, która zakłada, że władza pochodzi od Boga; istnieje konieczność podziału państwa na rządzących i rządzonych; koncepcja ta powstała w starożytności, licznych zwolenników zyskała w średniowieczu;

teologiczna - jej twórcą był św. Augustyn, który w dziele zatytułowanym De civitatis Dei twierdził, że władza pochodzi od Boga, a państwo na ziemi powinno wzorować się na państwie niebieskim. Teorię tę zmodyfikował św. Tomasz z Akwinu: władza pochodzi od Boga, ale sposób rządzenia jest wymysłem człowieka, bo państwa nie są doskonałe;

patriarchalna – koncepcja, która utożsamia państwo z rodziną; w tej teorii władza królewska wywodzi się z tradycji władzy ojca rodziny; koncepcja ta jest charakterystyczna dla feudalnej monarchii absolutnej;

patrymonialna – poprzez przyłączenie ziem związana z posiadaniem majątku w postaci ziemi;

umowy społecznej – według tej teorii państwo jest wynikiem umowy między obywatelami, suwerenem w takim państwie jest naród; twórcą koncepcji jest Jan Jakub Rousseau;

podboju i przemocy – zakłada, że państwa powstają w wyniku podbijania słabszych plemion przez plemiona silniejsze, w ten sposób za pomocą podbojów powiększa się terytorium państwa. Sformułowana została w XIX w. przez Ludwika Gumplowicza;

solidarystyczna - twórcą był Émile Durkheim: państwo powstało jako forma solidarnego dzielenia się obowiązkami;

psychologistyczna - twórcą był Leon Petrażycki: państwo to najlepsza forma zaspokajania potrzeb psychicznych - bezpieczeństwa, afiliacji, dominacji;

marksistowska (bazy i nadbudowy) – państwo jest formacją, która istnieje wyłącznie w społeczeństwach klasowych; powstaje, by bronić klas panujących przed klasami podporządkowanymi, wyzyskiwanymi, stać na straży nierówności społecznych i chronić stan posiadania klas dominujących; autorami tej koncepcji są Karol Marks i Fryderyk Engels;

teoria państwa w katolickiej nauce społecznej – według tej koncepcji państwo istnieje w świadomości człowieka i ma za zadanie służyć poprawie jakości bytu obywateli;

funkcjonalna - dominuje we współczesnej socjologii, głosi, że państwo powstało jako ostatnia forma rozwoju społecznego i całe dzieje pokazują, że społeczeństwa dążą do takiej właśnie formy.

Forma państwa

Forma państwa to całokształt sposobów i metod sprawowania władzy przez rządzących. Składają się na nią trzy elementy: forma rządów, ustrój terytorialny (ustrój terytorialny to system podziału państwa oraz sposób skupienia władzy w ośrodkach. ? RED. W.Ł.

Według rodzaju ustroju terytorialnego państwa możemy podzielić na:

proste (unitarne) - z jednolitym prawem, budową, obywatelstwem, sądownictwem i władzą (przynajmniej na szczeblu centralnym). W tym przypadku wyróżniamy państwa scentralizowane - władze regionalne podporządkowane są centralnym (np. Polska,) i zdecentralizowane - np. Wielka Brytania;

złożone - o budowie prawnie zróżnicowanej;

federacje - państwa o strukturze złożonej, która polega na podziale kompetencji między szereg podmiotów w ten sposób, że suma tych podmiotów daje całość państwa (taki charakter mają np. Niemcy);

konfederacje - połączenie na zasadzie umowy grupy państw w określonych celach; państwa te powołują wspólne organy, ale zachowują odrębność (przykładem w pewnym stopniu może być Unia Europejska);

unia personalna - związek dwóch lub więcej państw połączonych wspólną głową państwa przy zachowaniu odrębnego systemu instytucji państwowych (np: Zjednoczone Królestwo i Kanada);

unia realna - związek dwóch lub więcej państw będących podmiotem prawa międzynarodowego. W ramach unii realnej wspólnie prowadzone są sprawy polityki zagranicznej, wojskowości i finansów)

oraz reżim polityczny (reżim polityczny - składowa część formy państwa, ogół metod, jakich używa władza państwowa w stosunkach ze społeczeństwem i zasad, jakimi się w tych stosunkach kieruje.

W politologii pojęcie "reżimu politycznego" nie jest wartościujące, służy jedynie określeniu zasad, reguł gry politycznej i zależności pomiędzy podmiotami polityki. Czasem jest utożsamiane z systemem politycznym. W istocie obejmuje ono wszystkie instrumenty regulujące stosunki w państwie.

Arystoteles dokonał podziału państw ze względu na ich formę na: monarchie (Monarchia

(gr. μοναρχία monarchía – jedynowładztwo) to ustrój polityczny lub forma rządów, gdzie suwerenem jest jeden człowiek, nazywany monarchą. Monarcha sprawuje władzę zazwyczaj dożywotnio, jego funkcja jest często dziedziczna i zwykle jego stanowisko jest nieusuwalne. Obecnie w wielu monarchiach monarcha pełni często jedynie funkcje reprezentacyjne i nie sprawuje realnej władzy) i tyranie (tyran (gr. τύραννος tyrannos) – osoba sprawująca nieograniczoną władzę zdobytą nielegalnie, zgodnie lub niezgodnie z prawem. Rządy tyrana (lub tyranów) noszą nazwę tyranii), arystokracje (Arystokracja (gr. ἀριστοκρατία aristokratia, od wyrazów ἀριστος aristos "najlepszy" + κρατέω krateo "rządzić") – słowo oznaczające dosłownie „rządy najlepszych”) i oligarchie (Oligarchia (gr. ὀλιγαρχία "panowanie nielicznych", od wyrazów ὀλίγος oligos "nieliczny" + ἀρχή arche "władza") – ustrój polityczny, w którym władzę sprawowała wąska grupa społeczeństwa.) oraz politee (Politea - ustrój polityczny, charakteryzujący się posiadaniem szerokiej klasy średniej, stanowiący połączenie oligarchii i demokracji) i demokracje (Demokracja, (gr. δημοκρατία demokratia "rządy ludu", od wyrazów δῆμος demos "lud" + κρατέω krateo "rządzić") – ustrój polityczny, oparty na trójpodziale władzy, w którym źródło władzy stanowi wola większości obywateli. Gwarantem istnienia demokracji jest konstytucja (wyjątkami są Zjednoczone Królestwo i Izrael, nie posiadające spisanej konstytucji). Obecnie powszechną formą ustroju demokratycznego jest demokracja parlamentarna.).

Typy państw współczesnych

Typ państwa wyznaczają podobne stosunki społeczno-ekonomiczne oraz podobny status ludzi (E. Zieliński). Na podstawie tej definicji wyróżniamy 4 podstawowe typy państw:

Państwo niewolnicze - cechuje je występowanie właścicieli niewolników, oraz niewolników będących ich własnością. Kształtują się między nimi stosunki zwierzchnictwa i podporządkowania. Właściciele niewolników są warstwą panującą i posiadającą prawa obywatelskie, niewolnicy natomiast pozbawieni są praw i swobody.

Państwo feudalne - występuje tu feudalna własność ziemi należącej do stosunkowo małej części ludności (np. rycerstwa, duchowieństwa. Stosunki zwierzchnik - podporządkowany kształtują się na zasadzie poddaństwa chłopów feudalom. W tym systemie warstwy podporządkowane (chłopi) podlegają pewnej ochronie prawnej.

Państwo kapitalistyczne - charakteryzuje się występowaniem prywatnej własności środków produkcji oraz wytwórców sprzedających swoją siłę roboczą. Główną siłą społeczną są właściciele środków produkcji, lecz grupy społeczne korzystają z formalnie równych praw. Ten typ dzielimy na:

państwo wczesnokapitalistyczne (państwo wczesnokapitalistyczne - organizacja polityczna społeczeństwa kapitalistycznego, typ państwa powstały w końcu XVIII w. w wyniku rewolucji burżuazyjnej. Zadaniem państwa wczesnokapitalistycznego była obrona bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego obywateli oraz ochrona i sprzyjanie rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Rola państwa kształtuje się pod wpływem myśli liberalnej. Władza wykonawcza wyzwoliła się spod wpływu monarchy, władza sądownicza jest niezależna i podległa prawu. Po I wojnie światowej państwo wczesnokapitalistyczne w Europie stopniowo ewoluowało w kierunku państwa liberalno - demokratycznego);

państwo liberalno-demokratyczne (państwo liberalno - demokratyczne - polityczna organizacja społeczeństwa kapitalistycznego zapewniająca minimum demokracji dla społeczeństwa oraz minimum wolności jednostek. Charakteryzuje się wykształceniem struktur społeczeństwa obywatelskiego lub inaczej mówiąc społeczeństwa otwartego. Państwo liberalno - demokratyczne zakłada aktywne działanie motywacyjne w sferze

społecznej, gospodarczej, kulturalnej. Podejmuje działania w zakresie programowania postępu gospodarczego. Silnie związane z doktryną państwa dobrobytu (welfare state). Wartością nadrzędną jest tu stabilna demokracja polityczna);

państwo faszystowskie (faszyzm jest formą dyktatury nacjonalistycznej, która opiera się na kilku zasadach. Najważniejszym dobrem w państwie faszystowskim jest wspólnota, to znaczy naród (rozumiany jako ogół obywateli państwa) lub grupa etniczna rozumiana jako tożsama z narodem. Prawa jednostki są podporządkowane prawom narodu, który zyskuje tym samym realną osobowość, nie tylko jako pojęcie abstrakcyjne. Każde działanie dla jej dobra i na jej korzyść jest działaniem moralnie usprawiedliwionym. Jest to przede wszystkim zasada wodzostwa);

państwa trzeciego świata (Obecnie pod pojęciem tym rozumie się najczęściej kraje wyzwolone spod panowania kolonialnego, biedne, o niskim Wskaźniku Rozwoju Ludzkiego (HDI), PKB, z wysoką umieralnością i niskim standardzie życia. Według Noama Chomskiego Trzeci Świat nie dotyczy tylko biednych krajów Południa czyli położonych na półkuli południowej lub na Bliskim Wschodzie lecz także spauperyzowanych społeczności w społeczeństwach wysoko rozwiniętych ekonomicznie). Pierwszy Świat – powstałe w okresie zimnej wojny określenie państw kapitalistycznych przeciwstawnych państwom socjalistycznym w szczególności Europy Wschodniej i ZSRR, a także niektórym państwom Ameryki Łacińskiej. Państwa kapitalistyczne w odróżnieniu od socjalistycznych związane są z wolnym rynkiem, znikomym interwencjonizmem państwowym, przeważającym udziałem własności prywatnej w funkcjonowaniu gospodarki. W jednym z ujęć teorii konwergencji państwa kapitalistyczne i socjalistyczne rozwijają się w tym samym kierunku. Przy czym w ideologii zachodniej państwa socjalistyczne traktowane były jako wczesna forma kapitalizmu, często porównywane do formacji feudalnych.

Drugi Świat – powstałe w okresie zimnej wojny określenie państw socjalistycznych przeciwstawnych państwom kapitalistycznym Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Państwa te charakteryzowały się gospodarką centralnie planowaną, społeczną własnością środków produkcji oraz ideologią egalitaryzmu. W teorii konwergencji państwa socjalistyczne i kapitalistyczne zmierzać miały do tego samego punktu rozwoju społecznego, przy czym w dominującej ideologii socjalistycznej państwa socjalistyczne ujmowane były jako znajdujące się na wyższym poziomie rozwoju. Oznaczać to miało, iż państwa kapitalistyczne w przyszłości znajdują się na tej samej ścieżce rozwoju, co państwa socjalistyczne.

A gdzie trzeci ?

Czwarty Świat (kraje najmniej rozwinięte) to powstała w wyniku sporów dotyczących klasyfikacji krajów rozwijających się grupa krajów o najmniejszym Wskaźniku Rozwoju Społeczeństwa. Lista najmniej rozwiniętych krajów obejmuje ok. 50 państw, z czego według danych ONZ na rok 2006 najmniej rozwiniętym państwem świata jest Timor Wschodni;

państwo socjalistyczne - Charakteryzuje się ono daleko posuniętą uniformizacją stosunków społeczno-ekonomicznych i politycznych. Istnieje tu społeczna własność środków produkcji pozostających w rękach państwa i swobodni wytwórcy zatrudnieni w państwowych zakładach. Decydujący wpływ na kształt rzeczywistości państwowej ma elita partyjna partii rządzącej.

Symbole państwowe

flaga państwowa (flaga państwowa inaczej flaga narodowa - jeden z symboli państwowych, oficjalny znak symbolizujący suwerenność państwa),

godło państwowe (Godło państwowe jest to symbol reprezentujący dane państwo , nie

będący herbem państwowym),

hymn państwowy (Hymn państwowy (hymn narodowy) - uroczysta pieśń o charakterze patriotycznym, stanowiąca jeden z symboli państwowych.),

dewiza (motto) państwa, np. francuskie Wolność, Równość, Braterstwo,
inne symbole np. Marianna we Francji czy Wuj Sam w USA.

Cechy państwa

Państwo jest organizacją polityczną. Sensem jego istnienia, osią jego zainteresowania jest rządzenie społeczeństwem. Jest organizacją globalną, ogarniającą całe społeczeństwo.

Państwo jest organizacją przymusową. Normy prawne pochodzące od państwa mogą być w razie potrzeby wymuszone fizycznie. Państwo dysponuje wszechstronnym i skutecznym arsenałem środków oddziaływania.

Zdaniem politologów państwo cechuje:

suwerenność - państwo jest niezależne od innych organizacji państwowych w zakresie realizacji funkcji wewnętrznych i zewnętrznych państwa

powszechność - cecha ta dotyczy powszechności zasad prawnych w państwie, które obejmują wszystkich obywateli w równym stopniu

terytorium - to obszar lądowy i w głąb ziemi, jak i wody przybrzeżne, strefa powietrzna nad państwem, statki wodne, a także placówki dyplomatyczne.

Funkcje państwa

wewnętrzne (tradycyjne; konserwatywne; liberalne)

prawodawcza - państwo za pośrednictwem swojego aparatu tworzy prawo, które obowiązuje na jego terytorium

porządkowa - państwo jest zobowiązane do zachowania porządku i bezpieczeństwa na całym terytorium jego jurysdykcji

administracyjna - państwo jest zobowiązane zarządzać krajem za pomocą aparatu administracyjnego

wewnętrzne (socjalistyczne; interwencjonistyczne; etatystyczne)

gospodarczo-organizacyjna - państwo jest zobowiązane zarządzać gospodarką i finansami kraju

socjalna - państwo jest zobowiązane zapewnić swoim obywatelom minimum środków do życia

kulturalno-oświatowa - państwo jest zobowiązane zorganizować system edukacji i instytucji kulturalnych, szerzących rozwój intelektualny obywateli

zewnętrzne

obrona granic - zapewnienie obywatelom poczucia bezpieczeństwa przez niwelowanie zagrożenia agresją ze strony innych państw

kontakt z innymi państwami - państwo powinno organizować współpracę z innymi państwami

Klasyfikacja współczesnych państw

Powszechnie stosuje się następujące sposoby podziału państw:

ze względu na zasady organizacji aparatu państwowego;

charakter głowy państwa;

monarchia (Monarchia (gr. μοναρχία monarchía – jedynowładztwo) to ustrój polityczny lub forma rządów, gdzie suwerenem jest jeden człowiek, nazywany monarchą. Monarcha sprawuje władzę zazwyczaj dożywotnio, jego funkcja jest często dziedziczna i zwykle jego stanowisko jest nieusuwalne. Obecnie w wielu monarchiach monarcha pełni często jedynie funkcje reprezentacyjne i nie sprawuje realnej władzy);

absolutna;

konstytucyjna;

parlamentarna;

republika (Republika (łac. res publica - sprawa publiczna; rzecz pospolita) to ustrój polityczny, w którym władza jest sprawowana przez organ wyłoniony w wyniku wyborów na określony czas);

arystokratyczna;

demokratyczna;

relacje między organami państwowymi;

system dyrektoriatu (Dyrektoriat - pięcioosobowy organ rządowej egzekutywy w schyłkowym okresie rewolucji francuskiej 1789 r., ustanowiony w 1795 r. przez Konwent Narodowy, który następnie rozwiązał i przekształcił w dwuizbowy parlament);

system parlamentarny (System parlamentarny - system rządów opierający się na tzw. podwójnej egzekutywie, tzn. rozdziale funkcji szefa rządu i głowy państwa);

system kanclerski;

system parlamentarno-gabinetowy (System parlamentarno-gabinetowy - system polityczny, w którym rząd z premierem na czele jest powołany i odwołany przez głowę państwa, a odpowiedzialność polityczną ponosi przed parlamentem (wotum nieufności, wotum zaufania);

system gabinetowo-parlamentarny (System gabinetowo-parlamentarny - system rządów, który charakteryzuje przewaga gabinetu nad parlamentem, a głowa państwa pełni jedynie funkcję reprezentacyjną);

system parlamentarno-komitetowy (System parlamentarno-komitetowy (komitetowo-wieczowy; rządów zgromadzenia; konwentu) - system rządów występujący w konstytucji jakobińskiej z 1793, Komunie Paryskiej oraz we współczesnej Szwajcarii);

system prezydencki (System prezydencki (prezydencjalizm) - system polityczny w demokracji charakteryzujący się rygorystycznym podziałem (separacją) władzy ustawodawczej i wykonawczej, oraz połączeniem funkcji prezydenta i szefa rządu. W myśl tych zasad prezydentowi (jako organowi władzy wykonawczej) przysługuje pełnia władzy wykonawczej, oraz zwolnienie z odpowiedzialności przed parlamentem - pozbawiony zostaje jednak możliwości ustawodawczych);

system semiprezydencki (System semiprezydencki (inaczej system półprezydencki lub parlamentarno-prezydencki "mieszany") - system polityczny, forma rządów pośrednia między systemem parlamentarnym a prezydenckim, dzisiaj m.in. we Francji);

ze względu na strukturę terytorialno-prawną państwa;

państwo unitarne (Państwo unitarne to forma państwa najbardziej powszechna we współczesnym świecie, charakteryzująca się wewnętrzną jednolitością. Wszystkie jednostki administracyjne wchodzące w skład państwa są tak samo zorganizowane i podporządkowane organom centralnym.

Państwa unitarne możemy podzielić na państwa scentralizowane i zdecentralizowane.

Ustrój scentralizowany charakteryzuje się wyznaczaniem lokalnych urzędników przez rząd centralny, który sprawuje zwierzchnią władzę nad organami regionalnymi.

Ustrój zdecentralizowany ma miejsce, gdy organy regionalne są formowane niezależnie od rządu i istnieje dobrze rozwinięty samorząd terytorialny o znacznych kompetencjach, a władza centralna zastrzega sobie prawo do podejmowania tylko najważniejszych decyzji państwo złożone;

unia personalna (Unia personalna – związek dwóch lub więcej państw posiadających wspólnego monarchę (króla), przy zachowaniu odrębnego systemu instytucji państwowych);

unia realna (Unia realna - związek dwóch lub większej liczby państw, oparty na wspólnych instytucjach państwowych. Unia realna rozwinęła się z unii personalnej);

federacja (Federacja (łac. foederatio - sprzymierzenie) - państwo składające się z mniejszych, obdarzonych autonomią państw związkowych (np. stanów, krajów,

provincji), ale posiadających wspólny (federalny) rząd);
 konfederacja (Konfederacja – związek państw (z bardzo ograniczoną władzą centralną),
 partia, związek lub
 zrzeszenie utworzone przez grupę, albo miasta dla osiągnięcia określonych celów, mający
 istnieć do chwili osiągnięcia tego celu);
 ze względu na reżim polityczny (Reżim polityczny - składowa część formy państwa, ogół
 metod, jakich używa władza państwowa w stosunkach ze społeczeństwem i zasad, jakimi
 się w tych stosunkach kieruje. W politologii pojęcie "reżimu politycznego" nie jest
 wartościujące, służy jedynie określeniu zasad, reguł gry politycznej i zależności pomiędzy
 podmiotami polityki. Czasem jest utożsamiane z systemem politycznym. W istocie
 obejmuje ono wszystkie instrumenty regulujące stosunki w państwie.
 państwo demokratyczne
 państwo autorytarne;
 państwo totalitarne

Literatura

Arystoteles, Polityka, Warszawa 1964.
 Justyński Janusz, Wybór tekstów źródłowych z historii doktryn politycznych i prawnych,
 Toruń 1994.
 Lamentowicz Wojciech, Państwo współczesne, Warszawa 1993.
 Łopatka Adam, Wstęp do prawoznawstwa, Warszawa 1975.
 Szaniecki Michał, Powszechna historia państwa i prawa, Warszawa 1991.
 Sylwestrzak Andrzej, Historia doktryn politycznych i prawnych, Warszawa 1995.
 Olszewski Henryk, Zmierzak Maria, Historia doktryn politycznych i prawnych, Poznań
 1993.
 Zieliński Eugeniusz, Nauka o państwie i polityce, Warszawa 2001.
 Na podstawie: www. wikipedia.pl, wolna encyklopedia

PAŃSTWO – GOSPODARZ (ang. *Host Nation*) - państwo będące członkiem
 nato, na którego terytorium planowane są wspólne operacje sojusznicze. jest ono
 zobligowane do przygotowania własnego systemu prawnego i infrastruktury
 obronnej na przyjęcie jednostek wojskowych z innych państw (państw
 wysyłających) na warunkach wynegocjowanych w ramach sojuszu.

PAŃSTWO PRZYJMujące (ang. *Host Nation*) – państwo na terenie, którego
 rozmieszczają swoje siły zbrojne, środki materiałowo – techniczne i/lub narodowe
 komponenty siły wielonarodowe po wcześniejszym zgłoszeniu i uzgodnieniu potrzeb
 wykorzystania logistyki państwa przyjmującego i innego wsparcia podczas
 przemieszczania się tych sił/środków przez terytorium państwa przyjmującego, lub
 użycia ich na terytorium państwa przyjmującego. Państwo przyjmujące bierze na
 siebie odpowiedzialność za transport, kontrolę ruchu, obsługę i serwis,
 magazynowanie, oraz dostarczenie wody, paliwa i żywności. Ponadto, państwo
 przyjmujące wyznacza, zależnie od potrzeb, miejsce składowania lub stacjonowania,
 lub obszar odpowiedzialności dla obcych wojsk.

PAŃSTWO WIODące (ang. *Lead Natio*) – państwo, które odgrywa kluczową
 rolę w przygotowaniu wspólnie z zaangażowanymi państwami ramowych uzgodnień
 HNS, stanowiących część procesu planowania oraz nadano mu odpowiedzialność w
 zakresie kierowania i koordynowania określonych funkcji lub działań angażujących
 siły dwu lub więcej krajów albo dowództw podczas wykonywania zadań.

PAŃSTWO WYSYŁAJące (ang. *Send Nation*) – państwo rozmieszczające
 swoje siły zbrojne, środki materiałowo – techniczne i/lub narodowe komponenty sił

107

wielonarodowych oraz zgłaszające potrzeby wykorzystania logistyki państwa-gospodarza i innego wsparcia podczas przemieszczania się tych sił/środków przez terytorium, lub użycia ich na terytorium państwa gospodarza. Państwo wysyłające (SN) zajmuje się przerzutem wojsk, jego zaopatrzeniem oraz zasilaniem.

PAŃSTWOWA STRAŻ POŻARNA (ang. ....) – zawodowa, umundurowana i wyposażona w specjalistyczny sprzęt formacja, przeznaczona do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami.

PAŃSTWOWY MONITORING ŚRODOWISKA (ang. *national environmental monitoring*) – system pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji o środowisku.

Celem PMŚ jest systematyczne informowanie administracji rządowej i samorządowej oraz całego społeczeństwa o: stanie środowiska w Polsce, przyczynach zmian jakościowych zachodzących w środowisku, ocenie skuteczności realizowanych programów ochrony środowiska na każdym szczeblu zarządzania, dotrzymywaniu norm jakości środowiska oraz wykrywanie obszarów występowania zagrożeń.

PAŃSTWOWY SYSTEM ODNIESIEN PRZESTRZENNYCH (ang. *national spatial reference system*) – obejmuje w Polsce (14): a) geodezyjny układ odniesienia EUREF-89, który jest rozszerzeniem europejskiego układu odniesienia ETRF na obszar Polski; w EUREF-89 stosuje się Geodezyjny System Odniesienia GRS 80 określający parametry geometryczne i fizyczne Ziemi,

b) układ wysokości odniesiony do średniego poziomu Morza Bałtyckiego w Zatoce Fińskiej, wyznaczonego dla mareografu w Kronsztadzie,

c) układ współrzędnych płaskich prostokątnych, oznaczony symbolem „2000”, stosowany w pracach geodezyjnych i kartograficznych związanych z wykonywaniem mapy zasadniczej, utworzony przez cztery trójstopniowe strefy południkowe odwzorowania Gaussa-Krügera,

d) układ współrzędnych płaskich prostokątnych, oznaczony symbolem „1992”, stosowany dla map urzędowych w skali 1:10000 i skalach mniejszych, powstały przez zastosowanie jednej strefy południkowej pokrywającej obszar całego kraju, o południku osiowym, którego długość geograficzna wschodnia wynosi 19°.

PARTNERTSWO DLA POKOJU (ang. *Partnership for Peace*) – program współpracy NATO z krajami Europ Środkowej i Wschodniej dążącymi do uzyskania członkostwa w NATO.

PAS NADMORSKI (ang. *Coastal Strip*) – obszar lądu od linii brzegowej w głąb lądu.

Zasięg tego obszaru w głąb kraju determinowany jest stopniem jego zależności od zagadnień związanych z morzem, takich jak powiązania gospodarcze (przemysł produkujący na potrzeby morza lub zależny od eksportu i importu – szczególnie surowców drogą morską). infrastruktura komunikacyjna, zatrudnienie ludności itd. W pasie nadmorskim koncentruje się gros zagadnień związanych z gospodarką morską.

PATRIOTYZM (ang. ....) – postawa społeczno - polityczna wyrażająca się miłością do ojczyzny i własnego narodu, połączona z gotowością ponoszenia ofiar dla nich. można wyróżnić patriotyzm narodowy, lokalny, etniczny i inne.

PIN /k/ (ang. *Personal Identification Number*) – ciąg cyfr używany w celu identyfikacji posiadacza karty. Jest to termin stosowany głównie w terminologii bankowej

PING /k/ (ang. *Packet Internet Groper - PING*) – program narzędziowy, za pomocą którego można sprawdzić, czy urządzenie o podanym adresie IP jest w danej chwili dostępne. Ping wysyła pakiet danych i bada otrzymaną odpowiedź.

Dla użytkownika program ping może stanowić uproszczoną wersję klienta systemu nazw domenowych (DNS), ponieważ w komunikatach zwracanych przez program ping zawarte są adresy IP badanych domen.

PION PREWENCJI ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Prevention Branch*) – komórka organizacyjna, pion funkcjonalny → Żandarmerii Wojskowej zajmująca się realizacją zadań związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem negatywnym zjawiskom społecznym oraz zniechęcaniem potencjalnych sprawców.

PIRACTWO /k/ (ang. *piracy*) – nielegalne kopiowanie oprogramowania w celu jego dystrybucji w organizacji, gronie przyjaciół lub innej grupie albo w celu jego sprzedaży.

Branża oprogramowania każdego roku traci przez piractwo miliardy dolarów. Mimo iż zainstalowanie aplikacji na kilku komputerach więcej może wydawać się nieszkodliwe, powszechność tego rodzaju działań może uniemożliwić uzyskanie dochodu z działalności niewielkiej firmy programistycznej. Piractwo jest znaczącym zjawiskiem zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie. W innych częściach świata jest najczęściej podstawową formą dystrybucji oprogramowania.

PIRACTWO MORSKIE (ang. *piracy*) – bezprawny akt gwałtu, zatrzymania lub grabieży popełniony dla celów osobistych przez załogę lub pasażerów prywatnego statku lub samolotu i wymierzony: na morzu otwartym przeciwko innemu statkowi morskemu lub powietrznemu, przeciwko osobom lub mieniu znajdującemu się na takim statku morskim lub powietrznym; przeciwko statkowi morskemu lub powietrznemu, osobom lub mieniu w miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego państwa.

Piractwem jest również każdy akt dobrowolnego uczestnictwa w działaniu statku morskiego lub powietrznego z wiedzą o faktach, które nadają mu charakter pirackiego statku morskiego lub powietrznego oraz podżeganie lub umyślne ułatwianie wymienionych wyżej czynów.

PLACÓWKA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Detachment*) – terenowa jednostka organizacyjna → Żandarmerii Wojskowej, podległa → Oddziałowi Żandarmerii Wojskowej, posiadająca odrębny etat, posługująca się pieczęcią urzędową z wizerunkiem orła i nazwą jednostki.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO (ang. ....) – plan określający przeznaczenie oraz sposób użytkowania terenów na cele produkcji tzw. pierwotnej (kopalnictwo, rolnictwo, leśnictwo), wtórnej (przemysł przetwórczy), osadnictwa, usług i infrastruktury (transport, sieć energetyczna, gospodarka wodna).

PLANOWANIE CYWILNE (ang. ....) – to całokształt przedsięwzięć planistycznych i organizacyjnych oraz przygotowań rzeczowych, wykonywanych zwłaszcza poprzez formułowanie planów i programów w zakresie zapobiegania, przygotowania, reagowania i odbudowy, zapewniających osiągnięcie właściwego stanu gotowości cywilnej i → zarządzania kryzysowego na każdym stopniu zasadniczego podziału terytorialnego państwa.

PLANOWANIE DŁUGOTERMINOWE ROZWOJU SIŁ ZBROJNYCH (ang. *armed forces long - term development planning*) – obejmuje okres 12 lat, określając kierunki, misje i zadania sił zbrojnych, precyzuje doktryny i aktualizuje zdolności w

109

aspekcie przewidywanych zmian środowiska bezpieczeństwa, a także pożądaną politykę zakupów uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

PLANOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE (ang. *physical and land development planning, the planning and spatial developing*) – dotyczy przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy, przyjmując jako podstawę zrównoważony rozwój.

W → polityce przestrzennej i planowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza:

- 1) wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;
- 2) walory krajobrazowe;
- 3) wymagania ochrony środowiska oraz gospodarowania jego zasobami;
- 4) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- 5) wymagania ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa ludzi i mienia, a także potrzeby osób niepełnosprawnych;
- 6) zasady racjonalnego gospodarowania i zarządzania zasobami przestrzeni;
- 7) potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa;
- 8) potrzeby interesu publicznego;
- 9) prawo własności.

PLANOWANIE NA POZIOMIE STRATEGICZNYM (ang. ....) – planowanie realizowane przez najwyższe polityczno-wojskowe kierownictwo podmiotu (państwa, organizacji międzynarodowej).

Przebieg refleksji planistycznej na poziomie strategicznym ukierunkowany jest na znalezienie odpowiedzi na pytanie: czy i co oraz jak należy zrobić, by uzyskać w wewnętrznym lub zewnętrznym środowisku podmiotu zmiany pożądane z punktu widzenia ochrony najważniejszych dla tego podmiotu wartości i interesów.

PLANOWANIE OBRONNE (ang. *Defense Planning*) – całokształt przedsięwzięć mających na celu zapewnienie ram działania, umożliwiających zharmonizowanie planowania sojuszniczego z narodowym w odniesieniu do poszczególnych dziedzin/dyscyplin planistycznych.

W ujęciu sojuszniczym planowanie obronne rozumiane jest dwojako. W szerszym sensie obejmuje wszystkie dziedziny planowania takie jak planowanie sił, uzbrojenia, i logistyczne i jest blisko związane z innymi dyscyplinami takimi jak planowanie operacyjne, standaryzacja i planowanie obrony powietrznej. W węższym sensie natomiast planowanie obronne odnosi się do planowania sił i jego relacji z innymi dziedzinami.

Planowanie obronne Sojuszu jest fundamentalnym elementem porozumień umożliwiających państwu członkowskiemu czerpanie korzyści politycznych i militarnych, jak również korzystanie z zasobów NATO w celu wzmocnienia bezpieczeństwa i stabilności. Zapobiega ono także nacjonalizacji polityki obronnej uznając jednocześnie suwerenność państwową. Celem planowania obronnego jest uzgodnienie wymagań sojuszniczych w możliwie najbardziej efektywny sposób.

PLANOWANIE PERSPEKTYWICZNE ROZWOJU SIŁ ZBROJNYCH (ang. *armed forces perspective development planning*) – obejmująca okres 24-25 lat długoterminowa prognoza rozwoju sił zbrojnych.

PLANOWANIE PRZESTRZENNE (ang. ....) – działalność mająca na celu planowe zagospodarowanie przestrzeni; przygotowanie warunków do rozwoju produkcji w zakresie wydobycia bogactw naturalnych i ich przetwarzania oraz wszechstronnego zaspokajania potrzeb ludności na danym terenie, połączone z racjonalnym gospodarowaniem środowiskiem przyrodniczym i ochroną wartości kulturowych w otoczeniu krajobrazu kulturowego.

W planach zagospodarowania przestrzennego określa się przeznaczenie i sposób wykorzystania terenów na poszczególne cele gospodarcze, przyszłych potrzeb społeczeństwa. Zależnie od zasięgu terytorialnego rozróżnia się miejscowe planowanie przestrzenne dotyczące obszaru miasta, osiedla, wsi, ich części lub zespołów urbanistyczno-przestrzennych. Miejscowe planowanie przestrzenne tradycyjnie jest zwane urbanistyką. Regionalne planowanie przestrzenne dotyczy większych obszarów i nazywa się planem regionalnym. Plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar danego kraju jest określany mianem planu krajowego. Planowanie przestrzenne jest złożoną dyscypliną nauk wspomaganą jest osiągnięciami wielu nauk (np. architektury, demografii, ekologii, ekonomii, fizjografii, geodezji, geografii gospodarczej, socjologii) oraz wielu dziedzin techniki (inżynierii lądowej, inżynierii środowiska, melioracji, technik budowlanych).

PLANOWANIE STRATEGICZNE (W SIŁACH ZBROJNYCH) (ang. *strategic planning*) – jedna z funkcji kierowania i dowodzenia, wiążąca się z podejmowaniem decyzji o przyszłych działaniach sił zbrojnych na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa narodowego (państwa).

PLANOWANIE ŚREDNIOOKRESOWE ROZWOJU SIŁ ZBROJNYCH (ang. *armed forces middle – term development planning*) – projektowanie i zestawienie w ustalonym porządku ściśle określonych – co do treści, formy, wykonawcy, terminów i kosztów – przedsięwzięć i czynności zapewniających pełną, sprawną i harmonijną realizację programu rozwoju sił zbrojnych oraz decyzji i rozkazów wydawanych na średni (15) okres czasu (16).

PLANOWANIE UZBROJENIA (ang. *Armament Planning*) – opracowywanie długoterminowych planów zakupu uzbrojenia i sprzętu wojskowego (UiSW) oraz harmonogramów ich wprowadzania do wyposażenia wojsk.

Planowanie uzbrojenia jest częścią planowania obronnego i polega na przygotowywaniu wytycznych w kwestii sprostania wymaganiom wojskowym (na szczeblu NATO i narodowym), opracowywanie planów zakupów UiSW oraz rozpoznanie przyszłych możliwości współpracy w dziedzinie uzbrojenia w ramach całego sojuszu, a także wyeliminowanie niepotrzebnego powielania wysiłków w sferze badań nad uzbrojeniem.

PLANOWANIE W ZAKRESIE DOWODZENIA, ŁĄCZNOŚCI I KIEROWANIA (ang. ....) – proces wypracowania decyzji z wykorzystaniem metod i procedur zapewniających skuteczne dowodzenie i monitorowanie zadań przy optymalnym wykorzystaniu dostępnych środków łączności.

PLANOWANIE ZASOBÓW (ang. ....) – zespół przedsięwzięć, realizowanych przez wyspecjalizowane instytucje i organa państwa, w celu określenia zapotrzebowań na poszczególne zasoby miejscowe.

Planowanie zasobów można także traktować jako sposób określania i dotrzymywania terminów realizacji dostaw, według przypisanych im priorytetów, aby zapewnić optymalizację zasobów i procesów produkcyjnych, dostaw i zakupów. Realizowane jest m.in. poprzez: zapewnienie ciągłości produkcji oraz dostaw do odbiorców; utrzymywanie odpowiedniego (minimalnego) poziomu zapasów; planowanie produkcji, przejrzystość procesu zakupu i dostaw.

PLANOWANIE ZASOBÓW KADROWYCH (ang. ....) –

określenie potrzeb sił zbrojnych w zakresie powołania do zawodowej służby wojskowej oraz rozmieszczenia, wynikających ze struktury zwolnień z tej służby wojskowej.

PLANY OPERACYJNE FUNKCJONOWANIA (ang. *Operational Plan*) – dokumenty planistyczne wykonywane na podstawie ustaleń Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej RP w ramach planowania operacyjnego, zawierające katalog czynności związanych przygotowaniem oraz działaniem w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny organów administracji rządowej i kierowników instytucji państwowych, nie wchodzących w skład administracji rządowej, organów samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorców

PLANY RZECZOWE ZADAŃ (ang. ....) – sporządzane na etapie wstępnego planowania budżetowego, zbiory formularzy rzeczowych zadań (RZ), opracowane zgodnie z rozporządzeniem Ministra finansów w sprawie szczegółowych zasad, trybu i terminów opracowania materiałów do projektu budżetu państwa na dany rok planistyczny.

PODPIS CYFROWY /k/ (ang. *digital signature*) – jedna z teoretycznie wielu form podpisu elektronicznego a praktycznie jedyna obecnie brana pod uwagę.

Podpis cyfrowy polega na dodaniu unikalnych danych cyfrowych do dokumentu elektronicznego w taki sposób, że może je generować jedynie właściciel klucza prywatnego. A każdy kto posiada odpowiedni klucz publiczny może weryfikować autentyczność takiego podpisu. Dane potwierdzające ważność podpisu można publikować w postaci certyfikatów. Certyfikaty wiążą dane weryfikujące podpis z tożsamością osoby, która go utworzyła.

PODSYSTEM KIEROWANIA (ang. *Direction Subsystem*) – integralna część systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym oraz systemu obronności, stanowią go powiązane informacyjnie i pozostające w ustanowionych prawnie relacjach kompetencyjnych organy administracji państwowej odpowiadające za realizację zadań obronnych wraz z konieczną infrastrukturą.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (ang. *State Security Policy*) – element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i wykorzystania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa.

POKÓJ (ang. ....) – stan w stosunkach międzynarodowych, w którym nie stosuje się przemocy lecz współpracę państw, sprzyjającą rozwojowi wartości pożądanych przez daną zbiorowość.

POLICJA (ang. ....) – umundurowana i uzbrojona formacja przeznaczona do zapewnienia obrony i bezpieczeństwa obywateli oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

POLITYCZNO-STRATEGICZNA DYREKTYWA OBRONNA RP (ang. *Politico-Strategic Defense Directive*) – dokument konkretyzujący ocenę zagrożeń polityczno-militarnych zawartych w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, określający narodowe sytuacje planistyczne na okres zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny oraz adekwatne do nich scenariusze działań poszczególnych elementów Systemu Obronnego Państwa (17).

POLITYKA (ang. ....) – sfera wzajemnych stosunków i oddziaływań pozytywnych, negatywnych i kompromisowych pomiędzy państwem, a innymi organizacjami (włączając w to państwa w przypadku polityki międzynarodowej), dotyczących celów środków działalności państwa, a także charakteru władzy państwowej.

Zazwyczaj wyróżnia się politykę wewnętrzną i → zagraniczną oraz tzw. polityki szczegółowe, np. politykę gospodarczą, wojskową, przez które rozumie się poszczególne kierunki działalności państwa.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *State Security Policy*) – element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem i wykorzystaniem → potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom. W polityce bezpieczeństwa narodowego wyodrębnia się: → politykę gospodarczą, → politykę wojskową, → politykę zagraniczną i inne. działalność zmierzająca do realizacji zasadniczych długofalowych przedsięwzięć polityki bezpieczeństwa narodowego to → strategia bezpieczeństwa narodowego

POLITYKA GOSPODARCZA PAŃSTWA (ang. *State Economical Politics*) – oznacza oddziaływanie władz państwowych, przy uwzględnianiu praw ekonomicznych, na gospodarkę narodową – na jej dynamikę i strukturę, na stosunki ekonomiczne w państwie oraz na jego relacje gospodarcze z zagranicą

POLITYKA KADROWA (ang. *Cadre Policy*) – usystematyzowany zbiór założeń, zasad postępowania i wskazówek, zmierzających do optymalnego ukształtowania spraw osobowych i stosunków międzyludzkich w zakresie pracy w celu zapewnienia wysokiej wydajności i kultury pracy, przy jednoczesnym stworzeniu warunków pełnego rozwoju osobowości zatrudnionych w nim pracowników.

POLITYKA PRZESTRZENNA (ang. *spatial policy*) – prowadzona jest w Polsce na trzech poziomach: gminnym, wojewódzkim i krajowym. Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej:

- gminy, należy do jej zadań własnych i obejmuje opracowanie i uchwalenie: a) planu rozwoju przestrzennego gminy ustalającego przeznaczenie terenu oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego, b) miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego określających sposoby zagospodarowania terenu i warunki zabudowy, jeśli zagospodarowanie polega na zabudowie;

- województwa, należy do zadań samorządu województwa i obejmuje opracowanie i uchwalenie planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz lokalizację inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym;

- państwa, w tym koordynacja z tą polityką planów zagospodarowania przestrzennego województw, należy do zadań Rady Ministrów.

POLITYKA WOJSKOWA (ang. ....) – dziedzina → polityki państwa (podmiotu stosunków międzynarodowych) obejmująca całokształt działalności w sferze koncepcyjno-decyzyjnej i realizacyjnej, dotyczącej tworzenia, rozwoju, przygotowania i wykorzystania → sił zbrojnych dla osiągnięcia założonych celów we wszystkich dziedzinach funkcjonowania państwa.

POLITYKA ZAGRANICZNA PAŃSTWA (ang. *Nation's Foreign Affairs Policy*) – to proces formułowania i realizacji interesów narodowo-państwowych w relacji do innych państw i uczestników stosunków międzynarodowych.

Podstawowe cele polityki zagranicznej państwa obejmują:

- zapewnienie jego bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych;
- wzrost jego siły, rozumianej jako siła materialna i moralna;
- wzrost pozycji międzynarodowej państwa;
- kształtowanie i optymalizację reguł funkcjonowania środowiska międzynarodowego.

Polityka zagraniczna państwa spełnia funkcje: ochronną, reprezentacyjno-informacyjną

POŁACZONE SOJUSZNICZE SIŁY ZADANIOWE (ang. ....) – zgrupowanie sojuszniczych → sił zbrojnych organizowane dla realizacji określonych zadań. Skład ustalany jest w zależności od charakteru wykonywanego zadania i innych czynników. Siły takie mogą wykonywać pod wspólnym dowództwem specyficzne zadania w ramach kolektywnej obrony NATO, operacje prewencyjno-stabilizujące i reagowania w sytuacjach kryzysowych, operacje petersberskie UE, z możliwością udziału państw partnerskich.

POSTAWY PROSPOŁECZNE (ang. ....) – to gotowość do działania ukierunkowanego na korzyści pozaosobiste – dobro innych ludzi, społeczności lub ogółu, nawet jeżeli korzyści nie odnosi jakaś konkretna osoba.

Postawy prospołeczne skłaniają do dwóch grup różnych jakościowo zachowań. Pierwsza odnosi się do zachowań, w których los biorcy pomocy (ofiary) zależy od tego, co zrobią inni. W drugim przypadku los wszystkich zależy od tego, co zrobią wszyscy lub większość. Postawy i zachowania przynależne do drugiej grupy determinują proces tworzenia dobra wspólnego i sposobów korzystania z niego.

Postawy prospołeczne mogą przejawiać się w zachowaniach pomocnych, prospołecznych, altruistycznych. Tak jak inne postawy, nie zawsze jednak uzewnętrzniają się w zachowaniach.

Literatura:

J. Reykowski, Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość, Warszawa 1986.
 J. Śliwak, Osobowość altruistyczna, Lublin 2001.
 B. Wojciszke, Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej, Warszawa 2002.

POTENCJAŁ (ang. *potential*) – zasób możliwości, mocy, zdolności wytwórczej tkwiącej w czymś; sprawność, wydajność, możliwość, zwłaszcza państwa w jakiejś dziedzinie, np. gospodarczej, wojskowej.

Termin „potencjał” wywodzi się z filozofii Arystotelesa, który wprowadził rozróżnienie między tym, co rzeczywiście jest, od tego, co jeszcze nie istnieje, ale może zaistnieć w określonych warunkach lub przy pewnej ich zmianie. Jest to istotna cecha tego pojęcia.

Korzenie etymologiczne pojęcia „potencjał” wywodzą się od dwóch słów łacińskich: *potentialis* – możliwy, mogący zaistnieć i *potentia* – możność, zdolność, siła, moc, potęga. Sama zaś istota kategorii stanowi swoistą syntezę obu znaczeń wspomnianych słów i używana jest najczęściej dla opisu możliwości dysponowania siłą wystarczającą do spełnienia jakiejś funkcji, realizacji jakichś zadań, w znaczeniu siły, potęgi i ich źródeł.

Należy jednak zaznaczyć, iż jeszcze na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych używanie pojęcia „potencjał” w różnorodnych aczkolwiek pokrewnych znaczeniach wywołało na łamach czasopism wojskowych kontrowersje dotyczące jego treści. Podstawowym problemem była kwestia, czym jest potencjał społeczno-materialny: a) możliwością, inaczej możliwością lub zdolnością? b) siłą, inaczej potęgą, mocą? czy c) ich źródłem? (18).

Współcześnie najczęściej pojęcie potencjału definiowane jest jako „zasób

114

możliwości, mocy, zdolności wytwórczej tkwiącej w czymś; sprawność, wydajność, możliwość, zwłaszcza państwa w jakiejś dziedzinie, np. gospodarczej, wojskowej”(19). Potencjał określa zatem możliwości dysponowania siłą wystarczającą do spełnienia danych funkcji, realizacji zadań w znaczeniu siły i potęgi. Tworzą go, zatem określone siły i środki, on sam jest ich zdolnością (możliwością). Zdolność nie istnieje przecież samodzielnie, jest ona zawsze możliwością pewnych sił i środków (20). Potencjał może być zatem wyrażany możliwościami, jak również siłami i środkami.

Z pośród mnogości kategorii wykorzystywanych w obszarze nauk wojskowych pojęcie potencjału jest jednym z najczęściej spotykanych. Należy jednak zaznaczyć, że ma ono zastosowanie nie samo, ale w „układzie dwuczłonowym”. Pierwszy - potencjał - stanowi niejako fundament, istotę pojęcia, drugi - zależnie od obszaru do jakiego się odnosi - jest natomiast swoistym dopełnieniem, doprecyzowaniem, pierwszego.

Nauki wojskowe szeroko stosują tego typu konstrukcje pojęciowe a zaliczamy do nich następujące kategorie:

- potencjał demograficzny;
- potencjał ekonomiczno - obronny;
- potencjał ekonomiczny;
- potencjał obronny;
- potencjał wojenny;
- potencjał wojskowy (militarny)

POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY (ang. *demographic potential*) – określany na podstawie liczby ludności państwa, możliwości mobilizacji mieszkańców, liczby osób przeszkolonych itp.

POTENCJAŁ EKONOMICZNO-OBRONNY (ang. *Economical-Defense Potential*) – część ogólnego potencjału ekonomicznego kraju, która może być wykorzystana do produkcji i świadczenia usług wojennej w czasie mobilizacji gospodarczej i wojny.

POTENCJAŁ EKONOMICZNY (ang. *Economical Potential*) – ogólna zdolność narodu do produkcji dóbr i usług (21), lub ogólny poziom zasobów ekonomicznych, które może wytworzyć dany naród dla realizacji swoich celów – wewnętrznych i zewnętrznych. Stanowi on w głównej mierze o możliwościach wykorzystania potencjału narodowego, jego mobilizacji, a także występujących w tym zakresie ograniczeniach (22).

POTENCJAŁ OBRONNY (ang. ....) – całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia → bezpieczeństwa państwa (prowadzenia wojny). od jego wielkości zależy siła obronna państwa. w potencjale obronnym państwa wyróżnia się m.in. → potencjał obronno-gospodarczy i → potencjał wojskowy (militarny) państwa.

POTENCJAŁ WOJENNY (ang. ....) – całokształt możliwości materialnych i moralnych państwa, które mogą być wykorzystane do realizacji celów wojny. Wielkość tych możliwości w danym okresie zależy od ilości i jakości środków walki, zdolności produkcyjnej przemysłu zbrojeniowego ilości i jakości wyszkolonych rezerw oraz stopnia przygotowania kadr i ich zdolności organizatorskich, umiejętności wyższych dowódców w zakresie kierowania przygotowaniem i wykorzystaniem sił zbrojnych w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej.

POTENCJAŁ WOJSKOWY (MILITARNY) (ang. ....) - część → potencjału wojennego państwa, wyrażającego się zdolnością sił zbrojnych do zapobiegania i przeciwdziałania → zagrożeniom militarnym i wojnie.

POTEGA PAŃSTWA (SIŁA PAŃSTWA) (ang. *national power, the power of the state, strength of couples*) – wszelkie środki stanowiące o sile państwa w wymiarze polityczno militarnym, ekonomicznym, przestrzennym, demograficznym, technologicznym, które w danym czasie stanowią wyznacznik potęgi.

Na potęgę państwa składają się czynniki geograficzne (terytorium, granice, klimat, gleby, bogactwa naturalne, akweny wodne), demografia (liczba i struktura ludności), ekonomia (wielkość i innowacyjność oraz zaawansowanie technologiczne), autorytet i charakter władzy, potencjał militarny i obronny (gotowość państwa, bitność i gotowość społeczeństwa do ofiar, wydatki na obronność, liczba i jakość sił zbrojnych, uzbrojenie i wyposażenie wojsk, system rozpoznania i dowodzenia oraz logistyka), sojusze i ich wiarygodność, spójność narodowa i inne.

POTRZEBY MOBILIZACYJNE (ang. *Mobilization Requirements*) – brakująca w stosunku do należności określonych etatem czasu wojennego i tabelą należności liczba żołnierzy, środków transportowych, maszyn, urządzeń i środków materiałowych niezbędnych do uzupełnienia jednostki w czasie jej mobilizacyjnego rozwijania. Potrzeby mobilizacyjne w zakresie stanu osobowego oraz środków transportowych i maszyn dzielą się na potrzeby etatowe i ponadetatowe.

POTRZEBY OBRONNE PAŃSTWA (ang. *State Defensive Requirements*) – zbiór dóbr i usług o różnym charakterze oraz kształtowanie warunków, niezbędnych do utrzymania potencjału obronnego państwa, funkcjonowania jego systemu obronności oraz obrony jego terytorium.

POWIETRZNE DZIAŁANIA WSPIERAJACE (ang. *air support operations*) – szereg zróżnicowanych zadań takich jak: rozpoznanie, walka elektroniczna, powietrzne dowodzenie i naprowadzanie, transport powietrzny, tankowanie w powietrzu, specjalne, bojowe poszukiwanie i ratownictwo.

POWIETRZNY DYŻUR BOJOWY (ang. *combat air patrol*) – dyżurowanie samolotów w wyznaczonych strefach lub rejonach, mające na celu kontrolę określonej przestrzeni powietrznej lub osłonę obiektów przed uderzeniami środków napadu powietrznego przeciwnika.

POWSZECHNA SAMOOBRONA LUDNOŚCI (ang. *Common Civilians Self-defense*) – forma realizacji przez obywateli ustawowego obowiązku w zakresie obrony cywilnej. Celem jest przygotowanie ludności do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela.

Polega ona na obowiązkowym udziale ludności w zajęciach, zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska, usuwaniu ich skutków oraz zobowiązaniu obywateli do:

- przygotowania ochrony budynku lub lokalu mieszkalnego oraz mienia osobistego indywidualnego;
- zabezpieczenia własnych źródeł wody pitnej i środków spożywczych przed zanieczyszczeniem lub skażeniem;
- utrzymywania i konserwacji posiadanego oraz przydzielonego sprzętu i środków ochrony;
- utrzymywania i konserwacji domowych pomieszczeń ochronnych;
- wykonywania innych przedsięwzięć mających na celu ochronę własnego życia, zdrowia

i mienia oraz udzielania pomocy poszkodowanym.

POZAMILITARNE DZIAŁANIA OBRONNE (ang. ....) – część działań → obrony powszechnej, prowadzonych przez pozamilitarne ogniwa obronne, w celu zapewnienia funkcjonowania państwa, wsparcia sił zbrojnych oraz ochrony ludności w okresie zagrożenia i wojny, a także przed zagrożeniami czasu pokoju.

POZAMILITARNE OGNIWA OBRONNOŚCI (OCHRONNE GOSPODARCZE I INFORMACYJNE) (ang. ....) – elementy układu pozamilitarnego systemu obronności państwa, mające na celu zaopatrywanie i wsparcie sił zbrojnych oraz zapewnienie warunków funkcjonowania struktur państwa a także przetrwanie społeczeństwa w czasie pokoju, w okresie zagrożenia i wojny.

POZIOM ZAGROŻENIA NISKI (ang. *low level of threaten*) – sytuacja zagrożenia wewnętrznego lub zagrożenia w stosunkach międzynarodowych (zewnątrznego), w której istnieje małe prawdopodobieństwo niepewności co do rozwoju sytuacji i/lub czas nie ogranicza możliwości podjęcie przeciwdziałania załamaniu się porządku prawnego, ekonomicznego, społecznego, militarnego lub innego

POZIOM ZAGROŻENIA ŚREDNI (ang. *intermediate level of threaten*) – sytuacja zagrożenia wewnętrznego lub zagrożenia w stosunkach międzynarodowych (zewnątrznego), w której istnieje duże prawdopodobieństwo niepewności co do rozwoju sytuacji i/lub czas ogranicza możliwości podjęcie przeciwdziałania załamaniu się porządku prawnego, ekonomicznego, społecznego, militarnego lub innego

POZIOM ZAGROŻENIA WYSOKI (ang. *high level of threaten*) – sytuacja zagrożenia wewnętrznego lub zagrożenia w stosunkach międzynarodowych (zewnątrznego), w której istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo niepewność co do rozwoju sytuacji i/lub czas istotnie ogranicza możliwości podjęcie przeciwdziałania załamaniu się porządku prawnego, ekonomicznego, społecznego, militarnego lub innego.

POŻADANY STAN ZAKOŃCZENIA KAMPANII (OPERACJI) (ang. *end state*) – sytuacja polityczna, militarna lub polityczno-militarna, która powinna wystąpić w wyniku osiągnięcia celu operacji.

PRACOWNICZY PRZYDZIAŁ MOBILIZACYJNY (ang. *Workers Mobilization Assignment*) – to imienne wyznaczenie pracownika zatrudnionego w jednostce wojskowej na stanowisku w czasie pokoju (w razie potrzeby pracownikowi zatrudnionemu u innych pracodawców oraz innych niezbędnych pracowników) na stanowisko pracownicze określone w etacie jednostki wojskowej na czas wojny.

PRASKIE ZOBOWIĄZANIA NA RZECZ ZDOLNOŚCI OBRONNYCH (ang. *the prague capabilities commitments*) – przyjęte podczas Szczytu NATO w Pradze (w dniach 21-22.11.2002r.) zobowiązania ukierunkowane na osiągnięcie zdolności operacyjnych w obszarach o szczególnym znaczeniu dla NATO umożliwiające efektywne wykonywanie całego zakresu jego misji, w tym obrony przed terroryzmem.

PRAWA DOSTĘPU /k/ (ang. *access rights*) – uprawnienia nadawane

użytkownikom, programom, usługom, zezwalające im na odczyt, przeglądanie, modyfikowanie, zapis i usuwanie określonych zasobów w systemie komputerowym. Przypisywanie praw dostępu pomaga utrzymać bezpieczeństwo w systemie, chronić poufne informacje i rozdzielać zasoby systemowe, takie jak przestrzeń dyskowa.

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE (ang. *Public International Law*) – zespół norm regulujących stosunki wzajemne między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi i innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych mającymi zdolność do działania w tychże stosunkach.

PRAWO KONFLIKTÓW ZBROJNYCH (ang. ....) – termin stosowany w miejsce przyjętego obecnie terminu → „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” który obejmował: 1) zakaz agresji i uznania jej za niedozwolony sposób załatwiania sporów międzynarodowych; 2) międzynarodowe reguły walki zbrojnej wprowadzające nakaz wyodrębniania sił zbrojnych w tej walce oraz ograniczenia we wzajemnym szkodzeniu sobie przez strony wojujące; 3) międzynarodowe prawo humanitarne wprowadzające nakaz ludzkiego obchodzenia się z osobami wyłączonymi z walki i ludnością cywilną; 4) międzynarodowe prawo karne przewidujące odpowiedzialność sprawców za zbrodnie przeciwko pokojowi.

PRAWO MORZA (ang. *Law of sea*) – zbiór aktów prawnych, konwencji i zwyczajów dotyczących obszarów morskich w aspekcie globalnym.

Podstawowym dokumentem jest Konwencja o prawie morza z 1982 roku. W niektórych przypadkach poszczególne państwa interpretują jego postanowienia zgodnie z własnymi interesami, przez co obudowane jest wieloma dokumentami dotyczącymi określonych regionów. W aspekcie militarnym w obejmuje między innymi prawo nieszkodliwego przepływu (przelotu), tranzyt, status kanałów i cieśnin itd.

PRAWO WOJENNE (ang. ....) – termin stosowany w miejsce przyjętego obecnie terminu → „międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych” i obejmował: międzynarodowe prawo regulujące sposoby prowadzenia walki zbrojnej przez państwo i inne podmioty tego prawa, ograniczając w celach humanitarnych zakres użycia środków i metod szkodenia nieprzyjacielowi i zapewniając ochronę jeńców, rannych i chorych stron walczących oraz ochronę ludności i obiektów cywilnych, w tym dóbr kultury.

PREWENCYJNA AGRESJA EKONOMICZNA (ang. *Preventive Economical Aggression*) – specyficzna forma przemocy gospodarczej polegająca na podejmowaniu działań o charakterze represyjnym, jako przeciwstawienie się przewidywanemu rozwiązaniu, które wcześniej już miało miejsce.

Jest ona zapobiegawczym przedsięwzięciem represyjnym (często o charakterze odwetowym) w formie usankcjonowanej umowami międzynarodowymi, ze strony danego kraju, wobec innego kraju (grupy krajów, ugrupowaniu), który swymi decyzjami doprowadził do sytuacji mającej znamiona walki lub innego charakteru przemocy gospodarczej. Zasada się ona na przekonaniu, że najlepszą obroną jest ofensywa gospodarcza. Jej istotą jest więc podejmowanie przedsięwzięć represyjnych w oparciu o tę samą przyczynę, która miała wywołać represję.

PRODUKT LOGISTYCZNY (ang. *logistics product*) – zbiór życzeń i oczekiwań klienta co do towarów lub usług o postaci i jakości, które mogą być zrealizowane zgodnie z tymi wymaganiami tylko w systemie logistycznym.

W związku z tym, towar lub usługa jako produkty logistyczne są z jednej strony produktami przepływu w kanale logistycznym, a z drugiej – ekonomiczna forma tego

produktu umożliwia osiągnięcie zysków wszystkim uczestnikom tego kanału. Gdy produktem logistycznym jest usługa należy łączyć z nim (z tym produktem) także jego trudno mierzalne cechy jak dystrybucja, estetyka czy niepowtarzalność. Natomiast gdy produktem logistycznym jest towar, to analizujemy także jego właściwości fizykochemiczne jak: waga (masa), postać, kształt oraz cechy ekonomiczne, np. substytucyjność, ekonomiczną podatność na przewozy, jego cenę itp.

PROFESJONALIZACJA SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Military Force Professionalization*) – wyodrębnione (ograniczone) przygotowanie stanu osobowego (żołnierzy) sił zbrojnych do realizacji zadań związanych z obronnością państwa i gotowością do wykonywania zadań bojowych w różnych zaistniałych sytuacjach i warunkach pola walki na terytorium kraju oraz poza jego granicami.

PROGNOZA NAUKOWA (ang. ....) - przewidywanie naukowe, teza dotycząca przyszłości, przewidywanie przyszłych faktów, zjawisk czy zdarzeń na podstawie uzasadnionych przesłanek ustalanych w toku badań naukowych, formułowane jako wytyczna dalszego postępowania przez specjalistów w danej dziedzinie nauki.

Rozróżnia się następujące rodzaje prognoz naukowych ze względu na: 1) horyzont czasowy — prognozy naukowe krótko-, średnio- i długoterminowe oraz perspektywiczne; 2) stopień szczegółowości — prognozy naukowe ogólne i szczegółowe; 3) zakres ujęcia — prognozy naukowe całościowe i częściowe, w skali makro i mikro; 4) zasięg terytorialny — prognozy naukowe światowe, międzynarodowe, krajowe, regionalne; 5) cel lub funkcję — prognozy naukowe ostrzegawcze, badawcze i normatywne

PROGNOZA STRATEGICZNA (ang. ....) – sąd o przyszłym, przewidywanym obrazie rzeczywistości, stanowiący element niezbędnej bazy informacyjnej do projektowania strategicznych działań oraz konstruowania adekwatnych struktur.

PROGRAM ANTYSZPIEGOWSKI /k/ (ang. *antyspyware program*) – program skanujący dysk w celu poszukiwania oprogramowania zainstalowanego bez zgody użytkownika.

PROGRAM ANTYWIRUSOWY /k/ (ang. *antivirus program*) – program komputerowy skanujący przestrzeń dyskową, pamięć operacyjną, oraz przychodzący ruch w poszukiwaniu sygnatury znanych wirusów, które dołączane są do plików wykonywalnych.

PROGRAM INWESTYCJI W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA NATO (ang. ....) – realizowany pod nadzorem Komitetu ds. Infrastruktury, a górne poziomy rocznych wpłat na jego fundusz ustala Rada Północnoatlantycka.

Program finansuje pozyskanie i utrzymanie instalacji oraz obiektów umożliwiających funkcjonowanie dowództw strategicznych NATO w zakresie wykraczającym poza spełnianie wymogów obrony narodowej poszczególnych państw członkowskich. Inwestycje obejmują takie instalacje i obiekty jak: systemy łączności i informatyczne, radary, kwatery wojskowe, lotniska, naftociągi i zapasy paliwa, porty i urządzenia nawigacyjne. Podobnie jak w przypadku budżetu wojskowego, Program NSIP finansuje również uprawnione koszty operacji pokojowych, takich jak SFOR i KFOR. Poszczególne dziedziny finansowania odnośnie do misji pokojowych obejmują łączność, systemy informacyjne, obiekty lokalnych ośrodków dowodzenia, systemy zasilania oraz napraw

lotnisk, linii kolejowych i sieci drogowej. Stworzenie w 1994 r. Partnerstwa dla Pokoju nadało programowi nowy wymiar związany z poszerzoną współpracą. Nieco później inicjatywa w dziedzinie Zdolności Obronnych ogłoszona na Szczycie Waszyngtońskim w 1999 r. dodatkowo ukierunkowała przyszły rozwój tego programu

PROGRAM ROZWOJU SIŁ ZBROJNYCH (ang. *armed forces development programme*) – kompleksowe opracowanie wewnętrznie zgodnych celów, zadań i środków realizacyjnych, składających się na całość ustaleń i wytycznych praktycznego działania na określonym etapie sił zbrojnych.

PROGRAM ZŁOŚLIWY /k/ (ang. *malware*) – niepożądany program, który działa destrukcyjnie na system komputerowy. W skład złośliwego oprogramowania zalicza się: → wirusy, → bakterie, → robaki, → furtki, → bomby logiczne, → konie trojańskie.

PROGRAMOWANIE BUDŻETOWE (ang. ....) – kompleksowa metoda rozstrzygania o podziale publicznych środków finansowych oparta na procedurach przewidujących możliwość wyboru sposobu realizacji celu na podstawie wyników analiz oceniających ekonomiczne i społeczne skutki realizowanych przedsięwzięć i zadań finansowanych ze środków publicznych.

Na system ten składają się następujące etapy: 1) planowanie, 2) programowanie, 3) budżetowanie.

W fazie planowania określone są cele działalności publicznej i wzajemne relacje między nimi oraz oczekiwane wyniki tej działalności. W fazie programowania opracowuje się szczegółowe pakiety programów, za pomocą których mają być realizowane poszczególne cele, oraz zasoby rzeczowe i finansowe niezbędne do ich osiągnięcia. W fazie budżetowania następuje czasowe i rzeczowe włączenie programów do budżetu rocznego.

PROGRAMOWANIE OBRONNE (ang. *defence programming*) – formułowanie celów, zamiarów, priorytetów, założeń i zamiarów rozwoju sił zbrojnych na założoną ilość lat, z określeniem czasu i kosztów ich realizacji, a także skalkulowaniem (w oparciu o przewidywane zagrożenia, potrzeby obronne i możliwości ekonomiczne państwa) ich docelowej wielkości, składu bojowego, struktur organizacyjnych, zakresu i sposobu modernizacji technicznej, infrastruktury prac badawczo – rozwojowych, wielkości zapasów środków bojowych i materiałowych oraz zakresu i sposobu finansowania zamierzeń objętych programowaniem.

PROJEKT KONCEPCYJNY (ang. ....) – formalny dokument obejmujący scenariusze planistyczne możliwych do zaistnienia sytuacji, w których państwo przewiduje użycie swoich sił zbrojnych.

Stanowi on narzędzie przedkładające założenia polityki bezpieczeństwa na zdolności operacyjne sił zbrojnych i jest punktem wyjściowym do dalszych analiz i studiów planistycznych

PROLIFERACJA BRONI MASOWEGO RAŻENIA (ang. *proliferation of weapon mass destruction*) – rozszerzanie przez poszczególne państwa lub grupy państw potencjału broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia, w celu osiągnięcia własnych interesów lub wzmocnienia własnej pozycji wyznaczonej między innymi posiadaniem broni masowego rażenia.

PROMIENIOTWÓRCZE ŚRODKI PRZEMYSŁOWE (ang. *radiological industrial materials*) – substancje promieniotwórcze w postaci stałej używane lub składowane do celów przemysłowych, handlowych, medycznych lub wojskowych.

PRYWATNOŚĆ /k/ (ang. *privacy*) – sytuacja w której dane użytkownika (pliki,

60

poczta elektroniczna) nie powinny być przeglądane przez nikogo innego bez pozwolenia danego użytkownika.

Prawo to nie jest uznawane w internecie. Prawo ochrania tylko pocztę elektroniczną podczas transmisji lub w czasie okresowego przechowywania i tylko przed dostępem agencji rządowych. Pracodawcy często zastrzegają sobie prawo do przeglądania danych w ich systemach. W celu uniknięcia dostępu osób trzecich do swoich danych użytkownik musi używać różnych środków np. szyfrowania danych używając → PGP

PRZECIWKONCENTRACJA STRATEGICZNA (ang. ....) – realizacja celu polityczno - militarnego NATO poprzez zgrupowanie w newralgicznym obszarze takiej ilości wyspecjalizowanych sił sojuszu, które z powodzeniem przeciwstawią się skoncentrowanym siłom potencjalnego agresora lub spowodują, że przeciwnik zaniecha dalszych działań. specyficzny rodzaj działań prewencyjno - stabilizacyjnych, realizowany w sytuacji kryzysu w przewidywaniu konfliktu zbrojnego.

PRZECIWNATARCIE STRATEGICZNE (ang. ....) – rodzaj strategicznej operacji zaczepnej prowadzonej z położenia obronnego, mającej na celu przejęcie inicjatywy i ewentualne przeniesienie działań na terytorium przeciwnika.

PRZECIWDUDERZENIE STRATEGICZNE (ang. ....) – zwrot zaczepny w ramach strategicznej operacji obronnej, mający na celu zmianę położenia broniących się wojsk i osiągnięcie pierwotnego lub nowego celu operacji.

PRZEGLĄD WYMAGAŃ OBRONNYCH (ang. *Defense Requirement Review*) - proces realizowany przez Dowódców Strategicznych NATO, zmierzający do określenia krótko i średnioterminowych Minimalnych Wymagań Wojskowych Sojuszu (Minimum Military Requirements), czyli sił i zdolności niezbędnych do realizacji misji określonych w Poziomie Ambicji Sojuszu (Level of Ambition, LoA). Jego rezultaty stanowią zasadniczą bazę do przygotowania propozycji Celów Sił Zbrojnych NATO i Wymagań Długoterminowych oraz Pakietów Zdolności (CP) programu NSIP.

PRZEJEZDNOŚĆ NA PRZELAJ (ang. *cross-country movement*) – 1) warunki terenowe określone przez rodzaj gruntów (podłoże), nachylenie stoków, wilgotność gruntów, pocięcie terenu siecią rowów, pokrycie roślinnością itp. określające dopuszczalny nacisk na grunt przy którym możliwe jest pokonanie terenu poza siecią dróg samochodowych;

2) możliwość pokonania terenu poza siecią dróg samochodowych z określoną prędkością przez określony wojskowy pojazd terenowy.

PRZEMOC GOSPODARCZA (ang. *Economical Prevalence*) – oddziaływanie jednego państwa (grupy państw, ugrupowań, międzynarodowych organizacji gospodarczych) na drugie państwo (grupę państw, ugrupowań, międzynarodowych organizacji gospodarczych), na jego gospodarkę jako całość lub na poszczególne elementy, za pośrednictwem szerokiego wachlarza środków, w celu osiągnięcia konkretnych zaplanowanych korzyści godzących jednocześnie w interes drugiej strony.

Jest to działalność polegająca na wykorzystaniu przewagi gospodarczej wobec innego państwa, do narzucenia własnych rozwiązań. Lokować należy ją w obszarze walki gospodarczej.

PRZEMOC ZBROJNA (ang. ....) – rodzaj przemocy stosowanej dla rozwiązania sprzeczności powstałych między państwami i osiągnięcia w ten sposób założonych celów politycznych, w której dominującą rolę odgrywają siły zbrojne lub zorganizowane i uzbrojone grupy.

Zastosowanie kryterium form i sposobów stosowania przemocy zbrojnej pozwala wyróżnić: → walkę zbrojną, → interwencję zbrojną → incydent zbrojny → przewrót wojskowy, → blokadę zbrojną → demonstrację siły i inne. Zobacz też → konflikt zbrojny.

PRZEMYSŁ OBRONNY (ang. *Defense Industry*) – integralna część przemysłu, obejmująca branże i przedsiębiorstwa produkujące na potrzeby obronne państwa, przy czym zazwyczaj wytwarzanie na rzecz obronności jest tylko częścią ogólnej produkcji (przedsiębiorstwa dualne).

PRZEPUSTOWOŚĆ (ang. *trafficability*) – zdolność terenu do przenoszenia ruchu. Dotyczy stopnia, w jakim teren zapewnia ciągłość dowolnego i/lub wszystkich rodzajów ruchu.

PRZEPUSTOWOŚĆ LINII KOLEJOWEJ (ang. *railway line capacity*) – maksymalna liczba pociągów, która może przejechać w każdym kierunku po danym odcinku trakcji kolejowej w ciągu 24 godzin.

PRZEPUSTOWOŚĆ TRASY (ang. *route capacity*) – 1) maksymalna ilość pojazdów będących w ruchu w danym kierunku, mierzona w najbardziej krytycznym punkcie na trasie.

2) maksymalny ładunek, mierzony w tonach, który może być przewożony w jednym kierunku, na konkretnej trasie, w ciągu jednej godziny. Jest on wyrażany jako iloczyn maksymalnej ilości pojazdów pokonujących daną trasę i ich średniego załadunku.

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA (ang. ....) – rodzaj sprzysiężenia grupy o rozbudowanej wielocłonowej strukturze, opartej na wewnętrznej hierarchii, dyscyplinie i żelaznych regułach postępowania, która prowadzi planową działalność, zmierzającą do opanowania i monopolizacji określonych sfer ekonomii zwłaszcza w dziedzinie handlu, usług i obrotu kapitału, stosując legalne jak i nielegalne środki (szantaż, korupcja) do osiągnięcia legalnych celów.

PRZESZKODA (ang. *obstacle, obstruction*) – 1) naturalny lub wykonany przez człowieka element ograniczający manewrowość wojsk, powodujący ich opóźnienie do pokonania, którego wymagany jest sprzęt specjalistyczny lub amunicja saperska;

2) dowolny obiekt, który wznosi się na tyle wysoko nad powierzchnię lub określoną wysokość, że stwarza zagrożenie dla lecących statków powietrznych;

3) dowolny obiekt, który wznosi się na tyle wysoko nad dno morza, że stwarza zagrożenie nawigacyjne.

PRZESZKODY TERENOWE (ang. *terrain obstacles*) – elementy naturalne (fizycznogeograficzne) i sztuczne (antropogeniczne), które utrudniają lub uniemożliwiają ruch wojsk i sprzętu technicznego na przelaj.

Do elementów naturalnych zalicza się: rzeki, jeziora, bagna, masywy leśne, wyróżniające się w terenie stoki itp., do sztucznych: kanały, zwartą zabudowę i nasypy. Przeszkody terenowe utrudniają działania zbrojne o charakterze zaczepnym i z reguły ułatwiają obronę.

PRZESZKOLENIE WOJSKOWE ABSOLWENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH (ang. ....) – to forma odbycia służby wojskowej po zakończeniu studiów przez absolwentów szkół wyższych, którzy nie odbyli ochotniczo przeszkolenia wojskowego w czasie trwania studiów.

PRZESZKOLENIE WOJSKOWE STUDENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH (ang. *College Student Military Training*) – forma odbycia służby wojskowej przez studentów w trybie ochotniczym w czasie trwania studiów.

PRZEWAGA W POWIETRZU (ang. *air superiority*) – stopień dominacji w powietrzu jednych sił nad drugimi, który pozwala prowadzić działania bojowe przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych, we wskazanym miejscu i czasie, bez znaczącego oddziaływania sił powietrznych przeciwnika.

PRZEWAGA WOJSKOWA (ang. ....) – górowanie nad przeciwnikiem w zakresie liczby i jakości posiadanych sił i środków, a szczególnie poziomu technicznego sprzętu, wykształcenia wojsk, dyscypliny, stanu moralnego; a także górowanie umiejętnościami dowództw i sztabów w przygotowaniu oraz prowadzeniu działań bojowych według własnej koncepcji w istniejącej sytuacji.

PRZEWIDYWANIE (ang. ....) – subiektywne formułowanie sądów co do mających nastąpić zjawisk i procesów w przyrodzie lub społeczeństwie.

PRZEWRÓT WOJSKOWY (ang. ....) – forma → przemocy zbrojnej polegająca na wykorzystaniu sił zbrojnych do obalenia dotychczasowej władzy.

PRZYBRZEŻNY OBSZAR (REJON) OBRONY (ang. *inshore area defences, defensive coastal area*) – część obszaru (rejonu) brzegowego, strefy powietrznej, lądu i obszaru wód przyległych do linii brzegowej, wewnątrz których operacje obronne mogą angażować siły lądowe, morskie i powietrzne.

PRZYDZIAŁ MOBILIZACYJNY (ang. *Mobilization Assignment*) – imienne wyznaczenie żołnierza i żołnierza rezerwy na stanowisko służbowe (funkcję) określone etatem czasu wojennego uzupełnianej jednostki wojskowej, zgodnie z posiadaną specjalnością wojskową lub kwalifikacjami zawodowymi oraz innymi predyspozycjami wymaganymi do pełnienia obowiązków na tym stanowisku (funkcji).

PRZYGOTOWANIA OBRONNE (ang. *Defensive Preparation*) – przedsięwzięcie o szczególnym rodzaju i znaczeniu. Związane jest ściśle ze spełnieniem sprawdzonych, znamienych, powiązanych i uzupełniających się warunków.
Po pierwsze, ze skutecznym realizowaniem zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych. Z dobrym funkcjonowaniem własnego potencjału oraz systemu obronnego państwa (o niezbędnej wystarczalności obronnej), którego zasadniczym elementem są siły zbrojne, dostosowane do potrzeb suwerennego państwa.
Drugim warunkiem jest dobre funkcjonowanie pozamilitarnych ogniw obronnych, które będą zabezpieczać ochronę ludności przed groźnymi klęskami żywiołowymi, katastrofalnymi zagrożeniami przemysłowymi lub skutkami nieprzewidzianych działań.
Trzecim warunkiem, szczególnie ważnym jest kształtowanie poczucia obowiązku i świadomości patriotyczno-obronnej oraz konieczności ochrony społeczeństwa.

PUCZ (ang. ....) – przewrót polityczny zorganizowany przez pozostających poza klasą rządzącą (polityków lub wojskowych). bezpośrednim celem spiskowców jest obalenie rządu i przejęcie władzy w państwie

PUNKT DECYDUJĄCY (ang. ....) – istniejący w czasie i przestrzeni obszar lub stan posiadanych sił i środków umożliwiający dotarcie do → środka ciężkości i uzyskanie celów pośrednich → operacji lub → kampanii.

123

możliwe punkty decydujące to: → panowanie w powietrzu, przełęcze i przeprawy, stanowiska dowodzenia, węzły łączności, obiekty logistyczne, dominujący teren itp.

PUNKT KLUCZOWY (ang. *key point*) – miejsce lub instalacje, których zniszczenie lub zdobycie ma poważny wpływ na działania wojenne lub powodzenie operacji.

PUNKT KULMINACYJNY (ang. ....) – położony w czasie i przestrzeni moment, w którym pojawia się groźba przejęcia inicjatywy i możliwości skutecznego kontynuowania działań przez przeciwnika.

Podczas działań zaczepnych punkt kulminacyjny pojawia się wówczas, gdy własne siły nie wystarczają już do skutecznego obezwładnienia przeciwnika i ryzykują niepowodzenie a nawet klęskę w razie kontynuowania natarcia.

W operacji obronnej punkt kulminacyjny pojawia się wówczas, gdy własne siły nie są już w stanie reagować skutecznie na działania przeciwnika i nie mogą zapewnić spójności obrony lub przejść do rozstrzygającego przeciwuderzenia. Sztuka dowodzenia polega na doprowadzenia przeciwnika do punktu kulminacyjnego i przejścia do zwrotu zaczepnego, gdy wyczerpał on już swe odwody i nie może się skutecznie bronić.

RACJA STANU (ang. ....) – nadrzędny interes państwowy, wyższość interesu państwa nad innymi interesami i normami, kategoria wspólna dla większości obywateli, organizacji i partii działających w państwie lub poza jego granicami, ale na jego rzecz.

W państwach demokratycznych racja stanu jest zazwyczaj kwestią podstawową, co oznacza uznanie interesu państwa, jako niepodlegającego rewizji i dyskusji. Racja stanu może uzasadniać konsensus obozu rządzącego i opozycji, co do pewnych wspólnych wartości, celów i działań, opartych na przekonaniu, iż spory w tym zakresie mogłyby zagrażać państwu. Wokół racji stanu skupiają się organizacje i partie polityczne bez względu na orientacje ideowe. Cechami charakterystycznymi racji stanu są suwerenność, niepodległość i integralność terytorialna, ochrona bezpieczeństwa państwa, narodowej tożsamości, możliwości rozwojowych kraju. Racji stanu podporządkowana jest polityka zagraniczna, dobór sojuszników, koordynacja poczynań wszystkich organów państwa oraz akceptacja ze strony obywateli.

RADA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (ang. *National Security Council*) – organ doradczy Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa. Członków RBN powołuje Prezydent RP na czas trwania kadencji.

RATOWNICTWO OGÓLNE (ang. ....) – ogół środków i metod ratowania życia ludzkiego i niesienia pomocy osobom w warunkach zagrożenia, a także służących ratowaniu lub zabezpieczeniu sprzętu, pomieszczeń i innych dóbr bez wykorzystania sprzętu ciężkiego.

RATOWNICTWO TECHNICZNE (ang. ....) – ogół prac ratunkowych prowadzonych w czasie → akcji ratunkowej (operacji) przez siły ratownictwa technicznego (specjalistycznego) z wykorzystaniem sprzętu ciężkiego

REAGOWANIE KRYZYSOWE (ang. *Crisis Response*) – integralna część zarządzania w sytuacjach kryzysowych, którego celem jest sprawne oraz jak najwcześniejsze uruchomienie sił i środków do ratowania ludzi, udzielania im pomocy i ograniczania skutków sytuacji kryzysowych (sytuacji nadzwyczajnych, kryzysów).

Polega na zaplanowanym i zorganizowanym działaniu pod jednoosobowym przywództwem właściwego organu zarządzania kryzysowego - organ administracji

publicznej

REBELIA (ang. *rebellion*) – zorganizowany ruch mający na celu obalenie ukonstytuowanego rządu poprzez przewrót i konflikt zbrojny.

REDUNDANCJA /k/ (ang. *redundancy*) – nadmiarowość w stosunku do tego, co konieczne lub niekonieczne. Określenie może odnosić się zarówno do nadmiaru zbędnego lub szkodliwego, niecelowego zużywania zasobów, jak i do pożądanego zabezpieczenia na wypadek uszkodzenia części systemu.

Redundancja ma zastosowanie głównie w przypadku bardzo ważnych, strategicznych dla danego systemu informacji. Szczególnie często mamy do czynienia z redundancją danych w systemach telekommunikacyjnych, gdzie niezawodność przesyłania odgrywa kluczową rolę podczas transmisji. Nadmiarowość jest cechą każdego systemu informacyjnego przesyłającego jakieś dane cyfrowe. Usuwanie nieprzydatnej redundancji danych to kompresja danych. Paradoksalnie, wiele programów kompresujących może dodawać niewielkie informacje nadmiarowe (→ sumy kontrolne), pozwalające wykryć uszkodzenie skompresowanych danych.

REGION (ang. *region*) – 1) konkretnie wydzielone terytorium, które z racji względnej jednorodności charakteryzujących go cech oraz powiązań odróżnia się od innych otaczających go obszarów;

2) subiektywna kategoria podziału przestrzeni, obszar stanowiący narzędzie jej badania (poznania) lub narzędzie działania (zarządzania). Pojęcie region jest używane w odniesieniu do obszarów, które wyróżniono, wykorzystując analizę wielocechową → regionalizacja.

REGION GEOPOLITYCZNY (ang. *geopolitical region*) – kategoria podziału przestrzeni świata dla realizacji procesów badawczych i celów geopolitycznych:

- 1) przedstawienia lokalizacji geograficznej potencjalnych obszarów powstawania konfliktów;
- 2) wyodrębnienia obszarów wynikających z hierarchicznej integracji państw będących na różnym poziomie rozwoju;
- 3) podkreślenia wielkiego znaczenia strategicznego, politycznego, surowcowego i komunikacyjnego jakiegoś terytorium.

REGION GEOSTRATEGICZNY (ang. *geostrategic region*) – obszar lądowy, morski lub lądowo-morski wraz z przestrzenią powietrzną, na którym wydarzenia polityczne, gospodarcze lub militarne mają wpływ na sytuację światową.

REGIONALIZACJA (ang. *regionalisation*) – specyficzna procedura podziału przestrzeni na regiony, tj. mniejsze i względnie jednorodne obszary (podprzestrzenie), tworzące ze względu na przyjęte kryteria określone całości, oddzielone od siebie ściśle ustalonymi granicami. Może być przeprowadzana według jednego lub wielu kryteriów.

REJON (ang. *area*) – obszar wydzielony na podstawie jednej cechy (rejonizacja).

REJON (WYSADZANIA DESANTU MORSKIEGO; LADOWANIA) (ang. *landing area*) – 1) część rejonu operacji desantowej, w którym odbywa się lądowanie sił desantu. Obejmuje on brzeg, podejścia do brzegu, rejony transportowe, rejony wsparcia ogniowego, przestrzeń powietrzną zajętą przez statki powietrzne wsparcia bezpośredniego oraz przylegającą część lądu;

2) cały obszar wykorzystywany do wysadzenia sił i środków poprzez zrzut z powietrza lub wylądunek ze statków powietrznych po wylądowaniu;

3) specjalnie przygotowana lub wybrana powierzchnia lądu, wody albo pokładu, przeznaczona lub wykorzystywana do zabezpieczenia startów i lądowania statków

powietrznych.

REJON KRYZYSU (ang. *area of the crisis*) – tereny objęte kataklizmem naturalnym, dużą katastrofą antropogeniczną, konfliktem wynikającym ze sprzeczności różnej natury, które doprowadziły do sytuacji kryzysowej, terytorium o małej stabilności polityczno – społecznej.

REJON O ZNACZENIU TAKTYCZNYM (ang. *tactical locality*), rejon, który z powodu swojego położenia lub cech terenowych ma taktyczne znaczenie w określonych okolicznościach i czasie.

REJON OBRONY (ang. *area of the defence, defence area*) – jednostka geograficzna podziału → obszaru obrony. Dla dowolnego dowództwa, obszar działań rozciągający się od linii styczności do jego tyłów. Jest to rejon prowadzenia decydujących działań obronnych.

REJON ODPOWIEDZIALNOŚCI WOJSK OT (ang. ....) – stały, wyznaczony w czasie pokoju, obszar działania jednostki OT. Celem tworzenia rejonów odpowiedzialności wojsk ot jest przygotowanie i utrzymanie sprawnego lokalnego systemu obrony powszechnej przez optymalne wyzyskanie środków i możliwości prowadzenia działań obronnych przy wykorzystaniu warunków terenowych i infrastruktury – współdziałając z pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem.

REJON OPERACYJNY (ang. ....) – część → obszaru strategicznego, na którym mogą być lub są prowadzone działania zbrojne przez zgrupowania operacyjne.

Usytuowanie rejonu operacyjnego na obszarze strategicznym wynika z celu operacji strategicznej; pojęciowo łączony jest on z działaniami o charakterze obronnym.

REJON PORAŻENIA (ang. ....) – obszar zniszczeń, na którym powinna być prowadzona → akcja ratunkowa.

REJON ZAMKNIĘTY (ZASTRZEŻONY) (ang. *closed area*) – wyznaczony obszar, przez który lub nad którym zabrania się wszelkiego przemieszczania.

REJON ZASTRZEŻONY; STREFA OGRANICZONEGO DOSTĘPU (ang. *restricted area*) – 1) przestrzeń powietrzna o określonych wymiarach, rozciągająca się ponad obszarem lądowym lub wodami terytorialnych państwa, w której lot statku powietrznego podlega szczególnym ograniczeniom;

2) obszar, w którym stosuje się specjalne środki ograniczające, aby zapobiec lub zminimalizować możliwość wystąpienia kolizji między jednostkami sił własnych;

3) obszar, będący pod zarządem wojskowym, w którym stosuje się specjalne środki bezpieczeństwa, zapobiegające przedostaniu się do niego osób nieupoważnionych

REJONOWA (POWIATOWA) KOMENDA OBRONY TERYTORIALNEJ (ang. ....) – podstawowy (taktyczny), najniższy element terytorialnego systemu kierowania obroną terytorialną i dowodzenia wojskami ot w jego obwodzie odpowiedzialności.

Celem rkot jest maksymalne wykorzystanie i przygotowanie zasobów ludzkich, materialnych i produkcyjno-usługowych oraz terenu do prowadzenia obrony powszechnej w czasie pokoju, w okresie zagrożenia (kryzysu) i wojny oraz ewentualnej okupacji.

REPRESALIA (ang. ....) – bezprawne działanie państwa o

charakterze odwetowym będące usprawiedliwioną odpowiedzią na wcześniejsze, niezgodne z prawem międzynarodowym, zachowania innego państwa.

Mają wymusić na stronie przeciwnej poszanowanie prawa międzynarodowego. należą do kategorii sankcji w stosunkach międzynarodowych stanowiąc rodzaj kary i środka przymusu.

RESORT OBRONY NARODOWEJ (ang. ....) – dział administracji rządowej obrona narodowa.

RETORSJA (ang. ....) – zgodny z prawem międzynarodowym legalny środek odwetowy. Polega na zastosowaniu wobec państwa, które naruszyło interesy drugiego państwa środków podobnej natury (zasada proporcjonalności).

Celem retorsji jest skłonienie państwa, wobec którego ją zastosowano, do zmiany jego zachowania i wycofanie nieprzyjaznych decyzji.

REZERWA ALARMOWA (ang. *Alarm Reserve*) – żołnierze rezerwy posiadający przydziały mobilizacyjne do jednostek wojskowych, których górna granica wieku nie powinna przekraczać dla:

- oficerów i podoficerów – 40 lat;
- szeregowych – 30 lat.

REZERWA BIERNA (ang. *Passive Status*) – żołnierze rezerwy posiadający pełne kwalifikacje do pełnienia służby wojskowej w razie zarządzenia mobilizacji lub w czasie wojny, na wykorzystanie, których w strukturach organizacyjnych Sił Zbrojnych aktualnie brak jest zapotrzebowania.

REZERWA CZYNNA (ang. *Active Status*) – żołnierze rezerwy najmłodszy wiekiem, najlepiej wyszkoleni i przeznaczeni na uzupełnienie:

- etatowych potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych;
- ponadetatowych potrzeb mobilizacyjnych;
- potrzeb wojennych.

REZERWY MOBILIZACYJNE (ang. *Mobilization Reserves*) – specjalnie zgromadzone i utrzymywane w gospodarce narodowej oraz siłach zbrojnych zapasy środków materiałowo- technicznych niezbędnych dla zabezpieczenia funkcjonowania sił zbrojnych w czasie kryzysu i wojny.

REZERWY NA CZAS WOJENNY (ang. *war reserves*) – zapasy materiałów nagromadzone w czasie pokoju dla zaspokojenia wzrostu zapotrzebowania w wyniku wybuchu wojny. Zapasy wojenne mają na celu zabezpieczenie tymczasowego wsparcia niezbędnego dla podtrzymania działań do czasu, w którym mogą nastąpić kolejne dostawy.

REZERWY OSOBOWE (ang. *Personal Reserves*) – osoby przeniesione do rezerwy po zwolnieniu z czynnej służby wojskowej, w tym z zawodowej służby wojskowej lub ze służby wojskowej kandydatów na żołnierzy zawodowych, albo bez odbycia tej służby, jeżeli w dalszym ciągu podlegają obowiązkowi służby wojskowej.

ROBAK /k/ (ang. *worm*) – nieporządkany program komputerowy, który sam może się kopiować i potrafi rozprzestrzeniać się w różnych miejscach w sieci.

Ponieważ jest to program niezależny, nie potrzebuje programu-nosiciela. Robak zazwyczaj nie atakuje innych programów ani plików ale konsumuje zasoby sieci i może doprowadzić do znacznego jej obciążenia.

RODZAJE SIŁ ZBROJNYCH (ang. ....) – podstawowe części składowe → sił zbrojnych państwa, przeznaczone do prowadzenia działań operacyjnych lub strategicznych w określonym środowisku (na lądzie, morzu i w przestrzeni powietrzno-kosmicznej).

W wojsku polskim do rodzajów sił zbrojnych zalicza się: → Wojska Lądowe, → Siły Powietrzne (Wojska Lotnicze i Obrony Powietrzne) oraz → Marynarkę Wojenną.

Każdy rodzaj sił zbrojnych stanowi określoną całość organizacyjną, ma w swoim wyposażeniu odpowiedni sprzęt i uzbrojenie w zasadzie jednorodne, jednak odmienne pod względem właściwości i możliwości bojowych. Dla każdego rodzaju sił zbrojnych właściwe są odrębne zasady organizacji, uzupełniania, szkolenia i zaopatrywania oraz specyficzne sposoby wykorzystania bojowego.

RODZAJ SŁUŻB (ang.....) – oddziały, pododdziały i inne komórki organizacyjne, przeznaczone do zaopatrywania i obsługi wojsk według kierunków ich działalności merytorycznej.

Są to przede wszystkim służby techniczne (służba uzbrojenia i elektroniki, służba czołgowo-samochodowa), służby logistyczne (np. służba mundurowa, służba żywnościowa, służba zdrowia) oraz służby o charakterze ogólnym (np.: służba sprawiedliwości). poszczególne służby mają swoje centralne organy zarządzania, a jednostki tych służb zazwyczaj wchodzi organizacyjnie w skład związków i oddziałów wojsk lądowych i innych → rodzajów sił zbrojnych.

RODZAJE WOJSK (ang. ....) – oddziały, pododdziały i inne komórki organizacyjne wydzielone według kryterium polegającego na specyfice ich podstawowego uzbrojenia i wyposażenia technicznego, systemu organizacyjnego, szkolenia i zasad działania na polu walki.

Poszczególne rodzaje wojsk posiadają swoje centralne organy kierownicze, a jednostki tych wojsk zazwyczaj wchodzi organizacyjnie w skład związków i oddziałów Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych (Wojsk Lotniczych i Obrony powietrznej i Marynarki Wojennej jako → rodzajów sił zbrojnych. Na przykład: w skład wojsk lądowych wchodzi następujące rodzaje wojsk: wojska zmechanizowane, wojska pancerne, wojska powietrzno-desantowe, wojska raketowe, artyleria oraz wojska obrony przeciwlotniczej.

W ogólnym znaczeniu również jednostki zabezpieczające oraz uzupełniające działania rodzajów wojsk, np.: wojska inżynieryjne, wojska łączności, wojska chemiczne, wojska radiotechniczne, wojska komunikacyjne, nazywane w niektórych armiach wojskami specjalnymi.

ROZBROJENIE (ang. ....) – proces likwidacji uzbrojenia i sił zbrojnych przeprowadzony na podstawie umowy międzynarodowej.

W szerokim ujęciu rozbrojenie oznacza działania państw zmierzające do wprowadzenia określonych ograniczeń ilościowych i jakościowych sił zbrojnych i zbrojeń oraz ustalenia pułapu zbrojeń, który nie może być przekroczony oraz ograniczenie możliwości ich użycia, a także podjęcie przedsięwzięć prowadzących do zmniejszenia potencjału zbrojnego, aż do całkowitej jego likwidacji.

Przy opracowywaniu planów rozbrojeniowych powinny być respektowane zasady: powszechności, całkowitości, równoważności, kontroli międzynarodowej procesu rozbrojenia; wiązania rozbrojenia z umacnianiem bezpieczeństwa międzynarodowego.

ROZEJEM (ang. *Truce*) – układ pomiędzy stronami konfliktu zbrojnego oznaczający zawieszenie działań wojskowych na całym teatrze działań wojennych, na czas określony lub nieokreślony.

Rozejm ma bardziej wiążący charakter niż zawieszenie broni. W odniesieniu do rozejmu mają zastosowanie unormowania prawa traktatowego.

ROZPOZNANIE LOTNICZE (ang. *aviation reconnaissance*) – zespół przedsięwzięć realizowanych siłami lotnictwa celem uzyskania informacji o obiektach, terenie i pogodzie za pomocą obserwacji wzrokowej, fotografii i aparatury optoelektronicznej.

ROZPOZNANIE POWIETRZNE (ang. *air reconnaissance*) – zbieranie informacji o znaczeniu zwiadowczym przy zastosowaniu obserwacji wzrokowej z powietrza lub z użyciem sensorów lotniczych.

RUBIEŻ (ang. *frontier, zone*) – pas lub odcinek terenu wyróżniający się właściwościami obronnymi (→ przeszkody terenowe, → ochronne właściwości terenu, → maskujące właściwości terenu) lub wyznaczany za pomocą przedmiotów terenowych o różnym znaczeniu dla prowadzenia działań zbrojnych zarówno co do skali (→ rubież strategiczna, → operacyjna), jak i pełnionej roli: rubież obrony, ataku, bezpieczeństwa, przeciwpancerna, ogniowa, rozwinięcia, wprowadzenia do walki (bitwy), wyjściowa, spotkaniowa, minowania, zadymiania itp.

RUBIEŻ OPERACYJNA (ang. *operating frontier, operational zone*) – pas terenu wyróżniający się najczęściej właściwościami obronnymi (→ przeszkody terenowe, → ochronne właściwości terenu), którego opanowanie lub utrzymanie wpływa zasadniczo na osiągnięcie celu działań zbrojnych w skali operacyjnej.

RUBIEŻ STRATEGICZNA (ang. *strategic frontier, strategic zone*) – pas terenu wyróżniający się najczęściej właściwościami obronnymi (→ przeszkody terenowe, ochronne właściwości terenu, → maskujące właściwości terenu), którego opanowanie lub utrzymanie wpływa zasadniczo na osiągnięcie celu działań zbrojnych w skali strategicznej.

RYZYKO (ang. *Risk*) – wieloznaczne i wielowymiarowe pojęcie, używane w języku potocznym w odniesieniu do sytuacji i przedsięwzięć których wynik jest nieznany dla podkreślenia możliwości niepowodzenia w działaniu, wystąpienia stanu rzeczy niekorzystnego z punktu widzenia oczekiwań i preferencji podmiotu (jednostki, grupy, organizacji, państwa itp.).

W szerszym znaczeniu - ryzyko jako cecha wielu sytuacji decyzyjnych bądź właściwość działania oznacza możliwość innego niż oczekiwany (także pozytywnego) wyniku celowej aktywności. W różnych definicjach ryzyka akcentuje się najczęściej takie jego atrybuty, jak: prawdopodobieństwo oraz wielkość możliwej straty, iloczyn prawdopodobieństwa straty i jej wielkości (znaczenia dla podmiotu), a także względna częstość wyników negatywnych i pozytywnych. Straty lub szkody mogą być konsekwencją celowej lub przypadkowej aktywności podmiotu, powstawać w wyniku działań innych ludzi, bądź stanowić rezultat działania sił przyrody. Skutki działania bądź braku działania mogą pojawiać się jako bezpośrednie następstwa aktywności podmiotu, lub ujawniać się z pewnym opóźnieniem, co sprawia, że ich skala rzadko jest w pełni uświadamiana.

Ryzyko, występujące powszechnie w różnych obszarach aktywności człowieka, ściśle wiąże się z → zagrożeniem, a niekiedy bywa z nim nawet utożsamiane. Oba terminy łączy możliwość uzyskania w określonej sytuacji niepożądanego wyniku lub poniesienia straty. Podstawowa różnica między nimi polega na tym, że o ile zagrożenie definiowane jest zwykle jako czynnik lub układ realnie istniejących czynników

wpływających lub mogących negatywnie wpływać na przebieg i wyniki zdarzeń, o tyle ryzyko, oprócz obiektywnego ma także, związany z jego percepcją, wymiar subiektywny. Z tego względu traktowane jest również jako stan umysłu podmiotu, antycypującego możliwe skutki swoich decyzji i działań podejmowanych w warunkach zagrożenia.

W zależności od sposobu rozumienia ryzyka oraz od kryterium podziału wyróżnia się m.in. ryzyko: 1) obiektywne i subiektywne; 2) czyste (charakteryzujące sytuacje, w których istnieje wyłącznie możliwość straty) i spekulacyjne (dopuszczające, zależnie od powziętej decyzji, oprócz straty, także możliwość uzyskania określonych korzyści - traktowane jako szansa i wyzwanie); 3) uzasadnione i przesadne; 4) indywidualne i grupowe.

Biorąc pod uwagę przedmiot straty, mówi się m.in. o ryzyku: fizycznym (możliwość utraty życia lub zdrowia, zachorowania oraz wystąpienia innych niekorzystnych dla organizmu stanów); społecznym (utrata autorytetu, prestiżu lub wiarygodności) oraz finansowym (utrata pieniędzy bądź innych wartości materialnych).

Stosownie do poziomu, jakiego dotyczą podejmowane decyzje i działania oraz ich możliwe skutki, wyróżnia się niekiedy ryzyko strategiczne, operacyjne oraz taktyczne.

Do wymiarów ryzyka zalicza się ponadto charakterystykę możliwych negatywnych następstw działania: znane - nieznanie (np. wprowadzanie nowych technologii, procedur itp.); przewlekłe - nagłe (katastrofalne), a także zakres jego kontrolowalności przez podmiot (kontrolowalne - niezależne od podmiotu). Oprócz ryzyka instrumentalnego (podejmowanego wyłącznie ze względu na spodziewane korzyści bądź możliwość uniknięcia strat) wyróżnia się także ryzyko, którego podstawę stanowi dążenie do zaspokojenia potrzeby doznawania przyjemności (ryzyko stymulujące).

W ocenie ryzyka uwzględniane są zarówno ilościowe, jak i jakościowe charakterystyki określonego działania lub sytuacji. Dość powszechnie przyjmuje się, że jego wielkość jest funkcją iloczynu subiektywnie ocenianych: prawdopodobieństwa straty oraz jej wielkości. Przy ocenie prawdopodobieństwa zdarzeń i możliwych wyników działania w warunkach niepewności pomocne okazują się względnie proste, choć często zawodne reguły decyzyjne, nazywane heurystykami (m.in. heurystyka dostępności psychicznej, optymizmu, reprezentatywności). Wśród jakościowych aspektów działania szczególną rolę pełni stopień nowości (jako najbardziej ryzykowne oceniane jest najczęściej to, z czym człowiek spotyka się po raz pierwszy). Wysoko oceniane jest także ryzyko dotyczące: 1) zdarzeń, których nie można uniknąć; 2) zagrożeń, których możliwe negatywne skutki łatwo sobie wyobrazić i które szybko się pojawiają; 3) zdarzeń i sytuacji traktowanych przez podmiot jako niekontrolowalne.

Do podmiotowych wyznaczników percepcji i oceny ryzyka zalicza się m.in.: właściwości temperamentu decydenta; jakość samooceny oraz poziom lęku jako cechy (im wyższa samoocena oraz niższy poziom lęku, tym częściej działanie oceniane jest jako mniej ryzykowne); umiejscowienie kontroli (osoby o zewnętrznym umiejscowieniu kontroli zwykle oceniają ryzyko jako większe niż osoby wewnątrzsterowne) oraz siłę motywacji osiągnięć (adekwatnej ocenie ryzyka sprzyja motywacja o umiarkowanym natężeniu). Istotną rolę w ocenie ryzyka pełni także, oparta na doświadczeniu, intuicja.

Świadomość ryzyka oraz pozytywna ocena możliwości wywierania wpływu na jego poziom zwykle skłaniają podmiot do aktywności ukierunkowanej na zmniejszenie prawdopodobieństwa niepowodzenia lub straty. Szczególną trudność, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i w obszarze działań ważnych z punktu widzenia → bezpieczeństwa państwa, sprawia ocena ryzyka stwarzanego przez zagrożenia nieznanne lub nie w pełni rozpoznane (np. nowe technologie, nieznanne wcześniej w takiej skali patologie społeczne lub inne niekorzystne zjawiska i procesy). Postawy i działania ukierunkowane na uprzedzanie zagrożeń i zmniejszanie zakresu i prawdopodobieństwa

wystąpienia ich negatywnych skutków określane bywają terminem zapobiegliwość. Podejmowanie umiarkowanego, uzasadnionego ryzyka jest traktowane jako ważna przesłanka oraz właściwość twórczej transgresji w wymiarze indywidualnym i zespołowym, jako jeden z podstawowych warunków rozwoju jednostek oraz społeczeństw. Skłonność do akceptacji i podejmowania skrajnie wysokiego ryzyka, nazywana brawurą lub ryzykanctwem, prowadzi zwykle do spadku jakości decyzji oraz wyników niezgodnych z oczekiwaniami. Tendencja do upraszczania obrazu sytuacji decyzyjnej i przyjmowania rozwiązań o dużym stopniu ryzyka jest widoczna często także podczas zespołowego podejmowania decyzji, zwłaszcza w grupach o dużej spójności.

Literatura:

Goszczyńska M., Studenski R. (red.), Psychologia zachowań ryzykownych. Koncepcje, badania, praktyka, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2006.

Goszczyńska M., Człowiek wobec i zagrożeń, Psychospołeczne uwarunkowania oceny i akceptacji ryzyka, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1997.

Kozielecki J., Czynność podejmowania decyzji, [w:] T.Tomaszewski (red.), Psychologia, PWN, Warszawa 1975.

Kozielecki J., Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko, Żak, Warszawa 2004.

Nosal S. Cz., Umysł menadżera. Problemy – Decyzje – Strategie, Wrocławskie Wydawnictwo „Przecinek”, Wrocław 1993.

Sokołowska J., Psychologia decyzji ryzykownych. Ocena prawdopodobieństwa i modele wyboru w sytuacji ryzykownej, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa 2005.

Sokołowska J., Ryzyko: Wyzwanie czy zagrożenie. Psychologiczne modele oceny i akceptacji ryzyka, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa 2000.

Studenski R., Ryzyko i ryzykowanie, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.

Zaleśkiewicz T., Przyjemność czy konieczność – psychologia spostrzegania i podejmowania ryzyka, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

SAMOŁOT BOJOWY (ang. *combat aircraft*) – samolot ze stałą lub zmienną geometrią skrzydeł, uzbrojony i wyposażony do zwalczania celów przy użyciu kierowanych i niekierowanych pocisków raketowych, bomb, karabinów, działek lub innego uzbrojenia.

SAMOŁOT TRANSPORTOWY (ang. *transport aircraft*) – samolot przeznaczony głównie do przewozu osób i/lub towarów.

SAMOŁOT WIELOZADANIOWY (ang. *multirole aircraft*) – samolot bojowy przeznaczony do realizacji co najmniej dwóch typów zadań po wcześniejszym przebrojeniu na ziemi.

SAMOOBRONA LUDNOŚCI (ang. ....) – element składowy → obrony cywilnej, obejmujący kompleks przedsięwzięć mających na celu przygotowanie i prowadzenie prac związanych z ochroną ludności w czasie pokoju i w okresie wojny.

SAMOOBRONA ZAKŁADÓW PRACY (ang. ....) – zespół przedsięwzięć realizowanych przez oddziały samoobrony przed zagrożeniami czasu pokoju i wojny, mających na celu ochronę załóg zakładów pracy oraz ich obiektów.

SADOWNICTWO WOJSKOWE (ang. ....) – odrębny organ wojskowy sprawujący wymiar sprawiedliwości na mocy art. 175 konstytucji RP i orzekających na podstawie kodeksu karnego.

131

SEKTOR (ang. *sector*) – ograniczony rejon, w którym działa jednostka i za który jest ona odpowiedzialna.

SEKTOR OBRONY (ang. *sector of the defence, defence sector*) – jednostka geograficzna podziału → rejonu obrony.

SEKTOR OGNIOWY (ang. *sector of fire*) – wyznaczony rejon, który powinien być pokryty ogniem prowadzonym z broni obsługiwanej indywidualnie lub przez załogę, bądź broni pojedynczego strzelca.

SENSOR (ang. *sensor*) – urządzenie wykrywające i mogące wskazywać i/lub rejestrować obiekty i działania poprzez wykorzystanie energii emitowanej, odbijanej lub zmienianej przez obiekty.

SERWER /k/ (ang. *server*) – komputer, na którym uruchomione jest oprogramowanie administracyjne kontrolujące dostęp do sieci i jej zasobów, takich jak drukarki, stacje dysków, oraz dostarczające zasobów komputerom funkcjonującym jako stacji robocze.

Serwerem nazywane jest także oprogramowanie, które odpowiada na zapytania oprogramowania klienckiego.

SERWER PROXY /k/ (ang. *proxy server*) – składnik → zapory ogniowej, który zarządza komunikacją pomiędzy Internetem a siecią lokalną. Serwer proxy może poprawić wydajność sieci poprzez przechowywanie często używanych danych, takich jak popularne strony WWW, filtrowanie ruchu, odrzucanie próby nieautoryzowanego dostępu.

SIEĆ (ang. *network*) – 1) rozgałęzienie przewodów (elektrycznych, światłowodowych i in.), dróg, linii kolejowych, rurociągów, linii elektroenergetycznych, wód, linii komunikacyjnych, pokrywające daną przestrzeń, rozchodzące się po niej;

2) rozmieszczenie, rozplanowanie na jakimś terenie większej liczby czegoś (np.: bibliotek, jednostek osadniczych, handlowych, kulturalnych, usługowych i innych) obejmujących swym zasięgiem jakiś teren.

SIEĆ /k/ (ang. *network*) – system wzajemnie ze sobą połączonych urządzeń sieciowych takich jak: mostki, routery i przełączniki do którego przyłączone są urządzenia końcowe (komputery, drukarki, itd.). Komputery w sieci mogą pracować w architekturze równorzędnej (współdziela swoje zasoby) bądź architekturze klient-server.

Na jednych jak i drugich jest zainstalowany sieciowy system operacyjny. Sieci komputerowe są wykorzystywane do przesyłania pomiędzy użytkownikami dowolną kombinację danych, głosu i obrazu.

SIEĆ DRÓG O ZASADNICZYM ZNACZENIU WOJSKOWYM (ang. *basic military route network*) – drogi przewidywane jako dofrontowe i rokadowe, wyznaczone w czasie pokoju w danym państwie członkowskim NATO do spełniania wymagań związanych z przewidywanym ruchem wojsk i wymogami transportowymi, zarówno sił sprzymierzonych, jak i narodowych.

SIEĆ OSADNICZA (ang. *settlement network*) – zhierarchizowany pod względem wielkości i znaczenia zbiór jednostek osadniczych, powiązanych ze sobą zależnościami i pełniących różne funkcje.

SIEĆ TRANSPORTOWA (ang. *transportation network*) – zbiór powiązanych ze sobą dróg i linii transportowych oraz punktów (miejsc załadunku, wyładunku lub przeładunku) i węzłów (punkty, w których schodzą się co najmniej trzy drogi lub linie) transportowych.

SIŁA, (POTENCJAŁ) (ang. *power, the potential, strength*) – w odniesieniu do państwa określana wielkością → potencjału gospodarczego, → potencjału militarnego, → potencjału demograficznego i innych.

SIŁY MORSKIE (ang. *Naval Forces*) – ogół posiadanych przez państwo środków do prowadzenia polityki na morzu. W ich skład wchodzi marynarka wojenna (flota) oraz instytucje dysponujące z reguły uzbrojonymi jednostkami pływającymi i statkami powietrznymi, mogącymi siłą egzekwować prawo międzynarodowe i narodowe na określonych obszarach i sytuacjach.

Instytucjami tymi są Straż Graniczna (Przybrzeżna), Policja Wodna, służby ochrony rybołówstwa, administracja morska, paramilitarne formacje ochotnicze (np. Strażnicy Rewolucji w Iranie), służby hydrograficzne, lodołamacze itd. Często pojęcie sił morskich jest używane niesłusznie jako synonim marynarki wojennej.

Siły morskie spełniają następujące funkcje:

- dyplomatyczną, zapewniającą podstawy do prowadzenia polityki przez państwo (tzn.. tam, gdzie siły morskie mogą być tego narzędziem), a określane są jako „perswazja morska” lub popularnie „dyplomacja kanonierek”;
- zwiększania lub ugruntowywania prestiżu państwa w oczach społeczności międzynarodowej (prezentacja bandery) lub własnego społeczeństwa;
- policyjną: ochrona porządku prawnego (ze strony czynników wewnętrznych i zewnętrznych) na obszarze jurysdykcji państwa;
- wykonywanie zadań innych niż militarne w ramach międzynarodowych operacji pokojowych;
- zapewnienie eksploatacji podmorskich złóż surowców tylko przez podmioty, które uzyskały na to zgodę państwa;
- ochrona przed eksploatacją i badaniem zasobów, przez podmioty, które niuzyskały na to zgody państwa;
- ochrona zasobów fauny i flory (limity połowów, środki połowowe, gatunki chronione itd.);
- militarną - obejmującą główne zadanie sił morskich – przygotowanie się i prowadzenie działań bojowych, a przede wszystkim: zdobycie (utrzymanie) panowania (kontroli) na morzu; obrona własnych obszarów morskich; odmowa korzystania z morza dla innych stron; zapewnienie możliwości do wykorzystania morza do własnych celów.

SIŁY OBRONY TERYTORIALNEJ (ang. ....) – całość formacji zbrojnych wchodzących w skład → obrony terytorialnej obejmująca: wojska obrony terytorialnej, straż graniczną, żandarmerię wojskową, pododdziały ochrony i zabezpieczenia stacjonarnych jednostek i instytucji wojskowych.

SIŁY PARTYZANCKIE (ang. ....) – rodzaj → nieregularnych sił zbrojnych, które stanowią ugrupowania złożone z ochotników werbowanych zazwyczaj z miejscowej ludności, niejednokrotnie uzupełniane żołnierzami → regularnych sił zbrojnych, organizowane do walki zbrojnej przeciwko okupantowi lub rodzimej władzy przy poparciu ludności.

SIŁY POWIETRZNE (23) (ang. *air force*) – rodzaj → sił zbrojnych przeznaczony do odparcia agresji powietrznej przeciwnika, osłabienia jego potencjału bojowego oraz zapewnienia warunków do prowadzenia operacji na lądzie i morzu.

W okresie pokoju nadzorują przestrzeń powietrzną i utrzymują gotowość do przeciwdziałania jej naruszeniom.

SIŁY SZYBKIEGO REAGOWANIA (24) (ang. ....) – strukturalno -

funkcjonalny element wojskowego i pozawojskowego systemu bezpieczeństwa narodowego (w tym podsystemu obronnego), obejmujący wydzieloną część sił zbrojnych i elementy pozamilitarne, pozostające w najwyższej gotowości do działania, przeznaczone i przygotowane do samodzielnego rozstrzygnięcia konfliktów małej skali oraz zapewnienia dogodnych warunków użycia sił głównych w wypadku → agresji.

SILY ZBROJNE (ang. ....) – wyspecjalizowany organ państwa, przeznaczony do ochrony i obrony jego interesów przez wykorzystanie go jako czynnika odstraszenia przed agresją lub – w razie konieczności - prowadzenia walki zbrojnej aż do osiągnięcia założonego celu politycznego. Z punktu widzenia struktur organizacyjnych można je podzielić na → regularne i → nieregularne siły zbrojne, a z punktu widzenia charakteru prowadzonych działań → na wojska operacyjne oraz siły i środki obrony terytorialnej, zaś ze względu na środowisko, w którym prowadzą działania → na wojska lądowe, → siły powietrzne i → marynarkę wojenną.

SILY ZADANIOWE (ang. ....) – tymczasowe zgrupowanie jednostek pod jednym dowództwem w celu przeprowadzenia określonego działania lub wykonania zadania bojowego. Organizowane są:

- doraźnie z kilku jednostek pod jednym dowództwem, formowanych w celu ciągłego wykonywania określonych zadań;
- albo też stanowią część składową floty podporządkowaną dowódcy w celu wykonania określonego zadania lub zadań.

SILY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (ag. ....) – siły i środki służące ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. W skład Sił Zbrojnych RP wchodzi jako ich rodzaje: Wojska Lądowe, Siły Powietrzne, Marynarka Wojenna oraz Wojskowe Służby Informacyjne i Żandarmeria Wojskowa, jako ich wyodrębnione i wyspecjalizowane służby.

SILY ZDOLNE DO PRZERZUTU (ang. *deployable forces*) – siły dostępne do wszystkich operacji NATO, UE, ONZ w obszarze odpowiedzialności Sojuszu/UE i poza tymi obszarami, posiadające zdolność inicjowania i prowadzenia działań w niesprzyjających środowiskach (bez odpowiedniej infrastruktury, wsparcia państwa gospodarza i w ekstremalnych warunkach klimatycznych).

Mogą one również być włączone do narodowych dowództw i zgrupowań zadaniowych realizujących misje obronne zgodnie z Art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Ponadto, siły te są przygotowane do wymiany (rotacji) dowództw i sił w przypadku operacji reagowania kryzysowego.

SKAŻENIE CHEMICZNE (ang. *chemical contamination*) – osadzanie się, adsorpcja lub absorpcja bojowych środków trujących w/na obiektach, obszarach, osobach lub przedmiotach.

SŁUŻBA GEODEZYJNA I KARTOGRAFICZNA (ang. *Geodetic and Cartographic Service*) – zgodnie z ustawą Prawo Geodezyjne i Kartograficzne, centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach geodezji i kartografii jest Główny Geodeta Kraju, który wykonuje swoje zadania przy pomocy

Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Służbę Geodezyjną i Kartograficzną stanowią: 1) organy nadzoru geodezyjnego i kartograficznego, którymi są: a) Główny Geodeta Kraju, b) wojewoda wykonujący zadania przy pomocy wojewódzkiego inspektora nadzoru geodezyjnego i kartograficznego jako kierownika inspekcji geodezyjnej i kartograficznej, wchodzącej w skład zespolonej administracji rządowej w województwie oraz 2) organy administracji geodezyjnej i kartograficznej, którymi są: a) marszałek województwa wykonujący zadania przy pomocy geodety województwa wchodzącego w skład urzędu marszałkowskiego, b) starosta wykonujący zadania przy pomocy geodety powiatowego wchodzącego w skład starostwa powiatowego. Starosta na wniosek gminy może powierzyć wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) prowadzenie spraw należących do zakresu jego zadań i kompetencji. Do podstawowych zadań Służby Geodezyjnej i Kartograficznej należą: a) realizacja polityki państwa w zakresie geodezji i kartografii, b) organizowanie i finansowanie prac geodezyjnych i kartograficznych, c) administrowanie państwowym zasobem geodezyjnym i kartograficznym, d) kontrolowanie urzędów, instytucji publicznych i przedsiębiorców w zakresie przestrzegania przepisów dotyczących geodezji i kartografii.

SŁUŻBA KANDYDACKA (ang. ....) – jest to służba wojskowa pełniona w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego.

SŁUŻBA KONTRAKTOWA (ang. ....) – jest to zawodowa służba wojskowa pełniona na podstawie kontraktu (umowy) zawartego pomiędzy osobą zgłaszającą chęć pełnienia zawodowej służby wojskowej lub służby w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego, a organem właściwym do zawarcia takiej umowy.

SŁUŻBA POZA GRANICAMI PAŃSTWA (ang. *abroad service*) – służba wojskowa żołnierza zawodowego, którą pełni poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, a do pełnienia której może zostać wyznaczony lub skierowany.

Wyznaczenie żołnierza zawodowego do pełnienia zawodowej służby wojskowej poza granicami państwa, następuje w przypadku pełnienia tej służby na stanowiskach służbowych: w polskich przedstawicielstwach wojskowych przy organizacjach międzynarodowych, międzynarodowych strukturach wojskowych; bezpośrednio w strukturach organizacji międzynarodowych i międzynarodowych strukturach wojskowych; w jednostkach organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, mających siedzibę poza granicami.

Skierowanie żołnierza zawodowego do pełnienia zawodowej służby wojskowej poza granicami państwa następuje w przypadkach pełnienia tej służby w składzie jednostki wojskowej użytej zgodnie z przepisami ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa (Dz. U. Nr 162, poz. 1117), w kwaterach głównych, dowództwach i sztabach misji organizacji międzynarodowych i sił wielonarodowych, jako obserwator wojskowy lub osoba posiadająca status obserwatora wojskowego w misjach pokojowych organizacji międzynarodowych i sił wielonarodowych.

SŁUŻBA WOJSKOWA (ang. *military servic*) – okres przebywania obywatela obowiązkowo lub ochotniczo w strukturach sił zbrojnych w ramach spełniania powszechnego obowiązku obrony na rzecz Rzeczypospolitej Polskiej albo dobrowolnego zgłoszenia się do pełnienia służby zawodowej, polegający na udziale w szkoleniach, ćwiczeniach, akcjach ratowniczych i akcjach bojowych realizowanych z pomocą lub przez Siły Zbrojne RP.

Według artykułu 85.1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, obywatel polski jest zobowiązany do obrony Ojczyzny. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele

polscy są obowiązani do pełnienia służby wojskowej, służby w obronicywilnej, odbywania przysposobienia obronnego, uczestniczenia w samoobronie ludności, pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych, odbywania służby zastępczej oraz do wykonywania świadczeń na rzecz obrony – na zasadach i w zakresie określonym w ustawie o powszechnym obowiązku obrony.

Obowiązkowa służba wojskowa może polegać na odbywaniu zasadniczej służby wojskowej, przeszkolenia wojskowego przez studentów i absolwentów szkół wyższych, ćwiczeń wojskowych oraz okresowej służby wojskowej przez żołnierzy rezerwy, a także pełnieniu czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przez poborowych i żołnierzy rezerwy. Wymienione formy służby wojskowej mogą być także realizowane w trybie ochotniczym.

Odrębną formą służby wojskowej jest zawodowa służba wojskowa. Jest ona realizowana dobrowolnie, a sposób jej pełnienia (również w charakterze kandydata do tej służby), określa ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych

SŁUŻBA ZASTĘPCZA (ang. *substitute service*) – alternatywna forma obowiązkowej służby wojskowej, wynikająca z Konstytucji RP, skierowana do tych obywateli, którym przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na odbywanie tej służby, polegająca na wykonywaniu prac na rzecz ochrony środowiska, ochrony przeciwpożarowej, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, opieki nad osobami niepełnosprawnymi albo bezdomnymi oraz na rzecz administracji publicznej i wymiaru sprawiedliwości, odbywana w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych, publicznych zakładach opieki zdrowotnej oraz w organizacjach pożytku publicznego.

Termin obowiązujący od dnia 1 września 1988 roku w wyniku wejścia w życie ustawy z dnia 13 lipca 1988 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 24, poz. 171). W okresie od 1 września 1979r. do 31 sierpnia 1988 r. funkcjonowała zastępcza służba poborowych. Zastępcza służba poborowych – była alternatywną formąobowiązkowej służby wojskowej, skierowaną do tych obywateli, którzy nie mogli odbywać służby wojskowej z przyczyn niezależnych od organów wojskowych, polegającą na wykonywaniu prac w zakładach społecznych służby zdrowia, zakładach opieki społecznej, zakładach ochrony środowiska naturalnego oraz w innych zakładach użyteczności publicznej

SŁUŻBY SPECJALNE (ang. ....) – ogólna nazwa dla cywilnych i wojskowych służb organizujących i prowadzących działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze.

SOJUSZE MIĘDZYKRAJOWE (ang. ....) – traktatowe dwu-, lub wielostronne porozumienia zobowiązujące umawiające się strony do współpracy politycznej, gospodarczej, wojskowej i innych oraz udzielenie sobie pomocy w przypadkach zdefiniowanych w układzie sojuszniczym.

SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNA (ang. *Social justice*) – określana co najmniej trzema kryteriami. Za pierwsze i podstawowe kryterium sprawiedliwości uznaje się równy udział obywateli w ciężarach społecznych, to znaczy w tych ograniczeniach wolności, jakie są niezbędne w życiu społecznym. Drugim kryterium jest równość wobec prawa, pod warunkiem , że nie wykazuje ono tendencji do faworyzowania lub ograniczania jednych obywateli, grup, czy klas kosztem, czy na korzyść innych. Wreszcie trzecie kryterium stanowi bezstronność jaką państwo może ofiarować obywatelom.

Egalitaryzm czyli równość zakłada, że obywatele państwa są traktowani sprawiedliwie, to znaczy, że ci którzy sprawują władzę nie powinni kierować się takimi względami jak urodzenie, więzy pokrewieństwa czy majątek. Egalitaryzm nie uznaje

136

żadnych przywilejów naturalnych, choć nie wyklucza możliwości nadawania ich jednym obywatelom przez drugich, wtedy gdy obdarza się ich szczególnym zaufaniem. Jest to zasada wprowadzona w demokracji ateńskiej przez Peryklesa.

Już w starożytności uznawano za niesprawiedliwy czyn, który naruszał uznane w danej grupie uprawnienia, a za sprawiedliwe to działanie, które oddawało komuś to, co mu się słusznie należało. Rzymska zasada *sum cuique* głoszona przez Ulpiana, a wcześniej przez Cyncerona przybrała postać stwierdzenia, że każdy może zachować to, co mu się według prawa należy.

STABILNOŚĆ PAŃSTWA (ang. ....) – przede wszystkim trwałość i niezmienność ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego.

Stabilność to cecha państwa suwerennego w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. Szansę bycia stabilnym ma takie państwo, które wyraża wolę i interesy swoich obywateli (społeczeństwa), co zakłada wpływ narodu na jego działalność.

W długiej perspektywie czasowej stabilnym może być tylko państwo zorganizowane w sposób demokratyczny.

STAN NADZWYCZAJNY (ang. *Emergency Condition*) – reakcja władz na zagrożenia dla funkcjonowania konstytucyjnego ustroju państwa, jego integralności terytorialnej oraz bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego.

STANAG (ang. *stanag*) – skrót używany w NATO, pochodzący od wyrażenia „standardization agreement” (porozumienie standaryzacyjne). Zapis porozumienia pomiędzy kilkoma lub wszystkimi krajami członkowskimi NATO, w celu przyjęcia takiego samego lub podobnego wyposażenia, amunicji, sposobu zaopatrzenia i magazynowania oraz procedur operacyjnych, logistycznych i administracyjnych.

STANDARD (norma, wzorzec) (ang. *standard*) – dokładna wartość, fizycznie istniejąca rzecz, lub abstrakcyjne pojęcie ustalone i zdefiniowane przez władze, obowiązujące obyczaje lub wspólne uzgodnienia, służące jako wzorzec, model lub zasada przy pomiarach ilościowych i jakościowych oraz do ustalania zasad i procedur lub do oceny wyników. Ustalona ilość lub jakość.

STANDARYZACJA (ang. *standardization*) – opracowywanie i wdrażanie koncepcji, doktryn, procedur i rozwiązań w celu osiągnięcia i utrzymania pożądanego poziomu kompatybilności, zamienności lub powszechności niezbędnych do osiągnięcia pożądanego poziomu inter-operacyjności lub optymalizacji wykorzystania źródeł w obszarach operacyjnym, materiałowym i administracyjnym.

STANY GOTOWOŚCI BOJOWEJ SIŁ ZBROJNYCH (ang. ....)

1. **STAN STAŁEJ GOTOWOŚCI BOJOWEJ** (ang. ....) – element → gotowości bojowej, podczas którego siły zbrojne wypełniają codzienne zadania szkoleniowe w okresie pokoju i są zdolne do osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej. W stałej gotowości bojowej jednostki wojskowe zachowują pełną zdolność do wykonania → zadań mobilizacyjnych.

2. **STAN PODWYŻSZONEJ GOTOWOŚCI BOJOWEJ** (ang. ....) – element → gotowości bojowej, podczas którego przygotowuje się siły zbrojne (wojska) do sprawnego wykonania zadań ujętych w dokumentach gotowości bojowej (mobilizacyjnych). W podwyższonej gotowości bojowej jednostki wojskowe realizują czynności zwiększające zdolność do wykonania przedsięwzięć mobilizacyjnych w kolejnych wyższych stanach gotowości bojowej.

3. **STAN GOTOWOŚCI BOJOWEJ - ZAGROŻENIE WOJENE** (ang. ....) – element → gotowości bojowej podczas którego realizuje się w

137

siłach zbrojnych przedsięwzięcia organizacyjno-mobilizacyjne zakończone częściowym rozwinięciem sił zbrojnych.

4. STAN PEŁNEJ GOTOWOŚCI BOJOWEJ (ang. ....) – element → gotowości bojowej, podczas którego siły zbrojne (wojska) dokonują pełnego mobilizacyjnego rozwinięcia w terminach ustalonych w planie mobilizacyjnym i osiągają najwyższą gotowość do wykonania zadań bojowych, stosownie do ich operacyjnego przeznaczenia. stan pełnej gotowości bojowej może być wprowadzony bezpośrednio ze → stałej gotowości bojowej lub też → podwyższonej gotowości bojowej i → gotowości bojowej zagrożenie wojenne.

STANY GOTOWOŚCI OBRONNEJ PAŃSTWA (ang. ....)

1. GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA (ang. ....) – stan (proces) stabilności elementów systemu obronnego państwa na rzecz utrzymania bezpieczeństwa narodowego i skutecznego działania w sytuacjach nadzwyczajnych z możliwością przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom kryzysowym.

2. GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA CZASU KRYZYSU (ang. ....) – stan (proces), w którym zaistniało zagrożenie bezpieczeństwa państwa wymagające uruchomienia wybranych elementów systemu reagowania kryzysowego do realizacji zadań ujętych w Planie Reagowania RP oraz wynikających z zobowiązań sojuszniczych.

3. GOTOWOŚĆ OBRONNA PAŃSTWA CZASU WOJNY (ang. ....) – stan (proces), w którym następuje rozwijanie systemu obronnego w celu odparcia bezpośredniej, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji.

STANY NADZWYCZAJNE PAŃSTWA (ang. ....)

1. STAN WOJENNY (ang. ....) – jeden z trzech rodzajów stanów nadzwyczajnych jakie ustanowiła konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. Stan wojenny jako instytucja prawa wewnętrznego, polega na odstąpieniu od konstytucyjnego systemu sprawowania władzy i nadaniu nadzwyczajnych uprawnień organom władzy wykonawczej, które stosują je w sytuacjach szczególnego zagrożenia zewnętrznego państwa. Może być wprowadzony na części lub na całym terytorium państwa tylko na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia Prezydenta RP.

2. STAN WOJNY (ang. ....) – sytuacja prawna między państwami znajdującymi się w stanie wojny. stan wojny oznacza także zerwanie: stosunków dyplomatycznych, konsularnych, gospodarczych i bezpośrednich kontaktów między obywatelami oraz zawieszenie obowiązujących umów międzynarodowych między wojującymi stronami. na mocy art. 116 konstytucji RP decyzję o stanie wojny podejmuje sejm, albo prezydent gdyby parlament nie mógł się zebrać. stan wojny ustaje w wyniku zawarcia pokoju lub jednostronnej deklaracji państwa o zakończeniu wojny.

3. **STAN WYJĄTKOWY** (ang. ....) – okres nie dłuższy niż 90 dni, w którym na mocy decyzji Prezydenta RP, na wniosek rady ministrów, wprowadzona zostaje wzmożona ingerencja władz administracyjnych w życie społeczno-polityczne i gospodarcze kraju, na całym lub części jego terytorium, jeżeli jest zagrożony: konstytucyjny ustrój państwa, bezpieczeństwo obywateli, porządek publiczny.

STATEK POWIETRZNY (ang. *aircraft*) – samolot, śmigłowiec lub inna maszyna mająca zdolność latania.

STOSUNKI DYPLMATYCZNE (ang. ....) – oficjalne stosunki między dwoma państwami, w utrzymywaniu których pośredniczą ich misje dyplomatyczne, stale przebywające na terytorium tych państw. Misje dyplomatyczne są zagranicznymi organami państwa wysyłającego i spełniają powierzone im funkcje dyplomatyczne; zawsze też reprezentują urzędowe i publiczne interesy tego państwa.

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE (ang. ....) – stosunek społeczne, które kształtują się ponad granicami państw i wykraczają poza te granice. W czasach współczesnych stosunki międzynarodowe ujmują się szerzej i rozumie się je nie tylko jako stosunki między państwami ale także innymi podmiotami (np. organizacjami międzynarodowymi, przedsiębiorstwami i partiami politycznymi z różnych państw). Wszystkie podmioty biorące udział w S.M. określa się mianem ich uczestników.

STRATEGIA (ang. *strategy*) – teoria i praktyka określająca sposoby myślenia i działania przedstawicieli najwyższych władz w danej dziedzinie, charakteryzujące się wysokim stopniem uogólnienia, dużym, horyzontem czasowym oraz umiejętnością pozyskiwania zasobów dla osiągnięcia założonych celów.

Strategia jest wyrazem pochodzenia greckiego. Stratós – to wojsko i ägo – prowadzę. Strategós w starożytnej Grecji to dowódca armii lub floty. W klasycznym rozumieniu pojęcie powyższe dotyczyło spraw wojny i wojska rozpatrywanych z pozycji naczelnego wodza. W dalszej części komentarza omawiana będzie głównie strategia wojskowa rozumiana jako: **teoria i praktyka przygotowania i wykorzystania → potencjału wojskowego w tym głównie → sił zbrojnych jako instrumentu wsparcia polityki państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny.**

Wojna a głównie sposób jej przygotowania i prowadzenia zaliczane są do jednej z najdawniejszych dziedzin zorganizowanej działalności ludzi. Ze względu na jej skutki była obiektem szczególnego zainteresowania. Od początku starano się poznać sposoby zapewniające zwycięstwo, lub powody klęski, a więc przyjętą strategię.

Wojna przez całe tysiąclecia sprowadzała się do stoczenia jednej generalnej bitwy. Kto wygrał tę bitwę, wygrywał również wojnę. Wojna prowadzona była zazwyczaj niezależnie od sytuacji w kraju. Stosunkowo nieliczna armia, jej prymitywne uzbrojenie i wyposażenie nie wymagało uzupełnień z zasobów krajowych. Istotne jest również, że król, czy cesarz, a więc osoba zazwyczaj sprawująca najwyższą władzę cywilną, była jednocześnie naczelnym wodzem.

Sytuacja zaczęła komplikować się wraz z licznym rozrastaniem się armii i wyposażeniem jej w skomplikowany sprzęt i uzbrojenie produkowane w zorganizowanych zakładach przemysłowych w kraju. Produkcja na potrzeby sił zbrojnych ze względu na konieczność uzupełniania ponoszonych strat przybierała coraz bardziej intensywny charakter. Wzrastał również rozmach prowadzonych działań, co w sumie spowodowało, że wojny nie dało się już rozstrzygnąć w jednej generalnej bitwie. Rozpada się ona na szereg

120

kampanii, bitew i operacji, prowadzonych w okresie kilku miesięcy, a nawet lat oraz wymagających odpowiedniego skoordynowania. Z biegiem lat wykształciły się również poszczególne rodzaje sił zbrojnych i wojsk. Obok wojsk lądowych, na które głównie składa się piechota i konnica oraz marynarki wojennej jako najstarszych rodzajów sił zbrojnych, powstaje lotnictwo którego rola wzrasta wraz z rosnącymi możliwościami niszczenia obiektów przemysłowych na obszarze kraju.

Wszystko to powoduje, że jednolita dotychczas strategia rozpada się na strategię prowadzenia wojny, będącej domeną polityków, a więc strategię wojenną oraz strategię prowadzenia walki zbrojnej w wojnie przyjmujących formę potężnych kampanii, bitew i operacji, będących domeną wojskowych, a więc strategię wojskową.

Najwyższy władca cywilny w kraju, ma coraz większe trudności w jednoczesnym sprawowaniu władzy oraz dowodzeniu wojskami i wyznacza zawodowego wojskowego na naczelnego dowódcę. Jest to proces długotrwały. Jeszcze w wojnie francusko – rosyjskiej w 1812 roku, Napoleon jako cesarz Francuzów jednocześnie jest naczelnym wodzem. Natomiast po stronie rosyjskiej zaś, car Aleksander I w decydującym okresie wojny wyznacza na naczelnego wodza Michaiła Kutuzowa. Powierzenie naczelnego dowództwa zawodowym wojskowym nie jest jednak regułą, o czym świadczą przykłady sprawowania absolutnej władzy cywilnej i wojskowej przez Hitlera, Stalina i innych przywódców, szczególnie w państwach totalitarnych.

Strategia w jej militarnym znaczeniu, najczęściej polega na znalezieniu racjonalnego sposobu zniszczenia sił zbrojnych przeciwnika, co osiągnąć można przez wykonanie odpowiedniego manewru, pozwalającego uzyskać przewagę, niszczenie zgrupowań przeciwnika ogniem i uderzenie w dogodnym miejscu i czasie wykorzystując element zaskoczenia. Mistrzostwo w tym względzie bez wątpienia osiągnął Napoleon. Jego dokonania są przedmiotem studiów, ale również często bezkrytycznie powielane były przez wielu strategów.

Należy jednak zauważyć, że współcześnie strategia wykorzystania sił zbrojnych a więc strategia wojskowa nie zawsze dotyczyła będzie szukania sposobów racjonalnego niszczenia potencjału militarnego przeciwnika. Siły zbrojne mogą bowiem stanowić znaczący element odstraszenia przeciwnika przed agresją, prowadzić działania niezbrojne mające na celu przywracania, czy stabilizowania pokoju.

Strategia wojenna i wojskowa szczególnie intensywnie doskonalone były w okresie wojen światowych. Pierwsza wojna światowa, nazywana też pierwszą wojną okresu maszynowego udowodniła zasadniczy wpływ potencjału ekonomicznego państwa na jej przebieg i końcowy wynik. W wojnie istotną rolę odegrała broń maszynowa, artyleria, a w końcowej fazie czołgi i samoloty.

Strategia drugiej wojny światowej to precyzyjnie opracowane i skoordynowane operacje rodzajów sił zbrojnych polegające na głębokich uderzeniach wojsk pancernych, wspieranych lotnictwem, celem rozbicia ugrupowań sił zbrojnych przeciwnika, okrażeń i ich niszczenia. Istotną rolę w działaniach odgrywa lotnictwo, które obok zadań wykonywanych na korzyść wojsk lądowych, niszczy obiekty na obszarze przeciwnika, ograniczając możliwości zaopatrywania walczących wojsk i potrzeby ludności.

W końcowym okresie drugiej wojny światowej Stany Zjednoczone użyły broni jądrowej, co wymusiło kapitulację Japonii i zakończenie wojny. Broń jądrowa i jej wręcz nieograniczone możliwości niszczenia, które przy masowym jej użyciu, mogłyby doprowadzić do zniszczenia życia na Ziemi, odegrała znaczącą rolę w strategii wojennej i wojskowej. Broń ta, po osiągnięciu równowagi strategicznej w istniejących po wojnie ugrupowaniach polityczno – militarnych stała się bowiem elementem odstraszenia przed podejmowaniem działań z wykorzystaniem sił zbrojnych które w określonej sytuacji mogłyby stać się działaniami z niekontrolowanym użyciem broni jądrowej.

Praktyczna działalność polityków i naczelnych wodzów (strategów) mająca na celu przygotowanie państwa i sił zbrojnych do wojny oraz jej prowadzenia, z biegiem lat stała się przedmiotem teoretycznych uogólnień. Nastąpiło to stosunkowo wcześniej. Natomiast powstanie nauk zajmujących się problemami wojny i wojska ma miejsce wraz z ukształtowaniem się nauki w ogóle, a więc w XVIII wieku. Jednym z najstarszych opracowań teoretycznych dotyczących problemów wojny jest słynny „Siedmioksiąg” chińskiego dowódcy i doradcy wojskowego Sun – Tsy (514 – 495r. p.n.e.) w którym podkreślał znaczenie wojny jako środka prowadzącego do osiągnięcia celu politycznego.

W starożytnej Grecji wyróżnić należy twórczość Ksenofonta (430 – 355r. p.n.e.), któremu przypisuje się pierwszeństwo w posługiwaniu się terminem „strategia”. Ksenofont wyróżniał w sztuce prowadzenia wojny strategię i taktykę.

Spośród rzymskich wodzów i teoretyków, wyróżnić należy Juliusza Cezara (100 – 44 r. p.n.e.). Jego prace, obejmujące szeroki zakres problemów od polityki i strategii po taktykę, sztukę oblężniczą i organizację wojsk, studiowane były przez tej miary dowódców i teoretyków co Napoleon, Kutuzow, Clausewitz i inni.

W okresie średniowiecza i ogólnego upadku kultury w porównaniu do starożytności, nie opublikowano znaczących prac z zakresu teoretycznych uogólnień co do sposobów przygotowania i prowadzenia wojen. Dopiero w XVIII wieku ukazuje się szereg prac noszących znamiona prac naukowych. Do nich można zaliczyć prace J. Guiberta (1743 – 1790), a szczególnie „Szkice o taktyce” i „Obrona w warunkach współczesnej wojny.” Dodać należy, że teoretyczne wskazówki Guiberta, w pełnym zakresie zastosował w swojej strategii Napoleon.

Do bardziej znanych teoretyków tego okresu zaliczany jest angielski generał Henry Lloyd (1720 – 1783) który strategię traktował jako naukę o wojnie, a także podkreślał ścisłą więź między wojną i polityką. Teorię Lloyda rozwinął niemiecki pisarz Heinrich Bülow (1757 – 1807), który strategię traktował jako naukę o ruchach wojsk poza polem widzenia nieprzyjaciela, natomiast taktykę o ruchach wojsk w polu widzenia.

Kolejny okres rozwoju strategii to okres wojen prowadzonych przez Napoleona Bonapartego (1769 – 1821). Napoleon nie opracował swojej strategii w formie traktatu naukowego, a kilka jego prac historycznych trudno zaliczyć do wnoszących nowe wartości do rozwoju nauk o wojnie. Napoleon zostawił jednak obszerną korespondencję, która wraz z jego dokonaniem, była bogatym materiałem stanowiącym podstawę do studiów i uogólnień naukowych.

Jednym z bardziej znanych teoretyków wojskowych, posiadających bogate doświadczenie praktyczne, który pracował nad spuścizną Napoleona, był gorący jego zwolennik Henry Jomini (1779 – 1869). Jest autorem oryginalnego podziału sztuki wojennej na politykę wojny, strategię, wyższą taktykę, sztukę inżynierską i niższą taktykę. Najbardziej znanym teoretykiem wojskowym omawianego okresu, zajmującym się wojną i strategią jest niewątpliwie niemiecki generał Carl von Clausewitz (1780 – 1831). W swojej fundamentalnej pracy zatytułowanej „O wojnie,” przedstawił oryginalną definicję wojny będącej „dalszym ciągiem stosunków politycznych prowadzonych innymi środkami.” Strategię traktował jako „naukę o użyciu bitew dla celów wojny”. Mimo, iż jego dzieło nosi znamiona naukowości, Clausewitz miał bardzo oryginalny stosunek do nauki o wojnie i wojsku uważając, że nie można „zaopatrzyć sztukę wojenną w pozytywną strukturę naukową niby w rusztowanie”.

W Polsce w tym okresie działali wybitni dowódcy i teoretycy wojskowi, do których w pierwszym rzędzie należy zaliczyć: Jana Henryka Dąbrowskiego (1755 – 1818), Ignacego Prądyńskiego (1792 – 1850) oraz Henryka Michała Kamińskiego (1813 – 1866). Swoją działalnością na trwale wpisali się do grona osób kształtujących nie tylko polską, ale i międzynarodową wiedzę o wojnie i wojsku.

141

Szczególnie intensywnie rozwijała się nauka wojenna, w tym strategia po pierwszej wojnie światowej, podczas której w oczywisty sposób okazało się, iż decydujący wpływ na przyszłe działania będzie wywierała technika.

Bardzo popularna w okresie międzywojennym była teoria szybkiego rozstrzygnięcia wojny przy wykorzystaniu dobrze wyposażonych w broń pancerną i zmechanizowanych armii zawodowych. W Niemczech prekursorem tej teorii był generał Hans Seeckt, w Anglii John Fuller, a we Francji podpułkownik Charles de Gaulle, który jednak zakładał istnienie takiej armii obok masowych sił zbrojnych.

Popularne w tym czasie były poglądy co do decydującego znaczenia jednego z rodzajów sił zbrojnych w wojnie. Decydujące znaczenie broni pancernej przypisywał austriacki generał Ludwik Eimannsberger. Jego teorię rozwinął Heinz Guderian twórca niemieckich wojsk pancernych.

Decydującą rolę lotnictwa w wojnie upatrywał włoski generał Giulio Douhet przedstawiając koncepcję masowego użycia lotnictwa dla celów strategicznych. Natomiast amerykański admirał Alfred Mahan uważał, że przyszłą wojnę można wygrać zdobywając panowanie na morzu i uniemożliwiając przeciwnikowi dostarczanie niezbędnych surowców.

W okresie międzywojennym, szczególnie w Niemczech i Japonii popularna była teoria wojny totalnej, w której nie obowiązują żadne normy moralne, ani prawo międzynarodowe. Teorię wojny totalnej opracował niemiecki generał Erich Ludendorff. Praktycznie stosowana była przez Niemcy, szczególnie w końcowej fazie drugiej wojny światowej.

Charakterystyczny był również rozwój myśli wojskowej w Związku Radzieckim. W okresie międzywojennym było tam wielu zdolnych dowódców i teoretyków, do których można zaliczyć: Michaiła Tuchaczewskiego, Michaiła Frunzego, Borysa Szaposznikowa, Aleksandra Swieczyna i innych. W swoich pracach trafnie przewidywali oni charakter przyszłej wojny i znaczenie jej początkowego okresu. Natarcie strategiczne uznawano jako główny sposób prowadzenia walki zbrojnej, przy czym podkreślano znaczenie współdziałania wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Poglądy te mimo, że w wielu przypadkach były słuszne, nie miały większego praktycznego znaczenia, wobec błędnej polityki Stalina i przyjętej oficjalnie strategii, co było powodem znaczących niepowodzeń w początkowym okresie wojny. Związek Radziecki odniósł jednak niezaprzeczalne zwycięstwo w drugiej wojnie światowej, ale uzyskał je kosztem tak dużych strat, że trudno uznać przyjętą strategię za właściwą.

W Polsce w okresie międzywojennym mieliśmy wielu znakomitych teoretyków zajmujących się strategią. Znane są prace takich autorów jak: Stefana Mossora, Sergiusza Abzółtowskiego Aleksandra Romeyki, Tadeusza Kutrzeby. W swoich pracach prezentowali poglądy nie odbiegające od myśli światowej. Na ogół trafnie przewidywali charakter przyszłej wojny i rolę w niej broni pancernej i lotnictwa.

Teoretykiem, którego twórczość zasługuje na szczególne podkreślenie jest bez wątpienia generał Władysław Sikorski. Jego książka pt.: „Przyszła wojna” wydana w 1934 roku, przetłumaczona na kilka języków, była spośród polskich prac teoretycznych najbardziej znana w Europie. W książce autor z niebywałą precyzją przewidział techniczny rozwój broni pancernej i lotnictwa oraz ich rolę i znaczenie w wojnie.

Po drugiej wojnie światowej uwaga teoretyków wojskowych skierowana była przede wszystkim na ocenę wpływu broni jądrowej na prowadzenie walki zbrojnej w przyszłej wojnie. Przy czym sytuacja polityczno – militarna kształtowała się w sposób nie wykluczający możliwości wybuchu wojny. Nastąpił burzliwy rozwój zarówno ładunków jądrowych jak i środków ich przenoszenia, łącznie z raketami międzykontynentalnymi w czym przodował Związek Radziecki. Prace teoretyczne jakie w tym czasie powstawały, nie

zawsze uwzględniały skutki masowego użycia broni jądrowej na środowisko naturalne, w którym przyszło by żyć po zakończeniu wojny.

W sumie jednak bardziej precyzyjne analizy i oceny użycia broni jądrowej w przyszłej wojnie, szczególnie w Europie, prowadzone zarówno przez naukowców wojskowych, jak i cywilnych doprowadziły do podpisania szeregu umów międzynarodowych ograniczających zarówno ilość posiadanych ładunków jądrowych przez poszczególne mocarstwa, ich użycie jak i rozprzestrzenianie.

Do tego należy dodać niezwykle burzliwy rozwój konwencjonalnych ładunków wybuchowych jak i środków ich przenoszenia, pozwalających z niezwykłą precyzją zniszczyć wybrany element obiektu, decydujący o żywotności całego systemu, co w pewnym stopniu obniżyło znaczenie broni jądrowej na przyszłym polu walki. Doszło do sytuacji w której pierwszorzędnego znaczenia nabrała jakość posiadanego uzbrojenia i sprzętu, będącego na wyposażeniu stosunkowo nielicznych doskonale wyszkolonych armii, działających w układzie koalicyjnym, w trudnych do sprecyzowania sytuacjach. Przy czym po rozpadzie systemu państw komunistycznych, rozszerzeniu NATO i Unii Europejskiej wojna o szerszym zasięgu w Europie przeciwko określonemu państwu, czy grupie państw stała się wręcz nieprawdopodobna. Powstało natomiast nowe zagrożenie w postaci międzynarodowego terroryzmu, konieczności przywracania, czy stabilizowania pokoju w różnych częściach świata, zwalczania międzynarodowych organizacji mafijnych, niekontrolowanej migracji, czy handlu bronią, a więc zagrożeń zupełnie innego charakteru, wymagające stosowania nowych form i sposobów działania. Wojna w klasycznym rozumieniu, jako kontynuacja polityki państwa środkami przemocy, których głównym wyrazem jest walka zbrojna, wydaje się mało prawdopodobna, tym bardziej, że współcześnie w dobie globalizacji dotychczas stawiane cele wojny takie jak opanowanie obszaru przeciwnika, czy zdobycie rejonów zasobnych w surowce, można osiągnąć w drodze odpowiednio prowadzonej polityki, czy nacisku ekonomicznego.

Po drugiej wojnie światowej ugruntowała się pozycja strategii wojennej i wojskowej jako nauki. Przyczyniło się do tego opublikowanie dużej liczby wartościowych prac teoretycznych przez powszechnie uznanych teoretyków wojskowych do grona których należy zaliczyć: André Beaufre'a, B.H. Liddell Harta, Jamesa Gavina, A. H. Toflerów, Franciszka Skibińskiego, Zbigniewa Brzezińskiego, Bolesława Balcerowicza, Stanisława Kozieja i wielu innych.

W rezultacie strategia wojenna, a szczególnie strategia wojskowa jest dyscypliną naukową, wchodzącą w skład nauk wojskowych, spełniającą obowiązujące kryteria naukowości i kryteria świadczące o jej istnieniu i samodzielności. Oczywiście strategia jest również działalnością praktyczną, jest sztuką, mającą charakter twórczy jako, że każda wojna, czy walka zbrojna prowadzona jest w odmiennej sytuacji wymagającej twórczego zastosowania reguł wypracowanych przez naukę.

Okres ostatnich kilku dekad charakteryzuje się niezwykle dynamicznym rozwojem strategii. Sposób myślenia i działania charakterystyczny dla strategów wojskowych, znalazł zastosowanie praktycznie w każdej dziedzinie życia społecznego, gospodarczego, w rozwoju techniki, kultury i innych. Współcześnie spotykamy więc między innymi strategię bezpieczeństwa narodowego, strategię rozwoju gospodarki państwa, czy poszczególnych jej dziedzin, strategię polityki międzynarodowej, strategię partii politycznej przyjętą w kampanii wyborczej, czy strategię stosowaną indywidualnie przez każdego w dążeniu do osiągnięcia założonego celu.

Przykładowo, znane i stosowane w strategii wojskowej zasady, mające bez wątpienia uniwersalny charakter, przy odpowiednim adaptowaniu z powodzeniem mogą być i są wykorzystywane w organizowaniu i prowadzeniu działań praktycznie w każdej dziedzinie. Do zasad tych najczęściej zalicza się: cel, przewagę, zaskoczenie, ekonomię sił,

aktywność, współdziałanie, manewr, prostotę, swobodę działań i jedność dowodzenia.

Działania zaliczane do strategicznych, muszą jednak mieć pewne charakterystyczne cechy odróżniające je od działań w innych dziedzinach. Do nich zalicza się: wysoki stopień uogólnienia, a więc umiejętność pominięcia szczegółów i generalnego postrzegania problemu; odległy horyzont czasowy, związany z umiejętnością przewidywania rozwoju sytuacji i działań w perspektywie kilkunastu, czy kilkudziesięciu lat; umiejętność pozyskania niezbędnych zasobów dla realizacji planowanych przedsięwzięć, co wynika z szerokiego rozmachu planowanych i prowadzonych działań a ponadto działania w wymiarze strategicznym prowadzone są przez przedstawicieli najwyższych władz w danej dziedzinie, pomijając oczywiście strategię przyjętą na użytek indywidualny.

Literatura:

Balcerowicz B., Obrona państwa średniego, Warszawa 1997.
 Beaufre A. Wstęp do strategii Odstraszanie i strategia, Warszawa 1968.
 Brzeziński Z. Wielka szachownica, Warszawa 1999.
 Clausewitz C. O wojnie, Lublin 1965.
 Gavin J. Wojna i pokój w erze przestrzeni międzyplanetarnej, Warszawa 1961.
 Koziej S., Strategiczne problemy bezpieczeństwa globalnego i euroatlantyckiego, Warszawa 2005.
 Liddell Hart B.H. Strategia działania pośrednie Warszawa 1959.
 Łepkowski W. Podstawy strategii wojskowej, Warszawa 2006.
 Tofler A.H. Wojna i antywojna, Warszawa 1997

STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *national security strategy*) – dziedzina → strategii narodowej, będąca teorią i praktyką ukierunkowaną na przygotowanie i wykorzystanie → potencjału państwa dla osiągnięcia celu przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom jego bytu i rozwoju, ujmowanym w skali ogólnej i mającym długofalowy charakter.

STRATEGIA NARODOWA (PAŃSTWA) (ang. *national strategy*) – dział → strategii będący teorią i praktyką działania państwa, ukierunkowaną na osiągnięcie założonych celów, zapewniających wszechstronny rozwój i bezpieczeństwo, ujmowanych w skali ogólnej i mających długofalowy charakter.

STRATEGIA OBRONNOŚCI (ang. *national defense strategy*) – rodzaj → strategii bezpieczeństwa narodowego będący teorią i praktyką przygotowania i wykorzystania → potencjału obronnego państwa do przeciwdziałania zagrożeniom militarnym zarówno w wymiarze narodowym jak i sojuszniczym ujmowanym w skali ogólnej i mających długofalowy charakter.

Stosownie do strategicznych celów państwa w dziedzinie bezpieczeństwa oraz charakteru zewnętrznych wyzwań i zagrożeń, strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej obejmuje trzy główne działy (konceptje strategiczne):

- **działania prewencyjno – stabilizacyjne**, realizowane w czasie pokoju obejmujące bieżące zapobieganie wystąpieniu zewnętrznych zagrożeń polityczno - militarnych (kryzysowych) poprzez neutralizowanie ich potencjalnych źródeł oraz stabilizowanie i umacnianie bezpiecznego środowiska (otoczenia) międzynarodowego Polski;
- **reagowanie kryzysowe** – realizowane w razie wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwa sojuszników oraz zagrożeń dla szerszego bezpieczeństwa międzynarodowego, obejmujące zarówno działania

narodowe, jak i udział w wysiłkach międzynarodowych, podejmowanych w celu opanowania kryzysów oraz zapewnienia osłony przed ich skutkami;

- **działania wojenne** – prowadzone w razie agresji na Polskę lub jej sojuszników, obejmujące wykorzystanie całego lub części potencjału państwa do odparcia agresji, poprzez przygotowanie i przeprowadzenia kampanii i operacji wojennych.⁵

STRATEGIA POKOJOWA (ang. *pace strategy*) – rodzaj → strategii bezpieczeństwa narodowego będący teorią i praktyką przygotowania i wykorzystania będących w dyspozycji zasobów, dla poprawnego układania stosunków między państwami zgodnie z zasadami współżycia międzynarodowego.

Demokratyczne państwo, powiązane wielostronnymi umowami z pozostałymi państwami regionu może prowadzić i w większości przypadków prowadzi działalność mającą na celu zapewnienie pokojowego bytu i rozwoju bez stosowania przemocy w tym zbrojnej i przestrzegania postanowień międzynarodowych.

Tego rodzaju działalność spełnia kryteria właściwe dla działań w wymiarze strategicznym i z powodzeniem może być nazwana strategią pokojową. Jest to istotne jeśli zważyć, iż stosując przemoc zbrojną nie udało się rozwiązać wielu sprzeczności między państwami (koalicjami państw), natomiast godne uznania jest podkreślenie sukcesów jakie osiągnięto stosując formy i sposoby pokojowego układania stosunków. Dobitym tego przykładem jest powojenny okres pokoju w Europie, która od lat była głównym ośrodkiem sprzeczności rozwiązywanych w drodze przemocy zbrojnej.

STRATEGIA WOJENNA (ang. *war strategy*) – rodzaj → strategii bezpieczeństwa narodowego będący teorią i praktyką przygotowania i wykorzystania → potencjału wojennego państwa w sposób zapewniający osiągnięcie celów nakreślonych przez politykę.

STRATEGIA WOJSKOWA (ang. *military strategy*) – część → strategii wojennej będąca teorią i praktyka przygotowania i wykorzystania → potencjału wojskowego w tym głównie → sił zbrojnych jako instrumentu wsparcia polityki państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

STRATEGIA WOJSKOWA JAKO NAUKA (ang. *military strategy as of sciense*) – dyscyplina (specjalność) → nauk wojskowych zajmująca się wypracowaniem teoretycznych sposobów przygotowania i wykorzystania → potencjału wojskowego w tym głównie → sił zbrojnych jako instrumentu wsparcia polityki państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

STRATEGIA WOJSKOWA JAKO SZTUKA (ang. *art. of strategy*) – oparta na podstawach teoretycznych praktyczna działalność dowództw i sztabów naczelnego szczebla mająca na celu praktyczne przygotowanie i wykorzystanie → potencjału wojskowego w tym głównie → sił zbrojnych jako instrumentu wsparcia polityki państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny

SUWERENNOŚĆ PAŃSTWA (ang. *Sovereignty State*) – cecha państwa pojmowana jako rzeczywista niezależność władzy publicznej na określonym terytorium. W odniesieniu do władzy suwerenność oznacza władzę najwyższą, niezawisłą, samodzielną.

Cecha ta przysługuje państwu od momentu jego powstania. W świetle prawa międzynarodowego każde państwo ma przyznaną suwerenność.

⁵ Tak rozumiana strategia obronności w aspekt wojskowym (militarnym) obejmuje problemy rozwiązywane w ramach strategii wojennej jak i wojskowej.

STRATEGICZNE DANE ROZPOZNAWCZE (*strategic intelligence data*) – dane dotyczące potencjalnego przeciwnika, teatrów działań wojennych oraz rejonów kryzysowych, niezbędne do planowania obrony narodowej w czasie pokoju oraz kierowania działaniami sił zbrojnych w czasie wojny, obejmujące całokształt życia politycznego, gospodarczego, naukowo-technicznego oraz militarnego.

STRATEGICZNE ROZWINIĘCIE SIŁ ZBROJNYCH (ang. ....) – element rozwinięcia → systemu obronnego państwa, obejmujący: → mobilizacyjne rozwinięcie sił zbrojnych, osiągnięcie → pełnej gotowości bojowej oraz przemieszczenie i przyjęcie przez nie ugrupowania bojowego, zgodnie z planem strategicznej obrony państwa.

STRATEGICZNE SIŁY JĄDROWE (ang. *Strategic Nuclear Forces*) – rakiety balistyczne bazowania lądowego o zasięgu ponad 5500 km oraz nowoczesne łodzie podwodne wyposażone w rakiety balistyczne (SLBB) oraz ciężkie samoloty bombowe uzbrojone w głowice jądrowe.

STRATEGICZNE ŚRODOWISKO (WARUNKI) BEZPIECZEŃSTWA (ang. ....) – zewnętrzne i wewnętrzne czynniki warunkujące realizację interesów w dziedzinie bezpieczeństwa oraz osiągnięcie celów strategicznych. Tymi czynnikami są: wyzwania, szanse, ryzyka i zagrożenia.

Wyzwania – dylematy, przed jakimi stoi państwo w rozstrzyganiu spraw bezpieczeństwa. Wyzwania mogą być podjęte lub zignorowane. W korzystnych warunkach mogą stwarzać dodatkowe szanse, w niekorzystnych – rodzić dodatkowe zagrożenia;

Szanse – okoliczności sprzyjające realizacji interesów oraz osiągnięcia celów;

Ryzyka - niepewności związane z własnym działaniem i jego skutkami, również niebezpieczeństwo niepożądanych skutków własnego działania;

Zagrożenia – pośrednie lub bezpośrednie destrukcyjne oddziaływanie na państwo. Egzemplifikują się w postaci konfliktów.

STRATEGICZNY SZCZEBEL DZIAŁAŃ WOJENNYCH (ang. *strategic level of war*) – szczebel działań wojennych, na którym państwo lub grupa państw (koalicja) wyznacza cele w zakresie bezpieczeństwa narodowego lub wielonarodowego, oraz wykorzystuje krajowe, w tym wojskowe, zasoby w celu ich osiągnięcia.

STRATEGICZNY TRANSPORT POWIETRZNY (ang. *strategic air transport*) – przemieszczanie osób i ładunków między teatrami działań wojennych za pomocą samolotów dalekiego zasięgu.

STRATY BEZPOWROTNE (ang. ....) – straty obejmujące wszystkich żołnierzy poległych w walce lub zmarłych wskutek odniesionych (doznanych) obrażeń, napromieniowania, zatrucia, skażeń itp.; żołnierzy, których śmierć, mimo niestwierdzenia zgonu przez zidentyfikowanie zwłok, jest niewątpliwa z uwagi na przebywanie w określonym promieniu rejonu porażenia, w momencie uderzenia bmr lub na podstawie oświadczenia wiarygodnych świadków zdarzenia, a także żołnierzy zmarłych (którzy ponieśli śmierć) w innych okolicznościach niż wyżej wymienione

STRATY SANITARNE (ang. ....) – straty obejmujące tych porażonych i chorych żołnierzy (rannych, poparzonych, zatrutych)

lub zakażonych w wyniku porażen doznanych od broni klasycznej, a także w rejonach (strefach) użycia bmr), których uszkodzenie ciała lub choroba powstały na skutek udziału w działaniach bojowych, powodując niezdolność do walki na czas nie krótszy niż jedna doba i wymagają pomocy w pododdziałach medycznych lub szpitalach.

Do strat sanitarnych zalicza się ponadto żołnierzy chorych na choroby somatyczne i zakaźne oraz z urazami ciała powstałymi bez związku z walką, a także żołnierzy z zaburzeniami neurotycznymi lub znajdujących się w głębokim stanie szoku psychicznego (straty psychiczne), czyniąc ich niezdolnymi do walki, bądź też obniżając zdolność do jej dalszego prowadzenia.

STRATY WARUNKOWE (ang. ....) – straty obejmujące żołnierzy zaginionych, którzy brali bezpośredni udział w działaniach wojennych albo przebywali w rejonie uderzenia bmr, a o ich losie brak jest wiarygodnych wiadomości i zachodzi prawdopodobieństwo ich śmierci lub dostania się do niewoli (znaleźli się we władaniu nieprzyjaciela) albo internowania (dotyczy żołnierzy, którzy po przekroczeniu granicy państwa neutralnego znaleźli się w podporządkowaniu władzy tego państwa).

STRATY WOJENNE (ang. ....) – ogół szkód ludzkich (zabici, ranni, zaginieni, a także spadek urodzin, wzrost śmiertelności), materialnych (ubytki majątku trwałego i dochodu narodowego), moralnych (demoralizacja ludności, zwłaszcza młodzieży, cierpienia ofiar wojny i ich rodzin) i kulturalnych (obniżenie się stanu oświaty, straty w dobrach kultury) spowodowanych bezpośrednio lub pośrednio działaniami wojennymi.

STRAŻ GRANICZNA (ang. ....) – jednolita, umundurowana i uzbrojona formacja przeznaczona do ochrony granicy państwowej na lądzie i na morzu oraz do kontroli ruchu granicznego.

STREFA ADMINISTRACYJNA /k/ (ang. *administration zone*) – odpowiednio chroniony i oznakowany obszar, zajmujący fragment budynku, budynek, kompleks, w którym jest zapewniona kontrola ruchu osób i pojazdów.

W strefie administracyjnej mogą być przetwarzane informacje nieklasyfikowane i klasyfikowane do klauzuli zastrzeżone. Wewnątrz strefy administracyjnej wydzielane są →strefy bezpieczeństwa klasy II i I.

STREFA BEZPIECZEŃSTWA (ang. *zone of the safety, safety zone*) – obszar (lądowy, morski lub powietrzny) zarezerwowany dla prowadzenia działań niebojowych własnego lotnictwa, okrętów nawodnych i podwodnych albo sił lądowych.

STREFA BEZPIECZEŃSTWA KLASY I (ang. *security zone class I*) – odpowiednio chroniony i oznakowany obszar, wydzielony ze → strefy bezpieczeństwa klasy II, w którym mogą być wytwarzane, przetwarzane, przechowywane informacje niejawnie stanowiące tajemnicę państwową lub służbową o klauzuli poufnej i wyższej w taki sposób, że wejście do strefy bezpieczeństwa klasy I praktycznie oznacza bezpośredni dostęp do niejawnych informacji.

STREFA BEZPIECZEŃSTWA KLASY II (ang. *security zone class II*) – odpowiednio chroniony i oznakowany obszar, wydzielony ze strefy administracyjnej, w którym mogą być wytwarzane, przetwarzane, przechowywane informacje niejawnie stanowiące tajemnicę państwową lub służbową o klauzuli poufnej i wyższej w taki sposób, że wejście do strefy bezpieczeństwa klasy II nie oznacza bezpośredniego

dostępu do informacji chronionych.

STREFA BUFOROWA (ang. *buffer zone*) – 1) ustanowiony pas terenu wzdłuż granicy, którego celem jest oddzielenie stron konfliktu lub terytoriów państw wzdłuż tej strefy np. strefa buforowa między Izraelem a Libanem, między Koreą Północną a Południową; 2) pas terenu oddzielające przeciwne strony konfliktu stanowiący strefę bezpieczeństwa; 3) strefa izolacji.

Specyficzną strefę buforową stworzył były ZSRR, chcąc oddzielić się najpierw od hitlerowskich Niemiec, a po wojnie od Zachodu. Rosjanie posuwali przy każdej sposobności swoją granicę na zachód, by zapewnić sobie obronną strefę buforową przeciwko możliwej inwazji. Zajęli wschodnią Polskę po geograficzną granicę na Bugu (17-29 września 1939 r.); odebrali Rumunii Besarabię i północną Bukowinę (27 czerwca 1940 r.); państwa bałtyckie, Estonia, Łotwa i Litwa zostały zajęte i włączone do Związku Sowieckiego (29 sierpnia 1940 r.). Wojna z Finlandią zapewniła Rosji strefę obronną na przedpolu Leningradu oraz kontrolę nad Zatoką Fińską.

STREFA DZIAŁAŃ (ang. *zone of action*) – taktyczny rejon wydzielony z większego obszaru, będący rejonem odpowiedzialności wyznaczonej jednostki taktycznej; termin stosowany zazwyczaj w akcjach ofensywnych.

STREFA SKAŻEN (ang. *zone of contaminating*) – określony obszar, w którym występują skutki natychmiastowego lub długotrwałego oddziaływania broni masowego rażenia albo skażeń spowodowanych innym zdarzeniem niż uderzenie bronią masowego rażenia.

STREFA ZDEMILITARYZOWANA (ang. *demilitarized zone*) – określony obszar, na którym zakazane jest stacjonowanie lub koncentracja sił zbrojnych, utrzymywanie lub zakładanie instalacji wojskowych w jakiegokolwiek formie.

STREFY DZIAŁAŃ BOJOWYCH I KOMUNIKACJI (ang. *Combat & Communications Zone*) – obszary ustanowione przez dowódcę regionu geograficznego obejmujące linie komunikacyjne wraz z obiektami (lotniska, porty morskie), organizacje oraz agencje na teatrze wojny, które są wymagane dla wsparcia i zabezpieczenia jednostek bojowych.

Strefa komunikacji zwykle graniczy ze strefą działań bojowych, jednak w działaniach dynamicznych może być odseparowana i połączona tylko za pomocą linii komunikacyjnych.

STRES PSYCHOSPOŁECZNY (ang. *Psychosocial stress*) – złożona, forma stresu wywołanego zmianami w otoczeniu społecznym, postrzeganymi i interpretowanymi przez podmiot (jednostkę lub grupę) jako niosące → zagrożenie dla ich funkcjonowania i rozwoju.

Gdy związane z tymi zmianami wymagania zewnętrzne są oceniane jako przekraczające aktualne możliwości radzenia sobie z nimi, sygnalizując stratę lub krzywdę, prowadzą zwykle do niekorzystnych stanów emocjonalnych oraz spadku sprawności działania. Taka interpretacja stresu psychospołecznego, wykazując pewne podobieństwo do relacyjnych koncepcji stresu, akcentuje głównie rolę czynników zewnętrznych, będących jego źródłem. Ze względu na szeroko rozumiany kontekst społeczny tych czynników można przyjąć, że psychospołeczny charakter ma większość sytuacji stresowych. Ogół procesów i zjawisk związanych z zewnątrzpochodnymi, a jednocześnie zaskakującymi i radykalnymi zmianami społecznymi dokonującymi się w ramach dużych zbiorowości określane bywa w socjologii także terminem trauma wielkiej zmiany lub trauma kulturowa (Sztompka, 2000).

W ujęciach dynamicznych stres psychospołeczny traktowany bywa jako kategoria zakresowo szersza niż stres psychologiczny. Temu ostatniemu wyznacza się rolę

mechanizmu pośredniczącego między skrajnymi elementami łańcucha przyczynowo – skutkowego, tj. uwarunkowanymi społecznie zagrożeniami na wejściu, i mniej lub bardziej skutecznymi działaniami, podejmowanymi przez podmiot w celu przywrócenia równowagi między stawianymi mu wymaganiami a jego aktualnym potencjałem zaradczym - na wyjściu. (Titkow, 1993). W takim ujęciu źródłem stresu psychospołecznego mogą być m.in. takie, dotyczące zarówno jednostki, jak i określonych zbiorowości społecznych, i zwykle długotrwałe zagrożenia, jak: możliwość utraty lub faktyczna utrata pracy, nadmierna konkurencja w środowisku pracy, złe relacje oraz destrukcyjne konflikty w zbiorowościach i grupach społecznych, ograniczenie możliwości rozwoju osobistego bądź zawodowego, a także nieadekwatne reprezentacje poznawcze rzeczywistości społecznej.

Literatura:

Banach Cz., Człowiek wobec wyzwań globalizacji i transformacji ustrojowej w Polsce, [w:] T. Borowska, Pedagogika wobec zagrożeń, kryzysów i nadziei, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002.

Kowalik S., Zagrożenia w zmieniającym się świecie, [w:] R. Ossowski i J. Trempała (red.), Zmieniający się człowiek w zmieniającym się świecie, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa 2004.

Łosiak W, Natura stresu. Spojrzenie z perspektywy ewolucyjnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

Sztompka P., Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2000.

Titkow A., Stres i życie społeczne. Polskie doświadczenia, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993.

Widerszal –Bazyl M., Stresory psychospołeczne w miejscu pracy, [w:] Koradecka D. (red.), Bezpieczeństwo pracy i ergonomia, CIOP, Warszawa 1997.

STRUKTURA SIŁ ZBROJNYCH (ang. ....) – element → systemu obronnego państwa, określający budowę wewnętrzną sił zbrojnych zapewniającą sprawność ich szkolenia i działania.

STRUKTURA WYDATKÓW WOJSKOWYCH (ang. *Structure of Military Expenditures*) – podział przydzielonych środków finansowych sił zbrojnych na określone kategorie. Dokonuje się dla celów rachunkowych, analitycznych i porównawczych. Sprzyja to lepszemu gospodarowaniu posiadanymi środkami finansowymi.

Wyróżnia się kilka podstawowych podziałów wydatków wojskowych. Podstawowy to podział na wydatki wegetatywne i inwestycyjne. Powszechnie stosowaną klasyfikacją wydatków wojskowych jest podział podmiotowy. W tym przypadku decydujące kryterium stanowi przydzielenie wydatków na poszczególne rodzaje sił zbrojnych lub też inne układy organizacyjne. Innym podziałem wydatków wojskowych jest układ przedmiotowy. Generalnie sprowadza się do podziału na; wydatki osobowe (w ramach których najpoważniejszą pozycję stanowią płace, emerytury i renty wojskowe wraz z obowiązkowymi składkami na ubezpieczenia społeczne, rentowe, chorobowe itp.) oraz wydatki rzeczowe (zakup uzbrojenia i sprzętu wojskowego; prace naukowo-badawcze; szkolenie; eksploatację i konserwację uzbrojenia i sprzętu wojskowego; budownictwo wojskowe). Coraz większego znaczenia nabiera podział wydatków wojskowych według programów (zadań). Chodzi tu o określenie priorytetów i możliwych zadań do wykonania w ramach szeroko pojmowanego systemu militarnego bezpieczeństwa. Oprócz tego dokonuje się klasyfikacji tych wydatków według; działów, rozdziałów i paragrafów (wg.

powszechnie obowiązującej w gospodarce budżetowej klasyfikacji dochodów i wydatków budżetowych).

STUDIA OPERACYJNE (ang. *operational studies*) – działalność operacyjno – badawcza i naukowa prowadzona w siłach zbrojnych, mająca na celu poznanie sfery zainteresowań studyjno – obronnych w aspekcie optymalnego wykorzystania warunków społeczno – politycznych, geograficznych i militarnych na potrzeby operacyjno – obronnego użycia wojsk.

Przedmiot badań studiów operacyjnych pokrywa się w znacznej części z przedmiotem badawczym geografii wojennej, a w odniesieniu do działań rodzajów sił zbrojnych - geografii wojskowej.

SUWERENNOŚĆ EKONOMICZNA (ang. *Economical Sovereignty*) – część składowa suwerenności państwa – rozumiana jako niezbywalne prawo do: wyboru swego ustroju gospodarczego (podobnie i politycznego) zgodnie z wolą swego narodu bez ingerencji z zewnątrz, przymusu lub groźby; trwałej i nieograniczonej samodzielności we władaniu, użytkowaniu i dysponowaniu swymi bogactwami, zasobami naturalnymi; samodzielne prowadzenie działalności gospodarczej, a także możliwość wyboru najkorzystniejszych powiązań ekonomicznych z zagranicą oraz utrzymania równowagi między importem a rodzimą produkcją. Ściśle wiąże się ona z bezpieczeństwem ekonomicznym państwa.

SUWERENNOŚĆ PAŃSTWA (ang. ....) – cecha państwa pojmowana jako rzeczywista niezależność władzy publicznej na określonym terytorium. W odniesieniu do władzy suwerenność oznacza władzę najwyższą, niezawisłą, samodzielną.

Cecha ta przysługuje państwu od momentu jego powstania. W świetle prawa międzynarodowego każde państwo ma przyznaną suwerenność. Może być ono jednakże ograniczone w korzystaniu z tego prawa.

SYMULACJA /k/ (ang. *simulation*) – imitacja zachowania fizycznego procesu lub obiektu przez program komputerowy.

W procesie symulacji wykorzystywane są modele symulowanych obiektów, im są one dokładniejsze tym wyniki symulacji są bardziej zbliżone do zachowań rzeczywistych obiektów. Szczegółowe modele matematyczne wymagają dużej liczby skomplikowanych obliczeń co powoduje, że komputery stosowane w symulacjach muszą posiadać duże moce obliczeniowe.

SYMULATOR /k/ (ang. *simulator*) – urządzenie, program treningowy imitujące działanie określonego sprzętu. Służy do odtwarzania sytuacji rzeczywistych w sztucznych warunkach, upodabnia sytuację szkoleniową do rzeczywistej.

Wyróżniamy symulatory: pola walki, lotu, strzelania, czołgu i inne.

SYSTEM (ang. *system*) – każdy złożony obiekt wyróżniony z badanej rzeczywistości, stanowiący całość tworzoną przez zbiór obiektów elementarnych (elementów) i powiązań (relacji) pomiędzy nimi.

SYSTEM AUTOMATYCZNEJ IDENTYFIKACJI /k/ (ang. *automatic identification system*) – system używany do monitorowania obiektów, którego zadaniem jest określenie przynależności państwowej oraz typu wykrytego obiektu.

Obce obiekty traktowane są jako cele, które wyznaczonymi środkami obrony należy zniszczyć lub zmusić do określonych zachowań.

Automatycznej identyfikacji obiektów dokonuje się za pomocą specjalnej aparatury zapytująco-odzewowej, która dodatkowo porównanie trasy ruchu wykrytych obiektów z planowanymi trasami ruchu własnych obiektów. Brak sygnału odpowiedzi lub odebranie sygnału innego niż ustalony wskazuje na przynależność obiektu do innego państwa

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *State Security System*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materialowych, ukierunkowany na przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom państwa, a w szczególności politycznym, militarnym, gospodarczym, ekologicznym, kulturowym, informacyjnym i społecznym.

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO (ang. *Civil Security System*) – to skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materialowych, mający na celu zachować taki stan otoczenia cywilizacyjnego i środowiska naturalnego, w którym obywatele i ich wspólnoty nie odczuwają zagrożeń swego istnienia, ani podstawowych interesów życiowych, ze względu na zapewnienie przez państwo formalnych, instytucjonalnych i praktycznych gwarancji ochrony prowadzących do społecznie akceptowalnego poziomu ryzyka.

System bezpieczeństwa obywatelskiego należy rozumieć jako zespół norm i gwarancji prawnych oraz sposób zorganizowania organów władzy i administracji publicznej i innych osób prawnych, stwarzające formalne i praktyczne warunki ochrony obywateli przed zjawiskami groźnymi dla życia i zdrowia lub powodującymi straty materialne oraz minimalizowania ich skutków i kształtowania otoczenia sprzyjającego harmonijnemu i zrównoważonemu rozwojowi społeczeństwa

SYSTEM GOTOWOŚCI BOJOWEJ (ang. *Combat Readiness System*) – zbiór odpowiednio zorganizowanych i zabezpieczonych działań, mających na celu utrzymanie stałej gotowości bojowej wojsk na odpowiednim do potrzeb poziomie oraz sprawne osiągnięcie pełnej gotowości bojowej, zgodnie z wymaganiami planu operacyjnego i zobowiązań sojuszniczych.

Pomiędzy tymi stanami wprowadza się stany pośrednie, odpowiadające różnym stopniom zagrożenia bezpieczeństwa państwa i potrzebom obronności stan podwyższonej gotowości bojowej i stan gotowości bojowej zagrożenie wojenne określane jako wyższe stany gotowości bojowej.

SYSTEM INFORMACJI GEOGRAFICZNEJ (ang. *geographic information system*) – 1) → system informacji przestrzennej dotyczący → danych geograficznych; 2) zorganizowana sieć komputerowa, oprogramowanie → bazy danych geograficznych, przeznaczone do efektywnego opracowania, składowania, aktualizowania, analizy oraz przedstawiania informacji geograficznej

SYSTEM INFORMACJI O TERENIE (ang. *land information system*) – system → informacji przestrzennej dotyczący → danych o terenie. W Polsce przyjęto zasady tworzenia → krajowego systemu informacji o terenie.

SYSTEM INFORMACJI PRZESTRZENNEJ (ang. *spatial information system*) – uporządkowany i zorganizowany wewnętrznie układ elementów dotyczących pozyskiwania, gromadzenia, weryfikowania, integrowania, analizowania, transferowania i udostępniania → danych przestrzennych.

W szerokim rozumieniu obejmuje on metody, środki techniczne, w tym sprzęt i oprogramowanie, bazę danych przestrzennych, organizację, zasoby finansowe oraz ludzi zainteresowanych jego funkcjonowaniem.

SYSTEM KIEROWANIA BEZPIECZEŃSTWEM NARODOWYM (ang. *National Security Direction System*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materialowych mających na celu zapewnienie ciągłości podejmowania decyzji i działań dla utrzymania bezpieczeństwa narodowego poprzez monitorowanie źródeł, rodzajów, kierunków i skali zagrożeń, zapobieganiu ich powstawaniu na jego terytorium, jak poza jego granicami, zapobiegania skutkom tych zagrożeń i ich usuwania oraz kierowania obroną państwa.

W skład systemu kierowania wchodzi organa władzy publicznej oraz organa dowodzenia siłami zbrojnymi państwa.

Przygotowanie systemu kierowania obejmuje planowanie, organizowanie i realizowanie przedsięwzięć zapewniających organom władzy wykonywanie zadań związanych z kierowaniem bezpieczeństwem narodowym w czasie pokoju w razie wewnętrznego lub zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa w tym także w razie wystąpienia działań terrorystycznych lub innych szczególnych zdarzeń oraz w czasie wojny.

SYSTEM MOBILIZACYJNY SIŁ ZBROJNYCH (ang. *armed forces mobilization system*) – uporządkowany wewnętrznie układ elementów funkcjonujących według określonych zasad i norm w czasie pokoju, kryzysu i wojny, koordynujący przedsięwzięcia planistyczne i organizacyjne realizowane przez organy wojskowe i administracyjne oraz podmioty gospodarcze, aby za pomocą wydzielonych sił i środków dokonać mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, zgodnie z założonymi celami politycznymi i operacyjnymi.

SYSTEM MONITORINGU /k/ (ang. *monitoring system*) – zespół współpracujących ze sobą urządzeń i oprogramowania, dokonujący regularne jakościowe i ilościowe pomiary zjawisk.

Programy monitoringu są często stosowane w celu gromadzenia informacji w czasie i przestrzeni. Zgromadzone dane następnie ułatwiają wybór właściwych działań w przypadku wystąpienia sytuacji niepożądanych. Najczęściej pod pojęciem systemu monitoringu rozumiemy: systemy telewizji przemysłowej, kontroli dostępu, kontroli ruchu, pomiaru parametrów pogodowych.

SYSTEM OBRONNOŚCI PAŃSTWA (ang. *State Defensive System*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór wzajemnie powiązanych elementów, ludzi, organizacji, urządzeń, działających na rzecz zachowania bezpieczeństwa wojskowego (militarnego) państwa.

SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA (ang. *State Defense System*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów ludzkich, materiałowych i organizacyjnych zapewniających możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym, zgodnie z celami i zamiarem obrony.

Tworzą go podsystemy: militarny, niemilitarny oraz kierowania. Jego strukturę przedmiotową tworzą zadania realizowane przez poszczególne elementy i ogniwa we wszystkich sferach działalności w ramach przygotowań obronnych w czasie pokoju, a także w czasie zagrożenia i wojny.

SYSTEM OBRONY PRZECIWRAKIETOWEJ (ang. *Anti-Ballistic Missile System*) - system składający się z radarów, sensorów, wyrzutni oraz raket przechwytyjących, którego zadaniem jest przechwycenie i zniszczenie rakiet balistycznych i ich głowic w locie. Termin ten jest często używany zamiennie z obroną przeciwrakietową.

SYSTEM OBRONY PRZED BRONIĄ MASOWEGO RAŻENIA (ang. *nuclear, biological and chemical defence system*) – zorganizowany układ elementów powiązanych wzajemnymi relacjami organizacyjno-technicznymi podejmowanych w celu obrony przed uderzeniem bronią masowego rażenia albo zagrożeniami wynikającymi z możliwości powstania skażeń spowodowanych innym zdarzeniem niż uderzenie bronią masowego rażenia.

SYSTEM OBRONY TERYTORIALNEJ (25) (ang. ....) – część (podsystem) → systemu obronności państwa przeznaczony do przygotowania i prowadzenia, we współdziałaniu z układem pozamilitarnym, → obrony powszechnej na całym terytorium kraju.

SYSTEM OCHRONY (ang. *protection system*) – system, którego zadaniem jest zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa osobom lub rzeczom. Ochronę jednostki organizacyjnej realizują funkcjonariusze, stosując środki ochronne i podejmując przedsięwzięcia oraz działania ochronne.

Środki ochronne to w szczególności: zabezpieczenia techniczno-ochronne, środki sygnalizacji i łączności, środki przymusu bezpośredniego, psy służbowe, uzbrojenie. Przedsięwzięcia ochronne polegają w szczególności na: wyznaczaniu posterunków, ustalaniu liczby funkcjonariuszy wykonujących zadania ochronne, organizacji ruchu w jednostce organizacyjnej, otwieraniu i zamykaniu wejść oraz przejść, a także użytkowaniu kluczy, użytkowaniu przedmiotów niebezpiecznych, przeprowadzaniu apelii, kontroli, inspekcji i przeglądów, określeniu szczegółowych zasad wstępu do jednostki organizacyjnej.

Działania ochronne to czynności zmierzające do zapobiegania wypadkom nadzwyczajnym lub likwidowania ich skutków, w szczególności: stosowanie środków ochronnych, ogłoszenie alarmu, zorganizowanie pościgu, powołanie sztabu, wykorzystanie grup interwencyjnych, organizowanie akcji ratowniczej.

SYSTEM PLANOWANIA, PROGRAMOWANIA I BUDŻETOWANA (ang. *Planning, Programming & Budgeting System*) – uporządkowany wewnętrznie układ w którym wieloletnie cele strategiczne zostały powiązane ze środkami ujętymi w rocznych budżetach za pomocą średniokresowych programów osiągnięcia tych celów.

SYSTEM PLANOWANIA, PROGRAMOWANIA I BUDŻETOWANIA (ang. *Planning, Programming & Budgeting System*) – jeden z systemów zarządzania zasobami obronnymi, wprowadzony w USA ustawowo w 1962 roku do Departamentu Obrony USA przez Sekretarza Obrony Roberta McNamare, jako narzędzie wspomaganie procesów decyzyjnych.

System był wielokrotnie zmieniany i aktualizowany. Był także adaptowany do własnych warunków przez inne państwa, po 1990 r. także przez Polskę. Polega na podziale procesu podejmowania decyzji dotyczących obronności na trzy oddzielne, lecz uzupełniające się nawzajem fazy. Cykl PPBS rozpoczyna się od przygotowania przez Połączony Komitet Szefów Sztabów (JCS) „Narodowej Strategii Militarnej”, a kończy opracowaniem budżetu Departamentu Obrony - przygotowanego do przedstawienia i obrony przed Kongresem

SYSTEM RATOWNICZY (ang. ....) – zespół sił i środków przeznaczonych do niesienia pomocy poszkodowanym podczas → akcji ratunkowej.

SYSTEM REAGOWANIA KRYZYSOWEGO (ang. *Crisis Response System*) - zbiór jednostek organizacyjnych i środków tworzonych oraz utrzymywanych przez organa zarządzania kryzysowego (administracji publicznej) i im podlegający, pozostających w ustalonych prawem i planami reagowania kryzysowego relacjach wraz z niezbędną infrastrukturą (centra zarządzania kryzysowego, sieć łączności, sieć monitoringu, itp.) w celu utrzymywania gotowości do natychmiastowego, planowego i zorganizowanego działania w sytuacjach kryzysowych.

SYSTEM „SZAFRAN“ /k/ (ang. *SZAFRAN system*) – system przeznaczony do informatycznego wspomaganie procesów dowodzenia na szczeblach korpusu, dywizji, brygady i batalionu wojsk lądowych.

SZAFRAN ma również zapewnić integrację zautomatyzowanych systemów

dowodzenia i kierowania środkami walki rodzajów wojsk i służb, oraz współdziałać z zautomatyzowanymi systemami dowodzenia rodzajów sił zbrojnych.

SYSTEM UZUPEŁNIANIA SIŁ ZBROJNYCH (WOJSK) W CZASIE WOJNY(ang.....) – wewnątrznie uporządkowany układ elementów (jednostek) organizacyjnych, zespół zasad, sposobów (metod) i norm regulujących ich funkcjonowanie w czasie → pokoju, → kryzysu i → wojny, a także wydzielone siły (rezerwy osobowe) i środki materiałowo-techniczne zapewniające ciągłość uzupełniania wojsk w wyniku poniesionych strat w stanie osobowym i środkach transportowych (maszynach) w czasie prowadzenia działań wojennych. struktura systemu uzupełniania sił zbrojnych (wojsk) w czasie wojny, w tym wielkość i liczba wchodzących w jego skład jednostek wojskowych (pododdziałów zapasowych) wynika ze składu poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, a także charakteru (specyfiki) prowadzonych przez nie działań zbrojnych i zakresu prognozowanych strat.

SYSTEM WARTOŚCI (ang. *System of values*) – naczelną kategorię aksjologii, oznacza wszystko co cenne, godne wyboru, godne pożądaniami; pewna wyróżniona wartość, lub zbiór wartości. Są one zatem w wielu systemach moralnych, religijnych, estetycznych lub ekonomicznych ostatecznym celem ludzkich dążeń.

System wartości obejmuje więc problem istnienia wartości (ontologię wartości) oraz sposób poznawania wartości (epistemologię wartości).

SYSTEM WARTOŚCI – OBIEKTYWNY (ang. ....) – pogląd, że niezależnie od ludzkich pragnień i doznań istnieją wartości, które oznaczane są przez słowa „dobry” i „zły”. Wartość pozytywna bądź negatywna uznana jest za obiektywną w tym sensie, że niezależnie od czasu, miejsca i ludzi przysługuje ona przedmiotom.

Ową wartość orzeka się w zdaniach prawdziwych w sensie logicznym. Obiektywny system wartości zakłada więc niezależność wartości od ludzkich doznań i jest ufundowany albo na poglądzie wedle którego oceniamy wartości niezależnie od uczuć i emocji, albo też dowodzi o niezależności wartości logicznej oceny od doznań oceniającego.

SYSTEM WARTOŚCI – RELATYWNY (ang. ....) – konsekwencja subiektywizmu wykluczająca tym samym obiektywistyczną interpretację wartości.

Zgodnie z jego założeniami różni ludzie uznają różne wartości za cenne, albo też sądy o wartościach nie mają walorów poznawczych, nie są więc kognitywne. Sądy o wartościach są jedynie sądami opisującymi uczucia lub postawy ludzkie.

SYSTEM WARTOŚCI – SUBIEKTYWNY (an. ....) – powstaje w oparciu o uczucia lub pragnienia osoby oceniającej, a więc to, czy przedmiot jest dobry, czy zły zależy od osoby, która go ocenia.

Inna wersja subiektywizmu sprowadza się do tego, że człowiek, który nadaje w swoich ocenach wartość przedmiotom zakłada, że nie istnieją przedmioty ani dobre ani złe, tylko takie, które uważa się za dobre lub złe. Jest to problem statusu ontologicznego wartości, a więc próba odpowiedzi na pytanie: czy istnieją czy też nie, specyficzne własności oznaczone terminem „dobry” lub „zły”, które przysługują przedmiotom, a których te terminy dotyczą.

W zasadzie chodzi więc o odpowiedź na pytanie: czy dane przedmioty i działania są dobre dlatego, że przeżywamy w stosunku do nich pewne pozytywne doznania, czy może przeżywamy w stosunku do nich owe pozytywne doznania, ponieważ są one dobre.

SYSTEM WOJSKOWY (MILITARNY) (ang. *military system*) – część (podsystem) systemu obronności, obejmujący prawne, doktrynalne, materialne,

ludzkie i terytorialne elementy organizacji wojskowej państwa, umożliwiające tworzenie i funkcjonowanie Sił Zbrojnych – w ścisłym powiązaniu z władzą, społeczeństwem, gospodarką i sojusznikami – w obronie narodowej i wspólnej Sojuszu.

SYSTEMATYCZNE DZIAŁANIA BOJOWE MARYNARKI WOJENNEJ (DZIAŁANIA SYSTEMATYCZNE) (ang. *Systematic Operational Activity of Naval Force*) – stanowią specyficzną formę operacyjnego użycia związków operacyjnych (taktycznych) marynarki wojennej z ograniczonymi celami i zadaniami.

Prowadzone są w celu ciągłego oddziaływania na przeciwnika i niedopuszczenia do stworzenia dogodnych warunków działań jego sił morskich. przy jednoczesnym uzyskaniu sprzyjających warunków do działań własnych sił morskich (utrzymania korzystnego reżimu operacyjnego) w określonym rejonie.

Działania systematyczne prowadzone są również w czasie pokoju i w sytuacji kryzysowej. w ramach działalności operacyjnej marynarki wojennej. W czasie wystąpienia zagrożenia kryzysowego o charakterze militarnym i wojny działania systematyczne obejmują działania bojowe i przedsięwzięcia zabezpieczające.

Do systematycznych działań bojowych zalicza się:

- zwalczanie okrętów podwodnych oraz sił i środków dywersji podwodnej;
- stawianie zagród minowych;
- poszukiwanie i niszczenie min;
- zwalczanie komunikacji morskiej przeciwnika;
- obrona i ochrona własnej komunikacji morskiej.

Do przedsięwzięć zabezpieczających zalicza się:

- prowadzenie rozpoznania;
- maskowanie i WE;
- organizowanie wszystkich rodzajów obron;
- zabezpieczenie specjalne działań systematycznych (ratownicze i nawigacyjno-hydrograficzne).

SYSTEMY ŁACZNOŚCI RZADOWEJ (ang. ....) – systemy łączności na potrzeby rządowe z możliwym fizycznym odseparowaniem od sieci publicznej opierające się na komercyjnych środkach ze stopniem zabezpieczenia dostępu.

SYSTEMY ŁACZNOŚCI SPECJALNEJ (ang. ....) – odseparowane systemy łączności, oferujące szczególny zakres usług w celu spełnienia konkretnych wymogów dla wybranego środowiska użytkowników, ze wszystkimi środkami dostarczania usług.

SYSTEMY ŁACZNOŚCI UTAJNIONEJ (ang. ....) – Systemy łączności, z wystarczającym stopniem ochrony, zabezpieczone przed bezprawnym dostępem osób postronnych, do wartościowych informacji, które mogły by być czerpane z posiadania dostępu i możliwości badania systemu łączności.

SYTUACJA KRYZYSOWA (ang. *Crisis Situation*) – stan narastającej destabilizacji, niepewności i napięcia społecznego, stwarzający zagrożenie w szczególności dla integralności terytorialnej, życia, zdrowia, mienia, dziedzictwa kulturowego, środowiska lub infrastruktury krytycznej, w tym spowodowane zdarzeniem o charakterze terrorystycznym, charakteryzujący się możliwością utraty kontroli nad przebiegiem wydarzeń albo eskalacji zagrożenia.

SZEF SZTABU GENERALNEGO WOJSKA POLSKIEGO (ang. ....)

- osoba zajmująca kierownicze stanowisko w Ministerstwie Obrony Narodowej, będąca najwyższym pod względem pełnionej funkcji żołnierzem w czynnej służbie wojskowej, podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej.

Dowodzi w imieniu Ministra Siłami Zbrojnymi RP w czasie pokoju oraz sprawuje, w jego imieniu kierownictwo narodowe nad jednostkami wojskowymi wykonującymi zadania poza granicami państwa.

SZELF (ang. *continental shelf*) – przybrzeżna strefa dna oceanicznego (morskiego) do głębokości około 200 m, która kończy się stromą krawędzią oddzielającą ją od głębin otwartego oceanu (morza).

Ze względu na występujące tu często bogate zasoby, zwłaszcza ropy naftowej i gazu ziemnego, szelf ma dla wielu państw ważne znaczenie gospodarcze i militarne.

SZKOLENIE (KSZTAŁCENIE) STRATEGICZNE (ang. *strategy education and training*) – wszelkie procesy przygotowania żołnierzy i kadry oraz zespołów wojskowych (struktur organizacyjnych) w zakresie planowania i prowadzenia działań zbrojnych w skali wojny, kampanii i głównych operacji.

SZKOLENIE ZESPOŁOWE (ang. ....) – ukierunkowane jest na wykształcenie nawyków i umiejętności działania w składzie pododdziału (zespołu, grupy) oraz doskonalenie indywidualnych umiejętności specjalistycznych, przygotowujących i zgrywających pododdziały (oddziały) do wykonania zadań zgodnie z ich przeznaczeniem.

SZKOLNICTWO WOJSKOWE (ang. ....) – wyodrębniony system szkolnictwa podległy ministerstwu obrony narodowej, mający na celu przygotowanie teoretyczne i praktyczne kadr do służby w → siłach zbrojnych rp. obejmuje szkolenie podstawowe, na średnim poziomie, wyższe zawodowe i akademickie. DODAC PODLEGŁOŚĆ MEN ??????????

SZLAK ŻEGLUGOWY (ang. *shipping lane*) – pojęcie używane do określania zasadniczego kierunku przepływu floty handlowej, leżącego pomiędzy dwoma rejonami terminali lub portów morskich.

SZTAB (ang. *Staff*) – główny organ dowodzenia występujący w oddziałach i związkach wszystkich rodzajów sił zbrojnych oraz na szczeblu centralnym. Na jego czele stoi szef sztabu podlegający bezpośrednio dowódcy.

Sztab organizuje przygotowanie oraz prowadzenie działań bojowych, organizuje rozpoznanie, zbiera dane o położeniu i możliwościach bojowych wojsk własnych i nieprzyjaciela, dane o terenie, warunkach atmosferycznych, skażeniach i zakażeniach, wykonuje niezbędne dla dowódcy obliczenia i kalkulacje dotyczące użycia posiadanych sił i środków rażenia, sporządza rozkazy bojowe i zarządzenia organizuje współdziałanie oraz zabezpieczenie bojowe działań wojsk, składa meldunki sztabowe, informuje dowódców i sztaby podległe oraz współdziałające, organizuje łączność i system dowodzenia, kontroluje wykonanie przez podległe wojska zadań bojowych.

W okresie pokoju głównym zadaniem sztabu jest organizowanie szkolenia wojsk i zapewnienie im wszelkich warunków utrzymania wysokiego stopnia gotowości bojowej. Istniejące współcześnie w większości sił zbrojnych sztaby można podzielić na ogólne (sztab ogólnowojskowy) i specjalne (sztab rodzajów wojsk). Zależnie od stopnia dowodzenia rozróżnia się: sztab Generalny, sztab rodzaju sił zbrojnych, sztab związku operacyjnego, sztab związku taktycznego, sztab oddziału i sztab pododdziału.

SZTAB GENERALNY (ang. *General Staff*) – sztab kierownictwa sił zbrojnych, główny organ planowania rozwoju organizacyjno-technicznego wojsk, ich rozwinięcia mobilizacyjnego i użycia w czasie wojny, a także organ dowodzenia strategicznego (operacyjnego) siłami zbrojnymi.

Sztab generalny stanowi często organ inicjujący i koordynujący niektóre inne

dziedziny przygotowań państwa do prowadzenia wojny.

W wielu krajach odpowiednikiem sztabu generalnego jest m. in. sztab sił zbrojnych, komitet szefów sztabów, sztab połączony, sztab główny.

Na czele sztabu generalnego stoi szef będący z reguły zastępcą ministra obrony, ponadto jest często doradcą wojskowym zwierzchnika państwa lub premiera rządu oraz członkiem państwowego organu do spraw obronnych (komitetu obrony państwa, rady bezpieczeństwa narodowego itp.) W strukturze niektórych sił zbrojnych szefowi tego sztabu podlegają pod względem operacyjnym dowódcy związków operacyjnych, a niekiedy również dowódcy poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

W każdej armii sztab generalny stanowi główne ogniwo ministerstwa obrony o nadrzędnych uprawnieniach operacyjnych w stosunku do pozostałych instytucji i sztabów szczebla centralnego.

W okresie wojny sztab Generalny stanowi zazwyczaj główny organ wykonawczy naczelnego dowództwa. Sztab Generalny ukształtował się w wielu państwach europejskich w XIX wieku. W Polsce urząd szefa sztabu głównego powstał w 1808 r. w armii Księstwa Warszawskiego.

SZTAB GŁÓWNY (ang. *Main Staff*) – w niektórych armiach odpowiednik sztabu generalnego lub najwyższy organ dowodzenia w danym rodzaju sił zbrojnych.

SZTAB KRYZYSOWY (ang. *Crisis Staff*) – organ Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym resortu ON, który stanowi integralną część systemu krajowego i sojuszniczego.

Zasadniczym celem pracy Sztabu Kryzysowego MON jest rozwiązywanie problemów związanych z powstałą sytuacją kryzysową, przekazywanych przez ministra obrony narodowej w formie zadań (poleczeń, wytycznych). Do zadań Sztabu Kryzysowego MON należy m.in.: monitorowanie i ocena zagrożeń, informowanie ministra obrony narodowej o występujących zagrożeniach, a także przygotowywanie i przedstawianie propozycji rozwiązań w zaistniałej sytuacji kryzysowej, utrzymywanie współpracy z krajowymi i międzynarodowymi instytucjami zaangażowanymi w rozwiązywanie sytuacji kryzysowych, przygotowywanie sprawozdań z działalności sztabu i materiałów informacyjnych na potrzeby kierownictwa resortu oraz dla środków masowego przekazu. Każdorazowo w sytuacji narastania kryzysu uruchamia się pracę SzK MON w celu wsparcia procesu decyzyjnego ministra obrony narodowej. W skład Sztabu Kryzysowego MON wchodzi przedstawiciele Sztabu Generalnego WP, dowództw RSZ oraz komórek organizacyjnych i instytucji resortu obrony narodowej. Za przygotowanie, rozwinięcie i działanie Sztabu Kryzysowego MON odpowiada szef Sztabu Generalnego WP. Sztab Kryzysowy MON, aktywowany w sytuacji narastania kryzysu pracuje na Stanowisku Kierowania Reagowaniem Kryzysowym MON zlokalizowanym w obiektach Sztabu Generalnego WP. Decyzję szefa SG WP lub ministra obrony narodowej stanowią podstawę rozwinięcia SzK MON

Literatura:

Zbigniew Piątek, Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego, Warszawa 2005.

PROONUJE DODAC O JAKIE KRYZYSY CHODZI – WYNIKAJACE Z ZAGROZEN ZEWNETRZNYCH – SADZE, ZE TAK. A JESLI CHODZI O ZAGROZENIA WEWNETRZNE NP. KLESKI ZYWIOLOWE, TO BĘDZIE POWOLYWANY ODDZIELNY SZTAB ? W.L.

SZTAB SOJUSZNICZY (KOALICYJNY) (ang. *Koalition Staff*) – sztab

składający się z przedstawicieli najwyższych kierowniczych ogniw (komitetów szefów sztabów lub sztabów generalnych) sił sojuszniczych (koalicyjnych).

Zadaniem sztabu sojuszniczego jest strategiczne planowanie rodzaju i użycia koalicyjnych sił zbrojnych bądź też dowodzenie nimi na określonym teatrze wojny, w tym ostatnim wypadku sztab podlega naczelnemu dowódcy sojuszniczych (koalicyjnych) sił zbrojnych na danym teatrze wojny. Sztaby we współczesnym ich rozumieniu powstały w czasie II wojny światowej. Współcześnie istnieją zarówno w strukturze najwyższych organów kierowniczych Paktu Północnoatlantyckiego (np. Komitet Wojskowy Paktu Północnoatlantyckiego), jak też na poszczególnych kierunkach strategicznych i potencjalnych teatrach wojny. W 1955r. został utworzony Sztab Zjednoczonych Sił Zbrojnych Państw – Stron Układu Warszawskiego, w skład którego wchodziłi przedstawiciele sztabów generalnych tych państw.

Literatura:

Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979 s. 436.

SZTAB ZINTEGROWANY (ang. ....) – sztab w którym do każdego stanowiska etatowego przydzielony jest tylko jeden oficer, niezależnie od jego narodowości i rodzaju sił zbrojnych, w których służy.

SZTUKA WOJENNA (ang. ....) – opart na podstawach teoretycznych dziedzina umiejętności twórczego zastosowania form i sposobów praktycznego przygotowania państwa do → wojny i jej prowadzenia w konkretnej sytuacji.

SZTUKA WOJSKOWA (ang. ....) – oparta na podstawach teoretycznych dziedzina umiejętności twórczego zastosowania form i sposobów praktycznego przygotowania → sił zbrojnych oraz prowadzenia → walki zbrojnej w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej w konkretnej sytuacji.

ŚCIŚLE TAJNE (ang. *top secret*) – klauzula tajności informacji. Informacja objęta klauzulą ściśle tajne stanowi tajemnicę państwową co oznacza, że ujawnienie jej może spowodować zagrożenie dla interesów państwa.

ŚMIGŁOWIEC BOJOWY (ang. *combat helicopter*) – wiropląt uzbrojony i wyposażony do zwalczania celów lub wykonywania innych funkcji wojskowych. **MOŻE DODAC „OBIEKTÓW NAZIEMNYCH”**

ŚMIGŁOWIEC WIELOZADANIOWY (ang. *utility helicopter*) – wiropląt przeznaczony do wykonywania wielorakich funkcji wojskowych.

ŚRODEK BIOLOGICZNY (ang. *biological agent*) – mikroorganizmy i wytwarzane przez nie toksyny powodujące choroby ludzi, roślin lub zwierząt albo pogorszenie właściwości środków materiałowo-technicznych.

ŚRODEK CIĘŻKOŚCI (ang. ....) – centrum siły i możliwości działania obejmujące czynniki – włącznie ze słabymi i silnymi stronami – decydujące o możliwościach wojennych państwa, sojuszu i siłzbrojnych.

Jego zaatakowanie i wyeliminowanie prowadzi bezpośrednio do klęski lub zmusza do podjęcia negocjacji pokojowych.

ŚRODKI BUDOWY ZAUFANIA (ang. ....) – formuła odnosząca się do stosowania przez państwa OBWE (KBWE) środków zaufania w dziedzinie wojskowej, służących rozwojowi współpracy, umacnianiu bezpieczeństwa i zmniejszania groźby wybuchu konfliktów zbrojnych.

Uczestnicy KBWE przyjęli w dniu 19 listopada 1986 roku Dokument Konferencji Sztokholmskiej zawierający szczegółowe postanowienia dotyczące środków budowy

zauwania, bezpieczeŃstwa oraz rozbrojenia na obszarach od Atlantyku po Ural, wraz z przyległymi do Europy obszarami morskimi i oceanicznymi, takŹe przestrzenią powietrzną. System ten zmodyfikowano w latach 1990, 1992 i 1994.

Procesowi tworzenia srodkow budowy zaufania i bezpieczeŃstwa słuŹ takŹe porozumienia o utworzeniu gorcej linii i Traktat o Otwartych Przestworzach.

ŚRODKI MASOWEGO PORAŹENIA (ang. *mass stroke agents*) – substancje chemiczne, promieniotwórcze i biologiczne, które ze względu na ich działanie fizjologiczne, mogą powodować pozbawienie życia, poważne obrażenia lub obezwładnienie osób.

ŚRODOWISKO (ang. *environment*) – otoczenie, w którym działa organizacja, obejmująca powietrze, wodę, ziemię, zasoby naturalne, florę, faunę, ludzi i ich wzajemne relacje.

ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE (ang. *the geographical environment*) – zewnętrzna powłoka Ziemi stanowiąca przestrzeń geograficzną, którą tworzą przenikające się wzajemnie: litosfera, atmosfera, hydrosfera oraz biosfera wraz z wytworami działalności człowieka (antroposfera).

JeŹeli rozpatruje się tę powłokę z punktu widzenia potrzeb człowieka i z uwzględnieniem zachodzących pod jego wpływem zmian warunków naturalnych, określa się ją mianem srodowiska geograficznego.

ŚWIADCZENIA NA RZECZ OBRONY I BEZPIECZEŃSTWA RP (ang. ....) – ustawowy obowiązek obywateli i podmiotów gospodarczych, stanowiące siłę roboczą i intelektualną, narzędzia oraz rzeczy ruchome i nieruchome, wykorzystywane w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

Świadczenia dział się na: → osobiste, → rzeczowe i → szczególne.

ŚWIADCZENIA OSOBISTE (ang. ....) – ustawowy obowiązek wykonywania różnego rodzaju prac na rzecz obrony i utrzymania państwa, połączony z uŹyciem prostych narzędzi oraz pojazdów mechanicznych.

ŚWIADCZENIA RZECZOWE (ang. ....) – rodzaj świadczeń na rzecz obrony i bezpieczeŃstwa polegający na czasowym udostępnieniu lub oddaniu do uŹytkowania jednostkom wojskowym i organom administracji publicznej oraz podmiotom gospodarczym i innym jednostkom organizacyjnym rzeczy ruchomych i nieruchomych.

ŚWIADCZENIA SZCZEGÓLNE (ang. ....) – rodzaj świadczeń obejmujący specyficzne zadania i obowiązki, realizowane przez organy administracji, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne na rzecz obrony i → bezpieczeŃstwa państwa, w tym związane z likwidacją klęski żywiołowej, z osiągnięciem → gotowości obronnej przez jednostki organizacyjne oraz gotowości do działań przez siły zbrojne.

TAJNE (ang. *secret*) – klauzula tajności informacji. Informacja objęta klauzul tajne stanowi tajemnicę państwową co oznacza, Źe ujawnienie tej informacji może spowodować szkodę dla interesów państwa.

TAKTYCZNY PROMIEŃ DZIAŁANIA (ang. *tactical range*) – największa odległość, na jaką statek powietrzny może dolecieć, wykonać zadanie bojowe i wrócić na lotnisko startu lub inne wskazane lotnisko bez uzupełnienia paliwa.

TAKTYCZNY TRANSPORT POWIETRZNY (ang. *tactical air transport*) – przewóz pasażerów i ładunków na obszarze teatru działań, za pomocą różnorodnych statków powietrznych.

TAKTYKA LOTNICTWA (ang. *tactical aviation*) – część sztuki operacyjnej sił powietrznych, obejmująca przygotowanie i prowadzenie oraz dowodzenie i wszechstronne zabezpieczenie walki lotnictwa, której istotą są przyjęte sposoby i metody postępowania sił, którym zostały wyznaczone konkretne zadania bojowe zawierające nakaz osiągnięcia określonego celu w ramach walki zbrojnej.

TEATR (ang. *Theater*) – kontynent lub jego część z otaczającą przestrzenią oceaniczno-morską oraz rozciągającą się ponad nimi przestrzenią powietrzną na którym są lub mogą być prowadzone działania wojenne, operacje i misje.

Teatr może zawierać odseparowane → teatry operacji w ramach → teatru wojny, → obszary operacji połączonych oraz inne.

TEATR OPERACJI (ang. *theater of operations*) – obszar wymagany do prowadzenia lub wsparcia określonych działań w ramach → teatru wojny. różne teatry operacji w ramach tego samego teatru wojny będą odseparowane geograficznie (przestrzennie) i ukierunkowane na różne siły przeciwnika. Obejmuje zwykle duże obszary pozwalające na prowadzenie działań w długim okresie.

TEATR WOJNY (ang. *theater of war*) – obszar powietrzny, lądowy i oceaniczno - morski, który jest lub może być bezpośrednio wykorzystany do prowadzenia działań wojennych. teatr wojny jest wyznaczony przez narodowy organ dowodzenia lub dowódcę regionu geograficznego i może zawierać więcej niż jeden → teatr operacji.

TELEKOMUNIKACJA (ang. *telecommunication*) – 1) łączność przewodowa, radiowa, optyczna lub za pomocą innych środków elektromagnetycznych; 2) dowolna transmisja, nadawanie lub odbiór sygnałów reprezentujących znaki, pismo, obrazy lub dźwięki albo jakiegokolwiek rodzaj informacji, realizowana za pomocą środków przewodowych, radiowych, optycznych lub innych systemów elektromagnetycznych.

TEREN (ang. *land, terrain*) – nazwa stosowana w odniesieniu do ziemi na potrzeby inne niż rolnicze i leśne, np. tereny przemysłowe, turystyczne, uzbrojone, również dla opisu okolicy oraz powierzchni ziemskiej, np. rzeźba terenu, teren górzysty.

TERENOWE ORGANY ADMINISTRACJI WOJSKOWEJ (ang. *Regional Military Administration Organs*) – dowódcy okręgów wojskowych, szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych, wojskowi komendanci uzupełnień w zakresie operacyjnego i mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych w tym uzupełnieniem potrzeb osobowych i środków transportowych i maszyn oraz świadczeń na rzecz obrony.

TERENY ZAMKNIĘTE (ang. *forbidden areas*) – tereny o charakterze zastrzeżonym ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa, określone przez właściwych ministrów i kierowników urzędów centralnych.

TERRORYZM (ang. *terrorism*) – teoria i praktyka określająca różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup, skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz, państw i społeczeństw określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych.

Działania te są realizowane z całą bezwzględnością za pomocą różnych środków (naciski psychologiczne, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych) w warunkach specjalnie nadanego im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku.

Terroryzm jest zjawiskiem, które – w myśl poglądów wielu fachowców – pojawiło się i doskonało wraz z rozwojem ludzkości. Natomiast w literaturze – w sensie politycznym – opublikowano je pod koniec XVIII wieku. Odnosiło się ono wówczas głównie do dyktatury jakobińskiej we Francji. Od tego czasu można już znaleźć literaturę o początkach terroryzmu w społeczeństwie industrialnym.

Natomiast z nadejściem Oświecenia pojawia się już wiele różnorodnych tajnych stowarzyszeń, z których część organizowała polityczne spiski. Główną motywacją działalności tych organizacji była wówczas niepodległość. Działo się tak przez pierwsze ćwierćwiecze XIX wieku, szczególnie we Włoszech, Francji, Niemczech, Serbii i Irlandii.

Wraz z rozwojem kapitalizmu zaczął się także tworzyć opór, który przejął przez ludzi pracy postać terroru ekonomicznego. Terroryzmem posługiwały się także organizacje pravicowe, a po wojnie secesyjnej w USA – organizacje rasistowskie (na przykład Ku Klux Klan).

W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku w Europie znacznie zwiększyła się liczba zamachów i morderstw politycznych. Ich ofiarami padały również głowy państw, a także przemysłowcy, przedstawiciele burżuazji i zwykli ludzie.

Następnym ważnym okresem w historii terroryzmu było dwudziestolecie międzywojenne. Szczególną w nich siłę stanowili anarchiści w Hiszpanii i Rosji (szczególnie po dwóch rewolucjach w 1917 roku) oraz w Stanach Zjednoczonych. Oprócz tego fala zamachów anarchistycznych w latach dwudziestych przeszła przez Włochy, Francję, Jugosławię i Japonię.

Niewątpliwą największą rolę odgrywały wówczas działania organizacji faszystowskich i nacjonalistycznej prawicy w Europie, Azji, a nawet Afryce. Nie można również pominąć USA, gdzie Ku Klux Klan rozszerzył krąg swej walki o katolików i żydów.

Jeszcze w czasie drugiej wojny światowej rozpoczął się początek kolejnej ery terrorystycznej – który dopiero po zakończeniu wojny stał się *erą terroryzmu kolonialnego i post-kolonialnego, a dopiero po drugiej wojnie światowej osiągnął skalę zjawiska globalnego*.

Najwcześniejsze i najbardziej spektakularne akty terroru miały miejsce w Palestynie, które w rezultacie spowodowały proklamowanie państwa izraelskiego w 1948 roku.

Także w latach pięćdziesiątych zaczynają pojawiać się pierwsze przypadki terroryzmu islamskiego – w Iranie *Fedayen Islam* (Bojownicy Islamu) i w Indonezji *Darul Islam* (Państwo Islamskie), w wyniku których dokonano całego szeregu zamachów na władze swoich krajów. Największą i najpotężniejszą organizacją terrorystyczną byli wówczas Bracia Muzułmańscy. To religijne stowarzyszenie powstałe w 1928 roku, obejmowało swym zasięgiem w połowie XX wieku wszystkie muzułmańskie kraje i liczyło ponad milion członków.

W Europie natomiast wiele aktów terroru było niejako kontynuacją działań z okresu drugiej wojny światowej.

Najnowsza era historii terroryzmu zaczęła się w drugiej połowie lat 60-tych. Wtedy to Palestyńczycy z Ludowego Frontu Wyzwolenia Palestyny (LFWP) porwali samolot izraelski żądając w zamian zwolnienia z więzień palestyńskich terrorystów więzionych w Izraelu.

Również w Europie terroryzm rozwija się dość intensywnie, szczególnie w Niemczech, Włoszech i Francji oraz w wielu innych państwach, m.in. w Nowej Jugosławii i Macedonii.

Działalność terrorystyczną kontynuują także organizacje terrorystyczne w wielu innych państwach Ameryki, Azji, Europy i Afryki.

Terroryzm uzewnętrzniał się czynami bezprawnymi, jak uprowadzanie środków

komunikacji, wraz z pasażerami w charakterze zakładników, aktami sabotażu gospodarczego, napadami, włamaniami, żądaniem okupacji (w celu pozyskania środków na własną działalność; zamachach na życie (zabójstwa), zdrowie lub wolność przedstawicieli władz, znanych osób ze sfer gospodarczych, osób podległych ochronie międzynarodowej; uprowadzanie i przetrzymywanie w charakterze zakładników, a niekiedy egzekucje osób pochodzących z innych państw niż teren działalności terrorystów (np. dziennikarzy duchownych, pracowników zagranicznych firm); użycie ładunków wybuchowych (np. gazu World Trade Center w Nowym Jorku w 1993 roku), broni automatycznej i rakiet w miejscach publicznych (np. na lotnisku Osly w Paryżu 1973) i wywołanie przez to szczególnego zagrożenia osób postronnych, skażenie materiałami radioaktywnymi lub trującymi terenu, obiektów i środków komunikacji pasażerskiej (np. stacja metro w Tokio w 1995), a także wymuszanie określonych zachowań ze strony państw (np. wycofanie obcych wojsk z Iraku 2004).

Wiele działań wiąże się z braniem zakładników (Budionowsk 14 – 19. 06. 1995, Moskwa 23 – 26. 10. 2002, Biesłan 1 –3. 9. 2004). Terroryzm jest także związany z handlem narkotykami, bronią i materiałami rozszczepialnymi.

Współczesne dogodne warunki do rozwoju i działalności organizacji terrorystycznych stwarzają: fundamentalizm muzułmański (dżihad), nacjonalizm postsowiecki, rozpad Jugosławii, sytuacja w Kaszmirze, Czeczenii, Afganistanie i Iraku.

Pojawiły się nowe formy działań terrorystycznych: detonacje materiałów wybuchowych w miejscach publicznych i środkach komunikacji (Palestyńczycy w Iraku, ugrupowanie Al-Kaidy w Madrycie, wykorzystanie uprowadzeń samolotów pasażerskich do wywołania katastrof, nawet z poświęceniem życia osób cywilnych i życia terrorystów (11.(.2001), ataki na wieżowce World Trade Center w Nowym Jorku – 2572 ofiary śmiertelne).

Zwiększa się liczba ataków terrorystycznych (m.in. na skutek nie rozwiązania problemów społeczno-politycznych i ekonomicznych, łatwego dostępu do broni i nielegalnego handlu bronią – prowadzonego przez niektóre państwa) wywołuje konieczność zmodyfikowania dotychczasowych sposobów walki z terroryzmem. Za przykład owej nowej taktyki mogą służyć zmienione w 2007 roku formy i sposoby działań wojennych USA w Afganistanie i Iraku oraz powierzenie nowo posłanym oddziałom w tych krajach różnych celów politycznych, z walką z terrorem włącznie.

Zjawisko rozszerzania się terroryzmu, które w sposób szczególny rozwinęło się w latach siedemdziesiątych XX wieku przyczyniło się do rozwoju terroryzmu międzynarodowego. Jego celami charakterystycznymi są: stosowanie przemocy przez państwa, lub grupy polityczne, przeciwko innemu państwu, bądź grupie politycznej; stosowanie wszelkich niedozwolonych metod i środków (morderstwa, porwania, zamachy); wywoływanie powszechnego strachu i stanu zagrożenia.

Przejawem umiędzynarodowienia terroryzmu stało się podjęcie współpracy i stworzenie wzajemnych usług przez terrorystów pochodzących z różnych krajów, mających często odmienne orientacje polityczne. Zainicjowali oni wspólne szkolenie, a nawet stworzyli międzynarodówki („czarna” – faszystowską i „czerwona” – lewacką, lub narodowo-wyzwoleńczą). Według raportu CIA z 1976 roku, już w owym czasie współpracowało z sobą około 140 ugrupowań z 50 krajów. Od lat siedemdziesiątych terroryzm międzynarodowy zaczął bowiem kierować swoją działalność także na struktury międzynarodowe.

Na międzynarodowy charakter terroryzmu wpływ wywarło również poparcie, jakiego udzielały mu niektóre państwa (m.in. Korea Płn., Libia, Syria, Irak Algieria. Ponadto duży wpływ miały nań takie zjawiska, jak globalizacja, dynamiczny rozwój technologii i systemów informacyjnych. Wpłynęły bowiem na zmiany w technologii i środkach

162

informacyjnych stosowanych przez terrorystów, a ponadto na zmiany w ich motywach i celach.

Wzrost konfliktów i napięć w wielu rejonach świata na tle etnicznym, religijnym, ideologicznym, bądź społecznym sprawił, że terroryzm zaczął przybierać nowe formy i stał się sposobem na rozwiązywanie zaistniałych problemów na skalę globalną.

Współczesny terroryzm międzynarodowy jest zjawiskiem, które praktycznie objęło wszystkie kontynenty i rozwinięte państwa świata. Terroryzm ten swoje bezwzględne i okrutne oblicze ujawnił na początku XXI wieku, m. in. w Nowym Jorku, Waszyngtonie, Madrycie, Biesłanie, Londynie i w Sztam el-Szejk. Należy przy tym podkreślić dynamiczną zmienność tego zjawiska, które nie pomija najprostszych i uważanych za najskuteczniejsze sposoby działań terrorystów-samobójców, poprzez wyszukane działania angażujące najnowsze osiągnięcia informatyki i inne zdobycze nauki, aż po wykorzystanie broni masowego rażenia. Irracjonalizm, nieprzewidywalność i zaskoczenia charakteryzujące działania terrorystyczne powodują, że w praktyce niemożliwe jest określenie miejsca, czasu i celu ataku terrorystycznego. Terroryzm wprowadził ryzyko, ograniczył otwartość i tolerancję ludzi oraz dał świadectwa powiązania z silnymi ruchami ekstremizmu religijnego.

Utrzymujące się zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego od początku XXI wieku wiąże się przede wszystkim z działalnością Al.-Kaidy na terenie wielu państw świata oraz jego rozległą współpracą z dużą ilością organizacji. Działalność kryminalna tej organizacji polega m.in. na fałszowaniu kart kredytowych, przemyśle narkotyków, przestępczości finansowej i innych.

Brytyjski Ośrodek Badań nad Światowym Rynkiem (World Markers Research Center) dokonał oceny zagrożenia państw terroryzmem w latach 2003 – 2004, uwzględniając warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Sklasyfikowali 186 państw. Stopień zagrożenia terroryzmem określony został w skali 1 do 100. Pierwsze trzy miejsca zajęły kolejno: Kolumbia, Izrael i Pakistan. Stany Zjednoczone znalazły się na czwartym miejscu. Polska została sklasyfikowana na 87 pozycji. Według klasyfikacji Polska jest najbardziej zagrożonym państwem Europy Środkowej. Zasadniczym tego powodem jest zaangażowanie Polski w Irak. Z przedstawionych faktów wynika, że w dalszym ciągu należy jednak oczekiwać rozszerzania się terroryzmu. Działania mające na celu powstrzymanie tego zjawiska, w tym intencje militarne prowadzone przez koalicję antyterrorystyczną zwiększyły zagrożenie bezpieczeństwa tak międzynarodowego, jak i narodowego.

Jednakże bezwzględnie należy stwierdzić, że działania prewencyjne, podjęte na całym świecie, zaczynają również przynosić pozytywne efekty w walce z terroryzmem. Wydatnie utrudniona została działalność terrorystów przez obalenie niektórych reżimów ich wspierających, zniszczenie baz logistycznych i zaplecza finansowego, osłabienie struktur organizacji terrorystycznych oraz cały szereg innych działań podjętych przez społeczność międzynarodową.

Od aktów ściśle terrorystycznych należy jednak odróżnić czyny kryminalne o pewnych znamionach terrorystycznych, na przykład eksplozje ładunków wybuchowych związane z porachunkami między gangami przestępczymi, czy też motywowane zemstą, albo mające na celu zastraszanie urzędników państwowych (prokuratorów, sędziów, celników).

Do zwalczania terroryzmu oraz quasi terroryzmu wykorzystuje się we współczesnych systemach prawnych krajów, ustawodawstwo karne, specjalne ustawy i ustawy antyterrorystyczne (np. w RFN i Włoszech) oraz konwencje opracowane przez Organizację Międzynarodową Lotnictwa Cywilnego (OCAO) Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy, np.: Konwencję Tokijską o przestępstwach i niektórych

innych czynach popełnianych na pokładach statków powietrznych (1963); Konwencję Haską o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi (1970); Konwencję ONZ o zapobieganiu przestępstwom przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym dyplomatom i karaniu ich sprawców (1973); Konwencję EUR o zwalczaniu terroryzmu (1977) przyjętą przez państwa członkowskie Rady Europy; Konwencję Nowojorską o walce z przestępstwem wzięcia zakładników (1979) oraz Konwencję ONZ o zwalczaniu finansowania terroryzmu (1999). Powyższe oznacza, że istniejący system prawny umożliwia ocenę każdego aktu terrorystycznego i odróżnienia działań terrorystycznych od innych ich rodzajów.

Badacze terroryzmu wskazują na cztery główne różniące się celami, nurty współczesnego terroryzmu:

1. **Subrewolucyjny** – dążący do określonych celów politycznych, nie będących jednak zmianami rewolucyjnymi (akty przemocy małych grup, lub pojedyncze, dokonywane w sposób nieprzewidywalny i często trudny do odróżnienia od psychopatologicznej kryminalnej przestępczości z użyciem siły).
2. **Rewolucyjny** – jego celem jest rewolucja (aktów przemocy dokonują małe grupy, mające przywódców, ideologię i programy; są to z reguły zakonspirowane, paramilitarne grupy tworzone wewnątrz ruchów rewolucyjnych, które oprócz walki zbrojnej prowadzą walkę polityczną).
3. **represyjny** – służący do tłumienia buntów, trzymania w posłuchu grup społecznych i osób, lub zwalczania form zachowania uważanych za nieporządane, stosujący również represje wobec przeciwników wybranych samowolnie do eliminacji.
4. **epifenomenalny** – brak w nim sprecyzowanych celów, jest elementem dokonywanych na wielką skalę aktów przemocy, które są przypadkowe, nieprzemysłane, niezaplanowane.

Ze względu na cele motywacyjne terroryzm można również podzielić na: *kryminalny* – działanie z chęci zysku, czy zamachy na dobra jednostki (życie, wolność, nietykalność osobista, mienie, na przykład przez uprowadzenie osób, lub napady); *patologiczny* – działanie będące wynikiem zaburzeń umysłowych, na przykład psychopatycznych podpalaczy obiektów użyteczności publicznej (w USA tzw. unabomber, np. T. Kaczyński, który dokonał 16 zamachów bombowych dla rozgłosu); *polityczny* – w określonych celach, np. odrzucenie istniejących wartości, lub utworzenie państwa.

Istnieje również pojęcie *terroryzm państwowy* – nielegalna działalność państwa i jego organów (na przykład służb specjalnych lub zakonspirowanych „szwadronów śmierci”, skierowanych przeciwko rzeczywistym lub potencjalnym przeciwnikom politycznym).

Najpowszechniej jest znany *terroryzm antypaństwowy*, przeznaczony do walki z instytucjami państwowymi oraz przedstawicielami aparatu władzy i represji, co powinno doprowadzić do destabilizacji sytuacji politycznej w kraju.

Spośród wielu różnorodnych organizacji terrorystycznych, za najbardziej aktywne uznaje się: - na Bliskim Wschodzie: *Hezbollah, Hamas i Palestyński Dżihad Islamski*; - w Azji Środkowej i Południowo-Wschodniej: *Al.-Kaidę i Grupy Czerwieńskie*; w Afryce i Ameryce Północnej – *Zbrojną Grupę Islamską i Jamat ul-Fygra*.

Terroryzm stał się obecnie zjawiskiem globalnym. Obok broni masowego rażenia jest największym zagrożeniem bezpieczeństwa światowego, a jego fundamentalistyczna część odgrywa w tym ważną rolę. Już powyższe oznacza, że wiek XXI znacznie bardziej – nawet wręcz rewolucyjnie – zmienia współczesne bezpieczeństwo w porównaniu ze stanem, który istniał w wieku ubiegłym. Staje się ono coraz bardziej różnorodne, kompleksowe i znacznie trudniejsze do przewidzenia. Klasyczne międzypaństwowe warianty wojny stają

się coraz mniej prawdopodobne.

Jednym z przykładów potwierdzających wyżej przedstawioną tezę jest Irak, a szczególnie działania, które rozpoczęto w 2003 roku. Pozwalają one lepiej zrozumieć jak wiele czynników ma obecnie wpływ na politykę bezpieczeństwa. Wymagają by zrozumieć ją jako zjawisko obejmujące wszystkie, albo przynajmniej prawie wszystkie dziedziny życia.

Wymagają również uznania wielowymiarowego pojmowania kryzysów i konfliktów oraz niezbędnego udzielania odpowiedzi na wszystkie współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa (a przynajmniej ich większość); prewencji jako zjawiska niepodzielnego. Już z zasygnalizowanego przykładu wynika, że wraz z terroryzmem niezbędna okazuje się współpraca z sojusznikami, umożliwiającą podejmowanie skutecznych, a zarazem wspólnie uzgodnionych rozwiązań pojawiających się wyzwań.

Za jedno z najważniejszych przedsięwzięć w zakresie bezpieczeństwa, oprócz wkładu militarnego należy uznać współpracę w zakresie politycznego rozwiązywania konfliktów w różnych obszarach.

Rozpocząć by więc należało od tworzenia koalicji państw i doprowadzić do ich wspólnego działania. Powinny się w nich znaleźć wszystkie państwa zainteresowane tą walką. Nie powinno w nich braknąć mocarstw, takich jak Chiny. Nie można także wykluczyć z nich państw muzułmańskich. Należałoby by ponadto zintensyfikować działania na rzecz nieprolifracji BMR oraz dążyć by wszelkie konflikty były odpowiednio wcześniej osłabiane.

Kraje zasobne powinny także uznać za niezbędne intensywniejsze niż dotychczas kontynuowanie wspierania państw, które są nastawione antyterrorystycznie. Kraje rozwinięte powinny ponadto, nie tylko zapewnić ekonomiczne wsparcie, lecz również „wciągać” wybrane państwa północnej Afryki i południowej Azji do budowanego przez siebie systemu politycznego, społecznego i ekonomicznego.

Kolejną płaszczyzną powinno być określenie i ścisłe przestrzeganie geopolitycznych kierunków pomocy. Realizując je należy naturalnie zachować odpowiednią przezorność. Powyższa działalność ma bowiem sprzyjać przeciwdziałaniu terroryzmowi.

Prezentując problematykę terroryzmu należy także zdawać sobie sprawę z tego, że nie wszyscy rozumieją to zjawisko tak, jak przedstawiono je w niniejszym wydaniu. Jak twierdzą fachowcy, można różnie podchodzić do tej problematyki i w związku z tym różnie ją pojmować i rozwiązywać. Dlatego w tym obszarze za szczególnie ważne uznać należy *współdziałanie*.

Literatura:

C. Gearty, *Terroryzm*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998
 J. Kaczmarek, *Terroryzm i konflikty zbrojne a fundamentalizm islamski*, Atla 2, Wrocław 2001
 J. Kaczmarek, W. Łepkowski, *Współczesne problemy światowego bezpieczeństwa*, Warszawa 2004
 K. Karolczak, *Encyklopedia terroryzmu*, Warszawa 1995
Leksykon podstawowych pojęć religijno-politycznych, przełożył J. Marycki, Warszawa 1998
Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, pod redakcją Cz. Mojsiewicza, Atla 2, Wrocław 1998
 Cz. Mojsiewicz, *Leksykon problemów międzynarodowych i konfliktów zbrojnych*, Atla 2, Wrocław 2001

Nowa encyklopedia powszechna, PWN, Warszawa 1997
 A. Pawłowski, *Terroryzm w Europie XIX i XX wieku*, Zielona Góra 1980
 J. Pawłowski, *Strategiczne problemy i dylematy we współczesnym świecie*, A. Marszałek, Toruń 2004
 P. Piątkowski, *Terroryzm, nowe wyzwanie dla społeczeństwa*, A. Marszałek, Warszawa 1996
 C. Rutkowski, *Terroryzm na ziemi*, MON, rocznik LXXXVI 9LX0, Warszawa 2004

TERRORYZM JADROWY (ang. *nuclear terrorism*) – bezprawne i nielegalne użycie lub groźba użycia substancji promieniotwórczych, z zamiarem wymuszenia jakiegoś działania lub zastraszenia określonej społeczności lub władzy dla osiągnięcia celów politycznych, społecznych, religijnych bądź osobistych.

TERYTORIALNA ORGANIZACJA WOJSKOWA (ang. ....) – część obronnego systemu wojskowego obejmująca wszystkie stałe siły wojskowe, instytucje, infrastrukturę, organa dowodzenia i procedury współpracy z terytorialnymi władzami rządowymi i samorządowymi, przeznaczone do realizacji powszechnej obrony narodowej na szczeblu terytorialnym.

TERYTORIALNE ORGANY DOWODZENIA (ang. ....) – element systemu dowodzenia sił zbrojnych obejmujący osoby funkcyjne i wydzielone komórki organizacyjne (zarządy, oddziały, wydziały) sztabu generalnego wp i dowództw rodzajów sił zbrojnych, → okręgi wojskowe oraz → wojewódzkie sztaby wojskowe przeznaczone do kierowania obroną terytorialną.

TERYTORIALNOŚĆ UZUPEŁNIENIA (ang. *Regional Complements*) – jedna z zasad uzupełnienia jednostek wojskowych żołnierzami rezerwy, środkami transportowymi i maszynami (urządzeniami). Polega na przeznaczaniu do jednostek wojskowych żołnierzy rezerwy oraz środków transportowych i maszyn z obszaru administrowanego przez macierzysty wojewódzki sztab wojskowy.

TERYTORIUM PAŃSTWA (ang. *state territory*) – część powierzchni Ziemi należąca do określonego państwa, ograniczona wytyczoną → granicą państwową.
 Terytorium państwa obejmuje zarówno ląd (z wodami wewnętrznymi, również morskimi), jak i przybrzeżne wody terytorialne wraz z przestrzenią powietrzną położoną pod powierzchnią i nad powierzchnią łądu i wody. W skład terytorium państwa wchodzi również wyspy, → enklawy lądowe, a także grunt pod ambasadami danego kraju. Za ruchomą część terytorium państwa uważa się statki i okręty morskie oraz pokłady samolotów.

TERYTORIUM WYZWOLONE (ang. *liberated territory*) – obszar państwa własnego, neutralnego lub sojuszniczego, który po okupacji przez przeciwnika, został odzyskany przez siły sojusznicze.

TOKSYCZNE ŚRODKI BIOLOGICZNE (ang. *toxic industrial biological*) – substancje biologiczne w postaci stałej, ciekłej, gazowej lub aerozolowej, używane lub składowane do celów przemysłowych, handlowych, medycznych, wojskowych lub do użytku domowego.

TOKSYCZNE ŚRODKI CHEMICZNE (ang. *toxic industrials chemical*) – substancje chemiczne w postaci stałej, ciekłej, gazowej lub aerozolowej, używane lub składowane do celów przemysłowych, handlowych, medycznych, wojskowych lub do użytku domowego.

TOKSYCZNOŚĆ (ang. *toxicity*) – zdolność określonych substancji do silnego szkodliwego działania na żywy organizm: zwykle podawana poprzez określenie dawki albo stężenia.

TOLERANCJA (ang. *tolerance*) – znoszenie czegoś odmiennego, innego, obcego.

Dawniej pojęcie tolerancji kojarzone było przede wszystkim z wolnością religijną. Przykładem może tu być „List o tolerancji” J.Locke’a. Czasy współczesne rozszerzyły znaczenie tego pojęcia na różne dziedziny życia. Oprócz tolerancji religijnej mówimy o tolerancji w polityce, etyce, nauce, sztuce, obyczajach. Można wyróżnić trzy rodzaje stosowanych współcześnie znaczeń tolerancji.

Tolerancja negatywna – gdzie zjawisko negatywnie przez nas oceniane nie wywołuje naszego sprzeciwu, którego konsekwencją może być interwencja korygująca ów negatywny stan rzeczy. Fakt nieinterwencji może tu być motywowany w różny sposób. Może to być obojętność, ale także patrzenie z góry na gorszych od nas, a więc niegodnych naszej uwagi i interwencji. Ale może to być także chęć harmonijnego współżycia z ludźmi które jest możliwe tylko przy wzajemnym cierpliwym znoszeniu siebie. Wreszcie motywem, przy negatywnie pojmowanej tolerancji stać się może dążenie do partnerstwa, czyli gwarantowanie każdemu człowiekowi takiego sposobu życia, który mu odpowiada.

Tolerancja pozytywna - jest to taki rodzaj relacji z innymi ludźmi, w którym cudza odmienność nie jest oceniana negatywnie, a wręcz przeciwnie jest akceptowana, a nawet popierana. Pogląd ten zakłada, że wszystkie różnice między ludźmi, determinowane na przykład odmiennościami kulturowymi, są dopuszczalne, bowiem toleruje się odmienne zachowania, zwyczaje, systemy wartości.

Trzeci rodzaj tolerancji można nazwać „umiejętnością prowadzenia dialogu.” Jest to otwartość na argumenty strony przeciwnej, okazywanie szacunku i nie wywieranie presji na naszych przeciwników w dyskusji, ale jednocześnie umiejętność właściwej obrony własnych racji, jeśli są one tej obrony godne.

TOWARZYSZENIE LOTNICTWA MYŚLIWSKIEGO (ang. *fighter air escort*) – użycie samolotów myśliwskich do bezpośredniej osłony własnych lotniczych grup uderzeniowych, wykonywane jako towarzyszenie swobodne lub bliskie.

TRYGRAF (*Trigraph*) – trójznak – trzyliterowe (kombinacja trzech liter) oznaczenie konkretnego Środka Reagowania Kryzysowego (Crisis Response Measure), stosowanego w Systemie Reagowania Kryzysowego NATO (NATO Crisis Response System; NCRS).

Pierwsza litera oznacza Obszar Tematyczny (the Subject Area), druga litera (w połączeniu z pierwszą literą) oznacza Podgrupę w Obszarze Tematycznym (the Subject Area Sub-Group), a trzecia litera (w połączeniu z pierwszymi dwoma literami) oznacza konkretny Środek Reagowania Kryzysowego (Crisis Response Measure).²⁶ Podana powyżej definicja została oparta na definicji zawartej w Instrukcji Systemu Reagowania Kryzysowego NATO (NATO Crisis Response System Manual - NCRSM).

W systemie tym przewiduje się możliwość zastosowania pięciu grup środków w zależności od stopnia zagrożenia, a mianowicie: Opcji Zapobiegania (Preventive Options), Środków Reagowania Kryzysowego (Crisis Response Measures), Środków Przeciwko Zaskoczeniu (Counter-Surprise), Środków Przeciwko Agresji (Counter-Aggression), a także Stopni Alarmowych (Alert States). Wspomniane powyżej Środki Reagowania Kryzysowego oznaczane są właśnie trygrafami. Zgodnie z zapisami NCRSM, oznaczanie trygrafami nie stanowi sposobu kodowania dla zapewnienia bezpieczeństwa przekazywanych informacji dotyczących wspomnianych środków. Jest to jedynie prosta metoda określania i identyfikowania Środków Reagowania Kryzysowego, szczególnie w przypadku ich deklarowania przez dowódcę strategicznego

W poprzednim sojuszniczym systemie reagowania kryzysowego, nazywanym Systemem Pogotowia NATO (NATO Precautionary System), trygrafami określano Przedsięwzięcia Pogotowia (Precautionary Measures). W nowym systemie noszą one

167

nazwę Środków Reagowania Kryzysowego (Crisis Response Options) i obejmują szerszy zakres tematyczny. Trygraf można również określać mianem trójznaku.

UCHODŹCA (ang. *refugee*) – jakakolwiek osoba, która z powodu silnie uzasadnionej obawy przed prześladowaniem na tle rasowym, religijnym, narodowościowym, przynależności do określonej grupy społecznej czy poglądów politycznych, przebywa poza krajem ojczystym i nie zamierza, z powodu tych obaw, skorzystać z ochrony tego kraju lub osoba, która nie posiadając obywatelstwa i znajdując się poza krajem jej poprzedniego stałego zamieszkania, w wyniku takich prześladowań nie jest w stanie, lub z powodu takich obaw nie wyraża woli powrotu do niego.

UCIEKINIERZY (UCHODŹCY) (ang.....) – osoby, które wskutek rzeczywistego lub pozornego niebezpieczeństwa przemieszczają się z własnej woli, spontanicznie lub w związku z polityką przesiedlenia, niezależnie od tego, czy poruszają się one w obszarze własnego kraju czy poprzez granice międzynarodowe.

UKŁAD O ZASADACH DZIAŁALNOŚCI PAŃSTW W ZAKRESIE BADAŃ I UŻYTKOWANIA PRZESTRZENI KOSMICZNEJ, ŁĄCZNIE Z KSIĘŻYCEM I INNYMI CIAŁAMI NIEBIESKIMI (ang. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and use of Outer Space, Including the Moon and other Celestial Bodies - Outer Space Treaty*) – został podpisany 27 stycznia 1967r. przez przedstawicieli rządów Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego, i stał się prawomocny 10 października 1967r. Traktat ten jest podstawą prawa międzynarodowego w sprawach dotyczących przestrzeni kosmicznej.

Na mocy Traktatu kraje będące jego sygnatariuszami zobowiązały się - między innymi - nie umieszczać broni nuklearnej bądź innej broni masowego rażenia na orbicie okołoziemskiej, na Księżycu ani gdziekolwiek indziej w przestrzeni kosmicznej. Według Traktatu Księżyc i inne ciała niebieskie mogą być wykorzystywane wyłącznie do celów pokojowych i jakiegokolwiek próby broni, manewry wojskowe, instalacje wojskowe lub fortyfikacje są zabronione. Ponadto Traktat zabrania jakiegokolwiek państwu rozporządzania zasobami kosmicznymi takimi jak Księżyc lub planety oraz uczynienia ich swoją własnością, albowiem są one wspólnym dziedzictwem ludzkości.

UKŁADY O OGRANICZENIU ZBROJEŃ STRATEGICZNYCH (ang. *Strategic Arms Limitation Talks - SALT*) – pierwszy układ podpisany 26 maja 1972 roku między USA a ZSRR roku podczas wizyty prezydenta USA Richarda Nixona w Moskwie. Podpisanie dokumentu poprzedziły dwustronne rokowania w latach 1969 – 1972. Układ ten stanowił element dialogu amerykańsko-radzieckiego podczas zimnej wojny. Dotyczył redukcji systemów obrony przeciwrakietowej - ograniczono liczbę wyrzutni raketowych do stu a do sześciu liczbę stacji radiolokacyjnych. Układ wszedł w życie 3 października 1972 r. SALT I był przełomem w stosunkach USA - ZSRR. W rzeczywistości układ ten stał się porażką USA, ponieważ naruszył równowagę strategiczną na korzyść ZSRR. Późniejszy marszałek Nikołaj Ogarkow przekonał Amerykanów, że nowy radziecki pocisk UR-100 (SS-11) nie jest bronią defensywną i jako taki nie podlega reżimowi tego traktatu (co miało się z prawdą). Druga runda rokowań ws. ograniczenia zbrojeń strategicznych między USA a ZSRR, zakończona podpisaniem traktatu ustalającego limity ilościowe i jakościowe systemów broni strategicznej (SALT II). Porozumienie osiągnięto w Wiedniu 18 czerwca 1979. Zostało podpisane przez przywódcę ZSRR, Leonida Breżniewa i prezydenta USA Jimmy'ego Cartera. Pół roku po podpisaniu

układu ZSRR dokonał inwazji na Afganistan, co skłoniło Senat USA do zablokowania ratyfikacji układu, jednak postanowienia SALT II były respektowane przez obydwie strony.

UKŁAD WARSZAWSKI (ang. *Warsaw Pact*) – oficjalna nazwa to **Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej, związek wojskowy państw Europy Środkowej i Wschodniej pozostających pod wpływem Związku Radzieckiego.**

Jego formalne zasady zostały określone w roku 1955 przez I sekretarza KPZR Nikitę Chruszczowa. Pakt podpisano 14 maja 1955 w Warszawie. Miał funkcjonować przez 20 lat, w kwietniu 1985 ważność Paktu przedłużono na następne 20 lat. Istniał do 1 lipca 1991. Ustanowiono wspólne dowództwo Układu w Moskwie. Sztaby armii poszczególnych państw członkowskich podlegały operacyjnie X Zarządowi Sztabu Armii Radzieckiej - nie był to więc pakt równorzędnych stron. Głównodowodzącym wojsk Układu Warszawskiego miał być zawsze marszałek Armii Radzieckiej, który był jednocześnie wiceministrem obrony ZSRR.

UMOWA O STATUSIE SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Status of Forces Agreement*) – umowa międzynarodowa, dwu lub wielostronna określająca status sił zbrojnych na obcym terytorium.

Reguluje kwestie przekraczania granicy, celne, podatkowe, zakwaterowania członków sił zbrojnych, personelu cywilnego i ich rodzin, ruchu pojazdów mechanicznych, prawa noszenia umundurowania i broni, roszczenia odszkodowania. Szczególnie precyzyjnie normuje problematykę jurysdykcji w sprawach karnych. Umowy o statusie sił zbrojnych dzielą się na trzy typy:

- a) dotyczące personelu administracyjnego i technicznego;
- b) tzw. mini-umowy (dotyczące krótkotrwałej obecności niewielkiej liczby żołnierzy);
- c) umowy pełne.

UMOWY O POROZUMIENIU STRON (ang. *Momoranda of Understanding*) – międzynarodowe noty o porozumieniu stron są umowami pomiędzy dwoma suwerennymi państwami dotyczącymi ich wzajemnych stosunków wojskowych.

Typowe noty o porozumieniu stron dotyczą takiej tematyki: jak przeloty w przestrzeni powietrznej danego kraju, korzystanie z urządzeń portowych i lotnisk, korzystanie z lokalnej siły roboczej lub udzielenie pomocy w przypadku kataklizmów.

UPRZEDZANIE (ang. ....) – jedna z funkcji → systemu wykrywania i alarmowania mająca na celu rozpowszechnienie z odpowiednim wyprzedzeniem przez właściwe organa informacji o grożącym niebezpieczeństwie skażeń promieniotwórczych, chemicznych lub skażeń biologicznych.

UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (ang. ....) – zespół wzajemnie zależnych przesłanek zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na kształtowanie → bezpieczeństwa państwa.

Aspekt zewnętrzny wiąże się z charakterem jego otoczenia zewnętrznego o którym przesądza położenie geopolityczne.

Uwarunkowania o charakterze wewnętrznym sprowadzają się do istoty ustroju państwa, poziomu rozwoju jego gospodarki, kultury politycznej, ładu społecznego. Uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne są ze sobą ściśle powiązane.

UZAWODOWIENIE (ang. *Professionalizing*) – stopień udziału żołnierzy zawodowych w ogólnej liczbie wszystkich żołnierzy sił zbrojnych, określane przez wskaźnik jakości uzbrojenia, znowelizowane struktury organizacyjne w celu

zwiększenia zdolności bojowej wojsk.

UZUPEŁNIANIE MOBILIZACYJNE STANEM OSOBOWYM (ang. *Mobilization Backfilling*) – racjonalne planowanie, przygotowanie, podział i wykorzystanie zasobów rezerw osobowych odpowiednio do zadań oraz zasad osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej.

UZUPEŁNIANIE MOBILIZACYJNE ŚRODKAMI TRANSPORTOWYMI I MASZYNAMI Z GOSPODARKI NARODOWEJ (ang. *Means of Transport Mobilization Resupply from National Economy*) – racjonalne planowanie, przygotowanie i wykorzystanie istniejących w gospodarce narodowej zasobów środków transportowych (maszyn) odpowiednio do zadań oraz zasad osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej.

UZUPEŁNIANIE PALIWA W POWIETRZU (ang. *air to air refueling*) – zwiększanie możliwości przestrzennych statków powietrznych poprzez dostarczanie paliwa w powietrzu.

UZUPEŁNIANIE SIŁ ZBROJNYCH (JEDNOSTEK WOJSKOWYCH) (ang. ....) – zabezpieczenie potrzeb jednostek wojskowych stanem osobowym (szeregowcy, podoficerowie zasadniczej służby wojskowej, służby kontraktowej) oraz uzbrojeniem i wyposażeniem zgodnie z etatami czasu pokojowego.

UZUPEŁNIANIE SIŁ ZBROJNYCH (MOBILIZACYJNE) (ang. ....) – racjonalne planowanie, przygotowanie, podział i wykorzystanie zasobów → rezerw osobowych (żołnierzy rezerwy oraz środków transportowych (maszyn) z gospodarki narodowej odpowiednio do postawionych zadań, a w czasie mobilizacji ich powołanie (dostarczenie) do jednostek wojskowych.

WALKA (ang. ....) – wszelkie działania, co najmniej dwupodmiotowe (przy założeniu, że i zespół może być podmiotem) w których jeden z podmiotów przeciwdziałają drugiemu.

Przyjęcie za punkt wyjścia form, sposobów oraz środków prowadzenia walki umożliwia wyodrębnienie → walki zbrojnej i → walki niezbrojnej.

WALKA CYWILNA (ang. ....) – niezbrojna forma → obrony powszechnej prowadzonej przez społeczeństwo w okresie okupacji, mająca na celu obronę wartości narodowych oraz osłabienie potencjału okupanta, a także wspieranie walki zbrojnej i innych działań władz państwa podziemnego.

WALKA EKOLOGICZNA (ang. ....) – rodzaj → walki niezbrojnej polegającej na wpływaniu na zjawiska i procesy zachodzące w środowisku naturalnym człowieka dla zapewnienia sobie warunków spokojnej i zdrowej egzystencji, przy jednoczesnym pozbawieniu tych warunków przeciwnika.

WALKA GOSPODARCZA (ang. *Economical Warfare*) – stosowanie siły w stosunkach międzynarodowych, wykraczające poza sferę militarną (rodzaj walki niezbrojnej), polegające na uruchomieniu wobec przeciwnika różnego rodzaju środków o charakterze ekonomicznym, osłabiających jego potencjał gospodarczy i skłaniający do zachowań zgodnych z zamiarami (celami) państwa podejmującego walkę gospodarczą.

Celem walki gospodarczej może być wyczerpanie ekonomiczne przeciwnika, a

40

środkiem umożliwiającym osiągnięcie tego celu – prowadzenie wyścigu zbrojeń przekraczającego możliwości jego gospodarki.

WALKA INFORMACYJNA (W ZNACZENIU WOJSKOWYM) (ang. ....) – zorganizowana w formie przemocy militarna aktywność zewnętrzna państwa prowadząca do osiągnięcia określonych celów politycznych, skierowana na niszczenie lub modyfikowanie systemów informacyjnego komunikowania przeciwnika lub przepływającej przez nie informacji oraz aktywność zapewniająca ochronę własnych systemów informacyjnego komunikowania i przesyłania przez nie informacji przed podobnym działaniem przeciwnika.

WALKA NIEZBROJNA (ang. ....) – rodzaj walki polegającej na prowadzeniu działań, których celem jest osłabienie → potencjału obronnego przeciwnika przy wykorzystaniu wszelkich dostępnych środków, bez stosowania przemocy zbrojnej.

WALKA POLITYCZNA (ang. ....) – rodzaj → walki niezbrojnej polegającej przede wszystkim na działalności dyplomatycznej, której celem jest naruszenie określonych wartości przyjmowanych za podstawę niepodległości i integralności terytorialnej.

WALKA PSYCHOSPOŁECZNA (ang. ....) – rodzaj → walki niezbrojnej, w której każdy z uczestników stara się przeciwstawić zjawiskom wpływającym negatywnie na świadomość społeczeństwa w celu zachowania jak najwyższego poziomu morale własnego narodu.

WALKA ZBROJNA (ang. ....) – rodzaj walki prowadzonej przez → siły zbrojne, której celem jest niszczenie przeciwnika przy wykorzystaniu broni.

WIELONARODOWE OPERACJE POŁĄCZONE (ang. *Combined Joint Operation*) – termin oznaczający działania prowadzone przez siły dwóch lub więcej państw kierowane przez jednego dowódcę, w których zaangażowane są elementy, co najmniej dwóch komponentów rodzajów sił zbrojnych.

WIELONARODOWE POŁĄCZONE SIŁY ZADANIOWE (ang. ....) – zgrupowanie sojuszniczych sił zbrojnych organizowane pod jednym dowództwem dla realizacji określonych zadań na rzecz NATO.

Skład ustalany jest w zależności od charakteru wykonywanego zadania. Siły te mogą wykonywać zadania w ramach kolektywnej obrony NATO, prowadzić operacje prewencyjno-stabilizujące i reagowania w sytuacjach kryzysowych, działać w ramach misjeipetersberskich UE z możliwością udziału państw partnerskich.

WIEŹ SPOŁECZNA (ang. *social ties*) – jedna z podstawowych kategorii socjologicznych oznaczająca ogół stosunków społecznych jednoczących jakąś zbiorowość ludzką, są to też wszelkie relacje i zależności wiążące jednostkę z grupą.

Poczucie więzi społecznej przejawia się między innymi w takich samych postawach społecznych, w uznawaniu jednakowych norm, tych samych wzorów zachowań, we wspólnym działaniu.

W kształtowaniu się więzi społecznej ważną rolę odgrywają warunki zewnętrzne np. czas i przestrzeń, które przeżywamy w relacjach społecznych, chociażby czas świąt, pracy, czas konfliktów społecznych. Więzy społeczna wytwarzana jest więc przez całą serię zdarzeń, nie jest ona nikomu dana, jest ona raczej wyrazem, wypadkową warunków w jakich toczy się życie poszczególnych jednostek i grup społecznych.

WIRUS /k/ (ang. *virus*) – niepożądany program infekujący pliki komputerowe poprzez umieszczenie kopii samego siebie w tych plikach.

Kopie są zwykle uruchamiane podczas ładowania pliku do pamięci, umożliwiając im infekcję kolejnych plików. Wirusy dają często destrukcyjne efekty uboczne, czasem zamierzone, czasem nie, takie jak: trwałe uniemożliwienie uruchomienia komputera, niszczenie zawartości dysku twardego lub zajmowanie przestrzeni pamięci, która może być użyta przez inne programy.

Wirusy można podzielić na kilka kategorii: infekujące pliki programowe, infekujące pliki systemowe, wirusy makr, wirusy sektorów rozruchowych i systemowych dysków. Przenoszenie wirusów między komputerami odbywa się przez wymienne nośniki danych (dyskietki, CD-ROMy) lub za pośrednictwem sieci. Sposobem zabezpieczenia przed wirusami są → programy antywirusowe.

WŁAMYWACZ /k/ (ang. *cracker*) – osoba, która pokonuje zabezpieczenia systemu komputerowego i nielegalnie uzyskuje do niego dostęp.

Celem niektórych włamywaczy jest nielegalne uzyskanie informacji z systemu komputerowego lub skorzystanie z zasobów komputerowych. Jednak dla większości włamywaczy celem podstawowym jest wyłącznie włamanie się do systemu aby sprawdzić swoje umiejętności

WOJEWÓDZKI SZTAB WOJSKOWY (ang. ....) - terenowy organ wojskowy, powołany do wykonywania zadań określonych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP. Wojewódzki sztab wojskowy jest uprawniony do zgłaszania organom administracji terenowej potrzeb sił zbrojnych wynikających z ich zadań bojowych, uzupełniania formacji samoobrony oraz administrowania rezerwami osobowymi. Terenowymi delegaturami wojewódzkich sztabów wojskowych są wojskowe komendy uzupełnień.

WOJNA (ang. *war*) – jest zjawiskiem społeczno-politycznym i jako taka jest obecna w historii człowieka od początków jego społecznej organizacji, o zasięgu rosnącym wraz z rozwojem technologii.

W ujęciu tradycyjnym, mocno zakorzenionym w obecnym pokoleniu polityków oraz wojskowych, **wojna** jest terminem ukształtowanym w XIX i XX wieku i oznacza: zorganizowaną (przygotowaną) formę konfliktu zbrojnego między państwami, narodami, blokami państw i organizacjami nie będącymi państwami/narodami, jako kontynuację polityki (ideologii, religii) środkami przemocy, których głównym wyrazem jest walka zbrojna w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych (religijnych). Przy czym wojna jest definiowana jako forma konfliktu zbrojnego, a tym samym termin o węższym zakresie przedmiotowym, co znajduje zastosowanie na gruncie prawa międzynarodowego.

Warta odnotowania, ze względu na znaczenie, jest etymologia terminu wojna. W późnym języku staroangielskim (około 1050 roku) znalazły się słowa *wyrre*, *werre*, pochodzące ze starofrancuskiego słowa *werre* „wojna” (Fr. *guerre*), z frankońskiego **werra*, z protogermańskiego **werso* (por. starosaksoński *werran*, w starogermańskim języku literackim *werran*, w niemieckim *verwirren* „zamieszać, wprawiać w kłopot”). Pokrewieństwo sugeruje pierwotne znaczenie słowa jako „wprowadzać zamieszanie”.

Nie istniał wspólny germański odpowiednik słowa „wojna” u samego zarania

dziejów historycznych. Język staroangielski posiadał wiele poetyckich słów oznaczających pojęcie „wojna” (*guð, heaðo, hild, wig*, wszystkie jako powszechne nazwy własne), natomiast zwyczajowe tłumaczenie łacińskiego słowa *bellum* oznaczało *gewin* (zwycięzać) „w walce, potyczce”, mając związek ze słowem *to win* – zwyciężyć.

Wojna w rozumieniu prawnym oznacza zerwanie stosunków pokojowych (w tym także stosunków dyplomatycznych pomiędzy co najmniej dwoma państwami i przejście do stanu (stosunków) wojennego. W zdecydowanej większości przypadków wojna rozpoczynała się oficjalnym jej wypowiedzeniem przez jedną ze stron (państw).

Zakwalifikowanie wojny jako formy konfliktu zbrojnego wiązało się ze spełnieniem następujących warunków:

- prawnych – kiedy w świetle litery prawa następuje wybuch wojny;
- strukturalnych – kiedy podmiotem działań skrajnych są państwa (określone siły polityczne) i ich siły zbrojne;
- funkcjonalnych – kiedy celem wojny jest narzucenie woli innemu państwu (organizacji politycznej, narodowi) poprzez fizyczne lub inne obezwładnienie jego sił zbrojnych;
- ekonomicznych – kiedy następuje zaangażowanie wszystkich zasobów państwa;
- militarnych – gdy zastosowana jest przemoc zbrojna przez siły zbrojne państw (koalicji) w walce.

Wojny przebywały ewolucję wraz z ewolucją organizacji społeczeństw, wraz z ewolucją państw.

Jak można zauważyć pojęciu „wojna” nadawano w przeszłości różne znaczenia. W encyklopediach powszechnych i wojskowych XX wieku najczęściej była określana jako zjawisko społeczne, historyczne i klasowe, polegające na regulowaniu sporów lub realizowaniu celów politycznych przez zastosowanie przemocy w postaci sił zbrojnych. Ponadto wojnę określano jako kontynuację polityki środkami przemocy, której głównym przejawem była walka zbrojna. Także wojnę określano jako stan funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem ostrego konfliktu zewnętrznego lub wewnętrznego rozwiązywanego środkami przemocy, angażujący gros potencjału państwa.

Za Carlem von Clausewitzem wojnę definiowano także, że jest nie tylko czynem politycznym, lecz prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych prowadzonych innymi środkami. Natomiast Franciszek Skibiński definiuje wojnę, jako kontynuację polityki prowadzoną środkami przemocy, w celu zmuszenia przeciwnika do spełnienia naszej woli, i nosi ona charakter krwawej walki zbrojnej, staczanej przez zorganizowane siły zbrojne.

We współczesnym prawie międzynarodowym odchodzi się od próby definiowania pojęcia wojny, co ma wynikać z niemożności ujęcia w jednej definicji różnorodnych

173

sytuacji, zachowań, postaw i działań składających się na to zjawisko. Dawne określenie przez prawo międzynarodowe wojny jako stanu walki orężnej między państwami i jako przeciwstawienie stanu pokoju nie odpowiada współczesnym tendencjom, zmierzającym do objęcia przepisami prawa międzynarodowego, działań o charakterze zbrojnym także wówczas, gdy państwa z różnych przyczyn nie uważają tych działań za wojenne. Coraz częściej znajduje zastosowanie szersze określenie „konflikt zbrojny”, obejmujące oprócz wojny interwencję zbrojną, incydent zbrojny, przewrót wojskowy, blokadę zbrojną, demonstrację siły i inne. Określeniem jeszcze szerszym niż wojna i konflikt zbrojny stosowanym w prawie międzynarodowym jest użycie siły, którym posługuje się Karta Narodów Zjednoczonych. Obejmuje ono nie tylko przypadki, w których odbywa się starcie sił zbrojnych dwóch lub więcej przeciwników, ale także akcje zbrojne, które nie napotykały zbrojnego oporu, jak to się zdarza często przy interwencjach zbrojnych. Prawo międzynarodowe zajmuje się dwoma stronami wojny: 1) prawem państw do uciekania się do wojny (*ius ad bellum*) i ograniczeniami w tym zakresie, zwanymi również prawem antywojennym (*ius contra bellum*), 2) regulowaniem przepisów prawnych obowiązujących w czasie wojny, zwanym prawem wojennym (*ius in bello*).

Pojęcie wojny w szerokim znaczeniu ulegało ewolucji wraz z przemianami społecznymi, kulturowymi, gospodarczymi, politycznymi i technicznymi, stanowiąc odzwierciedlenie rozwoju ogólnego. Wraz z powstaniem pierwszych państw rodziła się potrzeba tworzenia tzw. teorii wojny, która miała wyjaśniać charakter, sens i miejsce tego zjawiska w życiu społeczeństw. Była ona sposobem zabezpieczenia społeczności przed zagrożeniami zewnętrznymi i środkami ekspansji, drogą do budowania solidarności społecznej w sytuacjach skrajnych, umacnianiu własnej identyfikacji wobec idei wspólnego wroga, sposobem na wykazanie się cechami ważnymi dla grupy (sprawność, odwaga, poświęcenie dyscyplina).

Wraz z rozwojem państw starożytnych w Egipcie, Mezopotamii, Indiach, Chinach postępowała instytucjonalizacja zjawiska wojny, prowadząca do powstawania zrębów jej teorii. Teoria obejmowała koncepcję wojny jako sferę działania państwa z jej filozoficznym i politycznym podłożem, a także cele, zasady organizacji, kierowania politycznego i militarnego. Wówczas kształtowały się podstawy strategii i taktyki.

Najwcześniejszą z zachowanych wielkich teorii wojny jest dzieło „Sztuka wojny” chińskiego autora Sun Tzy (Sun Wu) z przełomu VI i V w. p.n.e. Dzieło to zawiera analizę wojny jako sfery działania państwa. Autor stworzył spójną teorię wojny oraz zasady strategii i taktyki. Zasady te są nadal uznawane za ważną inspirację dla współczesnej myśli wojskowej.

Potrzeba analizy zjawiska wojny w kategoriach ogólnych pojawiła się również w Europie. „Wojna peloponeska” Tukidydesa (przełomu V i IV w. p.n.e.) pozostaje do dziś jednym z najwybitniejszych dzieł, zawierających elementy teorii wojny, która

funkcjonowała w ówczesnych państwach. Wyjaśnienie genezy wojny peloponeskiej (431–403 p.n.e.) jest do dziś cytowane jako wyjątkowo głębokie spojrzenie na temat przyczyn wojny.

Inna wczesna teoria wojny jest zawarta w dziele „Arthaśastra” („Traktat o dobrobycie”), przypisywany Kautilji (Ćanakji) wysokiemu urzędnikowi władcy indyjskiego. Jest to traktat o polityce, zawierający wczesnohinduską teorię państwa, prawa i wojny. Według Kautilji wojna stanowi integralną część polityki państwa i konieczność jej podejmowania wynika zarówno z potrzeby odparcia zagrożeń bezpośrednich jak i wyprzedzenia zagrożeń przyszłych oraz niebezpiecznych sojuszy sąsiadów, jak również z zobowiązań wobec własnych sojuszników. Wnikliwie ukazana zmienność stosunków między państwami i wynikająca z tego rola wojny jest jednym z czynników stanowiących o trwałości dzieła Kautilji.

Zjawisko wojny fascynowało myślicieli od czasów narodzin nauk społecznych. Z kolei przyczyny i natura wojny była przedmiotem zainteresowań filozofii od czasów starożytnych, a dzieje wojen od czasów najwcześniejszych opisywano w dziełach literackich i historycznych w Europie (Herodot, Tukidydes), jak również w kulturach pozaeuropejskich. Od schyłku XVIII wieku rozwijały się wnikliwe badania nad naturą wojen i ich przyczynami.

Szczególne miejsce w teorii wojny zajmuje dzieło Carla von Clausewitza „O wojnie” uważane przez wielu naukowców za najważniejsze w tej dziedzinie. Clausewitz ukazał wojnę jako wiedzę sfery działania społeczno-politycznego, którą od innych form działalności ludzkiej odróżnia legitymizowane używanie zamierzonej przemocy do osiągania celów politycznych. W intencji autora, jego teoria wojny miała wyjaśnić, jak złożone jest to zjawisko i ułatwić na tej podstawie decyzje o jej wszczęciu, planowaniu, przygotowaniu, kierowaniu politycznym i wojskowym. Podstawą teorii Clausewitza były wzajemne relacje między niewymiernymi czynnikami moralnymi (psychologią ludzką) a przeliczalnymi czynnikami fizycznymi w wojnie. Autor uważał, że bez uwzględnienia tych relacji nie można zrozumieć natury wojny, która jest starciem sił moralnych i fizycznych przeprowadzonym środkami tych ostatnich. Z charakteru wojny jako narzędzia działania politycznego wynikają cele polityczne i militarne. Myśl strategiczna Clausewitza najczęściej była odczytywana jednostronnie, zwłaszcza przez niemieckich autorów doktryn wojennych okresu wilhemińskiego i nazistowskiego. Eksponowano koncepcję „wojny absolutnej” i zasadę silnego, krótkotrwałego skupionego uderzenia jako najskuteczniejszego sposobu realizacji jej militarnego celu.

W przedstawieniu poglądów Clausewitza pomijano zwykle strategię aktywnej obrony (do której przywiązywał wielką wagę) oraz doktryny „wojny ograniczonej” i „wojny minimalnej”, a więc wojny, które zawierają jedynie groźbę dla przeciwnika, z gotowością do podjęcia negocjacji.

175

Nowoczesne studia nad wojną jako zjawiskiem społeczno-politycznym zapoczątkował J.G. Bloch dziełem „Przyszła wojna pod względem technicznym, ekonomicznym i politycznym” Analizy na temat techniki wojskowej i jej ewolucji w XIX wieku, ich aspektów ekonomicznych pozwoliły sformułować tezę o ogromnym wzroście siły i skuteczności ognia w obronie, co wskazywało na nieopłacalność działań ofensywnych. I wojna światowa, a zwłaszcza jej skutki skłoniły do podjęcia kompleksowych badań na przyczynami wojny. Jednocześnie prowadzono badania ilościowe nad wojną oraz warunkami społecznymi, politycznymi i kulturowymi.

Wojna na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci (przełomu XX i XXI wieku) stopniowo i niepostrzeżenie zmieniła swój charakter. Klasyczna wojna prowadzona przez państwa, która jeszcze w znacznym stopniu wyznaczała potrzebę zimnowojennej rywalizacji, zdaje się przechodzić do historii.

Państwa jako faktyczni monopolisci wojny abdykowały, a ich miejsce zajmują coraz częściej parapaństwowe struktury oraz prywatni gracze – począwszy od lokalnych przywódców i grup partyzanckich poprzez działające na światową skalę firmy oferujące najemników, aż po międzynarodowe sieci terrorystyczne, dla których wojna stanowi główne zajęcie. To właśnie oni prowadzą wojnę na własny rachunek i w różny sposób zdobywają konieczne na ten cel fundusze. Są wspierani przez państwa lub grupy emigrantów, także przez bogate osoby prywatne. Aby zdobyć fundusze sprzedają prawa do udziałów na polach naftowych (gazowych) i wydobywania bogactw naturalnych na kontrolowanych przez siebie terytoriach. Ponadto handlują narkotykami i ludźmi, wymuszają haracze i okupy, kontrolują obozy dla uchodźców i czerpią zyski z pomocy humanitarnej organizacji międzynarodowych. Finansowanie wojny stanowi, inaczej niż w klasycznych wojnach państwowych, ważny aspekt samego prowadzenia wojny. Zmienione formy finansowania działań zbrojnych przyczyniają się w decydujący sposób do tego, że nowe wojny trwają nierzadko przez dziesięciolecia i nie widać ich końca.

Napięcia etniczno-kulturowe czy też, w coraz większym stopniu, przekonania religijne ogrywają w wojnach współczesnych istotną rolę. Wojny prowadzone w ostatnim dziesięcioleciu na Bałkanach, na Kaukazie i w Afganistanie miałyby zupełnie inny przebieg, lub też by do nich nie doszło, gdyby nie spory etniczne czy religijne. Wiąże się to z faktem, że inne źródła motywacji i legitymizacji przemocy wojennej, zajmujące w wielu wcześniejszych konfliktach pozycję centralną, w międzyczasie zostały zepchnięte na margines. Dotyczy to w szczególności wszelkich ideologii społeczno-rewolucyjnych w sytuacji, kiedy bieda i nędza stanowią faktycznie główną przyczynę tych wojen, znaczenie owych ideologii powinno być dużo większe. Nierówności społeczne, bogactwo i bieda są niewątpliwie ważnym czynnikiem także w nowych wojnach, jednak błędem byłoby przypuszczać, że zbrojne konfrontacje występują najczęściej tam, gdzie panuje najcięższa bieda. Specyficzna ekonomia nowych wojen w połączeniu z ich długim

176

trwaniem sprawia, że doszczętnie zrabowane i zrujnowane regiony nie staną na nogi bez znaczącej pomocy z zewnątrz.

W przypadku większości współczesnych wojen – pomijając kilka wojen państwowych, prowadzonych według klasycznego wzorca, takich jak wojna między Chinami i Wietnamem, między Irakiem i Iranem, czy też między Etiopią i Erytreą – można zaobserwować podobny splot wartości i interesów, państw, struktur parapaństwowych i graczy prywatnych. Występuje w nich wiele grup interesów, dla których rezygnacja ze stosowania przemocy przyniosłaby więcej szkody niż pożytku i dlatego nie zależy im na pokoju. Wojny w Afryce Subsaharyjskiej, od południowego Sudanu poprzez Krainę Wielkich Jezior i Kongo, aż po Angolę, wojny związane z rozpadem Jugosławii, konflikty zbrojne na Kaukazie, w szczególności wojna w Czeczenii, wojny w Afganistanie począwszy od lat osiemdziesiątych – wszystkie one bardziej przypominają Wojnę Trzydziestoletnią niż wojny międzypaństwowe XVIII, XIX i XX wieku. Większość trwających obecnie lub w historii wojen było znacznie rozciągniętych w czasie, niektóre trwały po kilkadziesiąt lat. W historii odnotowane zostały z odniesieniem do czasu trwania: wojna siedmioletnia, wojna trzynastoletnia, wojna trzydziestoletnia, czy nawet wojna stuletnia. Są także wojny mające bardzo krótki czas trwania np. wojna sześciodniowa.

Porównania historyczne przyczyniają się do podkreślenia specyfiki nowych wojen. Pierwszy obszar, który rzutuje na specyfikę wojen to jej odpaństwowienie, czyli prywatyzacja działań wojennych. Odpaństwowienie wojny, znajduje dobitny wyraz w pojawieniu się coraz liczniejszych podmiotów parapaństwowych i prywatnych, napędzane między innymi przez komercjalizację przemocy wojennej oraz rosnące przemieszanie stosowania przemocy z życiem zarobkowym. Charakterystyczna dla nowych wojen jest utrata przez państwo monopolu na wojnę. Państwo o ile jeszcze w nich występuje, to tylko w powiązaniu z prywatnymi przedsiębiorcami wojennymi, którzy przyłączają się do wojny częściowo z przyczyn ideologicznych, przede wszystkim jednak aby rabować i plądrować. Na przełomie XX i XXI wieku wojna niepostrzeżenie przełamała naznaczone jej ograniczenia i usamodzielniała się na peryferiach obszaru dobrobytu jako nowy rodzaj zarobkowania. Wojna dla wielu stanowi możliwość zwykłego utrzymania, niektórym służy jako środek, za pomocą którego w krótkim czasie dochodzą do wielkich pieniędzy tworząc fortuny i olbrzymie bogactwo. Podobnie dzieje się w wojnach państwowych, ale decydująca różnica polega na tym, że to co od zawsze było zjawiskiem towarzyszącym tej wojnie tj. zdobycie dóbr materialnych, w przypadku wielu nowych wojen zajęło pozycję centralną i stało się jej głównym celem.

Drugi obszar to asymetria przemocy wojennej czyli sytuacja, w której walczą ze sobą nierówni przeciwnicy. Chodzi tu głównie o coraz wyraźniej ujawniającą się już od lat osiemdziesiątych, a wraz z upadkiem Związku Radzieckiego w końcu definitywną asymetrię polityki światowej. Uwarunkowania polityczno-militarne, które we

wczesnonowożytnej Europie dojrzewały do wyłonienia się wojen państwowych, były kształtowane przez stosunki symetryczne. Wojna międzypaństwowa przedstawia najwyższą, bo instytucjonalizowaną w sposób wyczerpujący regułami prawa, formę symetrycznego prowadzenia wojny. Adekwatnie do tych pryncypiów zbudowane zostało prawo wojenne obowiązujące do dziś. Historie wojen od połowy XX wieku można określić jako postępujący rozwój strategii asymetrycznych. Takimi strategiami są wojna partyzancka, terroryzm i występujące w konflikcie izraelsko-palestyńskim starcie zwane „Intifadą”. Powstanie asymetrii polityki światowej w wyniku gospodarczej, technologicznej i militarnej wyższości Stanów Zjednoczonych, towarzyszy asymetria wojny poprzez przeniesienie strefy walki, redefinicję środków prowadzenia wojny i wykorzystanie nowych zasobów.

W nowych wojnach zarysowują się dwie charakterystyczne tendencje, które wyraźnie odróżniają się od wojen państwowych. Po pierwsze chodzi o komercjalizację wojny, i po drugie mamy do czynienia z asymetrycznością, czyli zderzeniem zasadniczo odmiennych strategii politycznych i wojskowych, które nie dają się również ograniczyć i uregulować przy użyciu prawa międzynarodowego. Cały międzynarodowy ład polityczny był przez zasadę suwerenności zaprogramowany na symetrię. Zmieniło się to wraz z powrotem na wpał państwowych, prywatnych, po części komercyjnych podmiotów wojny. Powrót ten przyspieszyło wykształcenie się światowego ładu politycznego, w którym nie symetria, ale asymetria odgrywają dominującą rolę. Iluzją byłoby zgodzić się, że wraz z końcem wojen symetrycznych odeszła w przeszłość epoka wojen. Zastąpiły ją wojny asymetryczne, które stanowiąc będą o obliczu XXI wieku.

Trzeci obszar, czy raczej tendencja to stopniowe usamodzielnianie się lub autonomizacja form przemocy, podporządkowanych uprzednio wymogom militarnym. W konsekwencji armie regularne straciły kontrolę nad przebiegiem działań zbrojnych. Przypadła ona w dużej mierze podmiotom stosującym politykę przemocy, którym obca jest wojna rozumiana jako rywalizacja między dwoma równorzędnymi przeciwnikami.

Przełom wieków XX/XXI wiąże się ściśle z powszechnie uznanym w świecie przejściem do nowej epoki, zwanej epoką bądź erą informacyjną (informatyczną) rozumianą jako generalną zmianę cywilizacyjną. Wraz z kształtowaniem się nowej fali cywilizacyjnej, wyłanianiem się społeczeństwa informacyjnego kończy się wyraźnie, choć nierównomiernie era wojen „na wyniszczenie”. Obecnie jesteśmy świadkami diametralnej przemiany przyczyn wybuchu wojen, celów, środków oraz metod ich prowadzenia. Jesteśmy też świadkami „rewolucji” w dziedzinie wojskowości. Zmienił się zdecydowanie clausewitzowski paradygmat zwycięstwa – zwycięstwa przez zniszczenie. Coraz doskonalsza technika pozwala na superprecyzyjne uderzenie w starannie wybrane cele, których selektywne unieszkodliwienie ma prowadzić do złamania woli i podporządkowania sobie przeciwnika, a nie do totalnego jego zniszczenia. Ograniczenie

zniszczeń i minimalizacja strat własnych oraz przeciwnika urastają do rangi zasady.

O znaczeniu nowoczesnych technologii, o wpływie, jaki już wywierają i wywierają będą w przyszłości na prowadzenie wojen, szczególnie zaś o znaczeniu i wpływie informatyki przekonani są teoretycy i praktycy. Nie ulega wątpliwości, że informatyka sprzęgnięta z systemami broni precyzyjnych, broni inteligentnych radykalnie zmienia sposób prowadzenia działań wojennych. Stąd też przewidywania, co do charakteru przyszłych wojen buduje się najczęściej w oparciu o jeden czynnik – postęp techniczny.

Najnowsze osiągnięcia techniki już obecnie stworzyły na polu walki możliwości obserwacji (rozpoznania) o walorach wprost niewyobrażalnych. Ogromne znaczenie dla systemów dowodzenia mają nowe możliwości komunikowania się, które wręcz zmieniają sposoby dowodzenia. Dynamicznie rozwijają się tzw. „bronie inteligentne”, bronie precyzyjnego rażenia. Nowe technologie powodują zmianę obrazu pola bitwy. Kategorie czasu, przestrzeni, siły nabierają nowych jakościowo parametrów. Należy jednak uwzględnić, że przyszła wojna, prowadzona za pomocą najnowocześniejszych środków, wojna ery informacyjnej, choć jakościowo odmienna, toczyć się będzie również według reguł klasycznych.

Ze względu na powód rozpoczęcia wojny wyróżnia się **wojny prewencyjne (uprzedzające)** podejmowane w celu uprzedzenia ataku przeciwnika i zmuszenia go do rezygnacji z agresywnych zamiarów lub zyskania dogodnych warunków do dalszego prowadzenia wojny (działań zbrojnych). W praktyce tzw. uprzedzenie napadu jest wygodnym parawanem dla agresora, stanowi pretekst do zrzucenia odpowiedzialności za konflikt wojenny na napadniętego przeciwnika. Wojna prewencyjna zapewnia agresorowi możliwość wyzyskania czynnika zaskoczenia, okresowej przewagi, wynikającej ze wcześniejszego rozwinięcia sił, oraz inicjatywy strategicznej,

Ze względu na zasięg terytorialny rozróżnia się **wojny globalne**, prowadzone na obszarze całego lub prawie całego globu ziemskiego, i **wojny lokalne**, prowadzone na ograniczonym obszarze. Ze względu na użyty potencjał sił rozróżnia się **wojny ograniczone**, nie obejmujące wszystkich sił ludzkich i materialnych walczących stron, i **wojny totalne**, podczas których strona włącza i podporządkowuje realizacji swoich celów wszystkie siły ludzkie, materialne i moralne, jakimi dysponuje, a w niektórych wypadkach zmierza do zniszczenia nie tylko sił zbrojnych przeciwnika, lecz i całego napadniętego narodu wszelkimi dostępnymi środkami i metodami. Zwolennicy wojny totalnej nie uznają w jej zakresie żadnych ograniczeń prawnych czy moralnych, odrzucają układy i konwencje międzynarodowe, które przeszkadzają w osiągnięciu celów politycznych, ideologicznych, czy gospodarczych. Twórcą teoretycznych podstaw wojny totalnej był niemiecki generał E. Ludendorff. Teorię wojny totalnej wcieliły w życie Niemcy hitlerowskie w czasie II wojny światowej.

Zależnie od użytych broni rozróżnia się **wojny konwencjonalne**, podczas których

nie używa się broni masowego rażenia, oraz **wojny z użyciem BMR** (broni masowego rażenia), w których decydujące znaczenie ma masowo użyta broń jądrowa i inne środki masowego rażenia (biologiczne, chemiczne).

Ze względu na stopień ruchliwości działań rozróżnia się **wojny pozycyjne** i **manewrowe**. Wojnę pozycyjną cechują działania opierające się na systemie umocnień polowych lub stałych. Strony walczące przechodzą do wojny pozycyjnej w wypadku wyczerpania się sił zaczepnych lub zachwiania się ich równowagi. W czasie wojny pozycyjnej istnieją stałe (ustabilizowane) fronty z silnie rozbudowanymi w głąb pozycjami i rejonami umocnionymi. Typową wojną pozycyjną była I wojna światowa (z wyjątkiem jej początkowego i końcowego okresu) oraz w niektórych okresach II wojna światowa. Taka forma walki była wynikiem udziału w wojnach olbrzymich armii, co doprowadziło do uformowania się ciągłych i zwartych frontów, masowego zastosowania karabinów maszynowych, których ogień uniemożliwiał poruszanie się sił żywych na polu walki i zmuszał je do szukania osłony ziemi. Ten stan zmienił się po wynalezieniu pojazdu opancerzonego (czołgu), który umożliwił m.in. odrodzenie się wojny manewrowej. Wojnę manewrową cechuje brak stałych frontów, gwałtowność zmian położenia, duże tempo działań bojowych oraz stosowanie różnych form manewru na rozległych przestrzeniach operacyjnych.

Od działań wojennych prowadzonych przez wojska regularne odróżnia się **wojnę partyzancką**. Ze względu na czas prowadzenia wojny wyróżnia się **wojnę błyskawiczną** (niem. Blitzkrieg). Jej doktryna wypracowana została przez wojskowych niemieckich, zakładających osiągnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem w najkrótszym czasie (w jednej kampanii). W założeniach wojna błyskawiczna rozpoczyna się niespodziewanym napadem i szybkim natarciem wojsk lądowych, wspartych lotnictwem i desantami. Teorie wojny błyskawicznej odżyły po II wojnie światowej, zwłaszcza po uzbrojeniu wojsk w broń jądrową.

Niekiedy mianem wojny określa się zjawiska społeczne w których odbywa się walka o cele polityczne bez angażowania sił zbrojnych. W takim znaczeniu używa się określeń: **zimna wojna, wojna psychologiczna, wojna gospodarcza, wojna dyplomatyczna** itp.

Literatura:

1. Balcerowicz B., Pokój i „nie-pokój”, Wyd. Bellona, Warszawa 2002.
2. Clausewitz C., W wojnie, Wyd. Test, Lublin 1995.
3. Encyklopedia wojskowa, Wyd. PWN, Bellona, Warszawa 2007.
4. Koziej S., Między piekłem a rajem, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.

5. Łepkowski W., Podstawy strategii wojskowej, Wyd. AON, Warszawa 2006.
6. Mała encyklopedia wojskowa, wyd. MON, Warszawa 1971.
7. Münkler M., Wojny naszych czasów, Wyd. WAM, Kraków 2004.
8. Tofler A. H., Wojna i antywojna, Wyd. Muza, Warszawa 1997.
9. ks. Zwoliński A., Wojna – wybrane zagadnienia, Wyd. WAM, Kraków 2003.
10. www.etymonline.com.

WOJNA ASYMETRYCZNA (ang. *asymmetric war*) – działania dwóch przeciwstawnych stron (podmiotów) o zróżnicowanym zakresie i możliwościach bojowych lub zwyczajowych metodach (sposobach) działań, co skutkuje sytuacją, w której strona znajdująca się w niekorzystnym położeniu musi użyć swoich szczególnych atutów lub skutecznie wykorzystać konkretne słabości strony przeciwnej.

Czy nie należy wojny asymetrycznej wiązać z określoną formą przemocy zbrojnej i dopiero podać jej cechy ? !!!!!!!!!!!!! W.Ł.

WOJNA PREWENCYJNA (ang. *preventive war*) – wojna podejmowana w celu zapobiegania działaniom (atakowi) przeciwnika i zmuszenia go do zaniechania agresywnych zamiarów lub zyskania dogodnych warunków do dalszego prowadzenia wojny (np. poprzez działania uprzedzające).

Może dodać, że taka wojna jest sprzeczna z prawem międzynarodowym W.Ł.

WOJSKA LOTNICZE I OBRONY POWIETRZNEJ (SIŁY POWIETRZNE)

(ang.....) – rodzaj → sił zbrojnych przeznaczony do odparcia agresji przeciwnika powietrznego, a wspólnie z → wojskami lądowymi i → marynarką wojenną powstrzymania agresora przed aneksją kraju. W okresie pokoju nadzorują przestrzeń powietrzną RP i utrzymują gotowość do przeciwdziałania jej naruszeniom.

WOJSKA LĄDOWE (ang. ....) – rodzaj → sił zbrojnych

przeznaczony do prowadzenia działań na lądowych teatrach działań wojennych, zdolny do zajęcia i utrzymania terenu.

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ (ang. ....) – część → sił

zbrojnych przewidziana do realizacji zadań obrony określonych obszarów na terytorium kraju. Stanowią je jednostki ogólnowojskowe i rodzajów wojsk, formowane z miejscowych zasobów i rezerw osobowych, przeznaczone głównie do prowadzenia → regularnych i → nieregularnych działań bojowych w rejonach ich odpowiedzialności ; do wsparcia → wojsk operacyjnych oraz udzielania pomocy → obronie cywilnej w → akcjach ratunkowych.

WOJSKA OPERACYJNE (ang. ....) – zasadnicza część →

sił zbrojnych, przeznaczonych do prowadzenia działań bojowych, niezależnie od istniejących podziałów terytorialnych. W ich skład wchodzi: → wojska lądowe, → siły powietrzne i → marynarka wojenna.

WOJSKA SPECJALNE (ang. ....) – samodzielne

oddziały i pododdziały, złożone z wyselekcjonowanych, specjalnie wyszkolonych i wyposażonych żołnierzy, przygotowanych do działań w niewielkich grupach o różnym składzie, w środowisku podwyższonego ryzyka. wojska specjalne wykonują zadania o znaczeniu strategicznym lub operacyjnym w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

WOJSKOWA DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA (ang. *military geographic documentation*) – wojskowa informacja geograficzna, która została oszacowana, przetworzona, streszczona i opublikowana w ujednoliconej formie, odpowiadającej wymaganiom wojskowym.

WOJSKOWA INFORMACJA GEOGRAFICZNA (ang. *military geographic information*) – → informacja geograficzna, która jest potrzebna przy planowaniu i prowadzeniu operacji wojskowych.

WOJSKOWA SŁUŻBA GEOGRAFICZNA (27) (ang. *military geographic service*) – struktura składająca się z organów kierowniczych i jednostek wykonawczych prowadzących w siłach zbrojnych działalność w zakresie: a) realizacji polityki państwa i NATO w sferach: geoinformacyjnej, geografii, geodezji i kartografii wojskowej, hydrometeorologii; b) realizacji wsparcia geograficznego; c) organizowania i finansowania, a także prowadzenia prac geograficznych, geodezyjnych i kartograficznych; d) administrowania i dystrybucji wojskowego zasobu geograficznego, geodezyjnego i kartograficznego; e) kontrolowania i szkolenia wojsk w przedmiotowych dziedzinach.

WOJSKOWE DORADZTWO I WSPÓŁPRACA Z ŻEGLUGA (ang. *Naval Cooperation and Guidance for Shipping*) – zagadnienia związane z koordynacją ruchu cywilnych jednostek pływających i ochroną morskich linii komunikacyjnych w czasie wojny i sytuacji kryzysowych..

Zasadniczymi przedsięwzięciami jest monitorowanie ruchu jednostek (ze szczególnym uwzględnieniem przewożących materiał niebezpieczne), ustalanie rejonów zabronionych dla żeglugi i nakazanych tras przejścia. informowanie kapitanów (armatorów) o sytuacji w rejonie oraz organizacja ochrony jednostek handlowych poprzez:

- trasy chronione;
- grupowanie statków;
- pływanie w konwoju.

Punkt ciężkości stanowią rejonu ryzyka / niebezpieczne dla żeglugi (Ang. Shipping Risk Areas – SRA). Ustanowienie przez siły morskie określonego obszaru (Regionu Kontroli Żeglugi. ang. Shipping Control Area), stanowi polityczny i militarny sposób reagowania, w celu przeciwdziałania zagrożeniom dla żeglugi handlowej. Status ten w żadnym przypadku nie ogranicza narodowych praw do wód terytorialnych, czy też swobody przepływu na otwartym morzu. W przypadku, gdy dany region obejmuje wody znajdujące się pod jurysdykcją państwa nadbrzeżnego, wymagane jest ustanowienie kontaktów z jego władzami.

Za kontrolę i ochronę żeglugi odpowiedzialny jest lokalny dowódca morski. lub w operacji dowódca komponentu morskiego. Organem kierującym i koordynującym przedsięwzięci w tym zakresie w NATO jest Organizacja Kontroli Żeglugi (Naval Control of Shipping Organisation – NCSORG). a w RP KIOŻM (Kontrola i Ochrona Żeglugi Morskiej). Organem wykonawczym ds. kontroli żeglugi na szczeblu całego NATO jest znajdujące się w Northwood w Wielkiej Brytanii NATO SHIPPING CENTER - NSC.

WOJSKOWE MISJE HUMANITARNE (ang. ....) – operacje pokojowe trzeciej generacji (wymuszania pokoju) - prowadzone w celu wsparcia akcji humanitarnych. Polegają na interwencji w kryzysach humanitarnych z demonstracją lub użyciem siły. Obejmują ochronę pomocy humanitarnej oraz stref bezpieczeństwa dla ofiar konfliktów. Decyzję o działaniu wojskowych misji humanitarnych podejmuje RB ONZ.

WOJSKOWE MOCARSTWO JADROWE (ang. *military nuclear power*) - państwo, które posiada broń jądrową i możliwość jej użycia w skali naruszającej światowe (regionalne) bezpieczeństwo.

WOJSKOWE SIŁY SZYBKIEGO UŻYCIA (ang. ....) - militarny komponent → sił szybkiego reagowania, obejmujących wydzieloną część sił zbrojnych, mogących w najkrótszym czasie osiągnąć gotowość bojową i w sytuacjach zagrożenia być użyte w pierwszej kolejności.

WOJSKOWE ŚRODKI BUDOWY ZAUFANIA (ang. ....) – działania przyczyniające się do usuwania napięć, zwiększania stabilności oraz zapobiegania niewłaściwemu zrozumieniu lub błędnej interpretacji militarnych poczynań poszczególnych państw.

Obejmują konieczność informacja o wielkich manewrach wojskowych, a także ćwiczeniach przeprowadzanych w Europie z udziałem ponad 25 tysięcy żołnierzy. Państwa, których terytoria znajdują się częściowo w Azji (np. Rosja, Turcja), powinny powiadamiać o manewrach odbywających się na obszarze o zasięgu 250 km od granic państw europejskich. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami sygnatariusze Aktu Końcowego KBWE z reguły zawiadamiali o wielkich manewrach wojskowych. Środki budowy zaufania były przedmiotem rokowań KBWE. W ich wyniku w Akcie Końcowym KBWE przyjęto następując środki:
— uprzednie powiadamianie o wielkich manewrach wojskowych;
— uprzednie powiadamianie o innych manewrach wojskowych;
— wymiana obserwatorów;
— uprzednie powiadamianie o wielkich ruchach wojsk.

WOJSKOWY UKŁAD WSPÓLRZEDNYCH TOPOGRAFICZNYCH (ang. *military grid reference system*) – układ, w którym wykorzystywana jest siatka kwadratów o standardowej skali, oparta na punkcie początkowym odpowiadającym rodzajowi rzutowania powierzchni ziemskiej na mapę. Układ ten pozwala na dokładne i logiczne określenie pozycji lub obliczenie kierunku (azymutu) i odległości między punktami na mapie.

WSPARCIE (ang. *support*) – działania sił lub ich części, które pomagają, zabezpieczają, uzupełniają lub wspierają działania każdego innego rodzaju sił.

WSPARCIE GEOGRAFICZNE (28) (ang. *geographic support*) – całokształt działalności prowadzonej przez → wojskową służbę geograficzną.

Ma na celu rozpoznanie i udzielenie niezbędnej pomocy głównie siłom zbrojnym w zakresie potrzeb dotyczących informacji geograficznej. Obejmuje ono: 1) prognozowanie wpływu czynników geograficznych w świetle planowania oraz prowadzenia operacji i misji wojskowych, włączając potrzeby wsparcia w sytuacjach kryzysowych; 2) produkcję, utrzymywanie i dystrybucję map; 3) dostarczanie precyzyjnych danych geodezyjnych dla dokładnych pomiarów i określania położenia punktów i azymutów, do nawigacji lądowej, morskiej i powietrznej, a także do produkcji → informacji geograficznej; 4) określanie i dostarczanie precyzyjnych danych magnetycznych i grawimetrycznych; 5) produkcję, utrzymanie, dostarczanie i ochranianie numerycznych → informacji geograficznych; 6) dostarczanie produktów → analizy przestrzennej (terenu), → wojskowej informacji geograficznej i pochodnych opracowań; 7) standaryzację informacji geograficznej w celu wsparcia interoperacyjnego; 8) definiowanie wymagań.

WSPARCIE LOTNICZE (ang. *air support*) – wszelkie formy działania przez lotnictwo sił powietrznych na korzyść innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk.

WSPARCIE POLICYJNE SIŁ ZBROJNYCH (ang. *Police Support for Armed Forces*) – prewencyjna, dochodzeniowo-śledcza, operacyjno-rozpoznawcza i profilaktyczna działalność → Żandarmerii Wojskowej, zabezpieczająca funkcjonowanie i działanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, mająca na celu przestrzeganie prawa, utrzymanie dyscypliny oraz porządku wojskowego a w szczególnych przypadkach określonych odrębnymi przepisami – porządku publicznego.

WSPARCIE PRZEZ PAŃSTWO-GOSPODARZA (ang. *Host Nation Support*) – cywilna i wojskowa pomoc udzielana w czasie pokoju, kryzysu i wojny, przez państwo-gospodarza, wojskom sojuszniczym i organizacjom, które są rozmieszczone na terytorium państwa gospodarza, prowadzą działania na nim, lub przemieszczają się przez nie.

Podstawę takiej pomocy stanowią porozumienia zawarte pomiędzy właściwymi władzami państwa-gospodarza (państw-gospodarzy) i państwa wysyłającego (państw wysyłających) i/lub władzami NATO

WSPÓLNY OBSZAR OPERACJI (ang. *joint operations area - joa*) – obszar geograficzny zorientowany na realizację zadania, obejmujący zarówno obszar lądowy, morski lub przestrzeń powietrzną, w którym to dowódca wojskowy planuje, prowadzi i koordynuje przebieg operacji.

Wspólne obszary operacji zostają określane biorąc pod uwagę zadanie, przy uwzględnieniu ograniczeń szerokości geograficznej oraz czasu. mogą być one rozmieszczone w obszarze odpowiedzialności jednego lub kilku dowódców. wspólny obszar operacji może zostać wyznaczony niezależnie od granic istniejącego ogólnego obszaru odpowiedzialności. Parametry wspólnego obszaru operacji, zostają określane w uzgodnieniu z pozostałymi państwami a następnie zostają zatwierdzane przez radę północnoatlantycką lub komitet wojskowy.

WSPÓŁPRACA POLICYJNO – WOJSKOWA (ang. *police – military cooperation*) - skoordynowane działania jednostek Policji i Sił Zbrojnych RP polegające na wymianie informacji i doświadczeń, przekazywaniu, rozszerzaniu i pogłębianiu wiedzy poprzez wspólne ćwiczenia, spotkania robocze, organizację szkoleń, kursów i konferencji w celu realizacji wspólnych zadań i osiągnięcia wzajemnych korzyści.

WSPÓŁPRACA CYWILNO - WOJSKOWA (ang. *Civil Military Cooperation*) – koordynacja i współpraca w celu wspierania zadania (misji) między dowódcą NATO i podmiotami cywilnymi, włącznie z ludnością i władzami lokalnymi, a także z międzynarodowymi, narodowymi i pozarządowymi organizacjami i agencjami.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA (ang. ....) – dwu lub wielostronna współpraca regulowana traktatowo i wynikająca z zasad prawa międzynarodowego, obejmująca wiele płaszczyzn (polityczne, kulturalne, gospodarcze, wojskowe), dla realizacji wspólnych celów i przynosząca wzajemne korzyści.

WSPÓŁRZEDNE (ang. *coordinates*) – wielkości liniowe lub kątowe określające położenie punktu w danym systemie lub układzie odniesienia.

Termin stosowany również do ogólnego określenia danego układu odniesienia takiego jak układ współrzędnych prostokątnych (ang. *Universal Transverse Mercator*) lub współrzędnych sferycznych – współrzędnych geograficznych.

WSPÓLWYMIENNOŚĆ (ang. ....) – zdolność do wzajemnej wymiany sił i środków sojuszniczych (niesprzeczność operacyjna) zapewniająca skuteczne współdziałanie.

WYBRZEŻE MORSKIE (ang. *sea coast, coastal area*) - pas graniczny między lądem i morzem, podzielony linią brzegową (strefą czasowo zatapianą przez wahania wody) na część podwodną do głębokości około 10m (tzw. przybrzeże) oraz nadwodną - stromą lub płaską (zabrzeże). Z obronnego punktu widzenia wybrzeże dzieli się na dogodne (przybrzeże wąskie i głębokie, zabrzeże płaskie, a przyległy teren łatwo dostępny) i niedogodne do desantowania (przybrzeże szerokie i płytkie, zabrzeże strome, zaś przyległy teren trudno dostępny).

WYMAGANIE STANDARYZACYJNE (ang. *standardization requirement*) – 1) szczegółowa umowa przygotowana przez dowództwo strategiczne, państwo lub organ NATO, która będzie w stanie określić, co powinno zostać znormalizowane i jaki poziom normalizacji powinien zostać osiągnięty w obszarze operacyjnym, proceduralnym, materiałowym, technicznym i administracyjnym;

2) w NATO, ogólne oświadczenie wskazujące na poziomy standaryzacji, które powinny być osiągnięte w określonym obszarze operacyjnym, materiałowo-technicznym, administracyjnym oraz związanych z nim procedur.

WYDATKI OBRONNE (ang. ....) – wszelkie środki pieniężne przeznaczone na przygotowania obronne w czasie pokoju, odpierania zagrożeń i prowadzenia wojny.

WYDATKI WOJSKOWE (ang. ....) – planowane i/lub ponoszone kwoty pieniężne budżetu państwa na siły zbrojne. Związane są one z istnieniem oraz utrzymaniem → sił zbrojnych i urzędów wojskowych.

Najistotniejsze części składowe tych wydatków obejmują kwoty związane z: utrzymaniem stanów osobowych, szkoleniem wojsk, wyposażeniem w uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz utrzymaniem infrastruktury wojskowej.

WYDZIAŁ ŻANDARMERII WOJSKOWEJ (ang. *Military Gendarmerie Section*) – terenowa jednostka organizacyjna → Żandarmerii Wojskowej, podległa → Oddziałowi Żandarmerii Wojskowej posiadająca odrębny etat, posługująca się pieczęcią urzędową z wizerunkiem orla i nazwą jednostki.

WYKRYWANIE /k/ (ang. *detection*) – rozpoznawanie obecności pewnych obiektów, elementów, warunków, które mają wpływ na system komputerowy bądź na dane z którymi system współpracuje.

W systemach komputerowych możemy mieć do czynienia z wykrywaniem sprzętu, oprogramowania, usług, usterek, kolizji, ataków, intruzów, wirusów, fali nośnej, błędów, itd.

WYMAZYWANIE /k/ (ang. *erase*) – nieodwracalne usuwanie danych z nośnika danych.

Wymazywania danych dokonuje się, przez zastąpienie istniejących danych zerem lub nic nieznaczącym tekstem albo przez fizyczne ustawienie dużej głowicy kasującej lub dużego magnesu w pobliżu nośników magnetycznych. Wymazywanie różni się tym od kasowania, że usuwa dane nieodwracalnie natomiast po kasowaniu dane lub plik można odzyskać o ile system operacyjny nie użyje ponownie przestrzeni zawierającej skasowany plik.

WYMIATANIE PRZEZ LOTNICTWO MYŚLIWSKIE (ang. *fighter air sweep*) – wykrywanie i niszczenie statków powietrznych przeciwnika w określonym rejonie, wykonywane jako bezpośrednia osłona własnego lotnictwa lub sposób walki o przewagę w powietrzu.

WYTYCZNE MINISTRA OBRONY NARODOWEJ DO PLANOWANIA

BUDŻETOWEGO W RESORCIE OBRONY NARODOWEJ (ang.

.....) – wydawane corocznie, w oparciu o zapisy rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad, trybu i terminów opracowania materiałów do projektu budżetu państwa na dany rok planistyczny.

Szczegółowe wytyczne Ministra Obrony Narodowej, ustalające zasady i tryb opracowania projektu budżetu w części 29 budżetu państwa – obrona narodowa, w tym w szczególności:

- priorytety i zasadnicze przedsięwzięcia;
- limity wydatków budżetowych dla dysponentów i organów planujących;
- limity zatrudnienia, średnioroczne żołnierzy i planowane zatrudnienie pracowników
- podziały na dysponentów, właściwe działy i rozdziały klasyfikacji dochodów i wydatków;
- szacowane przychody funduszu celowego;
- propozycje zmian systemowych.

WYTYCZNE POLITYCZNE (ang. ....) – opracowane przez Radę Północnoatlantycką szczegółowe wytyczne wspierające koncepcje strategiczną w obszarze sojuszniczych zdolności, planowania i wywiadu w celu zwiększenia jej politycznego znaczenia ponad ustaleniami narodowymi i jednocześnie harmonizacji przedsięwzięć kształtujących i określających te zdolności.

WYWIAD (ang. ....) – działania ukierunkowane na legalne i nielegalne zbieranie oraz opracowywanie wiadomości dotyczących państw obcych, a szczególnie ich kondycji gospodarczej i stanu bezpieczeństwa.

WYWIAD WOJSKOWY (ang. ....) – rodzaj wywiadu (rozpoznania strategicznego) organizowanego i prowadzonego przez wyspecjalizowane komórki (zarządy, departamenty) wojskowe w stosunku do państw (koalicji) obcych, mający na celu zbieranie i opracowywanie wiadomości dotyczących bezpieczeństwa tych państwa (koalicji), a szczególnie sił zbrojnych, ich stanu wyposażenia, wyszkolenia, rozmieszczenia, gotowości bojowej i innych.

WYWIAD STRATEGICZNY (ang. *strategic intelligence*) – działalność wywiadowcza wymagana do opracowywania polityki, planowania wojskowego oraz informowania i ostrzegania o zagrożeniach na szczeblu państwa i/lub międzynarodowym.

WYŻSZE STANY GOTOWOŚCI BOJOWEJ (ang. ....) – stan gotowości bojowej wprowadzany w → siłach zbrojnych odpowiednio do stopnia i skali zagrożenia → bezpieczeństwa państwa umożliwiający elastyczne, stopniowe, mobilizacyjne rozwinięcie → sił zbrojnych (wojsk) i osiągnięcie przez nie pełnej gotowości bojowej. W systemie → gotowości bojowej sił zbrojnych wyższymi stanami są: stan podwyższonej gotowości bojowej, stan gotowości bojowej zagrożenia wojenne, stan pełnej gotowości bojowej.

ZABEZPIECZENIE TOPOGRAFICZNE (ang. *topographic support*) – część → wsparcia geograficznego, której głównym celem jest zaopatrzenie wojsk w informację geograficzną.

Informacja ta dostarczana jest w formie produktów analogowych i numerycznych, w tym również: a) wytwarzanie i ciągła aktualizacja produktów geograficznych, za które

ponoszą odpowiedzialność narodowe komponenty geograficzne, b) zaopatrywanie w informację geograficzną własnych sił zbrojnych zarówno wydzielanych do NATO jak i wspierających działania sojuszu, c) wypełnianie obowiązków państwa gospodarza (Host Nation Support), które polega na udostępnianiu zasobów rezerwowych informacji geograficznych swojego własnego terytorium dla sił innych państw, które mogą być rozmieszczone lub przegrupowane na teren tego państwa jako część sił wzmocnienia lub sił reagowania, d) informowanie zainteresowanych państw i dowództw o własnej produkcji geograficznej, lokalizacji zasobów rezerwowych, niemożności wypełnienia zobowiązań oraz cenach produktów zawierających informacje geograficzne.

ZAGROŻENIA (ang. ....) – sytuacja , w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedziny, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się → zagrożenia militarne i niemilitarne. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei wyróżnić → zagrożenie polityczne, → zagrożenie ekonomiczne (gospodarcze), → zagrożenie psychospołeczne, → zagrożenie ekologiczne, → zagrożenie wewnętrzne i inne.

ZAGROŻENIA ANTROPOGENICZNE - (ang. *anthropogenic hazards*) – część zagrożeń ekologicznych, wynikających z zamierzonej i nie zamierzonej działalności człowieka oraz jego wytworów.

Wyróżnia się wśród nich: **technologiczne** (przemysłowe, transportowe, techniczne, budowlane i inne), **geofizyczne** (wynikające z użycia broni geofizycznej i jej oddziaływania na człowieka i środowisko), **epidemiczne**, **genetyczne i toksyczne** (choroby cywilizacyjne, manipulacje genetyczne, substancje toksyczne) i inne. Ze względu na skalę i skutki oddziaływania na człowieka i środowisko wyróżnia się: incydenty i wypadki, awarie techniczne i epidemie oraz katastrofy i pandemie.

ZAGROŻENIA ASYMETRYCZNE (ang. *asymmetric threats*) – wywodzące się z możliwości potencjalnego wykorzystania różnych środków lub metod, w celu obejścia lub zanegowania silnych stron przeciwnika, przy jednoczesnym wykorzystaniu jego słabości dla uzyskania niewspółmiernego efektu działań.

Zagrożenie asymetryczne dotyczy sfery militarnej i niemilitarnej i obejmuje myślenie, organizowanie i działanie odmienne od przeciwnika, w tym wykorzystywanie wszelkiego rodzaju różnic w szeroko pojmowanych potencjałach stron. Celem jest maksymalizowanie własnej przewagi, wykorzystywanie słabości przeciwnika dla uzyskania dominacji nad nim oraz większej swobody operacyjnej.

ZAGROŻENIA ASYMETRYCZNE NA MORZU (ang. *Asymmetric Threats*) – pochodne globalizacji (podziału współczesnego świata na bogatą „Północ” i biedne „Południe”) i prowadzone przez przeciwnika asymetrycznego (ang. *Non – State – Actors*).

Do zagrożeń asymetrycznych związanych z pasem nadmorskim oraz obszarami morskimi zalicza się:

- proliferację broni masowego rażenia (ang. *proliferation weapons of mass destruction*) w aspekcie transportu drogą morską surowców i urządzeń do jej produkcji oraz środków przenoszenia);
- terroryzm (ang. *terrorism*) - w aspekcie ataków lub zagrożeń nimi środków transportu morskiego. jednostek pływających w służbie państwowej, portów, obiektów w pasie nadmorskim itd.;
- nielegalną imigrację drogą morską (ang. *illegal immigration*);
- zorganizowaną przestępczość (ang. *organized crime*) - pranie „brudnych pieniędzy”, handel „żywym towarem”, prostytutka. przemyt i dystrybucja środków odurzających. transport i składowanie materiałów szkodliwych dla środowiska itd.;

- piractwo (ang. piracy).

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA GOSPODARKI NARODOWEJ (ang. ....) – takiej sytuacji, w której gospodarka nie może rozwijać się, generować zysków i oszczędności z przeznaczeniem na inwestycje lub gdy zagrożenia zewnętrzne doprowadzą do zakłóceń w jej funkcjonowaniu, co narazi obywateli i przedsiębiorstwa na szwank, a być może zagrozi fizycznemu przetrwaniu państwa."

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO/PAŃSTWA (ang. *National Security Threats*) – splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.

ZAGROŻENIA EDUKACYJNE (ang. *educational threats*) – splot zdarzeń, które z dużym prawdopodobieństwem mogą ograniczyć ogół procesów dydaktyczno – wychowawczych realizowanych w państwie i w rezultacie ograniczyć jego rozwój.

Do najważniejszych uwarunkowań wpływających na zagrożenia edukacyjne możemy zaliczyć:

- przekształcenia demograficzne - (istnienie znaczących relacji między stopą urodzeń a poziomem rozwoju gospodarczego), eksplozja demograficzna łącząca się z eksplozją konsumpcyjną - zwiększonym zapotrzebowaniem na produkty, usługi, dobrobyt we wszystkich krajach świata;
- przekształcenia regionalne (społeczeństwa zamożne i biedne) – zjawiska wywierające trwałe piętno na polityce, kulturze, i warunkach życia;
- kryzys gospodarczy świata - wyrażający się w recesji, zachwianiu porządku monetarnego i finansowego, w inflacji, bezrobociu, niekontrolowanym wroście i konsumpcji, marnowaniu zasobów i niedorozwoju ekonomicznym;
- postępująca militaryzacja świata, która jest poważnym czynnikiem degradacji człowieka, zwłaszcza militaryzacja nuklearna, chemiczna, biologiczna, terroryzm; narastanie różnorodnych konfliktów społecznych i etnicznych;
- zagrożenia i wyzwania ekologiczne - katastrofy tankowców, rozprzestrzenianie się w środowisku substancji toksycznych, zakwaszenie jezior i niszczenie lasów, niszczenie głównych warstw atmosfery Ziemi, efekt cieplarniany;
- czynniki i uwarunkowania ekonomiczne - (wydatki na edukację pochodzą głównie z PKB np. w Kanadzie 7,5%, Danii 7%, Szwecji 6,8%, USA 6,8%, w Polsce od 3% do 3,5%, Grecji 2%, Turcji 3%). W Polsce należałoby przeznaczyć 8% PKB, aby system edukacyjny mógł sprawnie działać;
- czynniki i uwarunkowania polityczne - (z edukacją ściślej powiązane są interesy polityczne i ideologiczne np. w W. Brytanii, Francji, Polsce itd.);
- czynniki i uwarunkowania społeczne - (związane głównie ze strukturą społeczną, jej przemianami i wpływem na systemy edukacyjne);
- czynniki i uwarunkowania kulturowe - wywierają istotny wpływ na systemy edukacyjne (respektowanie tożsamości kulturowej jednostki, wszyscy ludzie są twórcami lub posiadaczami jakiejś kultury, a różne kultury kształtują odmiennych ludzi);
- zjawiska patologiczne - (zjawiska kryzysowe - bezrobocie; zagrożenie dla otoczenia przyrodniczego człowieka; zagrożenie bezpieczeństwa - przestępstwa, afery, korupcje, mafie, alkoholizm, narkomania, dewiacje seksualne; wzrost zachowań

agresywnych i przestępczych wśród młodzieży szkolnej);

- głębokie i lekceważone choroby społeczne - dotyczące sfery ludzkich zachowań, spowodowanych brakiem tolerancji, niesprawiedliwością, egoizmem, zmaterializowaniem życia, buntem itp.;
- spadek rangi i znaczenia wartości duchowych i humanistycznych; upadek autorytetów, wzorców osobowych i ideałów wychowawczych;
- postępująca degradacja moralna czy wyraźne obniżenie kultury moralnej wielu środowisk społecznych i zawodowych, dominacja konsumpcjonistycznych stylów życia;
- spadek wśród uczniów zainteresowania dla wiedzy i wykształcenia.; coraz częściej nauczyciel i uczeń stają się bezsilni i zrezygnowani, zagubieni i bezradni w sytuacji egzystencjalnego labiryntu zapętlenia edukacyjnego;
- pogłębiająca się dysfunkcyjność-wychowawcza szkolnych i pozaszkolnych instytucji edukacyjnych, spadek ich autorytetu i siły oddziaływań na postawy i zachowania ludzi młodych; współczesna polska rodzina przestaje być środowiskiem pierwotnej socjalizacji i wychowania moralno-religijnego;
- produkcja kultury masowej prowadząca do lenistwa intelektualnego przejawiającego się w rezygnacji z analizowania treści i prowadzącego do stereotypów myślowych; to właśnie fikcyjny świat telewizyjno-komputerowy wypełnia niekórym osobom niemal całą przestrzeń życia, indywidualizując życie rodzinne i wpływając na system wartościowania. Wielu spośród odbiorców wartościuje według stereotypów utrwalonych przez filmy i reklamy.

Literatura:

Bauman Z., Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika? PWN, Warszawa 2000.
 Hejnicka-Bezwińska T., O zmianach w edukacji, konteksty, zagrożenia i możliwości, Wyd. Akademia Bydgoska, Bydgoszcz 2000.
 Jankowski D., Autoedukacja wyzwaniem współczesności, Wyd. „Adam Marszałek”, Toruń 1999.
 Solarczyk-Ambrozik E., Zduniak A., Edukacyjne wyzwania i zagrożenia początku XXI wieku, Warszawa-Poznań 2003.
 Toffler A., Budowa nowej cywilizacji: polityka trzeciej fali, PWN, Poznań 1996.

ZAGROŻENIA EKONOMICZNE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *economic threats*) – dotyczą problematyki produkcji, wymiany i rozdziału różnych dóbr w państwie oraz racjonalnego nimi dysponowania dla pomnażania ogólnego dobrobytu.

Zagrożenia ekonomiczne często są identyfikowane jako zagrożenia gospodarcze i utożsamiane z nimi. Obejmują finanse państwa, proces produkcji, handel i dostęp do surowców, w szczególności energetycznych.

W poszczególnych wypadkach zagrożenie ekonomiczne państwa może się urzeczywistniać przez: niskie tempo rozwoju gospodarczego pogłębiające dysproporcję w rozwoju ekonomicznym w stosunku do innych państw; ograniczenie dostępu do rynku wewnętrznego innych państw, środków finansowych i zasobów naturalnych; utratę rynków zbytu; egoizm ekonomiczny rozwiniętych państw świata i międzynarodowych koncernów; niszczenie i zakłócanie pracy sieci informacyjnych; reglamentację lub ograniczanie przez państwa rozwinięte dostępu do najnowszych technologii; powstawanie stref głodu i ubóstwa; ograniczanie wydatków na badania naukowe i brak transferu osiągnięć

naukowych do gospodarki; blokady gospodarcze i dyskryminację gospodarczą; obecność w gospodarce międzynarodowych grup przestępczych; tworzenie warunków do „prania brudnych pieniędzy”; niestabilność finansową państwa (deficyt bilansu płatniczego, odpływ kapitału) i kryzys wydatków publicznych; brak lub niski poziom nakładów na inwestycje oraz „przejadanie zysków”; przestępczość gospodarczą i powstawanie „szarej strefy” gospodarki; pauperyzację społeczeństwa i masowe bezrobocie; nadmierny import towarów prowadzący do nieopłacalności własnej produkcji i zmniejszenia zatrudnienia w kraju; spekulacje finansowe; brak mechanizmów konkurencji gospodarczej i nakręcanie koniunktury przez produkcję zbrojeniową.

ZAGROŻENIA KRYZYSOWE (ang. *Crisis Threats*) – zjawiska wywołane działaniem sił natury bądź człowieka, które powodują, że poczucie bezpieczeństwa maleje bądź zupełnie zanika.

Zagrożenia kryzysowe mogą mieć charakter kryzysów polityczno - militarnych lub pozamilitarnych. Ich oddziaływanie na bezpieczeństwo może się przejawiać bezpośrednio lub pośrednio.

Bezpośrednie zagrożenia kryzysowe mogą wynikać z sytuacji spowodowanych przez ukrytą lub jawną groźbę zastosowania przemocy przeciwko państwu lub jego sojusznikom. Celem takiej groźby może być dążenie do wymuszenia pożądanego zachowań politycznych i ustępstw (np. rewizji granic, zmian terytorialnych, zaspokojenia celowo wygórowanych żądań grup etnicznych i wyznaniowych, itp.).

Bardzo istotne są również pozamilitarne zagrożenia kryzysowe, do likwidacji, których państwo byłoby zmuszone zaangażować swój potencjał obronny.

ZAGROŻENIA MILITARNE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *military threats*) – użycie lub groźba użycia siły militarnej przez podmioty prawa międzynarodowego (państwa).

Jednak przykłady zamachów terrorystycznych w USA i innych państwach dowodzą, że takie zagrożenie dla funkcjonowania państwa może stwarzać także organizacja nie będąca podmiotem prawa międzynarodowego. W tym kontekście najtrafniej pojęcie zagrożeń militarnych państwa definiuje lapidarne stwierdzenie, że jest to po prostu jego słabość militarna i jego nieprzygotowanie do obrony.

Autorzy analizujący zagrożenia militarne państwa wymieniają wiele form bezpośredniego i pośredniego użycia sił zbrojnych jako narzędzia osiągnięcia celów polityki. Może to być np.: demonstracja siły, dywersje militarne, blokada militarna, szantaż militarny, prowokacja militarna, incydent graniczny, ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej, zbrojne starcie graniczne, napaść zbrojna grup nieformalnych, konflikt lokalny, konflikt między państwami.

ZAGROŻENIA NATURALNE (ŚRODOWISKOWE) - (ang. *natural hazards, environmental hazards*) – część zagrożeń ekologicznych, których istota wynika z działań sił natury.

Dzieli się na: **geologiczne** (trzęsienia ziemi, tąpnięcia i osiadanie gruntu; fale tsunami; wybuchy wulkanów; ruchy masowe gruntu – osuwiska i lawiny oraz inne); **hydrometeorologiczne** (opady nawalne; powodzie; huragany, tornada i burze; trąby powietrzne; susze, stepowienie i pustynnienie; pożary wieloprzestrzenne lasów i inne); **endemiczne** (spowodowane przez zwierzęta, rośliny, pasożyty, bakterie i wirusy oraz inne czynniki chorobotwórcze wynikające z położenia geograficznego obszaru i specyficznych warunków środowiska lub zaburzenia procesów naturalnych).

Ze względu na skalę i skutki oddziaływania na człowieka i środowisko wyróżnia się zjawiska fizyczne (incydenty), klęski żywiołowe oraz kataklizmy naturalne.

ZAGROŻENIA NIEMILITARNE (ang. *Non-Military Treatment*) – zagrożenia obejmujące taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, ewentualnie naruszenie jego suwerenności w wyniku zastosowania wobec niego przemocy niebrojnej.

ZAGROŻENIA POLITYCZNE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *political threats*) – stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiające wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe.

Tak sformułowany zakres tego rodzaju zagrożeń precyzuje ich wpływ na politykę rozumianą, jako rządzenie i kierowanie sprawami państwa. Obejmuje zatem politykę wewnętrzną i zagraniczną państwa, a także politykę uprawianą na arenie międzynarodowej. Tak duży obszar zainteresowania polityki państwa sprawia, że liczba i rozmiar tego typu zagrożeń dla państwa jest, w porównaniu do innych jego rodzajów, największy. Mogą one powstać w wyniku planowych i zorganizowanych manipulacji lub opóźnionych i zaniechanych działań, które prowadzą do obalenia legalnych władz, naruszenia racji stanu, interesów narodowych i praworządności czy podważenia pozycji międzynarodowej państwa.

W poszczególnych przypadkach mogą to być: niepodporządkowanie się rezolucjom ONZ; nieprzestrzeganie umów i prawa międzynarodowego; brak gotowości do współpracy międzynarodowej; rozwój agresywnych religii i ideologii; zmiany granic w otoczeniu państwa; przeciwstawianie się tendencjom stabilizacyjnym i integracyjnym w regionie; istnienie w państwie secesjonistycznych grup i ich dążenia do autonomii; konflikty wielkich mocarstw o strefy wpływu; korupcja i przenikanie struktur przestępczych do władz; antynarodowa polityka innych państw; zastraszanie państw; sprawowanie władzy przy użyciu siły; nieprzestrzeganie praw i wolności obywateli; fałszerstwa wyborcze; współpraca przedstawicieli władz z obcym wywiadem; dyskryminacja mniejszości narodowych w kraju i poza jego granicami; manipulacje świadomością i psychiką społeczeństwa; masowe migracje obywateli i czystki etniczne; niepohamowany rozwój struktur państwa (biurokracja); upartyjnienie struktur państwa; naruszenie praworządności i słabość struktur demokratycznych; eskalacja i umiędzynaradawianie konfliktów wewnętrznych i z innymi państwami; ingerencja w wewnętrzne sprawy państwa; brak skutecznego zarządzania w sytuacjach kryzysowych; wspieranie międzynarodowego terroryzmu; postępujący spadek nakładów na bezpieczeństwo.

ZAGROŻENIA SPOŁECZNE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO (PAŃSTWA) (ang. *social threats*) – odnoszą się do wszystkiego, co zagraża utratą życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego (cywilizacyjnego) i publicznego.

Wynika to także z wyróżnianych cech każdego społeczeństwa, do których należą: odrębność od innych zbiorowości, wzajemne oddziaływania pomiędzy jego członkami, wspólne terytorium, instytucje, sposób komunikowania się, podobieństwo warunków życia, podział pracy, normy i wzorce postępowania.

Zaliczyć można do nich następujące zagrożenia: naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności; uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminacja mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych; dyskryminacja płci; manipulacje świadomością i psychiką za pośrednictwem środków masowego przekazu (walka psychologiczna); ograniczenie wolności mediów; nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia, fundamentalizm religijny; patologie społeczne (przestępczość,

terror, struktury mafijne, narkomania; epidemie, prostytutka, alkoholizm, analfabetyzm, masowe bezrobocie, rodziny dysfunkcyjne); masowe migracje (ekonomiczne, ekologiczne); alienacja społeczna (konsumeryzm), sekciarstwo religijne, eskapizm, powstawanie klasy tzw. kognitatorów – osób nie uznających wartości narodowych, a odnajdujących się w świecie wirtualnym; nadużycia wiedzy przeciwko ludzkości; dewaluacja wartości ludzkich, zacieranie różnic między dobrem a złem; kult przemocy, brutalizacja stosunków międzyludzkich; katastrofy i kataklizmy (klęski) prowadzące do naruszenia systemu społecznego; upadek systemu ochrony zdrowia ludności; kradzieże dóbr kultury; masowy import obcej kultury (kolonializm kulturowy innych państw); kryzysy demograficzne; ubożenie i głód dużych grup społecznych; degradacja infrastruktury komunikacyjnej, mieszkaniowej i środków transportu.

ZAGROŻENIE WEWNĘTRZNE (ang. ....) – rodzaj → zagrożenia, w wyniku którego powstaje prawdopodobieństwo zmniejszenia się zdolności organów władzy do utrzymania ładu i porządku publicznego w państwie.

ZAGROŻENIE ZEWNĘTRZNE (ang. ....) – rodzaj → zagrożenia, w wyniku którego zwiększone jest prawdopodobieństwo utraty lub ograniczenia suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa, źródłem tego zagrożenia jest inne państwo (najczęściej sąsiadujące).

ZAKAŻENIE (ang. *Infection*) – wniknięcie drobnoustroju do organizmu gospodarza, często na skutek uszkodzenia naturalnych barier chroniących przed zakażeniem (np. uszkodzenie skóry).

Zakażenie nie zawsze prowadzi do procesu chorobowego. Zależy to od rodzaju drobnoustroju (chorobotwórczy lub saprofityczny), jego zjadliwości, ilości, w jakiej się przedostał, drogi, którą przeniknął do atakowanego organizmu, a także stanu odporności gospodarza. Zakażenie można podzielić na jawne, kończące się chorobą i na utajone (nosicielstwo).

ZAŁOŻENIA STRATEGII WOJSKOWEJ (ang. ....) – z góry przyjęte w istniejącej lub przewidywanej sytuacji polityczno - militarnej ustalenia (hipotezy), stanowiące podstawę do działania dowódców i sztabów w procesie przygotowania i prowadzenia → walki zbrojnej w skali wojny (operacji, kampanii).

ZAMACH STANU (ang. ....) – niespodziewany, często z użyciem siły, przewrót polityczny, którego celem jest przejęcie władzy przez jednostkę lub grupę osób zwykle wywodzących się z elity rządzącej.

Polega on na obaleniu rządu metodami pozaprawnymi i zastąpienie go inną ekipą przy zachowaniu dotychczasowego status quo w zakresie stosunków społecznych. W odróżnieniu od rewolucji zamach stanu nie zmierza do wprowadzenia nowego ustroju politycznego.

ZAŁOŻENIA TAKTYCZNO – TECHNICZNE (ang. *Operational requirements for armament and military equipment*) – dokument (podstawa merytoryczna pracy rozwojowej) zawierający pełne, szczegółowe wymagane, parametry techniczne i operacyjne projektowanego uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz szczegółową strukturę techniczną wraz z dokładnym określeniem jego powiązań z otoczeniem, a także rodzaje planowanych badań prototypu. (29)

ZAMIAR STRATEGICZNY (ang. *strategic intention*) – dążenie, pomysł, ogólny plan działania odnoszący się do zastosowania instrumentów (np. siły) w zakresie bezpieczeństwa (państwa, innego podmiotu), w sposób zsynchronizowany oraz zintegrowany dla osiągnięcia zamierzonych celów.

ZAMIESZKI WEWNĘTRZNE (ang. ....) – sytuacja w

państwie, powstała w wyniku konfliktów społecznych. Przejawia się w postaci naruszania prawa.

Do ich uśmierzenia wykorzystuje się siły porządkowe, a nawet siły zbrojne.

ZAPASY TEATRU OPERACJI (ang. *theatre operational stocks, supplies of the theatre of the operation*) – zapasy operacyjne utrzymywane w celu zaopatrywania wojsk biorących udział w działaniach na danym teatrze operacji.

ZAPORA (ang. *barrier*) – skoordynowany system przeszkód wykorzystywany w celu wykrycia, skanalizowania, ukierunkowania, opóźnienia lub powstrzymania ruchu wojsk przeciwnika z zamiarem zadania mu strat w ludziach i sprzęcie.

ZAPORY TERENOWE (ang. *terrain barriers, field barriers*) → przeszkody terenowe

ZARZADZANIE (ang. *menagement*) – zespół działań lub procesów mających na celu koordynację i integrację użytkowania zasobów dla osiągnięcia celu organizacyjnego przez ludzi przy użyciu techniki i informacji w zorganizowanych strukturach.

ZARZADZANIE INFORMACJA /k/ (ang. *information management*) – zespół przedsięwzięć polegający na analizowaniu informacji jako zasobów firmy.

Obejmuje definiowanie, wykorzystywanie, wartościowanie i rozpowszechnianie wszystkich danych i informacji wewnątrz przedsiębiorstwa, zarówno tych, które są przetwarzane komputerowo, jak również innych. Zarządzanie informacjami polega także na ocenie rodzaju informacji, których firma potrzebuje po to, aby wydajnie działać i rozwijać się. Informacje są złożone, ponieważ transakcje biznesowe też są złożone. Przed opracowaniem wydajnych rozwiązań wykorzystujących komputery, informacje muszą być właściwie przeanalizowane i zrozumiane.

ZARZADZANIE KRYZYSOWE (ang. *emergency management*) – zarządzanie organizacją (systemem) pod presją, realizowane na rzecz rozwiązywania napiętych sytuacji, którego zadaniem jest przygotowanie się do działań mających na celu zapobieganie, przeciwdziałanie i reagowanie w razie wystąpienia zakłóceń stabilności organizacji (systemu) oraz przywrócenie normalnego stanu jego funkcjonowania. Zarządzanie jest procesem decydowania, który składa się z trzech faz: pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i dystrybucji informacji.

ZARZADZANIE STRATEGICZNE (ang. *strategic management*) – teoria i praktyka obejmująca zespół działań (procesów) informacyjno – decyzyjny wspomagany funkcjami planowania, organizacji, motywacji i kontroli.

Jego celem jest rozstrzygnięcie o kluczowych problemach działalności przedsiębiorstwa, (innej organizacji) o jego przetrwaniu i rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływań otoczenia i węzłowych czynników własnego potencjału wytwórczego.

ZARZADZANIE STRATEGICZNE W SIŁACH ZBROJNYCH (ang. ....) – teoria i praktyka obejmująca zespół działań (procesów) informacyjno – decyzyjnych wspomagany funkcjami planowania, organizacji, motywacji i kontroli.

Jego celem jest rozstrzygnięcie o kluczowych problemach związanych z przygotowaniem, wszechstronnym zabezpieczeniem i działaniami sił zbrojnych w zmieniającej się sytuacji polityczno –militarnej.

ZARZADZANIE W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH (ang. ....) – reagowanie na nadciągający lub już trwający → kryzys i usuwanie jego skutków w cyklu zdarzeń i czynności, od przewidywania i planowania antykryzysowego wraz z reagowaniem na codzienne zdarzenia, aż po

zakończenie odbudowy ze zniszczeń (przygotowanie, reagowanie, odbudowa).

ZARZĄDZENIE MOBILIZACJI (ang. ....) – podjęcie decyzji o przeprowadzeniu → mobilizacji częściowej (etapowej) i przekazanie tej decyzji do wykonania wszystkim zainteresowanym organom administracji rządowej oraz dowództwom i sztabom wojskowym określonych szczebli dowodzenia. W wypadku nagłego wybuchu wojny lub powstania sytuacji wskazującej na nieuchronność jej wybuchu ogłasza się → mobilizację powszechną. Decyzję o powszechnej lub częściowej mobilizacji podejmuje Prezydent RP na podstawie przedstawionych mu materiałów odzwierciedlających stan → zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Organem wykonującym decyzje Prezydenta RP o zarządzeniu mobilizacji częściowej lub ogłoszeniu mobilizacji powszechnej w odniesieniu do sił zbrojnych jest Sztab Generalny WP.

ZASADY STRATEGII WOJSKOWEJ (ang. .... – naukowo wypracowane i sprawdzone w praktyce wskazówki postępowania (zalecenia), których umiejętne stosowanie w procesie przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej w skali wojny (operacji, kampanii) zapewnia optymalne wykorzystanie posiadanych sił i środków oraz osiągnięcie celu prowadzonych działań.

Do najczęściej wymienianych zasad strategii wojskowej zalicza się: cel, przewagę, zaskoczenie, ekonomię sił, aktywność, współdziałanie, manewr, prostotę, swobodę działań i jedność dowodzenia. Zasady powyższe (lub zbliżone) często wymieniane są również jako zasady sztuki wojennej (walki zbrojnej). Różnica występuje przede wszystkim w treści zasad.

ZASIEG DZIAŁANIA LOTNICTWA (ang. *range of aviation employment*) – odległość, na jaką statek powietrzny może dolecieć do chwili wyczerpania zapasu paliwa, w określonych warunkach lotu.

ZASKOCZENIE STRATEGICZNE (ang. *strategic surprise*) – nagłe i niespodziewane oddziaływanie zagrażające utracie żywotnych wartości i fundamentalnych interesów (np. państwa, innego podmiotu), zmuszające najwyższe kierownictwo do radykalnej i natychmiastowej zmiany dotychczasowej misji i polityki bezpieczeństwa.

ZASOBY (ZAPASY) (ang. *stocks*) – ilość surowców, artykułów i materiałów będących w dyspozycji i gotowych do użycia.

ZASOBY CYWILNE (ang. *Civilian Resources*) – ogół składników i elementów potencjału obronno-ekonomicznego będących w obecnej dyspozycji państwa nie zarezerwowane na mobilizacyjne i wojenne potrzeby SZ RP.

ZASOBY OBRONNE (ang. *Defense Resources*) – ogół składników i elementów potencjału obronno-ekonomicznego będących w obecnej dyspozycji państwa. Wielkość jak również i intensywność tych elementów zależna jest od skali zagrożenia bezpieczeństwa państwa i poziomu rozwoju społeczno - gospodarczego.

ZASOBY REZERW OSOBOWYCH (ang. *Reserves Resources*) – osoby przewidziane na uzupełnianie jednostek wojskowych uzupełnianych (rozwijanych) do etatu czasu wojennego, stanowią je żołnierze pełniący czynną służbę wojskową w czasie pokoju oraz żołnierze rezerwy.

ZASOBY RZECZOWE (ang. *Material Resources*) – środki materiałowo - techniczne przewidziane i zgromadzone dla zabezpieczenia funkcjonowania sił zbrojnych w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

ZAWIESZENIE BRONI (ang. ....) – formalne (notyfikowane) przerwanie walki pomiędzy stronami konfliktu zbrojnego. Może być zawarte na czas określony lub bezterminowo na całym teatrze działań wojennych lub lokalnie.

Wstrzymanie działań wojennych następuje natychmiast po notyfikacji umowy lub w terminie w niej ustalonym. W układzie określa się warunki wznowienia działań wojennych oraz stosunki pomiędzy stronami konfliktu w czasie zawieszenia broni wszelkie poważne naruszenia warunków umowy o upoważnia drugą stronę do jej wypowiedzenia, a nawet wznowienia działań wojennych. Nie dotyczy to incydentów spowodowanych przez pojedyncze osoby.

ZAWIESZENIE SYSTEMU /k/ (ang. *hang*) – całkowite wstrzymanie pracy komputera. Gdy zawiesza się komputer osobisty, użytkownik nie otrzymuje zazwyczaj żadnej informacji na temat potencjalnej przyczyny problemu.

W rzeczywistości przyczyn może być wiele: awaria sprzętowa, błąd w programie czy chociażby brak papieru w drukarce.

ZAWODOWA SŁUŻBA WOJSKOWA (ang. *Professional Military Service*) – czynn służba wojskowa pełniona przez oficerów zawodowych, podoficerów zawodowych i szeregowych zawodowych na zasadzie dobrowolnie przyjętego szczególnego obowiązku wojskowego.

Stosunek służbowy zawodowej służby wojskowej powstaje w drodze powołania, na podstawie dobrowolnego zgłoszenia do tej służby, po spełnieniu łącznie następujących warunków: wydaniu rozkazu personalnego o powołaniu do zawodowej służby wojskowej; podpisaniu kontraktu na pełnienie zawodowej służby wojskowej; stawieniu się osoby powołanej, z którą zawarto kontrakt, do pełnienia zawodowej służby wojskowej.

ZBROJENIA (ang. ....) – dziedzina działań obronnych, obejmująca przedsięwzięcia i wydatki, mające na celu wyposażenie sił zbrojnych w broń, sprzęt wojskowy i inne środki niezbędne do zaspokojenia potrzeb obronnych państwa.

ZBROJNA SAMOOBRONA LUDNOŚCI (ang. ....) – forma organizacji obrony i ochrony życia i mienia lokalnych społeczności przed oddziaływaniem agresora, przygotowana zawczasu lub podejmowana doraźnie, głównie przez uzbrojone pododdziały ochotnicze formowane spośród miejscowej ludności.

ZBROJNE DZIAŁANIA WOJENNE (30) (ang. ....) – rodzaj działań prowadzonych przez → siły zbrojne na polu walki dla osiągnięcia określonych celów w drodze przemocy zbrojnej.

ZDOLNOŚCI BOJOWE (ang. *Combat capabilities of armament and military equipment*) – przejawiają się w jego technicznych, operacyjnych i bojowych możliwościach realizacji określonych zadań (misji) na polu walki, wynikających z właściwości posiadanego sprzętu i uzbrojenia oraz umiejętności dowództw i sztabów. (59).

ZDOLNOŚĆ DO PRZERZUTU (ang. *Deployability*) – zdolność do przemieszczenia sił na teatr działań (w ramach i poza terytorium Sojuszu), w celu realizacji określonych misji i zadań.

Kryteriami determinującymi pełną zdolność sił do przerzutu, są:

- brak ograniczeń prawnych co do użycia poza terytorium narodowym;
- ukompletowane, wyszkolone i wyposażone jednostki zgodnie z odpowiednimi standardami i kategoriami gotowości;
- zapewnione wsparcie bojowe i zabezpieczenie logistyczne;
- posiadanie odpowiednich zapasów amunicji i zaopatrzenia oraz możliwości ich

odtworzenia,
- zagwarantowany dostęp do środków strategicznego transportu powietrznego i morskigo, zapewniających ich przerzut sił w odpowiednim czasie

ZDOLNOŚĆ DO UDERZENIA ODWETOWEGO (ang. *second strike capability*) – zdolność do przetrwania pierwszego uderzenia z zasobami wystarczającymi do przeprowadzenia skutecznego przeciwuderzenia (pojęcie zwykle związane z bronią jądrową).

ZESPOŁY ZADANIOWE (ang. *Task Units, Task Groups*) – tworzone adekwatnie do sytuacji zespoły okrętów (rzadziej wraz z siłami powietrznymi). Przeznaczone są do działania przede wszystkim w okresie kryzysu i wojny. Zazwyczaj składają się z okrętów nawodnych, podwodnych oraz zaopatrzeniowych. Ich tworzenie wymusza w działaniach wielonarodowych deficyt okrętów poszczególnych klas (szczególnie lotniskowców i okrętów uniwersalnych).

ZINTEGROWANY SYSTEM ROZPOZNANIA SZ RP (*Integrated Intelligence System of Polish Armed Forces*) – uporządkowane działanie wszystkich organów, sił i środków przeznaczonych do kierowania i prowadzenia działalności rozpoznawczej i informacyjnej, niezależnie od ich organizacyjnego usytuowania, w celu zdobycia informacji o zagrożeniach polityczno-militarnych, działalności wybranych SZ innych państw, a także przygotowania analiz i ocen do planowania strategicznego oraz użycia SZ w działaniach bojowych.

ŻANDARMERIA WOJSKOWA – (ang. *Military Gendarmerie*) – organizacyjnie wyodrębnione i specjalnie szkolone jednostki występujące w niektórych armiach, powołane do pełnienia funkcji porządkowych, utrzymywania dyscypliny w wojsku, regulacji i kontroli ruchu drogowego, zapobiegania przestępstwom, prowadzenia dochodzeń w sprawach karnych, ścigania przestępców i dezertersów oraz ochrony osób zatrzymanych. ŻW posiada zarówno jednostki terytorialne jak i operacyjne.

W wielu armiach jednostki powołane do wykonywania tych zadań są różnie nazywane, mają także dodatkowe zadania, zapobieganie dokonywaniu wykroczeń, naruszeń dyscypliny wojskowej oraz zapobieganie występowaniu tych czynów.

ŻOŁNIERZ ZAWODOWY (ang. *Professional Soldier*) – żołnierz powołany do zawodowej służby wojskowej i pełniący służbę na podstawie kontraktu dotyczącego służby stałej, lub kontraktu zawartego na określony termin.

ŻYWOTNOŚĆ SYSTEMU /k/ (ang. *lifetime*) - szacunkowy czas, przez jaki system będzie w stanie pracować i spełniać rosnące wymagania użytkowników. Na żywotność systemu mają wpływ: prawidłowe użytkowanie, warunki eksploatacji, rozwój technologiczny. Nawet sprawny technicznie system może być wycofany z użytkowania gdy jego funkcjonalność z czasem stanie się niska.

Przypisy:

¹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2002

² Encyklopedia powszechna PWN, Warszawa 1984, t. 2, s. 90. Dwa sposoby ujęcia podają słowniki.

W pierwszym, to „organizacja produkcji, sposobów produkcji”, w drugim znaczeniu to „...ogół zakładów wytwórczych danego kraju...”, Słownik języka polskiego, red. nauk. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1978, t. I, s. 683.

³ Por: Z. Stachowiak, *Ekonomia*, cz. I, Prolegomena, AON, Warszawa 1996, s. 96.

⁴ Por: M. Rekowski, *Wprowadzenie do mikroekonomii. Część I*, Poznań 1991, s. 6.

⁵ Tamże, s. 5.

⁶ Por: O. Lange, *Ekonomia polityczna. tom I i II*, PWN Warszawa 1978, s. 20. Ten autor wymienia tylko dwie pierwsze fazy gospodarowania, tj. produkcję i podział.

⁷ Por: M. Nasiłowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Key Tex Warszawa 1992. s. 11.

⁸ Por: Z. Stachowiak, *Ekonomia...wyd. cyt.*, s. 96.

⁹ *Jest to stan gotowości obronnej państwa, ujęty w projekcie rozporządzenia RM z 1999 roku, mającym na celu ujednoczenie → stanów gotowości państwa i sił zbrojnych.*

¹⁰ Zadeklarowano utworzenie następujących grup: 1. brytyjskiej; 2. włoskiej, 3. francusko-niemieckiej, 3. niemiecko-francuskiej z udziałem Hiszpanii, Belgii i Luksemburga (na bazie Eurokorpusu), 4. francusko-belgijskiej, 5. niemiecko-holendersko-fińskiej, 6. włosko-węgiersko-słoweńskiej, 7. włosko-hiszpańskiej z udziałem Grecji i Portugalii, 8. polsko-niemiecko-słowacko-litewsko-łotewskiej 9. holendersko-brytyjskiej; 10. hiszpańsko-francusko-niemieckiej 11. szwedzko-fińskiej z udziałem Norwegii i Estonii, 12. czesko-słowackiej, 13. turecko-włosko-rumuńskiej, 14. grecko-rumuńsko-cyprijsko-bułgarskiej.

¹¹ Opracowano na podstawie: Waldemar J. WOŁPIUK „Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji RP”. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR; Marek Gąska „Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych. Akademia Obrony Narodowej; Ministerstwo Obrony Narodowej „Konstytucja a obronność”.

¹² *W NATO termin ten nie występuje, gdyż użycie sił zbrojnych do realizacji celów strategicznych to domena jednoznacznie operacyjna.*

¹³ Patrz hasło „terroryzm”

¹⁴ w Siłach Zbrojnych RP obowiązuje system WGS 84, stosowany w NATO oraz układ współrzędnych płaskich w odwzorowaniu Merkatora w strefach 6°.

¹⁵ W chwili obecnej średni okres planistyczny to 6 lat (nowelizacja co 2 lata). W NATO obowiązuje 10 letni okres planistyczny (nowelizacja co 4 lata).

¹⁶ Planowanie rozwoju obejmuje zespół czynności koncepcyjnych i planistycznych podejmowanych w celu wytyczenia kierunków kształtowania i modernizacji sił zbrojnych oraz określania zadań i ich realizacji zgodnie z możliwościami określonymi prognozą budżetową. Efektem planowania rozwoju sił zbrojnych jest „Program

rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata...”, a także plany dziedzinowe i funkcjonalne zawierające zbiory przedsięwzięć w zakresie doskonalenia składu bojowego, struktur organizacyjnych, wyposażenia technicznego oraz dyslokacji poszczególnych komponentów sił zbrojnych, a także kalkulacje środków finansowych możliwych do wydzielenia na ich realizację.

¹⁷ Źródło: Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej; Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 marca 2004 r. o wydaniu Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁸ Szerzej zob.: Z. Beczkiewicz, *Ekonomika obrony narodowej*, MON, Warszawa 1968, s. 79-98.

¹⁹ *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1981, t. III, s. 854.

²⁰ Z. Beczkiewicz, *Ekonomika ...*, op.cit., s. 79.

²¹ *Dictionary of Military and Associated Terms*, Department of Defense, US Government Printing Office, Washington 1989, s. 124.

²² *Słownik terminów ...*, op.cit., s. 102

²³ *Ten rodzaj sił zbrojnych jest tożsamy z występującymi u nas Wojskami Lotniczymi i Obrony Powietrznej.*

²⁴ *Patrz też Wojskowe Siły Szybkiego Użycia.*

²⁵ *System obrony terytorialnej stanowi skoordynowany zbiór takich elementów jak: terytorialne organy dowodzenia, wojska obrony terytorialnej, wojskowe elementy operacyjnego przygotowania terytorium kraju, a w okresie zagrożenia i wojny - stacjonarne jednostki i instytucje wojskowe oraz formacje zmilitaryzowane włączane w skład sił zbrojnych. System łączy relacje wewnętrzne - dowodzenie, współdziałanie, szkolenie oraz zewnętrzne - współdziałanie z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi ogniwami obrony i społeczeństwem.*

²⁶ Definicja zaczerpnięta z NATO Crisis Response System Manual (NCRSM) str. 3-6

“Trigraph: Three letters that identify the Measure. The first letter identifies the Subject Area, the second letter (when combined with the first letter) identifies the Subject Area Sub-Group, and the third letter (when combined with the first two letters) identifies the particular Measure.”

²⁷ Dotychczasowy Zarząd Geografii Wojskowej w wyniku ostatniej restrukturyzacji Sztabu Generalnego W.P. został połączony ze strukturami rozpoznania i tworzy Zarząd Analiz Rozpoznawczych i Wywiadowczych SG WP.

²⁸ Aktualnie wsparcie geograficzne przekształca się we wsparcie geoprzestrzenne, które należy postrzegać jako znacznie szerszy proces wsparcia wojsk, obejmujący całokształt informacji przestrzennej dotyczącej środowiska, stąd powinny w tej działalności uczestniczyć a) Dowództwo Sił Powietrznych; b) Biuro Hydrograficzne MW; c) Zarząd Analiz Rozpoznawczych i Wywiadowczych, d) służby inżynierskie, e) służby hydrometeorologiczne oraz wydzielone środki i siły umożliwiające pozyskiwanie obrazowań lotniczych, ze środków bezpilotowych oraz satelitarnych w różnych pasmach rejestracji promieniowania elektromagnetycznego i z użyciem różnorodnych sensorów.

²⁹ Definicja ujęta w Decyzji Nr 57 / MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 09.03.2005 r.
w sprawie
wprowadzenia „Instrukcji w sprawie realizacji prac rozwojowych i wdrożeniowych w dziedzinie techniki wojskowej oraz testowania gotowych, nowych wzorców uzbrojenia i sprzętu wojskowego (UiSW) w resorcie obrony narodowej”.

³⁰ Termin ten jest zbliżony znaczeniowo do terminu “działania bojowe”.

